

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҚТ
ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ҚҶЛОБ БА НОМИ
АБУАБДУЛЛОҲИ РҶДАҚӢ**

Ба ҳукми дастнавис

УДҚ:37.0 (2-тоҷ)

ББК:74+74.00 (2тоҷ)

М:- 91

МАҲМАДИЗОДА АБДУРАҲМОН МАҲМАДӢ

**ШАРОИТҲОИ ТАШКИЛӢ-ПЕДАГОГӢИ РУШДИ ҲАМКОРИИ
МУАССИСАИ ТАЪЛИМӢ ВА ОИЛА ДАР ТАЪЛИМУ ТАРБИЯИ
ХОНАНДАГОНИ СИНОҲОИ ИБТИДОӢ**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогика
аз рӯи ихтисоси 13.00.01-педагогикаи умумӣ, таърихи
педагогика ва таҳсилот**

**Роҳбари илмӣ: Қумъахон Алимӣ,
доктори илмҳои филологӣ, профессор**

ҚҶЛОБ - 2025

ИХТИСОРАҲО:

МТ - муассисаи таълимӣ

МТМУ-муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ

ПМ - падару модарон

СИ - синфҳои ибтидоӣ

ҚТ - Ҷумҳурии Тоҷикистон

ШТП – шароитҳои ташкилӣ-педагогӣ

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА	4-18

БОБИ 1. ЗАМИНАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ҲАМКОРИИ МУАССИСАИ ТАЪЛИМӢ ВА ОИЛА ҲАМЧУН НИҲОДИ ҶАМЪИЯТӢ.....	19-81

1.1. Проблемаҳои падарию модарӣ: таҳаввулоти нақшҳои оилавӣ дар ниҳодҳои муносири ҷамъиятӣ	19-41

1.2. Мафҳуми салоҳияти падарию модарӣ.....	41-62

1.3. Амсиласозии ҳамкорӣ бо падарону модарон дар муассисаи таълимии умумии муосир (дар мисоли зинаи ибтидоӣ таҳсилоти миёнаи умумӣ).....	62-77

Хулосаи боби якум.....	77-81

БОБИ 2. ТАШКИЛИ ҶАЪОЛИЯТИ САМАРАНОКИ ПАДАРИЮ МОДАРӢ ДАР МУАССИСАИ ТАЪЛИМӢ ВА ОИЛА ДАР ШАРОИТИ МУОСИРИ ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ.....	82-168

2.1.Ташҳиси салоҳияти падарию модарӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ.....	82-128

2.2.Коркарди амсилаи ҳамкории муассисаҳои таълимӣ ва оила дар шароити муносири таҳсилоти ибтидоӣ.....	128-137

2.3.Натиҷаҳои санҷиши озмоишии амсилаи ҳамкории муассисаи таълимӣ ва оила.....	137-153

Хулосаи боби дуюм	154-168

ХУЛОСАИ УМУМӢ.....	154-165

Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот	165-168

ҶЕҲРИСТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА.....	169-181

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия.....	181-183

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Тарбияи насли наврас масъалаи ҳалталаби ҷомеаи имрӯза маҳсуб меёбад. Хонанда дар муҳити муассисаи таълимӣ ва ҳам берун аз он рушд мекунад. Вазифаи муҳими муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ фаро гирифтани хонандагон бо донишҳои нав мебошад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пайваста ба аҳамияти таълиму тарбияи насли ҷавон таъкид менамоянд. Ин на танҳо эълония, балки ҷузъи калидии стратегияи сиёсии Сарвари Давлат аст, ки ба бунеди Тоҷикистони шукуфо ва пешрафта нигаронида шудааст. Дар ҳар мулоқот бо намояндагони зиёиён, ходимони давлатӣ ва ҷамъиятӣ Пешвои муаззами миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид мекунад, ки ояндаи кишвар бевосита аз сифати омодагии насли наврас вобаста аст. Назари он кас дар бораи ояндаи дурахшони Тоҷикистон бо сармоягузорӣ ба сармояи инсонӣ алоқаманд аст.

Ин сармоягузорӣ на танҳо ба ояндаи кишвар, балки ба ояндаи ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон низ мебошад. «Тарбияи кӯдак, - зикр намуданд Пешвои миллат, – аз оила оғоз гардида, дар натиҷаи ҳамкориҳои муассисаи таълимӣ ва оила густариш меёбад» [69, с. 6].

Дар ҷаҳони муосир, ки пешрафти техникӣ ва иҷтимоӣ сол аз сол суръат мегирад, усулҳои анъанавии тарбия, ки дар гузашта муваффақ буданд, метавонанд барои насли нав бесамар бошанд. Давраи тағйироте, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба он ворид шудааст, аз нав дида баромадани равишҳои тарбияи фарзандонро, на танҳо хусусиятҳои фарҳангӣ ва таърихиро, балки воқеиятҳои муосирро низ талаб.

Оила ҳамчун сохтори аввалини иҷтимоӣ ба ташаккули шахсияти кӯдак таъсири назаррас мерасонад. Аммо, дар шароити бӯҳрони салоҳияти зиндагӣ, ки бисёр оилаҳо дучор меоянд, барои волидон мутобиқ шудан ба талаботи нави вақт душвор мегардад. Ин метавонад боиси он гардад, ки арзишҳо ва усулҳои анъанавӣ вазифаи худро қатъи кунанд ва кӯдакон бидуни дастгирӣ ва диққати

зарурӣ боқӣ монанд. Чанбаи муҳими ҳалли ин мушкилот рушди таълими махсус барои волидон мебошад.

Барои роҳ надодан ба ҳалли масъалаҳои тарбия ва рушди шахсии кӯдак, бисер оилаҳо дар робитаҳои байнишахсӣ байни волидон ва фарзандон амиқӣ ва самимиятро суст мекунанд. Бегонагӣ, ки аз безътиной ба ниезҳои рӯҳонӣ ва эҳсосии насли наврас ба вучуд омадааст, нишонаи ташвишовари замони муосир мегардад. Волидоне, ки ба ғамхориҳои ҳаррӯза машғуланд, аксар вақт имконияти ба ҳам наздик шуданро аз даст медиҳанд ва кӯдаконро бо таҷрибаи дохилии худ танҳо мегуздоранд. Ин боиси шикастани риштаҳои ҳамдигарфаҳмӣ мегардад ва ҳарду ҷонибро аз шодии муоширати самимӣ ва дастгирӣ маҳрум мекунад. Ба ҷои он ки дастгирӣ ва роҳнамо ба ҷаҳони калонсолон гардад, волидон аксар вақт танҳо нозирон боқӣ мемонанд, бе он ки дарк кунанд, ки вақти аз даст додашударо баргардонидан ғайриимкон аст. Чунин ҷудошавӣ на танҳо кӯдакро аз ҳисси амният маҳрум мекунад, балки ҳисси танҳоиро ба вучуд меорад, ки метавонад ба ҳаёти ояндаи ӯ таъсир расонад.

Дар зери таъсири омилҳои манфии муҳити беруна рушди маънавии аъзои оила коҳиш меебад, ки дар навбати худ боиси аз даст додани таъсири волидон ба ташаккули хислат ва рафтори кӯдакон мегардад. Ҳамин тариқ, муассисаҳои таълимӣ, ки ҳамчун пайвандкунанда баромад мекунанд, бояд на танҳо дар раванди таълим ӯҳдадор шаванд, балки барои оилаҳо такягоҳ бошанд ва ба барқарорсозӣ ва таҳкими ин робитаҳои муҳим мусоидат кунанд.

Мушкилоте, ки оилаҳои тоҷик дар шароити воқеияти муосир бо он рӯ ба рӯ мешаванд, барои тарбия ва рушди кӯдакон оқибатҳои ҷиддӣ доранд. Дар шароити баланд шудани шуғли волидон ва паст шудани сифати ҳамкории онҳо бо кӯдакон, ҳолатҳои гуногуни мураккаб ба вучуд меоянд, ки метавонанд ба ҳолати эмотсионалӣ ва психологию иҷтимоии кӯдакон таъсири манфӣ расонанд.

Набудани фаъолияти муштарак ва иштироки фаъоли волидон дар ҳаёти кӯдак боиси ташаккули низоми номукамал замима мегардад. Кӯдак аз дастгирӣ ва тавачҷӯҳи зарурӣ барои рушди муносиби эмотсионалии худ

махрум аст. Ба ҷои муносибатҳои гарми эътимод бо волидоне, ки барои ташаккули худбаҳодиҳии солим муҳиманд, кӯдакон аксар вақт бо ҳамкории расмӣ ихота карда мешаванд.

Дар натиҷа, чунин кӯдакон метавонанд дар мутобиқшавии иҷтимоӣ душворӣ кашанд, онҳо мушкилоти худбаҳодиҳӣ доранд, ки метавонанд дар номуайяни, ҷудошавии иҷтимоӣ ва мушкилоти муошират бо ҳамсолон зоҳир шаванд. Ин омилҳо дар оянда метавонанд ба рафтори ғайриҷамъиятӣ, паст шудани нишондиҳандаҳои таълимӣ ва дигар мушкилоти омӯзиш оварда расонанд.

Барои ҳалли мушкилоти мавҷуда зарур аст, ки ҳам дар оила ва ҳам дар муассисаҳои таълимӣ фазои бароҳат ва кушод фароҳам оварда шавад. Муоширати мунтазам, лоиҳаҳои муштарак ва иштироки фаъолона дар корҳои умумӣ робитаҳои байни аъзои оиларо тақвият мебахшад ва ба рушди ҳамаҷонибаи кӯдак мусоидат мекунад.

Бо вучуди ин, оила ҳамчун як муассисаи муҳими иҷтимоӣ аксар вақт бо низоъҳои дохилӣ рӯ ба рӯ мешавад ва на ҳамеша қодир аст амнияти кӯдаконро таъмин кунад, баъзан ба ҳолати эмотсионалӣ ва саломатии ҷисмонии онҳо таъсири манфӣ мерасонад. Бисере аз кӯдакон худро дар алоҳидагӣ мебинанд, ки аз дастгирии зарурии волидон, ки худашон ба омӯзиш ва тарбия ниез доранд, маҳруманд.

Масъалаҳои ҳамкории оила ва мактаб дар шароити навсозии системаи таълимӣ ба таври кофӣ таҳқиқ нашудаанд. Равишҳои илмӣ барои муайян кардани салоҳияти волидайн ва тарзи рушди он то ҳол ба таври возеҳ баён нашудаанд. Диққати махсус бояд ба муайян кардани мушкилот дар ташкили ҳамкории мактаб ва оила, хусусан дар марҳилаҳои аввали таҳсил равона карда шавад. Таҳкими чунин шарикӣ метавонад рушди ҳамоҳангии кӯдак ва ҳамгироии бомуваффақияти ўро ба ҷомеа дар оянда таъмин кунад.

Таҳлили вазъи кунунии иҷтимоию педагогӣ таҷрибаи амиқро дар соҳаи психология ва педагогика, инчунин қобилияти ҳамкорӣ бо волидонро дар сатҳи нав ва баландтар талаб мекунад. Таҳияи усулҳои муосир, ки ба ҳамкории

мусоиди оила ва муассисаҳои таълимӣ мусоидат мекунад, зарур аст. Ҷанбаи муҳими ин раванд ҷамъоварӣ ва таҳлили ҳамаҷонибаи маълумоти таҳқиқотӣ мебошад, ки метавонад мушкилоти мавҷударо равшан карда, ҳалли муассирро пайдо кунад. Танҳо ба шарофати равиши ҳамаҷониба, ки омодагии назариявӣ ва таҷрибаи амалиро дар бар мегирад, ба марҳилаи нави ҳамкории ҳамаи иштирокчиени раванди таълим ноил шудан мумкин аст.

Дар ин замина, на танҳо ба назар гирифтани андешаҳои волидон ва омӯзгорон, балки омӯхтани хусусиятҳои ҳамкорӣ барои фароҳам овардани шароит барои ҳадди аксар расонидани неруи ҳар як кӯдак муҳим аст. Аҳамияти ин равишро аз ҳад зиёд арзёбӣ кардан душвор аст, зеро на танҳо рушди барномаҳои алоҳидаи таълимӣ, балки ташаккули фазои ҳамаҷониба ва мусоиди таълимӣ барои наслҳои оянда низ аз он вобаста аст.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар таълифоти этнографӣ, фарҳангӣ, фалсафӣ ва педагогии олимони Н.М.Назаров [107], Ғ. Ашуров [20], М.Лутфуллоев [84-86], Ф.Шарифзода [147], Х.Раҳимзода [124], Б.Мачидова [97], А.Нуров [110] ва дигарон масоили ҳамкории МТ бо оила таҳқиқ гардидаанд. Ҷанбаҳои педагогии мавзуи мазкур дар қорҳои илмиву пажӯҳишии олимони Х.Раҳимзода [124], А. Нуров [110], Б.Мачидова [98] ва дигарон баррасӣ шудаанд.

Дар қорҳои илмии олимони В.А. Сухомлинский [135], В.Н. Белоногова [24], А.А. Бодалев [29], А.Нуров [110], Б. Мирбобоева [103], Д. Расулова [123], А.Х. Ҳошимов [111] ва дигарон паҳлуҳои гуногуни масъалаи оила ва оиладорӣ, омодагии фарзандон ба ҳаёти оилавӣ, таърихи оилаи тоҷик, тарзу усулҳои зиндагии мустақилона, анъанаҳои мардумии оилаи тоҷик ва аҳамияти онҳо дар омода намудани хонандагон ба ҳаёти оилавӣ таҳлилу баррасӣ гардидаанд.

Дар таърихи педагогикаи халқи тоҷик як зумра олимони маъруф, ба мисли М. Лутфуллоев [84-86], А. Нуров [110], Х. Раҳимзода [124], Ф. Шарифов [147], Х. Афзалов [19], Б. Мачидова [93-98], А. Миралиев [102], Д. Расулов [123] ва дигарон асарҳои зиёдеро оид ба тарбияи кӯдакон дар оила иншо намудаанд.

Проблемаҳои тарбияи оилавӣ дар асарҳои педагогҳои асрҳои XIX -

аввали асри ХХ: Н.К. Крупская [73], А.С.Макаренко [90-91], Р.Ф.Лесгафт [80], В.А.Сухомлинский [135], К.Д.Ушинский [138], С.Т.Шатский [149] ва масоили тарбияи фарзанд дар оила дар асарҳои равоншинос В.В.Столин [134], А.Я. Варга [35-36] ва педагогҳо Т.А.Куликова [77], Б.З. Вулфов [39], Я.Л. коломинский [59], И.С. Кон [61] ва дигарон инъикоси худро ёфтаанд.

Мушкилоти ҳамкориҳои оила ва МТ дар даҳсолаҳои охир аз ҷониби олимони равоншиноси рус, ба монанди М.О.Ермихина [46], А.А.Бодалев [29], В.И.Гарбузов [41], Г.Г. Филиппова [142], ва олим-педагогҳо В.М. Миноваров [101], Р.В. Овчарова [112], А.Г. Харчев [146] ва дигарон ба риштаи таҳқиқ қашида шудаанд.

Дар ҳама марҳилаҳои ҳаёти МТ ҳамкориҳои оила ва МТ муҳим аст, аммо он дар солҳои аввали кӯдакии МТ, вақте ки вай бо оилааш зич алоқаманд аст, ба вожа аҳамияти махсус пайдо мекунад. Гузариш ба фаъолиятҳои таълимӣ вақте кӯдак ба МТ ворид мешавад, амалӣ мешавад, доираи робитаи ӯ бо ҷаҳони беруна васеъ мегардад, мавқеи нави иҷтимоӣ, нақши нави хонанда азхудо карда мешавад, МТ, кӯдак нисбат ба таҳсил, омӯзгорон ва ҳамсолон муносибати мусбатро ташаккул медиҳад.

Саривақтӣ, муваффақият ва ташаккули ин паҳлуҳои соҳаи маърифатӣ, сифатҳо ва хислатҳои шахсият бо мавқеи фаъоли омӯзгор ва ПМ алоқаманд аст, ки ҳамкориҳои онҳоро дар муассисаи таълимии ибтидоӣ бечунучаро муҳим мегардонад.

Бо вучуди дараҷаи муайяни кор карда баромадани масъалаи мавриди омӯзиш, дар айни замон, назария ва амалияи таълиму тарбияи миллӣ ниёзҳои воқеиро барои баргараф кардани ихтилофоти зерин дорад:

- байни МТ дар таҳсилоти ибтидоии муосир ва таҷрибаи мавҷудани ҳамкориҳои оила, ки аксар вақт аз бегона будани ПМ аз МТ тавсиф мешавад (дар сатҳи дарк), зарурияти ҷомеа барои сохтани амсилаи муассири ҳамкориҳои оила ва МТ дар шароити муосир;

- дар байни МТ ва мавҷудияти пажӯҳиши дорои ҷанбаҳои муайяни ҳамкориҳои оила ва дар ТИМ ва эҳтиёҷоти илми педагогӣ дар эҷоди асосҳои

назариявии ҳамкории муассисаҳои иҷтимоӣ, ошкор кардани сохтор, моҳият, вижагиҳои ҳамкории оила ва МТ, хусусан, дар марҳилаи ибтидоии таълим, намуна ва ғ. шароити педагогии ҳамкории муассир байни омӯзгор ва ПМ.

Моҳияти мавзӯ ва муҳолифатҳои бавучудодада мушкилот ва мавзӯи таҳқиқотро муайян карданд: **–Шароитҳои ташкилию педагогии рушди ҳамкории муассисаи таълимӣ ва оила дар таълиму тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ”.**

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ҷ мавзӯҳои илмӣ. Пажӯҳиши диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ пажӯҳиши кафедраи умумидонишгоҳии педагогикаи Донишгоҳи длатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ барои солҳои 2017-2022 дар мавзӯи **–Роҳҳои ташкили ҳамкории самараноки МТ ва оила ҷиҳати ташаккули арзишҳои маънавию ахлоқии хонандагон”** ва муқаррароти асосии Консепсияи рушди оила дар ҚТ(қарори Ҳукумати ҚТаз 30 декабри соли 2015, № 801) иҷро шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: коркарду асосноккунии назариявӣ ва санҷиши озмоишии амсилаи ҳамкории оила ва муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ дар шароити муосир.

Вазифаҳои таҳқиқот. Ҳадафи таҳқиқот ба ҳалли вазифаҳои зерин водор сохт:

- таҳлили дараҷаи омӯзиши мушкилоти фаъолияти самараноки таълимии оила дар заминаи назария ва амалияи муосири педагогӣ;
- ифшои моҳият ва сохтори консепсияи салоҳияти касбии омӯзгор ҳамчун асоси ҳамкории оила ва муассисаи таълимӣ;
- муайян намудани шароити ташкили ҳамкории коллективи педагогӣ ва оила дар муҳити муосири таълимӣ, инчунин санҷиши таҷрибавии онҳо;
- таҳияи меъерҳо ва нишондиҳандаҳои самаранокӣ, инчунин ҷанбаҳои асосии раванди таҳкими ҳамкории оила ва коллективи педагогӣ;

- тавсифи марҳилаҳои ташаккули ҳамкории самараноки оила ва мактаб, таҳияи амсилаи чунин ҳамкорӣ ва арзебии самаранокии он дар шароити зинаи таҳсилоти ибтидоӣ.

Объекти таҳқиқот: Раванди ҳамкории оила ва МТ дар шароити муосири таҳсилоти ибтидоӣ.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот: Шароитҳои ташкилӣ-педагогии рушди ҳамкории оила ва муассисаи таълимӣ дар таълиму тарбияи хонанадгони синфҳои ибтидоӣ.

Фарзияи таҳқиқот: Ҳамкории оила ва МТ дар низоми таҳсилоти ибтидоии муосир рушд хоҳад кард, агар:

- ба таври мушаххас мундариҷа ва сохтори мафҳуми «салоҳияти ПМ» муайян карда шавад;

- ҳамчун як қисми чараҳои мураккаби педагогии МТ чараҳои ҳамкориҳои байни оила ва МТ амал намуда, вижагиҳои хоси тамоми ҷузъро нигоҳ дорад (фаъолияти тамоми субъектҳои раванди педагогӣ, таъсири педагогӣ, дарк ва омӯхтани он, инъикос);

- амсиласозии робитаи байни муассисаи таълимӣ ва оила коркард шуда, ҳадафи кори муназзам ва мақсадноки омӯзгор бо волидон, таълили амиқи усулҳо, шаклҳо ва воситаҳо ба ҳамбастагии инфиродӣ, гурӯҳӣ ва коллективӣ мусоидат кунанд.

Марҳилаҳои пажӯҳиш. Таҳқиқот дар се марҳила гузаронида шуд.

Дар марҳилаи аввал (2017-2018) мақсадҳо ва вазифаҳои пажӯҳиш муайян карда шуданд, объект ва предмети таҳқиқот интихоб карда шуданд; таҳқиқоти фарзия; адабиёти илмӣ оид ба проблемаҳои ПМи салоҳиятдор ва вижагиҳои тағйири нақши оила дар шароити муосир муайян карда шуданд.

Дар марҳилаи дуюм (2019-2020) ҷустуҷӯи равишҳои назариявӣ ва методологии ҳалли мушкилот, вижагиҳо ва мушкилоти муносибатҳои ПМ омӯхта шуд, шароит ва меъёрҳои муваффақияти ҳамкории муваффақона дар пояҳои «омӯзгор-ПМ», «омӯзгор-хонанда», «НМ - фарзандон» мазмуни барномаҳо барои амалӣ сохтани ҳамкории самарабахши байни оила ва МТ

муайян карда, амсилаи ҳамкориҳои оила ва МТ таҳия ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок гардида, дар шароити муносири таҳсилоти ибтидоӣ озмуда шуд, натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ натиҷагирӣ ва ҷамъбаст карда шуданд.

Дар марҳилаи сеюм (2021-2022) маълумоти гирифташуда ба низом дароварда шуда, таҳлили сифатӣ ва миқдории натиҷаҳо гузаронида шуд, хулосаҳои илмию педагогӣ оид ба проблемаи таҳқиқшаванда мураттаб шуда, матни диссертатсия ва автореферати он омода карда шуд.

Асосҳои методологии таҳқиқотро ташкил мекунанд:

- муносибати низомнок (В.П. Беспалко [25-26], Н.В. Кузмина [75], С.А. Маврин [89], В.А. Якунин [156]) ва дигарон, ки имкон медиҳад муносибати омӯзгорон ва ПМ ҳамчун низоми бисёрҷузъӣ ва бисёрзинагӣ баррасӣ карда шавад;

- муносибати бар салоҳият асосёфта (В.А. Сластенин [131], С.Т. Шатский [149]), Д.Б. Элконин [153] ва дигарон, ки дар доираи он мазмун ва сохтори мафҳуми «салоҳияти ПМ» муайян карда шудааст;

- равиши рефлексивӣ-фаъолиятӣ (А.Н. Леонтев [79], С.Л. Рубинштейн [127-128], В.А. Сластенин [132], С.Ю. Степанов [133], С.Л. Нубинштейн [128]), ки асоси амсиласозӣ ва барномасозии ҳамбастагии оила ва таҳсилоти умумӣ мебошад, муассисаҳо дар ҷанбаҳои «кӯдак-ПМ», «кӯдак-омӯзгор», «омӯзгор-ПМ» ва саҳм гузоштан дар омӯзиши раванди ҳамкорӣ байни омӯзгорон ва ПМ ҳамчун фаъолияти муштарак барои татбиқ ва рушди имконоти таълимӣ.

Асосҳои назариявии таҳқиқот:

- ғояҳои тарбияи оилавӣ (В.Г. Афанасев [16-17], В.И. Гарбузов [41], Т.А. Куликова [77], С.В. Кузмина [75], А.К. Миноваров [101], А.Г. Харчев [146], Х. Раҳимзода [124], Б. Мачидова ва диарон [97-98]);

- муқаррарот дар бораи нақши пешбари оила дар рушди кӯдак (Ю.А. Коменский [61], И.Г. Песталотси [115], Ж.Ж. Руссо [129], К.Д. Ушинский [138], П.Ф. Лесгафт [80], Б. Мачидова [98], А. Нуров [110]);

- ҷанбаҳои назариявии ҳамкориҳои психологӣ ва педагогӣ (Я.Л. Коломинский [59], В.Н. Мясисhev [106], 112. Р.Б. Овчарова [112], С.Л.

Рубинштейн [128], В.А.Якунин [157] ва дигарон

- мафҳумҳои фаъолияти педагогӣ дар раванди инноватсионии таълим (В.И.Загвязинский [47], В.А. Сластенин [131-132]), В.Г. Афанасева [16] ва дигарон;

- таҳқиқот оид ба табиат ва вазифаҳои тарбияи оилавӣ (Я.Л. Коломинский [59], И.С. Кон [62], Т.А. Куликова [77], А.С. Макаренко [90], В.А. Сухомлинский [135] ва дигарон);

- корҳои илмӣ лоиҳавӣ (тарроҳӣ) дар соҳаи маориф (В.Л. Борзенков [34], Г.Л. Илин [54], Т.В. Коваленко [57] ва дигарон);

- консепсия ва барномаҳо оид ба ислоҳот ва навосзиҳои таълиму тарбия дар ҚТ, муқаррароти асосии Қонуни ҚТ «Дар бораи масъулияти ПМдар таълиму тарбияи фарзанд», Кодекси оила дар ҚТ ва Консепсияи рушди оила дар ҚТ ташкил мекунанд.

Сарчашмаи маълумот. Осори фалсафиро таърихӣ ва психологию педагогӣ, санадҳои меъёрии танзимкунандаи фаъолияти касбӣ педагогӣ дар соҳаи маориф; санадҳои меъёрию ҳуқуқии ҚТ дар соҳаи маориф: Қонуни ҚТ "Дар бораи маориф", Қонуни ҚТ "Дар бораи масъулияти ПМбарои таълиму тарбияи фарзанд", Консепсияи миллии тарбия дар ҚТ, Консепсияи рушди оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стратегияи миллии рушди маорифи ҚТ барои давраи то солҳои 2030, Стандарти давлатии таҳсилоти умумии ҚТ ва дигар санадҳои меъёрӣ, ҳуҷҷатҳои инъикоскунандаи талабот ва тағйирот дар амалии таълиму тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, таҷрибаи пешқадами педагогии омӯзгорон.

Заминаҳои эмпирикии таҳқиқот. Заминаҳои эмпирикии пажӯҳиш дар асоси ҳамкориҳои бевоситаи амалии муҳаққиқ бо объекти таҳқиқшаванда: таҳияи барномаи пажӯҳиш, ташкили мушоҳида ва гузаронидани озмоиш, тавсиф ва натиҷагирӣ аз маълумоти таҷрибавӣ-озмоишӣ, таснифи онҳо ва ҷабдасткунӣ бо истифода аз усулҳои эмпирикӣ - арзёбӣ, озмоиш, муқоиса, таҳлил, таҷзия, индуксия, дедуксия ва ғ.; дар асоси маълумоти бадастомада ташаққул додани далелҳои илмӣ, ки дар натиҷаи истифодаи нишондиҳандаҳои сифатӣ, усулҳои

микдорӣ, дар шакли маълумоти оморӣ ва коркарди оқилонаи онҳо рӯи кор омадаанд.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоишӣ таҳқиқот. Корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ дар заминаи СИ-имуассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №1, 3, 4, 5 ва 6 шаҳри Кӯлоб анҷом дода шуданд. Дар таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишӣ дар марҳилаҳои гуногун 58 хонандаи синфҳои ибтидоӣ, 436 ПМ-ихонандагони синфҳои якуми ш. Кӯлоб, аз ҷумла 114 ПМ-и хонандагони синфи якуми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №3, 4, 5, 6 ва 20 омӯзгор (дар маҷмӯъ 514 нафар) фаро гирифта шуданд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар он зухур меёбад, ки:

- дар доираи назария ва амалияи муносири педагогӣ ҷанбаҳои фаъолияти самараноки таълимӣ ва тарбиявӣ дар оила муфассал баррасӣ ва таҳлил карда шуданд;

- мазмуну сохтори консепсияи салоҳияти падару модарон ва омӯзгорон ҳамчун унсури калидии ҳамкории байни оила ва муассисаи таълимӣ таҳқиқ карда шудааст;

- шароитҳои ташкилие, ки ба таҳкими шарикӣ оила ва мактаб дар заминаи таҳсилоти муосир мусоидат мекунад, муайян ва санҷида шудааст;

- ҷузъҳои асосӣ, меъерҳо ва нишондиҳандаҳои самаранокии ҳамкории оила ва муассисаи таълимӣ дар таҳсилоти ибтидоӣ муқаррар карда шудаанд;

- раванди ташкили ҳамкории самарабахш байни оила ва мактаб тавсиф карда шудааст;

- амсилаи ҳамкорӣ эҷод ва озмоиш карда шуда, ки самаранокии истифодаи он дар таҳсилоти ибтидоӣ исбот карда шудааст.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Дарк ва қабули таҷрибаи худ, зарурати рушди худ барои ба даст овардани натиҷаҳо дар тарбияи фарзанд аз ҷониби падару модарон асос барои рушди салоҳияти падару модар мебошад. Падару модари салоҳиятдор вазифаи муҳимтарини иҷтимоӣ ҳар як шахс буда, ҳамзамон шартӣ муваффақияти оила ҳамчун як муассисаи иҷтимоӣ барои кӯдак мебошад. Сатҳи салоҳияти падару

модарон ба самаранокии таълимии онҳо ба кӯдак ва рушди мутаносиби он таъсир мерасонад.

2. Салоҳияти падару модарон мавқеи фаъолро дар гирифтани дониши зарурии педагогӣ, омодагии такмил ва истифодаи ин дониш дар амалия тақозо дорад ва ин маънои онро дорад, ки ин салоҳият танҳо дар ҳамкорӣ бо муассисаи таълимӣ имконпазир аст. Салоҳияти падару модарон маҷмӯи сифатҳои ҳамгирошудаи шахсияти падару модар мебошад ва дорои чӯзҳои маърифатӣ, арзишӣ, ҳавасмандӣ, эҳсосӣ ва рафторӣ аст, ки барои иҷрои босифати таъсири таълиму тарбия ба кӯдак заруранд. Сохтори салоҳияти падару модарро сатҳи фаъолияти таълимии падару модарон, мавқеи падару модар, тарзи муносибати тарафайни падару модар ва кӯдак, тамоюлоти арзишии падару модарон ва услуби тарбияи оилавӣ фаро мегирад.

3. Дар шароити ташкилӣ ва педагогии ҳамкорихои самарабахши омӯзгор ва падару модарон, мо омезиши шароитҳои беруна ва вижагиҳои шахсии ҳамаи субъектҳои чараёни таълимро мефаҳмем ва ба омӯзгор имконият фароҳам меорем, ки ҳамкориҳои самарабахшро дар мавридҳои «омӯзгор - падару модар», «омӯзгор - хонанда» ва «падару модар - хонанда» фароҳам оварад. Ин шартҳо иборатанд аз:

- огоҳии омӯзгорон аз зарурати ташаккули ҳамкорихои самарабахш бо падару модарони хонандагони синфҳои ибтидоӣ ҳамчун ҳадаф ва меъёри самаранокии чараёни таълим;

- амалӣ кардани равишҳои шахсӣ-фаъолиятӣ, муколамавӣ, инфиродӣ-эҷодӣ, ки интиҳоби роҳу воситаҳои ҳамкорихои омӯзгорро бо падару модари хонандагони муассисаи таълимӣ муайян мекунанд ва ҳадафи муайян намудани ташаккули салоҳияти падару модарро муқаррар менамояд;

- муваффақ шудан ба сатҳи баланди малакаҳои иртиботӣ-муоширатии омӯзгор, таъмини ҳамкориҳои воқеии ҳамаи иштирокчиёни чараёни таълим, мавқеи ҳамкорӣ, яқпорчагии сохтори иҷтимоию психологии ҳамкориҳои педагогӣ;

- маълумот дар бораи қобилияти омӯзгор ба ҳамдardӣ ва худбаҳодиҳӣ

(рефлексия) дар ҳолатҳои ҳамкориҳои педагогӣ бо падару модарони хонандагон.

4. Самаранокии робитаи байни оила ва муассисаи таълимӣ дар марҳилаи ибтидоии таълим бо як қатор меъёрҳо муайян карда мешавад, ки онҳо аз ҷониби оила иҷро кардани вазифаҳои тарбия, рушд ва иҷтимоигардониҳои кӯдак, баланд бардоштани сатҳи фарҳанги педагогии падару модар, ислоҳи муносибатҳои байнишахсӣ дар падидаҳои «надару модар - кӯдак», «надару модар - омӯзгор», иштироки фаъоли падару модарон дар раванди таълими иҷтимоии кӯдаконро фаро мегирад. Нишондиҳандаҳое, ки меъёрҳои интихобшударо муайян мекунанд, инҳоянд: сатҳи баланд ва миёнаи фаъолияти маърифатии падару модарон, бартарияти шаклҳои созидаи ҳамкорӣ байни падару модарон ва фарзандон, эътимоди ба падару модар ба муассисаи таълимӣ, хоҳиши ҳамкориҳои минбаъда, набудани ғамкорӣ ва истисно кардани талаботи махсуси кӯдакон, паҳншавии услубҳои муаллифӣ ва озодонаи таълим, коҳиши зуҳуроти перфекционизм дар падару модарон ва фарзандон.

5. Амсиласозии ҳамкориҳои самарабахши оила ва муассисаи таълимӣ ҷузъҳои зеринро фаро мегирад:

- таҳияи проблемаи коркарди амсилаи ҳамкориҳои самарабахши оила ва муассисаи таълимӣ, муайян кардани нақш ва вазифаи объекти амсиласозӣ дар низоми таҳсилоти муассисаи таълимӣ;

- муайян кардани субъектҳои ҷараёни таълимие, ки ба раванди ҳамкорӣ таъсир мерасонанд ва дорои дараҷаи ҳадди ниҳиии функционалӣ барои ноил шудан ба самаранокии ҳамкорӣ;

- ба роҳ мондани муносибати субъектҳои ҳамкорӣ;

- таҳияи амсилаи ҳамкориҳои самарабахши оила ва муассисаи таълимӣ, аз ҷумла ҷузъҳои мақсаднокӣ, таҳассусӣ, ташкилӣ, мурофиавӣ ва арзёбӣ;

- татбиқи барнома дар доираи амсилаи таҳияшудаи ҳамкориҳои самарабахши оила ва муассисаи таълимӣ.

Аҳамияти назариявии таҳқиқот иборат аст аз:

- мушаххасгардониҳои мафҳуми «салоҳияти ПМ», сатҳи фаъолияти таълимии ПМ, мавқеи ПМ, шаклҳои муносибати байни ПМ ва кӯдак, тамоюли

арзишии ПМон;

- асосноксозии шароитҳои ташкилӣ ва педагогии омӯзгор оид ба истифодаи усулҳои амсилаи ҳамкории оила ва МТ.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз асосноксозии таҳияи тарзу воситаҳои ташхисӣ барои муайян кардани мавҷудият ва сатҳи салоҳияти падару модарон, таҳияи тавсияҳо оид ба истифодаи амсилаи ҳамкории самарабахш байни оила ва муассисаи таълимӣ дар таҳсилоти ибтидоии муосир, озмоиш ва ҷорӣ намудани барномаи ҳамкорӣҳои самарабахши оила ва муассисаи таълимӣ иборат мебошад.

Мавод ва натиҷаҳои таҳқиқотро дар амалияи кор бо падару модарони хонандагон дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ метавон истифода бурд.

Дарачаи этимоднокии натиҷаҳои пажӯҳиш. Асоснокӣ ва этимоднокии натиҷаҳои пажӯҳишро асосҳои методологӣ ва назариявии пажӯҳиш; маҷмӯи усулҳои назариявӣ ва таҷрибаии пажӯҳиш, ки ба мавзӯ ва ҳадафҳои асосии пажӯҳиш мувофиқанд; интиҳоб ва таҳлили шароит ва натиҷаҳои пажӯҳиши таҷрибавӣ-озмоишӣ; тасдиқи қоидаҳое, ки дар фарзия ва ғояи пажӯҳиш пешниҳод шудаанд; таҳлилу арзёбӣ ва ҷамъбасти натиҷаҳои дар раванди пажӯҳиш ва корҳои озмоишӣ бадастомада; муътамад будани натиҷаҳои ноилшуда ва таҷрибаи амалии фаъолияти касбии муаллифи диссертатсия бозгӯ мекунад.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия ба бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот, аз он ҷумла: ба банди 3 - «Антропологияи педагогӣ» (низомҳои /шароитҳои/ рушди шахс дар ҷараёни таълим, тарбия, таҳсилот;) ва ба банди 4 - «Назария ва концепсияи таълим» (қонуниятҳо, принсипҳои таълими бачагон дар давраҳои гуногуни бавоярасии онҳо; навъҳо ва амсилаҳои таълим, ҳудудҳои истифодаи онҳо; концепсияи рушди таъминоти таълимӣ-методии раванди таълим ва воситаҳои таълим, вижагиҳои таълим дар сатҳҳои мухталифи таҳсилот) мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаб. Саҳми шахсии довталаб дар таҳлили ҳамаҷонибаи масъала; дар омезиши дурусти пажӯҳиши назариявӣ ва таҷрибавӣ, таҳлили миқдорӣ ва сифатии натиҷаҳои пажӯҳиш; дар истифодаи маҷмӯи усулҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои пажӯҳиш; дар ташкилу баргузории пажӯҳиши озмоишӣ ва тасдиқи амалии муқаррароти кори илмӣ дар давоми озмоиш, таҳияи воситаҳои ташхис барои муайян кардани сатҳи салоҳияти ПМ-он, таҳлили натиҷаҳои коркарди маълумоти корҳои озмоишӣ, коркард ва мавриди озмоиш қарор додани барномаи татбиқи амсилаи ҳамкории самарабахши оила ва МТ, таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок дар чорабиниҳои илмӣ, ҷаъбасти натиҷаҳои бадастомада дар таҳияи диссертатсия таҷассум меёбад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои пажӯҳиш. Дар мавридҳои зерин натиҷаҳои пажӯҳиш ва хулосаҳои асосӣ тасвиб ва амалӣ амалӣ шудаанд:

- дар раванди ташкили ҳамкории самарабахши МТ ва оила дар тарбияи хонандагони синфҳои ибтидоӣ;
- ҳангоми баргузории корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ ва таҳлилу арзёбии натиҷаҳои онҳо;
- дар семинарҳо ва конференсияҳои илмӣ-назариявӣ, доир ба масъалаи назария ва амалияи таълиму тарбия;
- дар гузориш ва муҳокимаҳои мунтазам дар ҷаласаҳо ва семинарҳои илмӣ-амалии кафедраи таҳсилоти ибтидоии ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ;
- ҳангоми суханронӣҳо ва баромадҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ.

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии пажӯҳиши диссертатсионӣ мунтазам дар ҷаласаҳои кафедраи таҳсилоти ибтидоӣ, конференсияҳои илмӣ-амалии донишгоҳӣ, минтақавӣ ва ҷумҳуриявӣ ва семинарҳои илмӣ-методӣ дар Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ (солҳои 2017-2022), ки ба мавзӯи тақвияти ҳамкории МТ, ҷомеа ва оила, муносибати босалоҳият ба таълиму тарбия бахшида шуда буданд, мизҳои мудаввар, семинарҳо ва тренингҳо ироа ва баррасӣ шуда,

ҳамзамон дар шакли 6 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи КОА-и назди Президенти ҚТ ва 4 мақола дар маҷмӯаи маводи конференсияҳо нашр гардиданд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия ба мундариҷа ва мантиқи пажӯҳиш мувофиқат намуда, аз муқаддима, ду боб, хулосаву тавсияҳо ва рӯйхати адабиёт (160 номгӯй) иборат буда, ҳаҷми умумии диссертатсия 190 саҳифаи чопи компютериरो дар бар мегирад. Матни диссертатсия бо 16 адад ҷадвал ва 12 диаграмма ва расм таъмин гаштааст.

БОБИ 1. ЗАМИНАҲОИ НАЗАРИЯВИИ ҲАМКОРИИ МАКТАБ ВА ОИЛА ҲАМЧУН НИҲОДҲОИ ҶАМЪИЯТӢ

1.1. Проблемаҳои падарию модарӣ: таҳаввулоти нақшҳои оилавӣ дар ниҳодҳои муосири ҷамъиятӣ

Бо рушди ҷомеа ва тағиребии муносибатҳои байни мардон ва занон, нақшҳои анъанавии оилавӣ тағир меёбанд. Қисми муҳими ин раванд ҷудошавии ниҳоди издивоҷ ва волидайн мебошад, ки боиси пайдоиши шаклҳои нави муносибатҳои оилавӣ, аз қабيلي муассисаҳои парасторӣ ва фарзандхондӣ муштарак мегардад.

Ниҳодҳои муосири волидайн шаклҳои навро ба худ гирифта, ба тағирот дар заминаи иҷтимоӣ мутобиқ мешаванд. Масалан, дар баъзе кишварҳо, аз ҷумла Русия, муассисаҳои парастории муштарак пас аз талоқ торафт маъмултар мешаванд, ки ин хоҳиши таъмини некӯаҳволии кӯдаконро ҳатто дар шароити ҷудой байни волидонӣ онҳо инъикос мекунад.

Дар шароити тағйироти муосири иҷтимоӣ низ коҳиши синну соли оғози ҳаёти ҷинсӣ ба назар мерасад, ки барои фаҳмидан ва иҷрои нақшҳои волидон мушкilotи нав эҷод мекунад. Байни камолоти ҷинсӣ ва иҷтимоӣ фарқияти доимӣ вучуд дорад, ки омодагии ҷавонро барои масъулияти волидайн зерӣ шубҳа мегузорад. Бояд қайд кард, ки ин тағйирот ба ҳуқуқҳои кӯдак диққат медиҳад, ки дар баҳсҳои муосир дар бораи сиёсат ва амалияи таълимӣ калидӣ мегардад.

Ҳамин тариқ, мушкilotи волидайн ва модарӣ имрӯз аз нав дида баромадану нав кардани равишҳои тарбияи волидонро талаб мекунанд, аз ҷумла зарурати таълим додани малакаҳои ҳамкорӣ мутақобила, масъулият ва фаҳмиши динамикаи муносибатҳои оилавӣ.

Дар бораи хусусиятҳои робитаи МТ ва оила мулоҳиза ронда, муҳаққиқи тоҷик Б.Мирбобоева зикр мекунад, ки «Имрӯз масъалаи бӯҳрони оилавӣ боиси нигаронии амиқӣ доираҳои мухталифи ҷаҳони муосир гардидааст. Бӯҳрон онро

нишон медиҳад, ки оила вазифаи асосии худро, ки тарбияи кӯдакон мебошад, аз ҳама бад иҷро менамояд.

Ташаккули маърифати муносибати миллий ва таҳаммулпазирӣ аз оила оғоз мегардад. Дар оила кӯдакон дар бораи забони модарӣ, фарҳанг, анъанаҳои миллий ва расму оинҳои мардум нахустин тасаввуротро ҳосил мекунанд. Кӯдакон аз ПМ дар бораи дигар ҳалқият, миллатҳо, хусусиятҳои фарқкунандаи миллии онҳо, забон, фарҳанг ва тарзи зиндагии онҳо иттилоъ мегиранд.

Дар оилаҳои гуногунмиллат кӯдакон аввалин намунаҳои муносибати байниҳамдигарии намоёндагони миллатҳои гуногунро дарк менамоянд. Напазируфтани одамони миллати дигар, фарҳангу оини ва тарзи зиндагии онҳо нуқси маънавии шахсият мебошад, ки дар заминаи тарбияи нодуруст шакл гирифта, маҳз аз оила ва муҳити носолими хонаводагӣ сарчашма мегирад» [103, с.64].

Ҳамчун соҳаи махсуси таҳсил мушкилоти ПМ дар таълифоти муҳаққиқ И.С.Кон [61] ба риштаи таҳқиқ кашида шудааст. Ӯ аллакай дар аввали солҳои 1980-ум, ҷанбаҳои гендерӣ (ҷинсиятӣ) ва этнофарҳангӣ ва ПМ-ро, дар асоси пажӯҳиши дар хориҷа гузаронидашуда, пеш аз ҳама, таҳлил кардааст.

«Ҷамъияти сотсиологӣ таълим» яке аз охири асарҳои муҳаққиқ А.Г.Харчев ном дошта, ба ақидаи ӯ: «Тарбияи оилавӣ, консепсияест, ки асосан, педагогӣ, баъзан идеологӣ буда метавонад, вай бо волидон ҳамҷоя мешавад, аммо бо он мувофиқат намекунад ва ин мушкилоти худӣ волидон амалан баррасӣ карда нашудааст» [146, с.123].

Истилоҳи «тарбияи оилавӣ»-ро фарҳангшинос ва педагог Н.Б.Крилова чунин шарҳ додааст: «Тарбияи оилавӣ, агар он табиати дӯстона ва фарҳангӣ дошта бошад, аслан, дар ҳолатҳои мухталифи ҳамкорӣ сураат мегирад, ки кӯдакон ба қорҳои ҳамаҷуза мутобиқ шаванд, ба эҳсосоти аъзои оила, баҳодиҳии гуногуни рӯйдодҳои қорӣ сураат мегирифт.

Ба ин маъно, фарзандон дар шароити ҳамоҳангии доимии оила худдорӣ мекунанд ва қалонсолон ба амалҳо, қарорҳо, ақсуламалҳо ва муносибатҳояшон мутобиқ мешаванд» [74, с.107].

Муҳаққиқ И.Ю.Кулчитская роҷеъ ба тарбияи падарию модарӣ изҳор кардааст, ки: —Модарӣ ва падарӣ ин низом мебошад. Ин низомро, ба андешаи ӯ, ҳамчун падидаи номбурда омӯхтани масъалаи робитаи он бо низоми оила зарур аст.

Шакли ҷамъияти одамон оила аст, ки дар он марду зан дар издивоҷ, фарзандон ва хешовандони хешутаборӣ пайванданд. Падару модарон, аз ин нуктаи назар, метавонад дар низоми оила ҳамчун як зернизом ҳамчун як шахси нисбатан мустақил ворид карда шавад, аммо падидаи ПМ-ро дар иртиботи зич бо низоми оила баррасӣ кардан тавсия дода мешавад» [78,с.14].

Муҳаққиқ И.С.Кон зикр кардааст, ки: «Падарию модарии инфиродӣ дар марҳилаҳои аввали рушди ҷомеаи инсонӣ, ба таври ғайримутамарказ карда нашудаанд, тамоми ҷомеа дар тарбияи фарзанд ва нигоҳубин ҷалб карда шудааст. Баъдтар, дар байни авлоди аввали феодалий ва феодализатсияшуда одати тарбияи ҳатмии кӯдакон берун аз хонаи волидон паҳн шуд. Рафтори воқеии падару модар ва меъёрҳои танзимкунанда ҳеҷ гоҳ дар ҳама ҷо мувофиқат намекунад. На танҳо аз амволи ғайриманкул ва дар оила аз рафтори падарию модарӣ фарқ мекунад» [62, с.12].

Ҳамчун низоми падидаҳои ба ҳам алоқаманди ПМ-ро муҳаққиқ И.С.Кон чунин муайян мекунад: «а) муҳаббат, ҳиссиёти ПМ, меҳрубонӣ ба кӯдакон; б) муқаррароти меъёрии фарҳанг ва нақшҳои мушаххаси иҷтимоӣ; в) рафтори воқеӣ, ки бо ин ва дигар муносибати ПМ ба кӯдакон, услуби ПМ ва ғайра» [62].

Ба таври истисно илоҳиётшиносони асрҳои XV-XVI дар бораи масъулияти кӯдакон дар назди волидайн сухан меронданд, на сухане дар бораи масъулияти ПМ. Ҳисси иштироки ПМ то миёнаи асри XVIII дар рӯзномаҳо ва мукотибаи шахсӣ миқдори ночизеро ташкил медод.

Тамоюли кӯдакмарказӣ (детосентрикӣ) танҳо дар охири солҳои XVIII ва ибтидои асри XIX (баъзе падидаҳои марказонидани қаноатмандии талаботи кӯдак дар оила, зимнан ба эътибор нагирифтани талаботи аъзоёни дигари оила ва муайян кардани ҷойгоҳи кӯдак дар қуллаи зинанизоми оилавӣ) худро дар шуури ҷамъиятӣ мустаҳкам гардонида, яке аз арзишҳои асосии маънавӣ

муҳаббати волидайнро намудааст.

Муҳаққиқ Н.Ф.Абдурашидов оид ба мушкилоти муносибатҳои кӯдак ва ПМ мулоҳиза ронда, чунин менигорад: «Оила ва муносибатҳои ПМ ва фарзанд, ки дар он ба амал меоянд, дар сохтори иҷтимоии ҳар миллат ҷойгоҳи муҳимро ишғол мекунанд. Онҳо шакл ва тарзи ташаккули таърихан ташаккулёфтаи ҷомеаи инсониро нишон медиҳанд. Он муҳимтарин василаи ташаккули шахсияти ҳар наврас ва пайванди калидӣ дар қори профилактикӣ (тадбирҳои пешгирӣ аз бемориҳо ва вайронкунии қонун) бо кӯдаконе мебошад, ки бо қонун муҳолифатдоранд. Аммо қор бо оила дар марҳилаи қонунӣ мураккабтар шудааст ва шаклу усулҳои нав, равишҳои навро талаб мекунанд.

Вазифаи тарбияи оила ба таври ҷиддӣ ҳалалдор шудааст, онро мушкилоти зиндагондан, ҷустуҷӯи василаи вайрон мекунанд, аҳамияти оила ба ларза омадааст. Муносибатҳои байни кӯдакон ва ПМ ҳадди аққал қардар мешаванд. Тарзи зиндагии оила, асосан, ба вазъи молиявии он алоқаманд аст, аммо ҳатто бо сарватҳои хуби моддӣ, бисёр оилаҳо дар муносибатҳои байниҳамдигарӣ, байни ҳамсарон ва ҳам дар муносибат бо фарзандон бӯҳрони маънавиро аз сар мегузаронанд» [2, с. 40]

Муҳаққиқ Т.А.Гурко таъкид қардааст, ки: «Дар психологияи рушд ва психотерапияи оила таҳлили мушкилоти кӯдакон ва волидон ҳадаф ва вижаҳои худро дорад» [44,с.97].

Вобата ба ин масъала дар миёнаҳои солҳои 90-ум Т.А. Гурко як самти нави мавзӯӣ дар соҳаи маорифро муайян қард, ки он имқон дод, заминаи қонсептуалӣ равшан ва уфӯқҳои таҳқиқоти таҷрибаӣ муқаррар қарда шавад ва барномаҳои таълими падару модарон қорӣ қарда шавад. Дар адабиёти илмии англисизабон ду истилоҳ қудо қарда мешавад: «Надар-модарӣ» бештар барои омӯзиши қанбаҳои иҷтимоии тарбия, аз қабилӣ арзишҳо, меъёрҳо, вазъи ҳуқуқӣ (масалан, модарӣ, падарӣ, фарзандқондӣ), ва "таҷрибаҳои падарию модарӣ" барои тавсифи мундариҷаи нақшҳои волидайн, аз қумла амалия, рафтор, муносибат ба кӯдақон, аз қумла ҳолатҳои бевътиной ва зӯрварӣ истифода мешавад. Дар маънои дуом, истилоҳи "ПМ" дар доираи "ПМ-таҷрибаҳо"

истифода мешавад.

Муносибати таърихӣ С.И. Голод барои таҳлили муносибатҳои байни волидон ва кӯдакон дар асри гузашта, инчунин барои омӯзиши таҳаввулоти «ғайримарказикунонӣ» истифода мешавад. Дар солҳои 1980-ум дар сатҳи эмпирикӣ баъзе ҷанбаҳои ПМ мавриди таҳқиқ қарор гирифт, масалан: муҳаққиқон Н.Г.Аристова, А.М.Демидов (оилаҳои модарон бо кӯдакони наврас), Т.А.Гурко, М.С.Матковский, И.Ф.Дементиева (истироҳати муштаракӣ кӯдакон ва ПМ-он), М.Г.Панкратова (иштироки модарон ва падарон дар ҳаёти наврасон), А.И.Антонов (ангезаи таваллуд), Т.А.Гурко (мушкилоти ПМ ҳангоми ба мактаб рафтани кӯдак), Н.Я.Соловев (падарон пас аз талок). Аз адабиёти педагогии он замон ин таълифот, ки ба тарбияи оилавӣ бахшида шудаанд, хеле фарқ доштанд [42, с.97].

Ба гуфтаи муҳаққиқон И.Кукулин ва М.Майофис: «Мачмуи муносибатҳо ва амалияҳои таърихӣ ва иҷтимоӣ тарбияи ПМ буда, ба муносибат ба кӯдакон, банақшагирии оила, худбоварии калонсолон аз худ ҳамчун ПМ ва баъзе паҳлуҳои сиёсии ин мачмуа аст» [76,с.6].

Ба андешаи муҳаққиқи рус Т.В.Коваленко, «Аз солҳои 1970-ум дар Ғарб (асосан, дар ИМА) таҳқиқоти зиёди волидайн ба сифати як қисми раванди асосӣ гузаронида мешаванд ва минбаъд дар даҳсолаҳо идома меёбанд. Мутобиқи назарияи рушди оила (равиши рушд) ин як хати хуби таҳқиқшуда аст, яъне таъсири падволидайн ба ташаккули шахсияти кӯдак, таҷрибаи ПМ-ифишорҳои меъёрӣ ҳангоми калонтар шудани кӯдак ва фарзандони баъдӣ пайдо мешаванд.

Аз нуқтаи назари мушкилоти волидайн омӯзиши намудҳои гуногуни сохторӣ, иҷтимоӣ ва этникии оилаҳо аҳамияти хоса доранд. «Мавзӯҳои муд», аз ҷумла, дар омӯзиши волидайн, ба назари мо, ҷуфти ҳамчинсгаро ва оилаҳои муҳочир буданд, яъне вижагии волидайнӣ дар байни ақаллиятҳои иҷтимоӣ.

Дар байни ҳамсарон, омӯзиши тақсимои меҳнати самаранок мавзӯи «ҷовидона» дар якҷоя кардани уҳдадорӣҳои волидайн ва касб аз ҷониби волидайн идома дорад. Дар Аврупо, масъалаи якҷоя кардани вазифаҳои оилавӣ

ва касбӣ, хусусан, маъмул аст, ки ба таври назаррас дар бисёр кишварҳо шумораи модарони пуртаҷриба дар охири асри гузашта афзоиш ёфтааст» [57, с.23].

Тавре муҳаққиқ Т.А.Гурко зикр мекунад, «Падарӣ аз мавқеи назарияи нақш, нақши иҷтимоист, ки мардон ба таври номуносиб бозӣ мекунанд. Дар ҷаҳорҷӯбаи назарияи низом муайян карда шуд, ки падарии ғайбӣ баръакси модарӣ, то андозае аз вижагиҳои шахсӣ ва то андозае аз заминаи иҷтимоӣ вобаста аст» [44, с. 77].

Нишон дода шудааст, ки: «Модарӣ барои занон ҳамчун қурбонӣ ба зарари манфиатҳои онҳо ҳисобида мешавад ва идеологияи «модарии васеъ», нақши истисноии модар дар ҳаёти кӯдак пешбарӣ карда мешавад» [44, с.78].

Чунин андешаҳои ҷолибро муҳаққиқи тоҷик Г.Амирова ҳамкориҳои МТ ва оиларо мавриди омӯзиш қарор дода, пешкаш намудааст: «Дар тарбияи хонандагон нақши ҳамкориҳои оила ва МТ ниҳоят муҳим мебошад, аз ин лиҳоз, дар алоҳидагӣ онҳо ҳамаи он омилҳое, ки ба шахсияти ташаккули насли наврас таъсир мерасонад, иҷро карда наметавонанд, бинобар ин, барои раванди пурраву мураттаби тарбия пайваста амал кардани ин ду соҳаи ба ҳам алоқаманд, оила ва МТ пешбинӣ шудааст. Нақши ташаббускорӣ ба ҳам алоқамандшавии ин равандро, асосан, МТ мебозад.

Албатта, оила ва ҷомеа дар тарбияи хонандагон корҳои зеринро иҷро мекунанд:

а) МТ дар қори тарбияи насли наврас ва бачагони берун аз МТ, корхонаҳои сарпараст, иттиҳодияву коргоҳҳое, ки ПМ-и хонандагон кор мекунанд, нақши ҳалқунанда бозида, бо комиссияҳои кор бо ноболиғон ва хонавода ҳамкорӣ менамояд.

б) Оила - аҳамияти оила дар тарбияи хонандагон басо муҳим буда, он вазифадор аст, ки барои фарзанд ҳамаи шароитҳои иҷтимоиро муҳайё намуда, муҳити солими оиларо барпо кунад.

Ғамхориву меҳрубониҳои ПМ инкишофи шахсияти хонандагонро метезонад. Ҷомеа дар гузаронидани корҳои тарбиявӣ дар МТ кӯмак мерасонад,

ҳамчун сарпараст корҳои таъмирии муассисаи таълимиро ташкил менамояд, ба ПМ баҳри беҳтар намудани тарбияи оилавии фарзандон таъсир мебахшад» [6, с.57].

Ҳамчун низом падидаи ПМ-ро баррасӣ намуда, муҳаққиқ Р.В.Овчарова чунин зикр намудааст:

— ба таври мунтазам падидаи ПМ муайян карда мешавад, яъне он дар робита ба низоми оила зернизом аст ва як низоми нисбатан мустақил мебошад;

- бисёрҷониба падидаи ПМ аст. Дар ду сатҳ онро метавон баррасӣ кард: ҳамчун як сохтори мураккаби инфиродӣ ва ҳам ҳамчун як воҳиди фардии инфиродӣ ҳарду. Ин сатҳҳо ҳамзамон, марҳилаҳои ташаккули мебошанд» [112].

Самти арзишии ПМ-он, ҳиссиёт, мавқеи онҳо ва ғайра нақшаи дуҷум мебошад. Дар робита бо низоми оила яъне ПМ-ӣ баррасӣ мешавад. ПМ-иро дар якҷоягӣ бо оилаҳои ПМ шахси сеюм сабт мекунад. Дар ҷомеа нақшаи ҷорумро танзими ПМ муайян мекунад.

Дар «Љуғати фалсафии энциклопедӣ» падидаи ПМ-ӣ чунин шарҳ дода шудааст: «... падидаи дар таҷрибаи шинохти ҳиссӣ ба мо додашуда» [143, с. 77]. Биноан, ба назари мо, барои фаҳмидан ва таҳлили зухуроти ПМ қобили қабултарин равишҳои ҳофизаи беназир (феноменологӣ) хоҳанд буд.

На аз психологияи фаҳмондадихӣ принципҳои фаҳмишро чунин муносибат истифода мекунад. Падидаҳо бисёрҷанба дар ин ҳолат ҳисобида мешаванд ва ба таври возеҳ шарҳ дода намешаванд.

«Тарбияи ПМ, - тибқи ақидаи муҳаққиқ Н.В.Богачева, - як навъи иҷтимоии муносибат аст, аммо решаҳои робитаи табиӣ, генетикӣ дар байни кӯдак ва ПМ дорад» [27, с. 31].

«Ташаккули ПМ,- чуноне муҳаққиқ И.Ю.Кулчитская зикр мекунад, - бо ғояҳои мардон ва занон дар бораи вазифаҳо, нақши ПМ, тақсимои масъулият тавсиф мешавад. Ҳамоҳангсозии ғояҳо дар сатҳи «назариявӣ» то таваллуди кӯдак амалӣ мешавад: дар гуфтугӯ бо ҳамдигар, орзу дар бораи оянда ва

«таваллуди дуом» ин ғояҳо пас аз таваллуди кӯдак ба даст меоянд» [78, с.18].

Ҳамин тавр, аз нуқтаи назари муҳаққиқ Р.В.Овчарова: «Як шакли инкишофёфтаи ПМ аз муносибат ва интизориҳои ПМ, муносибат ба ПМ, тамоюли арзишии ҳамсар (арзишҳои оилавӣ), ҳисси ПМ, мавқеи ПМ, услуби тарбияи оила, масъулияти ПМ иборат аст» [112, с. 11].

Муҳаққиқ И.Ю. Кулчитская зикр намудааст, ки: —Адидаи ПМ бо падидаи муҳаббати ПМ ба сифати роҳи аз ҳама самарабахши таълиму тарбия робитаи зич дорад: ин муҳаббат байни марду зан, муҳаббат ба Ватан, писарон, муҳаббат ва баъзе намудҳои дигар ва дар ниҳоят муҳаббати ПМ алоқаманд мебошад.

Маҳз аслияти муҳаббати чунин ҳиссиёт, ба монанди муҳаббати ПМ зоҳир мешавад. Моҳияти ин ҳисси фидокорӣ мебошад. Ҳарчанд муҳаббати ПМ набошад, безътиной нисбат ба он ки онҳо чизеро дӯст намедоранд, баръакси ҳама чиз ошкор мешавад. Муҳаббати ПМ арзишманд мебошад, аммо вай хоҳиши такмил додани фарзандашро бозмедорад, дақиқ будани ўро кам намекунад» [78, с. 26].

Ҳамкориҳои байни фард, оила ва ҷомеа як системаи мураккаб ва динамикӣ мебошад, ки дар даҳсолаҳои охир дигаргуниҳои амиқро аз сар гузаронидааст. Амсилаи анъанавӣ ба пирамидае монанд буд, ки дар болои он ҷомеа, шахсият ҳамчун асос ва оилаи дар мавқеи миена қарордошта ҷойгир буд, кӯҳна шуд. Дар гузашта, таъсири ҷомеа ба шахс хеле қавитар буд, ки қисми зиёди ҳаёти ўро аз касб ва ҷои зист то системаи арзишҳо ва меъерҳои рафтор муайян мекард. Оила дар ин кор ҳамчун миенарав баромад карда, меъерҳо ва интизориҳои иҷтимоиро аз ҷомеа ба шахс интиқол медод ва ҳамзамон шахсро аз фишори аз ҳад зиёди ҷомеа муҳофизат мекард. Ин равиш тобеияти шахсро ба манфиатҳои ҷамъиятӣ ва вобастагии шадид аз анъанаҳо ва муқаррароти оилавӣ дар назар дошт.

Аммо ҷомеаи муосир бо фардикунонии баланд хос аст. Шахсе, ки ҳуқуқ ва озодиҳои васеъ дорад, дар ин сохтори иерархии тағйирёфта мавқеи бартаридоштаро ишғол мекунад. Он худшиносӣ, мустақилият ва

истиклолиятро мечӯяд, ки аксар вақт боиси муноқиша бо ҷомеа ва оила мегардад. Ин маънои комилан рад кардани робитаҳои оилавӣ ё меъёрҳои иҷтимоиро надорад, балки аз нав дида баромадани нақши онҳоро дар бар мегирад. Ба ҷои итоаткории нобино, мо амсилаи муколамаи бештари ҳамкориро дар асоси эҳтироми тарафайн ва баҳисобгирии манфиатҳои ҳама ҷонибҳо мебинем.

Оила, дар навбати худ, тағйирпазиртар ва ба шароити тағйиребанда мутобиқ шудааст. Амсилаҳои анъанавии оила, ки ба нақшҳои қатъӣ ва иерархия асос ёфтаанд, ба шаклҳои гуногунтар аз волидони танҳо то иттифокҳои ғайрианъанавии оилавӣ ҷой медиҳанд. Нақши он ҳамчун таъягоҳ байни ҷомеа ва шахсият муҳим боқӣ мемонад, аммо тавассути дастгирии рушди инфиродӣ ва кӯмак дар ташкили муносибатҳо бо ҷаҳони беруна амалӣ карда мешавад. Оила ба иҷтимоӣ ва ташаккули шахсият мусоидат мекунад, аммо на дар асоси доғмаҳои саҳт, балки тавассути муколама ва фаҳмиш.

Бо вучуди ин, ба мавқеи болоӣ гузаронидани шахс оқибатҳои манфӣ надорад. Афзоиши индивидуализм метавонад ба ҷудошавии иҷтимоӣ, паст шудани сатҳи масъулияти иҷтимоӣ ва аз даст додани ҳисси мансубият ба ҷомеа оварда расонад. Вобастагӣ аз ниҳодҳои ҷамъиятӣ, ки дар баъзе соҳаҳо пайдо мешаванд (масалан, тандурустӣ, маориф), метавонад афзоиш ебад ва намудҳои нави вобастагӣ ва шаклҳои нави зиддиятҳо ба вучуд орад. Оила, дар шароити ҳаракати зиед ва парокандагии ҷуғрофӣ, метавонад дар нигоҳ доштани вазифаҳои худ мушкилот дошта бошад.

Ҳамин тариқ, сохтори нави муносибатҳо таҳлил ва фаҳмиши амиқтарро талаб мекунад. Ҷустуҷӯи тавозун байни озодиҳои инфиродӣ ва масъулияти иҷтимоӣ, байни мустақилияти шахс ва дастгирии оила, байни манфиатҳои шахс ва талаботи ҷомеа зарур аст. Танҳо ҳамкории ҳамоҳангшудаи ҳар се сатҳ метавонад рушди устувору одилонаи ҷомеаро таъмин кунад.

Мушкилоти иҷтимоӣ иқтисодии волидон дар ҷомеаи имрӯза воқеан мушкилоти мураккаб ва бисерчанба шудааст ва ҳар яке аз ҷанбаҳои зикршударо муфассалтар дида мебароем:

Бӯҳрони демографӣ: Коҳиши таваллуд бо якчанд омилҳо, аз ҷумла ноустувории иқтисодӣ, хароҷоти баланди волидайн ва тағиребии меъерҳои иҷтимоӣ алоқаманд аст. Ҷавонон аксар вақт ташкили оиларо барои дертар ба таъхир меандозанд, зеро онҳо мехоҳанд муваффақияти касбӣ ба даст оранд ё суботи молиявиро таъмин кунанд. Ин дар навбати худ боиси бад шудани вазъи демографӣ мегардад, ки мушкилоти иловагии иҷтимоӣ ва иқтисодиро ба мисли пиршавии аҳоли ва норасоии қувваи корӣ ба вучуд меорад.

Бад шудани вазъи моддӣ: Афзоиши бекорӣ ва кам шудани даромади оилаҳо боиси маҳдуд шудани эҳтиёҷоти асосӣ, аз қабили маориф, тандурустӣ ва манзил мегардад. Дар шароити бӯҳрони иқтисодӣ оилаҳо бо зарурати қабули қарорҳои душвор дар бораи кам кардани хароҷот рӯ ба рӯ мешаванд. Ин на танҳо ба сатҳи зиндагӣ, балки ба ҳолати равонии волидон ва фарзандон низ таъсир мерасонад, ки метавонад боиси муноқишаҳо дар дохили оила, баланд шудани сатҳи стресс ва дар натиҷа бад шудани саломатӣ гардад.

Тағироти иҷтимоию фарҳангӣ: Тағиребии сохтори оила инчунин тағироти васеътари иҷтимоию фарҳангиро инъикос мекунад. Оилаҳои нопурра ва оилаҳое, ки фарзандони берун аз издивоҷ доранд, ба меъер табдил меебанд, аммо ин метавонад барои кӯдакон мушкилоти иловагӣ ба монанди доғи иҷтимоӣ ё набудани дастгирии ҳарду волидонро ба вучуд орад. Даст кашидан аз сохтори анъанавии оила баъзан боиси номуайянии дар нақши волидайн мегардад ва динамикаи муоширати байни аъзои оиларо тағир медиҳад.

Заифшавии нақши модар: ниҳоди табиӣ модарӣ аз сабаби тағирот дар сохтор ва нақшҳои иҷтимоӣ танқид карда мешавад. Мушкилоти кӯдакони партофташуда ва кӯдакони таваллуднашуда, ки дар ҷудоии қисман ё пурра зиндагӣ мекунанд, саволҳои муҳимро дар бораи дастгирии оилаҳои ниезманд ва зарурати эҷоди барномаҳои муассири иҷтимоӣ, ки ба кӯдакон дар муҳити беҳатар ва дастгирӣ кӯмак мекунанд, ба миён меорад.

Ҷомеаи муосир бо зарурати таҳияи ҳалли ҳамаҷониба барои ҳалли ин мушкилот, аз ҷумла беҳтар кардани шароити иқтисодӣ, дастгирии оилаҳо, эҷоди барномаҳои дастрас барои волидон ва муассисаҳои кӯдакон ва ташаккули

афкори мусбати ҷомеа дар бораи сохтори гуногуни оилаҳо рӯ ба рӯ мешавад.

Тағирот дар иҷрои вазифаҳои иҷтимоии оила. Функсияи фишор дар шакли камшуда мушоҳида мешавад, ки боиси кам шудани шумораи кӯдакони таваллудшуда дар муқоиса бо идеал мегардад. Вазифаи таълимӣ дар доираи истиқомати муштарак бо ғаёлияти зарурӣ амалӣ карда намешавад.

Дар оилаҳои расмӣ зиёда аз нисфи падару модарон дар тарбияи фарзандон ғаёлона иштирок мекунанд, вале қариб сеяки фарзандон ба ғаёлияти меҳнатӣ машғуланд. Ин тамоюлҳо аз омилҳои амалӣ бармеоянд: мушкilotи молиявӣ (33%), сарбории зиёд (32%), вазифаи хонагии назаррас (12%) ва набудани дониш ва таҷриба (10%). Функсияҳои ғайришахсии оила фароҳам овардани шароити ҳаётан муҳим ва қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти моддӣ, ташкили вақти фароғат ва нигоҳдории муоширатро дар бар мегирад.

Ноустувории иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва идеологӣ, беқурбшавии принципҳои ахлоқӣ боиси фишори равонии васеъ гардида, ба саломатӣ, идрок, тафаккур ва ҳавасмандии одамон таъсири манфӣ мерасонад. Бо вучуди ин тағйирот, оила арзишҳои муҳимтарин боқӣ мемонад, ки эҳтиёҷоти асосии психологӣ, биологӣ ва иҷтимоиро қонеъ мегардонад. Нақшҳои оилавӣ низ тағйир ёфтанд. Пештар муносибатҳои байни падару модарон ва фарзандон метавонистанд характери тобеият дошта, баъзан бе асосҳои маънавӣ ба зулм табдил ёбанд.

Аммо, муҳаққиқ Н.И.Костомаров зикр мекунад, ки: «Фарзандон дар ҳузури ПМ-и худ, аз кӯдакӣ ёд гирифтанд, ки онҳоро дар баробари ҳамсолон таҳқир кунанд.

Сатҳи пасти иҷтимоии замон то асри XIX то андозае ҳатто ҳуқуқҳои модарии онҳоро маҳдуд мекард. Ба ӯ ва аҳёнан ба фарзандони худ таъсир мегузоштанд, аз он ки як зани шариф ба шири сина додани кӯдакон носолим ҳисобида мешуд ва ба ҳамшираи шафқат вогузор мешуд; баъдтар модар нисбат ба мураббияҳо ва хешовандон, ки фарзандони худро дар зери сарпарастии падар ба воя расонданд, назоратро камтар ба роҳ монданд» [72, с.206].

Муҳаққиқи рус Т.В. Коваленко зикр мекунад, ки: «Недагогикаи халқӣ таъбиз ва зӯроварӣ, шаклҳои муқаррарӣ ва муҳими гирифтор шудан ба

одамони бадхохро эътироф кардааст. Танҳо дар охири солҳои XIX ва ибтидои асри XX муносибатҳои оилавии деҳқонон зери таъсири расму оинҳои шахрӣ, хочагидорӣ, тичоратикунонии иқтисодиёт ва иштироки ғаёлонаи занон дар ғаёлияти иқтисодӣ каме беҳбуд ёфтанд. Тоҷирон, хунармандон, кӯдакон дар оилаҳои шахрӣ қомилан ба волидайнӣ худ тобеъ буданд, дар қорҳои хона аз хурдсолӣ ба онҳо ёрӣ мерасониданд ва вақте ки қалон мешуданд, онҳо ба тичорати оилавии падари худ ворид мегаштанд. Дар ин муҳит нақши ПМ қариб дар байни деҳқонон тақрибан якхела буд» [57, с.11].

Муҳаққиқон З. Норова ва Н. Юнусова заминаҳои таълими босифати кӯдаконро баррасӣ намуда, зимнан зикр мекунанд, ки: «Ба роҳ мондани ҳамкориҳои байни омӯзгорон ва ПМ ҳал намудани як қатор проблемаҳоро талаб менамояд, аз ҷумла: бартараф намудани нобоварӣ, донистани дархости ПМ ва мушкилоти тарбияи оилавӣ, истифодаи шаклҳои мухталифи муошират бо волидайн, ташаккули рефлексияи педагогӣ ва инкишофи маҳорати муоширати тарбиядиҳандагон ва ғ.

Мундариҷаи ғаёлияти педагогӣ дар марказҳои рушди кӯдак қисми муҳими раванди таълиму тарбия ба ҳисоб меравад, он диққати мураббӣ-омӯзгорро ба мушоҳидаи доимии таълими босамар, рушди ҷисмонӣ ва тарбияи кӯдак дар тамоми давраи дар марказ будани ӯ равона намуда, дар шарити омода набудани ПМ аҳамияти муҳимро қасб намудааст» [109, с. 45].

Дар тағироти иҷтимоӣ ва байнишахсӣ, аз ҷумла тағирот дар муносибатҳои оилавӣ ва нақши занон дар ҷомеа, чанд нуқтаи асосиро метавон қайд кард:

Робитаҳои анъанавии оилавӣ: Таърихан, эҳсосоти байни ҳамсарон ва байни волидон ва фарзандон аксар вақт дар оила нақши назаррас надоштанд. Робитаҳои оилавӣ нисбат ба робитаҳои эҳсосӣ бештар институтсионалӣ буданд ва аз ҷониби интизориҳои иҷтимоӣ муайян карда мешуданд.

Нигоҳубини кӯдакон: Додани кӯдакони навзод ба парасторон ва таъин кардани мураббиен барои кӯдакон нишон медиҳад, ки тарбия воғузур шудааст ва дилбастагии эмотсионалӣ афзалият надошт.

Таҳсилот ва гендер: Таълими кӯдакон аксар вақт аз ҷинси онҳо вобаста буд, ки фарқияти гендериро дар тарбия таъкид мекард. Духтарон одатан дар ҷараени таҳсилашон камтар таваҷҷӯҳ ва муҳаббат зоҳир мекарданд.

Тағйирот дар асри XX: ғояҳои либералӣ, ки дар нимаи дуюми асри XX ба вучуд омаданд, ба тафсири нақши занон ва кӯдакон дар ҷомеа мусоидат карданд. Пас аз озод шудан аз ҷаҳорҷӯбаи анъанавӣ, модарон дар таълим ва тарбияи духтарон ғаёлона иштирок карданд, ки ин ба муносибатҳои баробархуқуқ ва эмотсионалӣ дар оилаҳо оварда расонд.

Ин тағйирот имкониятҳои навро барои ташаккули муносибатҳои мустақкам ва дар принципҳои муҳаббат ва ҳамдигарфаҳмии оилавӣ фароҳам овард. Дар натиҷа, амсилаҳои нави тарбия ба вучуд омаданд, ки дар онҳо робитаи эҳсосӣ ва дастгирӣ ҷузъҳои муҳим гардиданд.

Бояд масъалаи падариро дар таърих ҳамчун сатри алоҳида ҷудо кард, ба монанди он ки сатр дар симфония бо садои худ фарқ мекунад. Нақши падар, ки интиқолдиҳандаи ахлоқи динӣ ва арзишҳои асосии оилавӣ буд, дар тӯли вақт тағироти назаррасро аз сар гузаронид. Дар соли 1876 Ф.М. Достоевский, ки ба моҳияти муносибатҳои инсонӣ амиқтар меомӯхт, бӯҳрони ҳокимияти падариро "радди идеологӣ аз падарон" номид. Ин калимаҳо ба дигаргуниҳои муҳим, ки моҳияти таъсири падариро ба охир мерасонанд, диққат медиҳанд ва барои наслҳои оянда мушкilot боқӣ мегузоранд [45, с.27].

Тарбияи маънавӣ-ахлоқӣ вазифаи аз ҳама муҳимтарини волидон дар собиқ Иттиҳоди шӯравӣ маҳсуб меёфт. Муҳаққиқи рус А.И. Антонов вобаста ба ин нигоштааст, ки: «Волидон, ки меҳостанд анъанаҳои ҳаёти оилавӣ ва услуби либосро қабул кунанд, ба мутобиқат ба талаботи иҷтимоӣ ва меъерҳои нигоҳдории кӯдакон равона карда шуданд» [10, с.11].

Дар шароити зудтағйиребандаи ҷомеа, онҳо ҳамоҳангии байни орзуҳои шахсӣ ва ғояи дастаҷамъиро меҷустанд ва дар фарзандони худ эҳтироми меъерҳои умумиқабулшударо тарбия мекарданд. Ин раванди пур аз ғамхорӣ ва масъулият аз онҳо на танҳо иҷрои ӯҳдадориҳои иҷтимоӣ, балки фаҳмиши амиқи дастурҳои ахлоқии дохилиро талаб мекард. Дар ҳар як оила масъалаҳои

ахлоқ ва маънавият рӯшан карда мешуданд, ки ин фазои беназирро ба вучуд меовард, ки ба ташаккули шахсияти яклухт мусоидат мекард.

Ҳамин тавр, дар шароити интизориҳои ҷамъиятӣ ва садоқати шахс ба идеалҳо, волидон дар назди вазифаи душвор қарор гирифтанд: нигоҳ доштани мувозинати шахсияти фарзандони худ бо талаботи замон ва ҷомеа.

Дар заминаи тағир ёфтани равишҳои волидайнӣ дар давраҳои гуногуни таърихӣ, бояд қайд кард, ки ҳар як давра идеалҳо ва амалияҳои худро дар робита ба арзишҳои оилавӣ ташаккул додааст. Дар Иттиҳоди Шӯравӣ дар солҳои 80-ум, сарфи назар аз идеологияи умумӣ, волидон кӯшиш мекарданд, ки бо кӯдакон муносибатҳои шарикӣ бештар эҷод кунанд ва онҳоро ба ҳавасҳои худ фаъолон ҷалб кунанд. Ин заминаи ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамкориҳо фароҳам овард, ки барои ташаккули муҳити солим барои афзоиши кӯдакон муҳим буд.

Бо гузариш ба солҳои 90-ум дар Ғарб дар фаҳмиши ӯҳдадорӣҳои волидайн тағирот ба назар мерасад. Пайдоиши истилоҳи "волидон" дар гуфтугӯи илмӣ дарки нақш ва масъулияти онҳоро дар тарбияи фарзанд нишон медиҳад. Ин вақт замони озмоишҳо ва ҷустуҷӯи равишҳои нав ба волидон буд, аммо ин на ҳамеша муваффақ буд. Шароити муташанниҷ ва иштироки волидон дар дигаргуниҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ онҳоро водор сохт, ки аксар вақт аз вазифаи асосии таъмини муҳити бехатар ва дастгирии кӯдакон дур шаванд.

Зарурати дарки мушкилоти "оилаи номусоид" аҳамияти муносибати созандаро дар тарбия таъкид мекунад. Чунин оилаҳое, ки дар онҳо кӯдакон изтироб ва безътиноӣ мекунанд, нишон медиҳанд, ки масъалаҳои марбут ба зӯрварӣ ё сӯиистифода метавонанд барои рушди рӯҳӣ ва эмотсионалӣ оқибатҳои дарозмуддат дошта бошанд. Муҳим он аст, ки неқӯаҳволии кӯдакон танҳо бо ниезҳои ҷисмонӣ маҳдуд намешавад; он инчунин дастгирии эмотсионалӣ, таваҷҷӯҳ ва муҳаббати волидонро дар бар мегирад.

Ҳамин тариқ, фаҳмиши муносири волидайн муносибати ҳамаҷонибаро талаб мекунад, ки дар он ҳар як оила бояд барои фароҳам овардани фазои бехатар ва дастгирӣ барои фарзандони худ, ки дар он онҳо метавонанд ҳамчун як шахс рушд ва ташаккул, сабӣ кунанд.

Дар ҳақиқат, мафҳуми "оилаи номусоид" танҳо дар заминаи кӯдаки мушаххас ва таҷрибаи ӯ аҳамият пайдо мекунад. Дар ин ҳолат, низоми муносибатҳо дар оила бояд на танҳо тавассути мавҷудият ҷе набудани шароити ҷисмонӣ, балки тавассути амнияти эмотсионалӣ ва таҷрибаҳои тарбиявӣ низ баррасӣ карда шавад. Оилаи номусоид на танҳо бо мушкилоти муошират, балки бо набудани фарҳанги таълимӣ, ки бевосита ба рушди кӯдак таъсир мерасонад, тавсиф карда мешавад.

Оилаҳое, ки фарҳанги пасти педагогӣ доранд, метавонанд бо мушкилоти зиёде рӯ ба рӯ шаванд, аз ҷумла бегонагӣ дар муносибатҳои волидайн ва фарзанд, набудани дастгирӣ дар омӯзиш ва рушд ва нодида гирифтани надонистани усулҳои муносири волидайн. Набудани хоҳиши тағир додани амалияи педагогии худ метавонад ба намунаҳои рафтор оварда расонад, ки динамикаи манфиро мустаҳкам мекунад.

Масъалаҳои педагогикаи оилавӣ, ки шумо тавсиф мекунед, аҳамияти баланд бардоштани захираҳои таълимиро барои оилаҳо таъкид мекунад. Тавсеаи дастрасӣ ба иттилооти волидайн, омӯзиши малакаҳои волидайн ва дастгирии равонӣ метавонад ба таври назаррас тағирот ворид кунад ва ба рушди ҳамоҳангтари кӯдакон мусоидат кунад.

Баъзе аз мушкилоти асосие, ки оилаҳои камбизоат дучор меоянд, инҳоянд:

Норасоии захираҳои таълимӣ: ин метавонад ҳам набудани маълумот дар бораи усулҳои дурусти тарбия ва ҳам набудани мавод ва фаъолиятҳо дар бар гирад, ки ба рушди кӯдак мусоидат мекунад. Дастрасии хуб ба барномаҳои таълимӣ ва машваратӣ метавонад ин вазъро ба таври назаррас тағйир диҳад.

Шаклҳои мушаххаси мушкилот: баъзе оилаҳо метавонанд мушкилоти худро тавассути муноқишаҳои ошкоро, таҷовуз ҷе бегътиной ба кӯдакон баён кунанд. Ин на танҳо барои афзоиш шароити номусоид фароҳам меорад, балки метавонад ба саломатии рӯҳии кӯдакон таъсири манфӣ расонад.

Ҳамин тариқ, ҳалли ин мушкилот равиши ҳамаҷонибаро дар асоси ҳамкориҳои мутахассисони соҳаи педагогика, психология ва кори иҷтимоӣ, инчунин ҷалби фаъолони худӣ волидон ба раванди такмил додани таҷрибаи

педагогӣ ва иртибот бо кӯдакон талаб мекунад.

Дар ин робита муҳаққиқи рус Коваленко Т.В. зикр мекунад: «Оилаи тифлӣ яке аз намудҳои маъмули оилаи муосир. Як кӯдакро оилаи тифлӣ дар муошират душвор мекунад, таҷрибаи кори дастачамбона ба даст меорад. Кӯдак, дар чунин оила, мураббӣён - бародарон ва хоҳарони калонсол, муҳофиз, парастор надорад, таҷрибаи муносибатҳои дастачамбона маҳдуд аст. Аз як тараф, кӯдак, маркази меҳварии оила мегардад, ки ба ӯ диққат, меҳрубонӣ, ғамхорӣ лозим меояд, аз тарафи дигар, волидайн меъёрҳои педагогиро дар қонеъ кардани хоҳиш ва ниёзҳои кӯдак аз байн мебаранд» [57, с.10].

Бояд мушкилоти падариро дар таърих ба таври алоҳида таъкид кунем. Нақши падар бо гузашти айём таҳаввулоти зиёдро аз сар гузаронидааст. Ф.М. Достоевский навиштааст, ки —... бӯҳрони қудрати падарӣ тарки идеологӣ аз падарӣ аст» [45, с. 27].

Ба ақидаи муҳаққиқ А.И. Антонов: —Волидон, ба мутобиқат ба талаботи иҷтимоӣ ва меъёрҳои нигоҳдории кӯдакон, тақлид ба ҳаёти оилавӣ ва тарзи либоспӯшӣ таваҷҷуҳ мекарданд» [10, с.11].

Падарӣ дар таърих аксар вақт на танҳо ҳамчун нақши волидайнӣ ғамхор, балки ҳамчун рамзи муҳити тағйиребандаи ахлоқӣ ва фарҳангӣ низ амал мекунад.

Замони шӯравӣ, дар навбати худ, ба тарбияи ахлоқӣ ва ташаккули арзишҳои маънавӣ ҳамчун вазифаҳои асосии волидон диққат меод. А. И. Антонов аҳамияти мувофиқати талаботи иҷтимоиро таъкид карда, қайд кард, ки тартиб додани ҳаёти оилавӣ ва тарзи ҳаёт аксар вақт ба атрибутҳои беруна, аз ҷумла либосҳо оварда мерасонад. Ин дугонагӣ дар дарки волидайн ва нақши волидайн то имрӯз боқӣ монда, тағйироти доимии ҷомеа ва интизориҳои нақши падарро инъикос мекунад.

Дар замони шӯравӣ яке аз вазифаҳои калидии волидон тарбияи ахлоқӣ ва ташаккули системаи арзишҳои маънавӣ дар кӯдакон буд. Ба ақидаи муҳаққиқ А.И. Антонов, ҷанбаи муҳими ин раванд мутобиқат ба талабот ва меъёрҳои иҷтимоӣ буд, ки ба нигоҳубин ва тарбияи кӯдакон дахл доштанд. Волидон на

танҳо ба намуди зоҳирии фарзандонашон, балки ба арзишҳои омӯхташон низ диққат медоданд. Дар шароити захираҳои маҳдуд ва меъерҳои қатъии иҷтимоӣ, модарон ва падарони қорӣ аксар вақт барои муошират бо кӯдакон вақт надоштанд, аммо ин ба онҳо дар бораи неқӯаҳволӣ ва рушди онҳо ғамхорӣ намекард.

Дар солҳои 80-ум дар оилаҳои шӯравӣ, алахусус дар байни волидонӣ зеҳнӣ, тарбияи фарзандон раванди огоҳонатар гардид. Чунин волидон кӯшиш мекарданд, ки ба фарзандони худ арзишҳои фарҳангӣ ва маънавиро, ки дар он давра муҳим буданд, тарбия кунанд. Онҳо аксар вақт адабиети махсусро барои васеъ кардани дониши худ ва ба кӯдакон додани онҳо истифода мебарданд. Дар ин замина, нақши волидайн на танҳо бо ғамхорӣ дар бораи ниезҳои моддӣ маҳдуд буд, балки тарбияи арзишҳои "ғайритабӣ", ба монанди ростқавлӣ, меҳнатдӯстӣ ва эҳтиром ба атрофиенро дар бар мегирифт.

Бо гузариш ба шароити нави иҷтимоӣ дар солҳои 90-ум Дар Ғарб дар фаҳмиши таҳсилоти оилавӣ тағироти назаррас ба амал омад. Дар ин вақт, раванде оғоз ёфт, ки ҳадди аққал аз ҷиҳати назариявӣ масъулияти волидонро барои тарбияи фарзандон зиёд кард. Дар гуфтори илмӣ истилоҳи "падару модар" фаъолона истифода мешуд, ки на танҳо алоқаи биологӣ, балки масъулияти иҷтимоиро барои тарбия ва рушди кӯдак низ ифода мекард.

Дар даҳсолаҳои охир шумораи ба истилоҳ "оилаҳои номусоид" афзоиш ёфтааст. Инҳо оилаҳое мебошанд, ки дар онҳо кӯдак бо нороҳатӣ, ҳаяҷони эмотсионалӣ, беэътиной аз ҷониби калонсолон рӯ ба рӯ мешавад. Дар чунин шароит, кӯдакон метавонанд таҳқир ё таҳқир карда шаванд, ки ба саломатии рӯҳӣ ва ҷисмонии онҳо таъсири манфӣ мерасонад. Мафҳуми "оилаи номусоид" дар робита ба ҳолатҳои мушаххасе, ки кӯдак дар муҳити хатарнок қарор дорад, ки ҳуқуқ ва манфиатҳои ӯ ҳимоя карда намешаванд, муҳим гардид.

Бояд қайд кард, ки низоми муносибатҳои байни оила ва кӯдак бояд беҳатар ва дастгирӣ бошад. Дар акси ҳол, таъсири муҳити номусоиди оилавӣ метавонад барои рушди кӯдак оқибатҳои дарозмуддат дошта бошад, аз ҷумла масъалаҳои худбаҳодиҳӣ, мушкилоти иҷтимоӣ ва ҳатто ихтилоли равонӣ. Таҳқиқотҳо

нишон медиҳанд, ки кӯдаконе, ки дар чунин шароит ба воя расидаанд, аксар вақт дар сохтани муносибатҳои солим дар оянда душворӣ мекашанд ва метавонанд намунаи рафтори волидони худро такрор кунанд.

Аз тарафи дигар, таҳқиқоти муосир аҳамияти иштироки фаъоли волидонро дар ҳаёти кӯдакон таъкид мекунанд. Дастгирӣ, тавачҷӯх ва ҷалби калонсолон ба раванди таълим ва корҳои ҳаррӯзаи кӯдакон ба рушди бомуваффақияти онҳо мусоидат мекунад. Масалан, якҷоя машқ кардан, хондани китобҳо ё иштирок дар чорабиниҳои фарҳангӣ ба таҳкими робитаи эҳсосии волидон ва фарзандон мусоидат мекунад, ки барои ташаккули шахсияти солим муҳим аст.

Ҳамин тариқ, нақши волидон дар тарбияи фарзанд муҳим боқӣ мемонад ва он на танҳо тавачҷӯх ба ҷанбаҳои моддӣ, балки фаҳмиши амиқи ниезҳои эмотсионалӣ ва маънавии кӯдакро талаб мекунад. Муҳим он аст, ки волидон аз масъулияти худ огоҳ бошанд ва кӯшиш кунанд, ки дар оила фазои муҳаббат, дастгирӣ ва эҳтиромро фароҳам оранд, ки дар ниҳоят ба рушди ҳамоҳангии кӯдакон ва иҷтимоии бомуваффақияти онҳо дар ҷомеа мусоидат мекунад.

Муҳаққиқ Г.Амирова оид ба ин масъала мулоҳизаҳои ҷолиб дорад: «Доираи масъалаҳои ҳамкории оила ва МТ хеле васеъ буда, онро, асосан, ба се гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст.

Ба гурӯҳи якум масъалаҳои корҳои таълиму тарбия дохил мешаванд, ки он дар ҳамкории муассисаи таълимию оила баҳри баланд бардоштани мазмуни таълиму тарбияи хонандагон амалӣ мегардад. МТ дар равобит бо оила шавқӣ талабаро омӯхта қобилияти онҳоро инкишоф медиҳад.

Гурӯҳи дуюм ҳамкории муассисаи таълимию оиларо дар ташаккулдиҳии шахсияти хонанда дар бар мегирад. Дар оила ва МТ он хонандае дуруст тарбия меёбад, ки ПМ-онашон муҳити рӯҳии солим ба миён овардаанд ва дар хона ҳамдигарфаҳмӣ ҳукмфармост.

Дар гурӯҳи сеюм ба ҳисоб гирифтани хусусиятҳои синнусолӣ ва шахсияти хонандагон дохил мешавад. Мувофиқи синну сол рафтори кӯдакон низ тағйир меёбад, бинобар ин, дар ҳамкории муассисаи таълимию оила ба ҳисоб гирифтани хусусиятҳои синнусолӣ ба таълиму тарбияи дуруст мувофиқ

шудан мумкин аст» [6, с.57-58].

Педагоги шинохта И.С. Кон бар он назар аст, ки: «Кӯдаконе, ки бе падар ба воя расидаанд, майлу хоҳиши паст доранд, нақшҳои аслии мардонро бадтар азхуд меkunанд, писарон дар тамос бо ҳамсолони худ мушкилӣ мекашанд, аммо баъзе мардон вижагиҳои дағалӣ дошта метавонанд. Кӯшиш меkunанд, ки аз тарафи дигар, писарбача дар назди вай дарозтар нигоҳ дошта шавад, кӯдакро модар бовар мекунад, ки вай мустақил буда метавонад» [62].

Оилаҳои муосир ба якчанд гурӯҳ тақсим мешаванд:

Оилаҳои камбизоат (оилаҳои серфарзанд, гурезаҳо, маъюбон ва ноболиғон). Онҳо бо худбаҳодиҳии пасти кӯдакон, маҳдудиятҳои фарҳангӣ, заифӣ ва набудани робитаи маънавӣ хос мебошанд.

Оилаҳои низоъ. Кӯдакон шохиди бетартибӣ, талаботи зиддунақизи волидон мешаванд, ки боиси стресс мешаванд. Айбдоркуниҳои тарафайн, таҳдидҳо, задухӯрдҳо эҳтиром ва муҳаббатро вайрон меkunанд.

Оилаҳои дорои афзалияти некӯаҳволии моддӣ. Кӯдакон худҳо ва истеъмолкунандагони аз ҳад зиёд ба воя мерасанд.

Оилаҳое, ки талабот ва бераҳмии аз ҳад зиёд доранд. Манъкуниҳои беасос, сардии эҳсосӣ, ҷазоҳои шадид кӯдаконро ҳашмгин ва бераҳм меkunанд.

Оилаҳои дорои шаклҳои пинҳонии мушкilot. Кӯдакон ба рафтори ПМ, ки меъерҳои инсондӯстонаро нодида мегирад, тақлид меkunанд, ки ин ба танбалӣ ва вайроншавии рушди ақлӣ оварда мерасонад.

Проблемаи тарбия ва нокомии ПМ. Набудани дониши педагогӣ ва безътиной ба усулҳои тарбия боиси ихтилоли эҳсосии кӯдакон мегардад ва ба рушди онҳо дар оила ва ҷомеа таъсир мерасонад.

Нуқсонҳои маърифатии волидонро таҷлил карда, муҳаққиқ Н.В. Коваленко онҳоро чунин тавсиф кардааст: «Норасогиҳои маъмулии маърифатӣ:

- радкунии равшани эҳсосотии маҳфии ӯ аз ҷониби ПМ-он;
- номутобиқатии ПМ дар муносибат бо кӯдакон, ки дар баррасии нокифояи вазъ, таъйин ва барномасозии талабот, дар сурати мавҷуд набудани

алтернатива дар тасмимҳо, пешниҳоди андешаи шахс дар бораи кӯдак, тағйирёбии якбора нисбат ба муносибат дар кӯдак дар давраҳои мухталифи ҳаёти ӯ ифода ёфтааст (набудани нигоҳубин бо иваз кардан ё зиёд шудани он; баръакс);

- хавотирӣ ва тарсу ҳарос барои кӯдаконе, ки бечуръат мешаванд ва ПМ-онро аз хушиву некбинӣ маҳрум мекунад, онҳоро маҷбур мекунад, ки мамнуъ бошанд ва огоҳии доимоамалкунамандаро истифода баранд, ки кӯдакон бо ҳамон изтироб мубтало мешаванд;

- таълими ҳукмфармойӣ - хоҳиши тобӣ кардани кӯдак ба иродаи худ; - ҳукмҳои қатъӣ, оҳанги фармонравӣ;

- рад кардани кӯдак - вақте ки ба кӯдак мустақилияти ибтидоӣ нишон дода намешавад, онҳо аз ҳаёти атроф ҷудо карда мешаванд;

- набудани дарки шакл ва шахсияти рушди шахсии кӯдакон ва номувофиқатии талабот ва интизориҳои ПМ бо қобилият ва ниёзҳои кӯдаконгузоштани як андеша ва ҳалли омода;

- хоҳиши интизоми қатъӣ ва мустақилияти маҳдуди кӯдакон; - меҳрубонӣ - изофаи норизояти ПМ, ҳаяҷон, изтироб нисбат ба кӯдакон, ки таъсири парешонӣ, бетартибӣ, ҳаяҷони умумиро дар оила ба вучуд меорад; - номутобиқатӣ ва номувофиқатии тарбия, ки бо фосилаи байни талабот нисбати кӯдак ва назорат аз болои он, номувофиқатии амалҳои педагогии ПМ-он, бибихо, ки кӯдакро нороҳат мекунад;

- истифодаи чораҳои маҷбуркунӣ ва ҷазоӣ (репрессивӣ), аз ҷумла, ҷазои ҷисмонӣ;

- назорати доимии амалҳои кӯдак;

- гиперспециализм, вақте ки ПМ кӯшиш мекунад, ки тарбияро аз рӯи шакли муайян (бо вучуди мусбӣ) таҳия кунанд, шахсияти кӯдакро ба назар нагиранд, талаботи аз ҳад зиёдро ба ӯ бидуни иртиботи эҳсосии мувофиқ, вокуниш ва ҳассосият ба миён оранд. Дар бораи бесаводии педагогии онҳо агар ҳангоми таваллуди кӯдак суҳбат кардан мумкин бошад, пас, бо гузашти вақт, он ба салоҳияти педагогӣ мубаддал шуда, иртибот бо кӯдак решакан мешавад ва

таъсири ӯ аз байн меравад» [57, с.12].

Бо қоидаву меъерҳои анъанавии иҷтимоӣ ниҳоди нави иҷтимоии оилаи тоҷик ташаккул ёфта, ба талаботи шахсони алоҳида ҷавобгӯ мешавад. Тағйироти иҷтимоӣ иқтисодӣ дар оилаи тоҷик идома дорад. ПМ ҳамчун падидаи бисерчанба муайян карда мешавад, ки ҳаёти нави ду нафарро муаррифӣ мекунад, ки мехоҳанд муҳити педагогиро бо вазифаҳо ва ҳадафҳо эҷод кунанд.

Падарӣ ва модарӣ ҳамчун рафтори ивазшаванда баррасӣ карда мешаванд, аммо беназирии ҳар як нақш, ки ба фарқиятҳои иҷтимоӣ фарҳангӣ ва тақсмоти таърихӣ нақшҳо асос ёфтааст, нигоҳ дошта мешавад. ПМ ба кӯдак пайваста таъсир мерасонад ва аз даст додани ҳадафи таҳсилот метавонад ба натиҷаҳои пешбинишуда оварда расонад.

Муҳим аст, ки худшиносии ПМ ва таъсири педагогии онҳо ба ташаккули психологӣ ва педагогии кӯдак ба назар гирифта шавад. Дар оилаи муосир, ПМ бо ҳадафҳо, ҷаҳонбинӣ ва арзишҳои чуфт муайян карда мешавад, ки зарурати ба назар гирифтани неруи педагогии оила ва хусусиятҳои шахсиро ҳангоми сохтани амсилаи ҳамкории МТ ва оила дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ таъкид мекунад.

Дар ҷомеаи муосир тағйироти назарраси арзишҳои падарию модарӣ ба назар мерасад, ки бо омилҳои гуногуни иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ алоқаманд аст. Яке аз тамоюлҳои асосӣ ин тағир додани таваҷҷӯҳ аз ғояҳои анъанавии нақшҳои оилавӣ ба амсилаҳои чандиртар ва гуногунтар аст. Ин аз нав дида баромадани муносибатҳои оилавӣ ва нақши волидон дар тарбияи фарзанд дар заминаи фишори афзояндаи ҷомеа ва давлат сурат мегирад.

Аз як тараф, муассисаҳои давлатӣ вазифаҳои худро дар соҳаи маориф ва тарбия тадриҷан коҳиш дода, барои волидон мушкilotи иловагӣ эҷод мекунанд. Дар натиҷа, онҳо на танҳо барои тарбия, балки барои раванди таълим низ масъулияти калон доранд. Бисере аз волидон бо зарурати мустақилона таъмин кардани ниезҳои таълимии фарзандони худ рӯ ба рӯ мешаванд, ки ин хароҷоти назарраси вақт ва молиявиро талаб мекунад. Аммо, тавре ки таҷриба

нишон медиҳад, на ҳама волидон омодаанд, ки чунин масъулиятро ба дӯш гиранд. Ин ба омилҳои гуногун, аз ҷумла набудани вақт, захираҳо ва дониш дар бораи ҷӣ гуна самаранок нигоҳ доштани раванди таълим вобаста аст.

Солҳои охир шумораи ПМ-и аз ҳуқуқи волидайн маҳрумшуда ва таъбизу зӯроварӣ дар оилаҳо то рафт зиёд мешавад. Ин мушкилот бо сушт шудани ҳамкории байни муассисаҳои таълимӣ ва оилаҳо шадидтар шуда, боиси паст шудани сатҳи салоҳияти волидон дар масъалаҳои тарбия ва таълим мегардад.

Мушкилоте, ки омӯзгорон дучор меоянд, махсусан дар синфҳои ибтидоӣ торафт равшантар мешаванд. Онҳо маҷбуранд бо кӯдаконе кор кунанд, ки волидонашон на ҳамеша метавонанд дар раванди таълим дастгирии зарурӣ расонанд. Ин ҳам барои омӯзгорон ва ҳам барои худи кӯдаконе, ки барои муваффақ шудан ба омӯзиш ва рушд ба муҳити устувор ва дастгирӣ ниез доранд, мушкилоти иловагӣ эҷод мекунад.

Ҷанбаи муҳим зарурати баланд бардоштани сатҳи огоҳии волидон дар бораи усулҳои муосири тарбия ва таълим мебошад. Барномаҳои баланд бардоштани салоҳияти волидайн ва дастгирии давлат ва ҷомеа метавонанд дар ҳалли ин мушкилот нақши калидӣ дошта бошанд. Инчунин бояд ба назар гирифт, ки тағирот дар арзишҳои волидайн метавонад сохторҳои солимтар ва дастгирикунандаи оиларо ба вучуд орад, ки дар навбати худ ба тарбия ва таҳсилоти кӯдакон таъсири мусбат мерасонад.

Хуллас, дар ҷаҳони муосир ҳамкории зич байни волидон, муассисаҳои таълимӣ ва давлат барои фароҳам овардани муҳити мусоид барои мусоидат ба рушди ҳамоҳангии кӯдакон ва таҳкими арзишҳои оилавӣ зарур аст, вазоифи ҳар як аз ин ниҳод бояд ба таври зайл муайян карда шавад:

- *нақши волидон* - эҷоди муҳити меҳрубона ва дастгирикунандаи хона, иштироки фаъол дар таълими кӯдакон, ташвиқи рафтор ва арзишҳои мусбӣ ва таъмини амнияти эмотсионалӣ ва ҷисмонӣ;

- *нақши муассисаҳои таълимӣ* - таъмини таҳсилоти босифат, ки ба рушди шахсияти ҳамаҷониба нигаронида шудааст, эҷоди муҳити беҳатар ва фарогир, ҳамкорӣ бо волидон барои дастгирии рушди кӯдакон ва пешбурди арзишҳои

оилавӣ ва таҳкими робитаи байни мактаб ва хона;

- *нақши давлат* - эҷоди сиесат ва барномаҳои дастгирии оила, таъмини дастрасӣ ба таҳсилоти босифат, сармоягузорӣ ба барномаҳои рушди барвақтӣ ва дастгирии волидайн ва ташвиқи муносибатҳои солими оилавӣ ва пешгирии зӯроварӣ;

- *кӯшишҳои муштарак* - якҷоя кардани кӯшишҳои ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор метавонад синергияи заруриро барои баланд бардоштани муваффақияти таълимӣ ва рушди иҷтимоии кӯдакон, таҳкими робитаҳои волидайн ва фарзанд, пешбурди арзишҳои мусбати оилавӣ, коҳиш додани хатари мушкilotи рафтор ва солимии равонӣ ва таъсиси ҷомеаи солимтар ва мусоид.

Танҳо бо кӯшиши муштарак мо метавонем муҳити мусоид фароҳам орем ва он ба кӯдакон имкон медиҳад, ки ба неруи пурраи худ бирасанд ва оилаҳои қавӣ бунед кунанд.

1.2. Мафҳуми салоҳияти падарию модарӣ

Оила ниҳоди бунедии иҷтимоӣ мебошад, ки дар ҳаёти инсон нақши ҳалкунанда дорад. Он дастгирии ҷисмонӣ, эмотсионалӣ ва иҷтимоиро таъмин мекунад, арзишҳо ва меъерҳои рафторро ташаккул медиҳад ва анъанаҳои фарҳангиро аз насл ба насл мегузаронад.

Маҳз дар оила шахс бори аввал бо асосҳои муносибатҳои иҷтимоӣ рӯ ба рӯ мешавад ва қабул кардани нақшҳои гуногунро меомӯзад, ки баъдан ба ӯ дар ҷомеаи васеътар мутобик шудан кӯмак мекунад. Дар доираи муносибатҳои оилавӣ, кӯдакон дарсҳои аввалини муҳаббат, эътимод ва масъулиятро мегиранд, ки барои муносибатҳои ояндаи онҳо бо атрофиен замина мегузоранд.

Ғайр аз он, оила вазифаҳои зиедаро иҷро мекунад, ба монанди дастгирии эмотсионалӣ, тарбия, ҳифзи иҷтимоӣ ва иқтисодӣ. Дар ҷараёни тарбия, волидон на танҳо дониш ва малака, балки арзишҳои фарҳангӣ, анъанаҳо ва меъерҳои рафторро, ки рафтори онҳоро дар тӯли ҳаёт муайян мекунад, ба кӯдакон

интиқол медиҳанд. Бояд қайд кард, ки оила инчунин ҳамчун намуна барои нақшҳои иҷтимоӣ хизмат мекунад, ки шахс дар синни балоғат иҷро мекунад, хоҳ корманд, хоҳ дӯст ё волидайн.

Оилаҳои муосир метавонанд шаклҳои гуногун дошта бошанд-аз анъанавӣ то ҳамчинсгароён то оилаҳои фарзандхондшуда, ки гуногунии равишҳои волидайн ва муносибатҳои иҷтимоиро таъкид мекунад. Ин гуногунрангӣ инчунин тағиротро дар ҷомеа ва арзишҳои он инъикос мекунад. Оила ҳамчун як ниҳоди иҷтимоӣ пайваста таҳаввул ёфта, ба шароити нав ва талаботи замон мутобиқ мешавад ва онро дар заминаи сохтори иҷтимоӣ боз ҳам пурмазмунтар мекунад.

Оила на танҳо шахсиятро ташаққул медиҳад, балки ҳамчун асос барои рушди малакаҳои иҷтимоӣ, ки барои ҳамгироии бомуваффақият ба ҷомеа заруранд, хизмат мекунад. Бе ин таҳкурсии, барои шахс пайдо кардани ҷойгоҳи худ дар ҷаҳон, барқарор кардани муносибатҳои солим ва амалӣ кардани потенциали онҳо душвор хоҳад буд.

Муҳаққиқ ва олим-педагоги тоҷик, профессор Б.Маҷидова зикр мекунад, ки: «Дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ, ки аз он Тоҷикистон низ дар қанор намондааст, аз хурд то бузург, аз кӯдак то калонсол барои доништан, аз худ намудан, фаҳмидани навоариҳои илму фан, ҳодисаю воқеаҳои иҷтимоӣ, ҳалли мушкилоти иҷтимоии фарҳангӣ, маишӣ, хоҷагӣ (пухтупаз, сайру саёҳат, хариду фурӯш ва ғайраҳо), муоширату мубодилаи афкор, мурочиат кардан ва истифода бурдан аз маводи итилоотӣ-иртиботии телевизор, телефони мобилӣ, интернетро афзал медонанд» [93,с.10].

Қариб ҳар як шахс дар ягон лаҳзаи ҳаёти худ падар ё модар мешавад. Аммо, қасдан иҷро кардани нақши волидайн на танҳо барои оилаи мушаххас, балки барои ҷомеа дар маҷмӯъ аҳамияти калон дорад. Сифати иҷрои вазифаҳои волидайн бевосита ба солимии равонии ҳам худи волидон ва ҳам фарзандони онҳо, инчунин ба субот ва ҳамоҳангӣ дар ҷомеа таъсир мерасонад. Бояд қайд кард, ки мавҷуд будан ё набудани салоҳияти волидайн дар масъалаҳои тарбия ва психология метавонад насли оянда, қобилияти мутобиқ шудан ба ҳаёт ва

ҳамкорӣ бо ҷаҳони атрофро муайян кунад.

Дар педагогика ва психология равиши ба салоҳият асосефта мавҷуд аст, ки барои арзёбӣ ва рушди малакаҳои волидайн ғаълона истифода мешавад. Мафҳумҳо, ба монанди "салоҳияти психологӣ-педагогӣ", "салоҳияти иҷтимоӣ-психологӣ", "салоҳияти шахсӣ" ва "салоҳияти идоракунии" дар заминаи омодакунии волидон ба нақши онҳо торафт муҳимтар мешаванд. Ин салоҳиятҳо системаи дониш, малака ва малакаҳои мебошанд, ки барои бомуваффақият ҳал кардани вазифаҳои гуногуни ҳаёт, ки бо тарбияи фарзанд алоқаманданд, заруранд.

Яке аз унсурҳои асосии ташаккули салоҳият мафҳуми малака мебошад. Малакаҳо, дар навбати худ, ҳамчун малакаҳои мушаххасе ҳисобида мешаванд, ки метавонанд таҳия ва тақмил дода шаванд. Дар солҳои охир истилоҳи "салоҳият" дар таҳқиқотҳо ва барномаҳои таълим ба таври ғаъол истифода шуда, нишон медиҳад, ки аҳамияти он дар ҷомеа муҳим аст. Таҳлили бадеиву педагогӣ, психологӣ ва таълимӣ нишон медиҳад, ки мафҳуми "салоҳият" бисёрҷанба ва мураккаб аст, ва тафсири он вобаста ба мавриди истифода метавонад фарқ кунад. Калимаи "competensia" (салоҳият) решаҳои латинӣ дорад ва бо ҳуқуқи Рум алоқаманд аст. Дар асри XIX, ин истилоҳ бо даромад аз ҳисоби одамони дигар алоқаманд шуд. Дар Асри XV, мафҳуми салоҳият ҳамчун рафтори мувофиқ ба тарси Худо қабул шуда, ҷанбаҳои маънавӣ ва ахлоқиро таъкид мекард. Бо тағйирёбии вазъи иҷтимоӣ фарҳангӣ дар асри XVI, мафҳуми салоҳият ҷанбаи рақобатпазир пайдо кард ва рушди малакаҳои шахсӣ ва касбиро таъкид кард, ки ба одамон ҷиҳати бомуваффақият муошират ва ғаъолият кардан кӯмак мерасонад.

Ҳамин тариқ, салоҳияти волидон омилҳои муҳиме мегардад, ки на танҳо неқӯаҳволии худ, балки ояндаи фарзандони онҳоро низ муайян мекунад. Дар шароити ҷаҳони муосир, ки иттилоот ва технология босуръат рушд мекунанд, волидон бояд дониш ва малакаҳои худро пайваста нав кунанд, то тавонанд ба мушкилоте, ки ҳаёт ба миён меорад, посухи муносиб диҳанд. Ин ҳам дастгирии эмотсионалӣ ва ҳам ҷанбаҳои амалии тарбияро дар бар мегирад, ба монанди

омӯзиш, иҷтимоӣ ва рушди тафаккури интиқодӣ дар кӯдакон.

Барномаҳои муосири таълими падару модарон, ки ба рушди салоҳиятҳои онҳо нигаронида шудаанд, метавонанд омӯзиши зехни эмотсионалӣ, идоракунии вақт ва курсҳои психология ва педагогикаро дар бар гиранд. Муҳим он аст, ки падару модарон ба захираҳои дастрасӣ дошта бошанд, ки ба онҳо дар нақши худ огоҳтар ва этимодноктар шаванд, ки дар ниҳоят ба сифати зиндагии фарзандон ва вазъи ҷомеа таъсир мерасонанд.

Дар заминаи фалсафӣ истилоҳи "салоҳият" метавонад ҳамчун ҳолати ҳамоҳангӣ ва мутаносиби унсурҳои гуногун тафсир карда шавад. Концепсия бисер ҷанбаҳои марбут ба иҷрои бомуваффақияти вазифаҳо ва самаранокии амалҳоро дар бар мегирад. Салоҳият, дар навбати худ, мавҷудияти дониш ва малакаҳои амиқро барои амалӣ намудани намудҳои муайяни фаъолият дар назар дорад.

Дар забони русӣ калимаи "салоҳият", тибқи таърифи И.Ожегов, шахсеро дар назар дорад, ки дар соҳаҳои гуногун тахассус ва дониш дорад. Ин аҳамияти салоҳиятро ҳамчун унсури калидӣ дар соҳаи маориф ва фаъолияти касбӣ таъкид мекунад. Дар ҷомеаи муосир салоҳият на танҳо ҳамчун маҷмӯи дониш, балки ҳамчун қобилияти дар амал татбиқ кардани ин дониш, ки махсусан дар шароити тағиребии босуръати технология ва талабот ба мутахассисон муҳим аст, баррасӣ карда мешавад [113, с.344].

Солҳои охир дар соҳаи маориф зарурати аз нав дида баромадани равишҳо ба ташаккули салоҳиятҳо ба миён омад. Мафҳуми "салоҳияти падару модарон" дар заминаи эҷоди амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва муассисаҳои таълимӣ муҳим шуд. Ин аз он сабаб аст, ки давлати муосир ба дастгирии арзишҳои оилавӣ ва нақши оила дар раванди таълим диққат медиҳад. Дар натиҷа, таҳқиқи зухуроти салоҳият дар доираи раванди педагогӣ барои олимон ва амалкунандагон самти муҳим гардид.

Тасаввуроти муосир дар бораи салоҳият на танҳо дониш, балки малакаҳои иҷтимоӣ, эмотсионалӣ ва амалиро дар бар мегирад, ки барои муваффақ шудан дар ҷомеа муҳиманд. Ин маънои доштани тафаккури интиқодӣ, қобилияти кор

дар гурӯҳ, мутобиқшавӣ ба тағирот ва қобилияти худомӯзиро дорад. Дар доираи ислоҳоти таълимӣ намудҳои гуногуни салоҳиятҳо ҷудо карда мешаванд, ки бояд ба одами муосир хос бошанд. Масалан, муҳаққиқон, Ба монанди И. А. Зимняя, Ҷ. Баробар Ва А. В. Хуторская, равишҳои худро ба таснифи салоҳиятҳо пешниҳод мекунанд, ки метавонанд вобаста ба заминаҳои фарҳангӣ ва иҷтимоӣ фарқ кунанд.

Ҳамин тариқ, салоҳият дар шароити имрӯза аҳамияти барномаҳои таълимиро, ки ба рушди донишҳои назариявӣ, балки малакаҳои амалӣ дар донишҷӯён нигаронида шудаанд, таъкид мекунад, ки дар навбати худ ба ташаккули шахсияти ҷамоагон ва мутавозин мусоидат мекунад. Дар ниҳоят, салоҳият натиҷаи асосии тарбия мегардад, ки ба инсон имкон медиҳад, ки бо мушкилоти замони муосир бомуваффақият мубориза барад ва дар рушди ҷомеа саҳм гузорад.

Муҳаққиқони тоҷик Н.Гулова ва М.Султонмамадова оид салоҳиятҳои педагогӣ омили самаранокии раванди таълиму тарбия мулоҳиза ронда, зикр кардаанд, ки «Салоҳияти педагогӣ на танҳо илм, балки системаи меъёрҳои ахлоқии рафтори омӯзгор аст. Ҳамчунин, метавон гуфт, ки ба вазифаҳои амалии салоҳияти педагогӣ вазифаҳои инсондӯстӣ, танзимӣ, арзишиву самтгирӣ, маърифатӣ, тарбиявӣ дохил мешаванд. Вазифаи инсондӯстӣ дар ин ҷода дар он зоҳир мегардад, ки салоҳияти педагогӣ самтгириҳои ахлоқиро пешниҳод менамояду муносибатҳоро дар фазои педагогӣ инсонпарварона мегардонад» [43, с.68].

Аҳамияти лаҳзаҳои зикршударо воқеан нодида гирифтани мумкин нест, зеро онҳо дар ташаккули ҳаёти ҷамоагон ва ҷамоагонии инсон нақши калидӣ доранд. Ҳар яки онҳоро муфассалтар қайд мекунем:

Ҷалб ба фаъолияти мустақили маърифатӣ: ин ҷанбаи калидӣ барои рушди тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ ва ташаббуси шахсӣ мебошад. Худшиносӣ ба ташаккули эътимод ба худ ва мусоидат ба тақмили худ мусоидат мекунад.

Муваффақият дар соҳаи фаъолияти ҷомеаи шахрвандӣ: ҷомеаи

Шаҳрвандӣ чузӣи муҳими демократия мебошад ва ба иштироки шаҳрвандон дар ҳалли масъалаҳои ҷамъиятӣ мусоидат мекунад. Муваффақиятҳо дар ин соҳа метавонанд иштироки фаъоли одамонро дар ҳаёти ҷамъиятӣ, дастгирии адолати иҷтимоӣ ва ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон инъикос кунанд.

Кор дар соҳаи фаъолияти иҷтимоӣ ва меҳнатӣ: фаъолияти Иҷтимоӣ ва меҳнатӣ на танҳо ба шукуфоии иқтисодӣ, балки ба ҳамгирии иҷтимоӣ, фароҳам овардани шароит барои кӯмаки мутақобила ва дастгирии ҷомеаҳо мусоидат мекунад. Он инчунин омили муҳим барои иҷрои шахсӣ ва қаноатмандӣ аз ҳаёти иҷтимоӣ мебошад.

Вазъи саломатӣ ва ҳаёти оилавӣ: Масъалаҳои саломатӣ ва ҳаёти оилавӣ бевосита ба сифати зиндагии инсон таъсир мерасонанд. Бояд ба назар гирифт, ки чӣ гуна ин ҷанбаҳо ба имконияти татбиқи пурраи иқтидори шахсӣ ва фаъолияти иҷтимоӣ таъсир мерасонанд.

Кор дар соҳаи фаъолияти фарҳангӣ ва фароғатӣ: Фарҳанг ва санъат дар ҳамгирӣ ва ҳамбастагии ҷомеа нақши муҳим доранд. Онҳо ба рушди зеҳни эҳсосӣ мусоидат мекунанд, имкони ифодаи худро фароҳам меоранд ва робитаҳои фарҳангии байни аҳолии гуногунро тақвият медиҳанд.

Ҳар яке аз ҷанбаҳои зикршуда бо ҳам зич ба ҳам мепайвандад ва ба дигарон таъсир мерасонад, ки дар ҳаёти ҷомеа ва ҳар як шахс сохтори бисерқабатаи ҳамкориҳоро ба вуҷуд меорад.

Муҳаққиқон С.Е.Шишов ва В.А.Калней зикр мекунанд, ки: «Дар даҳсолаҳои охир, ин ҷаҳон консепсияҳо ва технологияи худро барои баҳодихӣ ва мудирӣ захираҳои инсонӣ хеле эҳтиром карда, ба расмӣ даровард. Рӯ ба рӯ дар рақобати шадид ва тағйирёбии босуръати дониш ва технология шуда, ҷаҳони корхонаҳо сармоягузориҳои афзояндаеро барои рушди он ба вуҷуд овард, ки одатан «сармояи инсонӣ» ном дорад» [152, с.58].

Муҳаққиқон Н.В.Костенко ва В.Л.Осовский нигоштаанд, ки: —Мантиқи ин равиш ҳамчун чузӣи ҷудонашавандаи маҷмуи донишу маълумот буда, ҳамчун сифати ҷудонашавандаи шахсияти касбӣ, ки он на танҳо ғояи тахассусро фаро мегирад, балки қобилиятҳои азхудкардаи иҷтимоӣ, иртиботӣ-

муоширатӣ ва инфиродӣ, ки мустақилияти ғаёлияти касбиро таъмин мекунад, мебошад» [71,с.454].

Дар раванди рушди ҷомеа дар ғаҳмиши нақши волидон дар тарбияи фарзанд ва ташаккули шахсияти онҳо тағироти назаррас ба амал омад. Дар тӯли таърих интизориҳо ва меъерҳои иҷтимоӣ оид ба тарбияи фарзанд дигаргуниҳои зиедоро аз сар гузаронидаанд. Дар замонҳои қадим, Ба монанди Юнони Қадим ва Рум, кӯдакони хурдсол аксар вақт ҳамчун чизи номатлуб дида мешуданд, на ҳамчун шахсияти комил. Дар ин замина, онҳо метавонистанд сӯиистифода шаванд, зеро мавҷудияти онҳо ҳамчун маҳсули муносибатҳои ҷинсӣ ҳисобида мешуд, на арзиши худ. Ин муносибат ба кӯдакон тасаввуроти васеътари иҷтимоӣ ва фарҳангии замонро инъикос мекунад, ки дар он ҳуқуқ ва ниезҳои кӯдакон аксар вақт нодида гирифта мешуданд.

Вазъият дар асрҳои миена, вақте ки Дар Аврупои масеҳӣ усулҳои шадиди тарбия амалӣ мешуданд, низ беҳтар нашуд. Кӯдакон метавонанд барои хурдтарин ҷиноятҳо ба ҷазоҳои шадид дучор шаванд, зеро чунин ҷораҳо барои "аз байн бурдани девҳо" зарур ҳисобида мешуданд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки тарбияи фарзанд дар он замон на ба муҳаббат ва ғаҳмиш, балки ба тарсу ҳарос ва бераҳмӣ асос ёфтааст.

Вазъият бо омадани ғояҳои нави таълимӣ дар асри XVI тағйир ёфт, вақте ки Я. А. Коменский, педагог Ва файласуфи маъруф, асарҳои худро нашр кард, ки дар онҳо саволҳо дар бораи аҳамияти тарбия ва таҳсилотро ба миён овард. Дар китоби худ "Мактаби модарон" ӯ таъкид кардааст, ки оила дар ташаккули шахсияти кӯдак нақши калидӣ дорад. Я.А. Коменский чунин мешуморид, ки волидон бояд дар тарбия ғаёлона иштирок кунанд, на танҳо шароити моддӣ, балки рушди маънавӣ ва зеҳнии фарзандони худро таъмин кунанд. Ақидаҳои ӯ ба амалияи тарбия ва таълим таъсири назаррас расонданд, ки боиси тағйиребии муносибат ба кӯдакон ҳамчун иштирокчиени ғаёли раванди таълим гардид [60].

Аз асри XVIII дар Аврупо тадриҷан ғаҳмиши нави нақши волидон ташаккул меёбад. Муҳаққиқ Ф. Арес, ки рушди оилаи аврупоиро меомӯзад,

қайд мекунад, ки: —Дар ин давра нуктаи назаре паҳн мешавад, ки мувофиқи он волидон вазифадоранд на танҳо ниезҳои моддии фарзандони худро таъмин кунанд, балки дар бораи тарбияи ахлоқӣ ва ояндаи онҳо ғамхорӣ кунанд. Ин як қадами муҳим дар самти муносибати инсондӯстона ва масъулиятнок ба волидайн буд» [11].

Ҷанбаи муҳими тағирот дар таҷрибаҳои таълимӣ дарк кардани он буд, ки кӯдакон на танҳо ба неъматҳои моддӣ, балки ба нигоҳубин ва таваҷҷӯҳ ниездоранд. Агар қаблан тамоюли зудтар ба воя расидани кӯдакон вучуд дошта бошад, то онҳо аъзои муфиди ҷомеа шаванд, ҳоло таваҷҷӯҳ ба рушди шахсӣ ва неқӯаҳволии эмотсионалии онҳо мегузарад. Волидон дарк мекунанд, ки нақши онҳо на танҳо таъмини суботи молиявӣ, балки фароҳам овардани муҳити беҳатар ва дастгирӣ барои рушд ва рушди кӯдак мебошад.

Ҳамин тариқ, дар тӯли асрҳо нақши волидон тағироти назаррасро аз саргузаронидааст ва фаҳмиши муосири волидайн ба принципҳои муҳаббат, эҳтиром ва дастгирӣ асос ёфтааст. Бояд қайд кард, ки чунин тағйирот фавран ба амал наомадааст, балки натиҷаи раванди тӯлонӣ буд, ки дар он омилҳои гуногуни фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва таърихӣ ҳамкорӣ мекарданд.

Мутафаккири бузург Ж.Ж.Руссо таъкид мекунад, ки: «ҳар модар барои фарзандаш хушбахтӣ мехоҳад, аммо аксар вақт дар интиҳоби василаи таълим хато мекунад» [129].

Сатҳи салоҳияти педагогӣ, ки муҳаққиқи маъруф Иоганн Генрих Песталоцци дар бораи он сухан рондааст, аҳамияти тарбияи оилавино дар ташаккули шахсияти кӯдак таъкид мекунад. Песталоцци изҳор дошт, ки раванди тарбия аз лаҳзаи таваллуди кӯдак оғоз меебад ва маҳз дар ҳамин лаҳза асосҳои рушди ояндаи ӯ гузошта мешаванд. Вай таъкид кард, ки барои бомуваффақият тарбия кардани модар на танҳо дониш, балки малакаҳои низлозиманд, ки ба ӯ имкон медиҳанд, ки бо кӯдак самаранок муошират кунад. Бе дастгирӣ ва таваҷҷӯҳи дурусти модар, "навдаи нозуки" кӯдак метавонад дар шароити номусоид қарор гирад, ки он зери "таъсири манфӣ" дар "алафҳои бегона" ғарқ мешавад. Дар ин замина, муҳим аст, ки модар на танҳо ғамхор,

балки бомаърифат бошад ва қодир бошад, ки фарзандашро ба роҳи дуруст ҳидоят кунад.

Песталоцци инчунин қайд кардааст, ки: —~~А~~ар модар ба тарбияи фарзанди худ бетафовут муносибат кунад ё онро "тасодуфӣ" ҳисоб кунад, пас ба одатҳо ва рафтори манфии кӯдак таъсир мерасонад, ки метавонад ба нофармонӣ ва саркашӣ оварда расонад. Ин сифатҳо аксар вақт натиҷаи сатҳи пасти фарҳанги волидайн ва натавонистани арзишҳои мусбӣ ба насли оянда мебошанд” [115].

Фаҳмиши вобастагии рушди кӯдак аз рушди шахсии волидон дар тӯли солҳо ташаккул ёфтааст. Аз овони кӯдакӣ кӯдакон на танҳо дониш, балки меъерҳои ахлоқиро, ки аз муҳити оилавӣ меомӯзанд, ба худ мегиранд. Навиштаҳо, ба монанди аҳком, ба мо принципҳои асосии ҳастро меомӯзонанд: эҳтиром ба волидон, ростқавлӣ, меҳрубонӣ ва ғамхорӣ нисбати дигарон. Ин муқаррароти асосии ахлоқӣ барои рафтори ояндаи кӯдак дар ҷомеа замина мегузоранд.

Илова бар ин, муҳаққиқ К.Д. Ушинский, ки дар рушди афкори педагогӣ низ саҳми назаррас гузоштааст, аҳамияти паҳн кардани дониш дар бораи тарбияро таъкид кардааст. Вай зидди безътиной ба масъалаҳои педагогика баромад кард ва чунин мешуморид, ки роҳҳои соддатарин ва бозътимоди ташаккули ақидаҳои солим дар бораи таҳсилот ва тарбия бояд барои ҳама дастрас бошанд. К.Д. Ушинский диққати худро ба он равона кард, ки таҳсилот на танҳо интиқоли дониш, балки тарбияи шахсият аст, ки аз волидон талаб мекунад, ки доимо худро такмил диҳанд ва ба омӯзиш омода бошанд [138, с.231].

Дар таҳқиқи нақши тарбияи оилавӣ П.Ф. Каптерев яке аз аввалинҳо маҳсуб ёфта, муаллифи бисер қорҳои илмие буд, ки дар онҳо ӯ мушкilotи тарбияи оилавӣ ва таъсири онро ба рушди кӯдакон муфасссал баррасӣ мекард. Вай боварӣ дошт, ки волидон бояд ба нақши мураббиен омода бошанд ва масъулияти худро барои ташаккули хислат ва ҷаҳонбинии фарзандашон дарк кунанд [56].

Дар шароити муосир, вақте ки ҷомеа бо мушкilotи нав рӯ ба рӯ мешавад,

нақши оила дар тарбияи фарзанд боз ҳам муҳимтар мешавад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди босуръати технология, волидон бояд махсусан дар бораи он, ки онҳо ба фарзандони худ чӣ гуна арзишҳо медиҳанд, бодикқат бошанд. Муҳим он аст, ки оила марказе боқӣ монад, ки дар он муносибатҳои асосии ахлоқӣ ва ахлоқӣ ташаккулиро мегузоранд, ки ба кӯдак дар ҷаҳони мураккаб мутобиқ шаванд.

Ҳамин тариқ, салоҳияти педагогии падару модаронон, ки Песталотси, К.Д. Ушинский ва П.Ф. Каптерев дар бораи андешаҳои худро ибраз кардаанд, дар тарбияи муосир мавзӯи муҳим боқӣ мемонад. Ин аз волидон талаб мекунад, ки омӯзиши доимӣ, такмили худ ва омодагӣ ба иштироки ғайрифаъол дар ҳаёти фарзандонашон дошта бошанд. Тарбия на танҳо интиқоли дониш, балки фароҳам овардани шароит барои рушди ҳамоҳангии шахс мебошад, ки бидуни дарки амиқи нақши оила дар ин раванд ғайриимкон аст.

Дар дастури худ «Таълими оила ва аҳамияти он» олими машҳур П.Ф.Лесгафт ибраз кардааст, ки: «Чизи асосӣ, ғайрифаҳмидани кӯдак, вижагиҳои ақлӣ ва фардӣ ӯ мебошад, ки барои огоҳона роҳнамоии шахсияти кӯдак кумак мекунад. Барои лаззатбарии калонсолон кӯдак лӯхтак нест. Ӯ аз рӯзи аввали таваллуд бояд ба ҳайси як фарде, ки шахсияти комил ва дахлнопазирии ин шахсро пурра эътироф мекунад, муносибат кунад. Ба муҳаббати падарию модарӣ кӯдак ниёз дорад. Биноан, калонсолоне, ки кӯдак меҳроҳанд, ӯро бояд аз робита бо одамони бадахлоқ муҳофизат кунанд. Кӯдак таҳти таъсири наздикон одат мекунад, ки дар ҳолати шахси дигар қарор гирад, адолат зоҳир кунад, нодурустии худро дарк кунад, ғайрифаъолона ба шахси дигар ғамхорӣ кунад. Биноан, волидон бояд, пеш аз ҳама, одамони бомаърифате бошанд, ки аз зеҳни ҷисми кӯдак хуб огоҳанд» [87, с.67].

Шаш мавқеи ПМ-онро муҳаққиқ П.Ф.Лесгафт дар робита бо кӯдаконе муайян мекунад, ки ба рафтори кӯдак дар оила таъсир мерасонанд (онҳо аҳамият намедиҳанд, ҳисси аз ҳад зиёд, норозигии доимӣ, меҳрубонӣ ва эҳтироми самимӣ, қонунҳои қардани ҳама орзуҳо, мавқеъ бо таъсири сатҳи пасти зиндагӣ) [87].

Муҳаққиқ Г. Амирова хусусиятҳои вобаста ба ҳамкории муассисаи таълимию оиларо ба риштаи таҳқиқ кашида, ба чунин натиҷаҳо расида, зикр мекунад, ки: «Муассисаи таълимию оила дар иҷрои корҳои умумии тарбияи насли наврас бояд якдигарфаҳмӣ, боварӣ, ҳурмати якдигар ва ғайраҳо дошта бошад. Падару модарон ба муассисаи таълимӣ на танҳо дар тарбияи фарзандони худ ҷаълона иштирок намуда, ёрии амалии ҳудро расонанд, балки таҷрибаи пешқадами омӯзгорону коллективҳои педагогӣ нишон доданд, ки ба корҳои падару модарон дар муассисаи таълимӣ, истеҳсолот ва ҷои истиқомат аҳамияти ниҳоят калон дорад.

Доираи таъсири тарбиявии падару модарҳо ба коллективҳои хонандагон дар муассисаи таълимӣ хеле васеъ буда, он инкишофу маърифати маданияи муассисаи таълимӣ (роҳбарӣ ба клубҳои худҷаъолиятии бачагон, гузаронидани экскурсияҳо, конкурсҳо, саёҳати маданӣ) иштирок дар тарбияи меҳнатию касбинтиҳобкунии хонандагон (воҳӯрӣ бо пешқадамони истеҳсолот, суҳбатҳо дар хусуси касбу кор, ташкили маҳфилҳои техникӣ) дар бар мегирад. Дар корҳои гуногунсоҳаи педагогӣ бо оила, роҳбари синф ва маъмурияти муассисаи таълимӣ, асосан, бо падару модарони ҷаъол таъя мекунанд. «Сегона»-и оилавӣ дар синф, комитети падару модарони муассисаи таълимӣ ба омӯзгорони дигар падару модарҳо ёрӣ мерасонанд, то ки хонишу истироҳати бачагон дуруст ташкил карда шавад. Онҳо оилаҳои камбизоатро ба шефӣ гирифта, ба онҳо ёрии амалии ҳудро мерасонад» [6, с.58].

Мо чунин мешуморем, ки С.Т.Шатский ва Н.К.Крупская андешаҳои пураарзишоро оид ба тарбияи фарзанд ва фарҳанги волидайн манзур кардаанд. Муҳаққиқ С.Т.Шатский чунин мешуморид, ки: «Тарғиботи ҷиддии педагогӣ дар байни оммаи васеи аҳоли зарур аст ва натиҷаҳои ин кори вазнину дурудароз дар пешбурди маърифати оммавии фарзандон бояд кумаки калон бошад» [149,с.52].

Н. К. Крупская, педагоги барҷастаи шӯравӣ ва ҷаъоли ҷамъиятӣ, диққати ҳудро ба аҳамияти ташкили машваратҳо байни коргарон ва ҳамкорони онҳо

бевосита дар ҷои кор равона кард. Вай чунин мешуморид, ки чунин вохӯриҳо дар "Гӯшаи сурх"-и корхонаҳо метавонанд ҳамкорӣ ва табодули таҷрибаро дар байни коргарон ба таври назаррас беҳтар кунанд. Крупская дарк мекард, ки коргарон дар наздикии равандҳои истеҳсолӣ метавонанд ғояҳо ва мушкилоти худро мубодила кунанд, ки дар навбати худ ба эҷоди муҳити кории самараноктар ва ҳамохангтар мусоидат мекунад.

Дере нагузашта Н.К. Крупская пешниҳод кард, ки барои волидон китоби махсус таълиф карда шавад, ки метавонад ҳамчун як навъ роҳнамои тарбияи оилавӣ хизмат кунад. Ин ташаббус асоси барномаҳои радиои гардид, ки баъдтар ҳамчун барномаи "Калонсолон дар бораи кӯдакон" маъруф шуданд. Ин барнома, ки даҳсолаҳо боз вучуд дорад, ба баланд бардоштани маърифати волидон дар бораи тарбия ва таҳсилоти кӯдакон равона шудааст. Он доираи васеи мавзӯҳоро дар бар мегирад, ба монанди психологияи рушд, равишҳои педагогӣ ва усулҳои ҳамкорӣ бо кӯдакон, ки онро дар байни волидони наслҳои гуногун мувофиқ ва серталаб мекунад [73, с.322].

Ҳамчунин, ба паҳн кардани ғояҳои тарбияи оилавӣ педагоги маъруф А.С. Макаренко, ки барои ташкили курсҳои ҳатмии кӯтоҳмуддат барои волидон баромад мекард, ҳамроҳ шуд. Ин курсҳо бояд асосҳои педагогикаи оилавино фаро гиранд ва иштирокчиёно бо равишҳои муносири тарбияи фарзанд шинос кунанд. А.С. Макаренко таъкид кард, ки донишмандони асосҳои педагогика ва психология метавонанд ба волидон кӯмак кунад, ки фарзандони худро беҳтар дарк кунанд ва барои рушди онҳо фазои бароҳаттар фароҳам оранд [91, с.44].

Бояд қайд кард, ки чунин ташаббусҳо на танҳо ба беҳтар шудани тарбияи оила мусоидат карданд, балки робитаҳои иҷтимоиро дар ҷомеа мустаҳкам карданд. Дар шароити тағйироти босуръати замони шӯравӣ, чунин барномаҳои таълимӣ ба волидон кӯмак мекарданд, ки ба воқеиятҳои нав ва мушкилоти фарзандони худ мутобиқ шаванд. Дар натиҷа, ғояҳои Н.К. Крупская ва А.С. Макаренко қисми ҷудонашавандаи системаи тарбия ва таълим гардида, ба рушди афкори педагогӣ дар кишвар таъсири назаррас расонданд.

Ҳамин тариқ, корҳо ва ғояҳои онҳо оид ба ташкили барномаҳои таълимӣ

барои волидон то имрӯз аҳамият доранд, зеро тарбияи фарзандон вазифаест, ки диққати доимӣ ва навсозии донишро талаб мекунад. Дар ҷомеаи имрӯза, ки иттилоот ва равишҳои волидайн доимо тағир мебаранд, муҳим аст, ки аҳамияти ташаббусҳо, аз қабилӣ курсҳо ва машваратҳоро дар хотир нигоҳ доред, ки метавонанд ба волидон дар амалҳои худ оғоҳтар ва эътимодноктар шаванд.

«Дар тарбияи фарзанд, ҷуноне мусаллам аст, - меғӯяд муҳаққиқи рус Коваленко Н.В., - ба падару модарон ва оила дар педагогикаи шӯравӣ таваҷҷуҳи зиёд ҳамчун калонсолони муҳим дода шуда буд. Афзалияти таҳсилоти давлатӣ дар 20-50 соли асри гузашта, бо вучуди ин, падару модаронро аз раванди педагогӣ хориҷ кард».

Оила ҳамчун зарфияти воқеии низоми иҷтимоии таълиму тарбия омӯхта нашудааст, балки ба тобеъияти ҷомеа матлуб ва баҳри таъсири он ҳамчун як омиле, ки ба тарбияи дурусти фарзанд тобеъ аст, мубориза бояд бурд» [57, с.19].

Заминаҳои татбиқи мақсаднокии салоҳият дар илм ва амалияи педагогии муосир тибқи ақидаи муҳаққиқ И.А.Зимняя инҳо буданд:

«- ғояи таҳсили якумрӣ дар тамоми тули ҳаёт (таҳсилоти муттасил);
- амалисозии низоми дусолаи тайёр кардани мутахассисон (бакалавр, магистр)» [51. с.37].

Сохтори таркибии салоҳиятро ҳамин муҳаққиқ ҷунин шарҳ медиҳад: —Мувофиқан салоҳият нисбат ба дониш ва малакаҳо васеътар аст ва он онҳоро фаро мегирад. Салоҳият, ғайр аз ин танзими эҳсосӣ-ихтиёрии зухуроти рафтории онҳоро фаро мегирад. Барои мавзӯи татбиқи он муҳтавои салоҳият ҳамеша муҳим аст» [51. с. 40].

Дар солҳои 90-уми асри XX дар Русия дар соҳаи ҳамкории оила бо системаи таҳсилоти иҷтимоӣ тағироти назаррас ба амал омад. Ин тағиротҳо асосан аз ислоҳоти соҳаи маориф ба вучуд омадаанд, ки барои фаҳмидани нақши оила дар тарбияи фарзанд уфукҳои нав фароҳам оварданд. Дар ин муддат маълум шуд, ки оила на танҳо манбаи дастгирии эмотсионалӣ барои кӯдак аст, балки дар таълим ва иҷтимоии кӯдак нақши калидӣ дорад.

Яке аз ҷанбаҳои марказии ислоҳот эътирофи нақши афзалиятноки оила дар раванди тарбия буд. Дар натиҷа, муносибат ба волидон ҳамчун иштирокчиени фаъоли раванди таълим тағйир ёфт, на танҳо ҳамчун нозирони ғайрифавол. Аҳамияти ҳамкориҳои байни мактаб ва оила аён гашт ва бисёр муассисаҳои таълимӣ ба таҳияи барномаҳои шурӯъ карданд, ки ба ҷалби волидон дар ҳаёти мактаб ва раванди таълим нигаронида шудаанд.

Дар ин давра таҳқиқоти зиёде оид ба масъалаҳои тарбия ва нақши волидон дар системаи таълим гузаронида шуданд. Масалан, корҳои муҳаққиқон, Ба монанди Т. Куликова ва Е. Бондаревская ба зарурати баланд бардоштани фарҳанги педагогии волидон диққат доданд. Ин муҳаққиқон таъкид карданд, ки волидон бояд на танҳо аз усулҳо ва равишҳои таълим огоҳ бошанд, балки дар раванди таълим фаъолона иштирок кунанд ва ба ин васила барои фарзандони худ муҳити дастгирӣ ва рушдбанда фароҳам оранд.

Илова бар ин, дар ин вақт шаклҳои гуногуни ҳамкорӣ байни мактабҳо ва оилаҳо рушд карданд. Кумитаҳои волидайн, мактабҳои волидайн ва тренингиҳои гуногун пайдо шуданд, ки ба рушди малакаҳои педагогии волидон равона карда шудаанд. Ин ба ташаккули муносибатҳои ошкоро ва эътимодбахши байни омӯзгорон ва волидон мусоидат кард, ки дар навбати худ ба муваффақият ва рушди кӯдакон таъсири мусбат расонд.

Муҳаққиқи тоҷик Б. Зулфонов ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ, оила ва аҳли ҷомеа дар тарбияи насли наврасро ба риштаи таҳқиқ кашида, зикр мекунад, ки: «МТМУ дар фаъолияти худ ба оила ва аҳли ҷомеа такя намуда, бо ПМ дар шакли фардӣ ва коллективӣ кор мебарад. Кори муассисаи миёнаи умумӣ бо ПМ дар шакли инфиродӣ, аз ҷумла ба ҳонаи талабагон рафтани омӯзгорон, роҳбарони синф ва ё ба муассисаҳои таълимӣ омадани ПМ сурат мегирад.

Омӯзгорон ба ин восита бо ПМ алоқа барқарор намуда, хусусиятҳои психологӣ онҳоро фаҳмида мегирад ва баъд аз он дар кори тарбияи оилавӣ ба онҳо ёрии инфиродӣ мерасонад. Кори омӯзгорон бо ПМ дар шакли коллективӣ -маҷлиси умумӣ ва синфҳои ПМ-он, ташкил ва гузаронидани лексия, маърӯза,

конференсияи барои ПМ ва ғайраҳо баргузор мешавад. Ин кори асосӣ мебошад.

Кори омӯзгорон бо ПМ ҳамон вақт самарабахш мешавад, ки фаъолияти онҳо ба аниқтар намудани сифати таълиму тарбия, дониши чуқуру мустаҳкам, интизоми бошуур равона карда шавад.

Омӯзгорон ва роҳбарони синф ба хонаҳои ПМ рафта, бо реча, муносибати байни аъзои оила, рафтори онҳо ошно шуда, фаҳмида мегиранд, ки талаба гӯшаи дарстайёркунӣ дорад ё не, китобу анҷомҳои таълимӣ чи хел нигоҳ дошта мешаванд, ПМ ва талаба чи хел китобҳои адабӣ, рӯзномаю маҷаллаҳо мехонанд, дарстайёркунии хонандагон дар хона чи хел ташкил карда шудааст, дар мавридҳои даркорӣ чи хел ёрӣ расонида мешавад» [53,с.42].

Фарҳанги педагогии волидон нишондиҳандаи асосии мундариҷаи таҳсилоти муносири шахсӣ мебошад, зеро он ба интиқоли дониш ба кӯдакон дар бораи меъерҳо ва арзишҳо таъсир мерасонад. Шахсияти волидайн ба шахсияти кӯдак "сохта шудааст" ва аз ин рӯ, муносибати индивидуалистӣ ба кӯмак ба оила бояд ташаккули салоҳияти волидайн бошад. Рушди рӯҳонӣ ва ахлоқи кӯдак наметавонад аз омӯзиши мустақилона вобаста бошад, зеро калонсолони барои ӯ муҳим бояд дар ин раванд иштирок кунанд. Санъати омӯзиш аз эҷоди намунаҳои нақш иборат аст. Рушди муносиби шахсии кӯдак аз кӯмак ба калонсолон дар фаҳмидани ниез ба рушди ботинии худ оғоз меебад.

Муҳаққиқ Е.В.Бондаревская таъкид кардааст, ки: «Ғояи асосии таълими шахсият ин кумак дар ҷустуҷӯи маъно ва боло бурдани шахсият ба сатҳи фаҳмиш, огоҳӣ аз маънои ӯ будан тавассути таҷдиди таҷрибаи субъективӣ мебошад» [33, с.15].

Муҳаққиқ Т.А.Куликова роҷеъ ба аҳамияти фарҳанги педагогии волидон иброз кардааст, ки: «Фарҳанги педагогӣ як ҷузъи фарҳанги умумии инсонӣ мебошад, ки таҷрибаи тарбияи фарзандро дар оила доимо ғанӣ мекунад ва таҷрибаи наслҳои пешин ҷамъоваришударо инъикос менамояд.

Якчанд ҷузъҳоро фарҳанги педагогӣ фаро мегирад: тарбия, таълиму тарбияи фарзанд; дарк ва огоҳӣ аз масъулият барои тарбияи фарзанд; дониши инкишофёфта, малакаҳои амалӣ дар ташкили ҳаёт ва фаъолияти кӯдакон дар

оила» [77, с.232].

Дар таҳқиқоти муосир дар соҳаи психология ва педагогика мафҳумҳои ба монанди "салоҳияти волидон дар соҳаи психологӣ-педагогӣ", "салоҳияти иҷтимоӣ-психологии волидон", "натيجاгирии фаъолияти волидон" ва "тарбияи бомуваффақияти кӯдакон" ба таври васеъ истифода мешаванд. Ин истилоҳҳо аксар вақт ба ҷои ҳамдигар истифода мешаванд ва маъноҳои наздик доранд, аммо онҳо ба ҷанбаҳои гуногуни нақши волидайн дар тарбия диққат медиҳанд. Масалан, салоҳияти психологӣ-педагогии волидон на танҳо донишмандони усулҳои тарбияро, балки қобилияти самаранок истифода бурдани онҳоро бо назардошти хусусиятҳои беназири ҳар як кӯдак фаро мегирад.

Мутаассифона, дар соҳаи омӯзиши салоҳияти волидайн дар психология ва педагогика то ҳол амиқи нокифояи омӯзиш мушоҳида мешавад. Корҳои илмӣ дар ин мавзӯ аз ҷониби муҳаққиқони маъруф ба монанди З.Фрейд ва К. Хорнен оғоз ёфта, ҷанбаҳои гуногуни муносибатҳои волидайн ва таъсири онҳоро ба рушди кӯдакон таҳлил карданд. Бо вучуди ин, аҳамияти саҳми онҳо, мушкилоти салоҳияти волидон то вақтҳои охир дар паси парда мондааст.

Дар даҳсолаҳои охир равшаншавии рус ба монанди М.О. Ермихина, А.А. Бодалев, Р.В. Овчарова, Г. Филиппова, Ю. Хамитова ва В. В. Столин ин масъаларо фаъолон таҳқиқ карданд. Корҳои онҳо ба омӯзиши намудҳои гуногуни салоҳияти касбии волидон, аз ҷумла қобилияти ҳамкории эмотсионалӣ бо кӯдакон ва қобилияти фароҳам овардани фазои дастгирӣ дар оила нигаронида шудаанд. Ин таҳқиқотҳо нишон медиҳанд, ки салоҳияти волидайн на танҳо бо маҷмӯи донишҳои волидайн маҳдуд аст, балки сифатҳои эмотсионалӣ ва арзиширо низ дар бар мегирад, ки ба волидон дар нақши худ самараноктар кӯмак мекунанд.

Илова бар ин, муаллифони муосир аҳамияти омезиши мавқеи касбӣ ва иҷтимоӣ-психологии волидонро таъкид мекунанд. Ин маънои онро дорад, ки волидон бояд на танҳо дониш ва малақаҳои махсус дошта бошанд, балки онҳоро дар ҳолатҳои воқеии ҳаёт татбиқ кунанд ва инчунин аз нақши худ дар ҷомеа огоҳ бошанд. Дастгирии эмотсионалӣ, қобилияти ҳамдардӣ ва қобилияти

эҷоди муносибатҳои эътимод бо кӯдакон омилҳои асосии раванди тарбия мебошанд.

Ҳамин тариқ, рушди салоҳияти психологӣ-педагогӣ ва иҷтимоӣ-психологии волидон ҳам барои муҳаққиқон ва ҳам барои амалкунандагон вазифаи муҳим аст. Ин равиши ҳамачонибаро талаб мекунад, ки на танҳо дониши назариявӣ, балки малакаҳои амалӣ, инчунин рушди доимии худ ва инъикосро дар бар мегирад. Дар ниҳояти қор, волидайн муваффақ аз он вобаста аст, ки волидон то чӣ андоза омодаанд салоҳиятҳои худро инкишоф диҳанд ва ба шароити тағйиребандаи зиндагӣ мутобиқ шаванд. Таҳлили мазмуни мафҳуми «салоҳияти падару модарон»-ро ба роҳ монда, мо ҳамчун асос андешаҳои муҳаққиқон М.О.Ермихина [46], Р.В.Овчарова [112] ва падидаи дигари «падару модарон»-ро мепазирем. Дар психологияи муосир, «падару модар» ҳамчун як маърифати ҷудонопазири психологияи шахс баррасӣ мешавад.

Падару модарон, тибқи таърифи муҳаққиқ Р.В.Овчарова: «Як падидаи иҷтимоиву равонӣ мебошад, ки маҷмуи донишҳо, ғояҳо ва эътиқодҳои рангоранги эҳсосотӣ ва баҳодихӣ дар бораи худ дар бораи падари худ, дар ҳама зухуроти ҷузъи рафторӣ ба амал омадааст. Дар марҳилаи шакли таҳияшуда падару модарон, арзишҳои падару модарон, муносибат ва интизорӣ, тарбияи фарзанд, ҳисси падару модарон, мавқеи волидайн, масъулияти волидайн ва услуби тарбияи оилавино фаро мегиранд» [112, с.63].

Муҳаққиқ Г.Г. Филиппова фаҳмиши ҷолиби волидони салоҳиятдорро пешниҳод мекунад, ки аҳамияти робитаи эмотсионалӣ бо кӯдакро таъкид мекунад. Ба ақидаи ӯ, волидони салоҳиятдор метавонанд на танҳо бо кӯдак "пайванди пинҳонӣ" барқарор кунанд, балки ҳолати ботинии ӯро низ амиқ дарк кунанд. Ин қобилияти шинохтани эҳсосот ва ниезҳои кӯдакро дар бар мегирад, ки ба волидайн имкон медиҳад, ки ба дархостҳои онҳо ба таври кофӣ посух диҳанд ва дастгирии лозимаро пешниҳод кунанд.

Бояд қайд кард, ки чунин робита аз волидон на танҳо фаҳмиши интуитивӣ, балки иштироки фаъолона дар ҳаёти кӯдакро талаб мекунад. Он метавонад дар бозии муштарак, муҳокимаи таҷрибаҳо ё ҳатто таваҷҷӯҳи оддӣ ба чизҳои

хурд, ки барои кӯдак муҳим буда метавонанд, зоҳир шавад. Ғайр аз он, волидони салоҳиятдор бояд тавонанд ба ғаризаҳои худ эътимод дошта бошанд ва дар асоси фаҳмидани шароити беназири фарзандашон қарор қабул кунанд.

Инчунин бояд илова кард, ки дар ҷаҳони муосир, ки технология нақши муҳим дорад, волидон бояд байни истифодаи гачетҳо ва муоширати зинда мувозинат пайдо кунанд. Омӯзиши гӯш кардан ва дастгирии кӯдак дар орзуҳо ва таҷрибаҳои онҳо ва фароҳам овардани фазои бехатар ва эътимодбахш дар оила ҷанбаҳои асосии волидони салоҳиятдор мебошанд. Ҳамин тариқ, волидайнӣ салоҳиятдор на танҳо дарк мекунад, ки дар айни замон чӣ қор кардан лозим аст, балки муҳити солими эҳсосиро барои рушди кӯдак таъмин мекунад [142, с.76].

Ҷузъҳои падару модарро аз нигоҳи равоӣ ва педагогӣ баррасӣ мекунем. Вияҷҳои арзишҳои падару модар аз он иборатанд, ки онҳо барои ҷузъҳои дигари падару модар асос ёфтаанд ва дар самти шахсияти падару модар ва самти рафтори ӯ дарк карда мешаванд. Муносибат ва интизориҳои падару модар се сатҳи муаррифро фаро мегиранд: муносибатҳои репродуктивӣ, муносибат ва интизориҳо дар бархӯрдҳои падару модар ва фарзандон, муносибатҳо ва интизориҳо дар бораи тасвири кӯдаки худ. Маҳз ин омилҳо, асосан, вияҷҳои рафтори падару модарро муайян мекунад.

Муҳаққиқ А.Я.Варга, ба чунин назар аст: «Навӣ муносибати падару модар ва таносуби ҷузъҳои сохтори он на танҳо аз рӯи вияҷҳои шахсии падару модар, балки аз рӯи синну соли кӯдак муайян карда мешавад» [35, с.122].

Мо фикри муҳаққиқ Р.Б.Овчаровро тарафдорӣ мекунем, ки чунин ибраз кардааст: «Робита байни ин ҷузъҳо тавассути қорҷӯбаи унсурҳои ҷузъҳои онҳо сурат мегирад: ҷанбаҳои маърифатӣ, эҳсосӣ ва рафторӣ, ки меъёри татбиқи ин ҷузъҳо мебошанд» [112, с.52].

Бояд зикр кунем, ки тарбияи кӯдак дар оила аз муносибати волидон ба ӯ, ки системаи мукаммали эҳсосот, дарк ва дарки моҳият ва амалҳои ӯ мебошад,

муайян карда мешавад. Муҳаққиқон се воҳиди сохтори муносибатҳои волидайнро ҷудо мекунад: масофаи байнишахсӣ (дараҷаи наздикӣ ба кӯдак), қабул ё радди ҳамаҷонибаи кӯдак ва шакл ва самти назорати рафтори ӯ. Ин се ҷанба бо ҳамдигар тавассути ҷузъҳои эмотсионалӣ, маърифатӣ ва рафторӣ дар иртиботанд. Муҳаққиқи рус В.Н. Мясищев се ҷузъи асосиро ҷудо мекунад: —. эҳсосӣ, маърифатӣ ва рафторӣ, ки дар муносибатҳои байнишахсии волидон бо кӯдакон нақши калидӣ доранд» [106].

Фаҳмиши падару модар дар бораи кӯдак (ҷузъи маърифатӣ) метавонад муносиб ва нокифоя бошад (В.И.Гарбузов ва дигарон). Пешниҳоди мувофиқ ин дониши пурра ва воқеии вижагиҳои рӯҳии кӯдак, манфиатҳои ӯ, шавқу ҳавас, майл ва бо назардошти шахсияти инфиродӣ мебошад [41, с.47].

Чуноне муҳаққиқ Н.Н. Мизина зикр мекунад, ки: «Ҷузъҳои маърифатӣ (дарк) ва эҳсосӣ (муносибатҳо) асоси дохилии як намуди муайяни тарбияи падару модарро ташкил медиҳанд, ки зоҳиран дар таъсири таълимӣ ва роҳҳои муносибати падару модар ба кӯдак зоҳир мешавад. Муҳити рушду инкишоф додани шахсияти кӯдак, ки чизи тасодуфӣ нест, бояд хуб тарҳрезӣ ва дуруст ташкил карда шавад ва ҳатто сохта шавад» [100,с.31].

Дар ташаккули қобилияти баландтари умр муҳаққиқ А.Д.Леонтев [79] рисолаи худро дар бораи нақши ҳалқунандаи шароитҳои иҷтимоии беруна соҳиб аст.

Муҳаққиқи машҳур С.Л.Рубинштейн иброз доштааст, ки: «Кӯдак дар шароити тарбия ва таълим инкишоф меёбад, яъне ба таври муайян таъсири муташаққилона ба ӯ расонида мешавад» [128].

А.Адлер таъкид мекунад, ки ташаккули шавқу завқи иҷтимоӣ дар кӯдак аз модар ва оила оғоз мешавад. Э.Эриксон бар ин назар аст, ки бомуваффақият рафъи бўҳрони психологию иҷтимоӣ дар синни барвақтӣ аз услуби тарбияи волидон вобаста аст. С.Хернок ба нақши ҳалқунандаи муносибатҳои иҷтимоии кӯдак ва падару модар дар ташаккули шахсият таваҷҷуҳ зоҳир мекунад.

Диссертацияи А.Д. Леонтьева аҳамияти шароити берунии ҷамъиятиро барои ташаккули қувваи баланди ҳаётӣ кайд мекунад [79].

С.Л. Рубинштейн қайд мекунад, ки таҷрибаи тарбия ва таълим ба ҳамгирии кӯдак ба ҷомеа таъсири назаррас мерасонад [128].

Ҳамин тавр, ҳамгирии ҷанбаҳои гуногуни таҷрибаи шахсии ПМ: маърифатӣ, эҳсосӣ, ҳиссиётӣ, психомоторӣ, маънавӣ, иртиботӣ-муоширатӣ, бачагона, инъикос ва ғайра самти асосии ҳамкори муваффақонаи ПМ ва кӯдак ҳисобида мешавад.

Дар асоси таърифҳои мухталифи мафҳуми "салоҳияти ПМ" се намуди асосӣ чудо карда мешаванд: сиесӣ, истехсолӣ ва иҷтимоӣ. Ҳокимияти сиесӣ, ба ақидаи В.Хутмахер, меъмори ҳаёт дар ҷомеаи бисерфарҳангӣ мебошад, ки робитаҳои фарҳангӣ ва иҷтимоии онро ташаккул медиҳад. Салоҳияти иҷтимоӣ малакаҳои муоширати инфиродӣ ва иҷтимоиро дар бар мегирад, ки ҳамкори байни одамонро таъмин мекунад ва мустақилияти ҳар як шахсро таъкид мекунад. Дар сохтори салоҳияти иҷтимоӣ се зергурӯҳ мавҷуданд: психологӣ, иҷтимоӣ-педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ. Ба салоҳиятҳои иҷтимоию равонии роҳбари лоиҳа, ки арзишҳо, муносибатҳо, интизориҳо, ҳолати эмотсионалӣ, мавқеъ ва услуби тарбияи оилавӣ ва масъулияти ӯ барои сарнавишти иштирокчиени лоиҳаро дар бар мегирад, диққати махсус дода мешавад. Ҳамкори ин ҷузъҳо асоси идоракунии муваффақ ва фаъолияти ҳамоҳанги дастаро ташкил медиҳад.

Муҳаққиқи рус Т.В.Коваленко зикр мекунад, ки «Ба андешаи мо, салоҳияти иҷтимоӣ-педагогӣ, қобилият аст:

- ба роҳ мондани робитаҳои боэътимод бо кӯдакон дар доираи гурӯҳи оила;
- фаҳмиш ва дарки масъулият барои тарбияи фарзанд;
- бунёди як гурӯҳи мукаммали иҷтимоии оила, ки синну соли гуногун, гендерӣ ва касбиро пешниҳод мекунад;

- фароҳам овардани имконоти воқеӣ барои ҷалби кӯдакон ба фаъолияти хоҷагидорӣ ва хоҷагӣ, ташаккули малакаҳои амалӣ дар ташкили ҳаёт ва фаъолияти кӯдакон дар оила;

- батадрич ворид шудани кӯдак ба ҳаёти иҷтимоӣ -устуворӣ ва давомнокии таъсири тарбия дар оила.

Ба салоҳиятҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ мо чунин муносибат мекунем:

-кори доимӣ оид ба ташаккули симои мусбии ПМ, дарки эҳтиёҷ ба рушди дохилии худ, рушди ҳамаҷонибаи худ (фарҳанг, санъат, варзиш ва ғайра);

-тадриҷан васеъ кардани уфуқҳои иттилоотӣ ва таҷрибаи ПМон, аз ҷумла, ҷанбаҳои гигиенӣ, ахлоқӣ (рафторӣ), ҳуқуқӣ;

-қобилияти ҳамзистии идҳои миллӣ, дарки анъанаҳо ва ҳамкорӣ бо дигар муассисаҳои таълимӣ;

-ташаққули фарҳанги педагогии ПМ- рушди фарҳанги умумии шахс, ки дониши андӯхташудаи инкишоф, таълим, тарбияи фарзандони бурӯманди гузаштаву муоссиро дар бар мегирад, дар тарбияи фарзанд роҳандозӣ менамоянд» [57,с.21].

Бояд қайд кард, ки салоҳияти волидайн як ҳолати статикӣ нест, балки вобаста ба омилҳои гуногун, аз қабili синну соли кӯдак, муҳити иҷтимоӣ ва шароити шахсии волидон, ба таври динамикӣ рушд ва тағир меебад.

Ҷузъҳои асосии салоҳияти волидайн сифатҳои эмотсионалӣ, маърифатӣ, арзишӣ, ҳавасмандгардонӣ ва рафторӣ мебошанд. Ҷузъҳои эҳсосӣ ба қобилияти волидон барои фаҳмидан ва нигоҳ доштани ҳолати эҳсосии кӯдак дахл доранд, ки ин барои ташаккули меҳру эътимоди қавӣ асос мебошад. Ҷанбаҳои маърифатӣ дониш дар бораи рушди кӯдак, равишҳо ва усулҳои педагогиро дар бар мегиранд, ки ба волидон дар муоширати самаранок бо кӯдакон кӯмак мерасонанд.

Ҷузъҳои арзиш муносибат ва эътиқоди волидонро дар бораи тарбия, таълим ва рушди шахсии кӯдак инъикос мекунанд. Онҳо дар ташаккули фазои оилавӣ ва ҷӣ гуна волидон арзишҳо ва меъерҳои худро ба кӯдак интиқол медиҳанд, нақши муҳим доранд. Ҷанбаҳои ҳавасмандгардонӣ бо хоҳиши волидон барои иштироки фаъолона дар ҳаёти кӯдак, дастгирии дастовардҳои ӯ ва кӯмак дар бартараф кардани мушкилот алоқаманданд.

Ҷузъҳои рафторӣ дар амалҳои волидон, қобилияти онҳо дар муқаррар кардани ҳудуд, нигоҳ доштани интизом ва фароҳам овардани шароит барои омӯзиши рушд зоҳир мешаванд. Ҳамаи ин сифатҳо бо ҳам алоқаманданд ва ба

ҳамдигар таъсир мерасонанд ва муносибати ҳамаҷонибаи волидонро ба вучуд меоранд.

Ҳамин тариқ, салоҳияти волидайн омили муҳимест, ки сифати таъсири таълимиро ба кӯдак муайян мекунад. Он на танҳо ба рушди бомуваффақияти кӯдак мусоидат мекунад, балки ба малакаҳои иҷтимоӣ, неқӯаҳволии эмотсионалӣ ва омодагӣ ба омӯзиш таъсир мерасонад. Муҳим он аст, ки волидон аз нақши худ огоҳ бошанд ва барои рушди салоҳиятҳои худ сабӣ кунанд, ки дар навбати худ ба фароҳам овардани муҳити солим ва дастгирӣ барои рушд ва рушди фарзандони худ мусоидат хоҳад кард.

1.3. Амсиласозии ҳамкорӣ бо падарону модарон дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии муосир (дар мисоли зинаи ибтидоии таҳсилоти миёнаи умумӣ)

Якҷоя кор кардани омӯзгорон ва волидон як воситаи арзишманд барои таҳияи роҳи инфиродии омӯзиш барои ҳар як хонанда мебошад. Ҳамкориҳои ин ду ҷанбаи муҳими дар раванди таълим, на танҳо ба фаҳмиши амиқи ниезҳои кӯдак мусоидат мекунад, балки барои рушди ҳамаҷонибаи кӯдак шароит фароҳам меорад.

Кори муштаракӣ омӯзгорон ва волидон на танҳо расмӣ, балки як ҷанбаи муҳими раванди таълим аст. Он имкон медиҳад, ки барои ҳар як хонанда роҳи инфиродии таълиму тарбия эҷод карда шавад, дониш ва таҷрибаи ҳамаи иштирокчиёни раванди таълимо муттаҳид кунад. Дар ниҳояти кор, чунин ҳамкорӣ ба рушди муваффақтар ва муносибтари кӯдакон мусоидат мекунад, ки ҳадафи асосии таълим мебошад.

Муҳаққиқи тоҷик Б.Зулфонов дар робита ба масъалаҳои умумии ҳамкорӣҳои оила ва муассисаи таълимӣ чунин мулоҳизаҳои ҷолиб пеш меорад: «Ба таври мушаххас ба падару модарон фаҳмондани мақсад, вазифа ва проблемаҳои муҳити тарбия вазифаи ҷонии омӯзгорон ва роҳбарони синфи ҳар як муассиса мебошад. Дар байни шаклҳои гуногуни

ҳамкории муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо падару модарон ва аҳли ҷомеа ҳамкории муассисаи таълимӣ, оила ва ҷомеа мавқеи муҳимро ишғол менамояд. Фарҳанги педагогии омӯзгорон падару модарон ва аҳли ҷомеа масъалаҳои ташкили гузаронидани суҳбатҳои фардӣ, шабҳои саволу ҷавоб, таҷрибаомӯзии падару модарон оид ба масъалаи тарбияи оилавӣ, ошно шудани падару модарон бо навигарии педагогика, тамошо ва таҳлили кинофилмҳои характери педагогидошта, шунавонидан ва таҳлили намоишҳои видеоӣ, маҷлисҳои падару модарон, конференсияҳои падару модарон оид ба масъалаҳои тарбияи оилавӣ ва вазифаҳои минбаъда беҳтар намудани сифати таълиму тарбияи хонандагон ва ғайраро дар бар мегирад» [53, с. 43].

Омӯзгорро муҳаққиқи машҳур В.А.Сухомлинский бо духтур муқоиса карда, навиштааст: «Вақте духтур омилҳои зиёдеро, ки ба саломатии инсон вобастаанд, меомӯзад, аз ин рӯ омӯзгор бояд олами рӯҳонии кӯдакро омӯзад. Муоширати мо бо ӯ танҳо як тарбия аст, вақте ки мо дар бораи шахсияти ӯ дониши илмӣ дорем, вақте ки мо на ба муваффақиятҳои тасодуфӣ, балки ба таҳлили илмӣ асос ёфтаем» [135, с.45].

Муҳаққиқ В.П. Вахтеров қайд кардааст, ки: —«Ҷаҳди неру ва қобилиятҳои кӯдак раванди мураккаб ва тӯлонӣ аст, ки тамоми ҷанбаҳои ҳаёти ӯро дар бар мегирад, ки дар он педагог нақши муҳим мебозад» [37, саҳ.256].

Аксар вақт мавзӯ ва, ангеҷаҳо барои сӯҳбатҳои инфиродӣ аз ҷониби омӯзгорон муайян карда мешаванд ва оилаҳо на асосҳои ҳуқуқӣ доранд ва на имконияти амалии талабот ба муассисаҳои таълимӣ. Илова бар ин, оилаҳо ҳуқуқ надоранд, ки натиҷаҳои таҳсилотро қонунӣ назорат кунанд, ки ин онҳоро дар муқоиса бо муассисаҳои таълимӣ дар ҳолати тобеъ қарор додааст.

Дастгирии давлатӣ, инчунин талошҳои муассисаҳои таълимӣ ва омӯзгорон барои кӯмак ба кӯдакон равона карда шуддаанд, аммо, тавре ки таҷриба нишон медиҳад, оилаҳо наметавонанд дар ин раванд пурра иштирок кунанд. Дар натиҷа, назорати ҷаъолияти хонандагон ва сатҳи таҳсилот на аз иштироки волидон, балки аз омӯзгорон вобаста буд, ки ин ба ҳамкории самараноки

муассисаҳои таълимӣ ва оилаҳо шубҳа ба вучуд меоварад.

Муҳаққиқи тоҷик Г.Сармисоқова рӯзе ба тарбияи фарзандон тавассути ПМ таҳқиқе анҷом дода, зикр мекунад, ки «Таълиму тарбияи фарзандон ва водор кардани онҳо ба корҳои неку дуруст аз вазифаҳои ҳатмии ПМ мебошад.

Тарбияи насли наврас, аслан, аз оила оғоз меёбад. Масъалаи таълиму тарбияи насли наврас яке аз мавзӯҳои муҳими ҷомеа мебошад, ки ҳамеша таҳти назорати масъулони соҳа қарор дорад. Гарчанде ки Ҳукумат ҳама шароитро барои кӯдакон ва насли наврас муҳайё карда бошад ҳам, ПМ низ дар тарбия ва таҳсили кӯдакон бояд беаҳамиятӣ зоҳир нанамоянд.

Тарбияи фарзанд аз батни модар оғоз мегардад ва аз оила вобастагии зиёде дорад. Миллати тоҷик аз қадим ба тарбияи фарзанд аҳмияти ҷиддӣ дода, онҳоро дар рӯҳияи ҷавонмардӣ, ватандӯстӣ, донишандӯзию соҳибмаърифатӣ, ахлоқи ҳамида ва амсол ба инҳо барин хислатҳои наку ба воя мерасонад. Насли наврас ояндаи миллат буда, барои ояндаи неку дурахшони миллат ва тарбияи инсонии оқилу доно ва бомаърифат бояд талош варзем, то ин ки фардо дар оянда номбардору муарифгари ПМ ва давлати хеш гарданд» [130,с.70].

Тарбияи оилавӣ табиатан қолабӣ ва номурағаб буд, дар асоси анъанаҳои педагогикаи халқӣ пеш мерафт.

Ба ақидаи муҳаққиқи рус Н.В.Коваленко, «Кӯшиши асоснок кардани услуби бештар демократии ҳамкорӣ байни омӯзгор ва ПМ дар солҳои 50 - уми асри XX роҳандозӣ шуд. Ба таври умумӣ, муҳаққиқ И.В.Власюк қори муҳаққиқон А.И.Дулова, В.М.Синяева Л.Дмитриевский, К.И.Пекишевара тақвият дода, таъйид менамояд, ки дар соҳаи маориф танҳо тавассути ҳамкориҳои оила ва МТ муваффақ шудан мумкин аст.

Бояд тавассути тамоси байни аъзои оила ва МТ муоширати байни омӯзгор ва ПМ сураат гирад. Ду ҷанбаи асосӣ ҳангоми кор бо ПМ фарқ мекарданд:

- 1)интизом ва муваффақияти хонагӣ,
- 2)тарбияи хислатӣ дар кӯдак.

Демократикунони минбаъдаи ҳамкориҳои оила ва МТ дар солҳои 60-70-уми асри гузашта ба назар мерасад» [57,с.16].

Ҷанбаҳои методии ҳамкории омӯзгор ва волидон дар заминаи тағиребии системаи таълим дар солҳои 80-90-уми асри XX аз ҷониби муҳаққиқони зиёд баррасӣ шудааст. Дар ин давра, ки аз ислоҳоти ҷамъиятӣ ба вучуд омадааст, равишҳои нав ба ҳалли мушкилоти ҳамкории омӯзгор ва волидон ғаёлона ҷустуҷӯ карда шуданд.

Муаллифони ин таҳқиқот талаботи афзояндаи ҳамкории омӯзгор ва ПМ-ро барои тарбияи пурраи кӯдак қайд мекунанд (Т.В.Воликов, С.Богданов, Р.М.Капралов, Н. Е. Кожанов, В. А. Мишев, И. Патрушев, Н. Ф. Родионов).

Ҳамчунин, ба мундариҷаи кор бо волидон (К.Н. Волков, Н.И. Болдирев, Д. Демаков, Т.П. Гаврилов, Д.Н. Урбанский) ва принципҳои эҷоди муносибатҳои байниҳамдигарии ба баланд бардоштани фарҳанги педагогии волидон равонашуда (О.И. Наседкина, В. Г. Онушкин, Г. И. Кутсебо ва ғ.), ба ташкили сӯҳбатҳо бо гурӯҳҳои волидон (Н.Самукина, Н.П.Иванова, Ю.Синягин ва Л. Сарок) диққати махсус дода мешавад.

Ниҳоят, муаллифон аҳамияти расонидани кӯмаки муассир ба волидонро дар ҳалли муноқишаҳои педагогӣ бо назардошти хусусиятҳои ҳар як оила таъкид карда, оид ба ошкор кардани сабабҳои чунин низоъҳо ва роҳҳои бартараф кардани онҳо тавсияҳои мушаххас пешниҳод кардаанд (И.В.Гребенников, К.Н. Волков, М.М. Рибакowa).

«Дар даҳсолаҳои охир ҳаёти иҷтимоӣ иқтисодии ҷомеа, ки ба вучуд омадааст, - зикр мекунанд муҳаққиқ Н.В.Ковалева, - ба тағйироти назаррас дар низоми маориф ва ниҳодҳои оила оварда расонид. Бо ҷойҳои замонавии литсейҳо, гимназияҳо ва дигар намудҳои МТ яқрангии муассисаи таълимии шуравӣ иваз карда шуданд» [77, С. 42-43].

Сатҳҳо ва равишҳои ғаёолияти таълимӣ ва рушд низ дар дохили як МТ ба вучуд омаданд. Минбаъда соҳаи таҳсил васеъ гардид. Ба оила ҳамаи ин имконоти воқеии интиҳоби намуди МТ ва маҷмуи хизматрасониҳои таълимии онро фароҳам овард.

Тавассути интиҳоби худ ба МТ, дар натиҷа, мустақиман ва ғайримустақим таъсир расонида шуд. Кӯдак агар қариб се даҳсола пеш дар ҷомеаи хурд –

синф, оила ва атрофиён ба воя расида бошад, ПМ-и хонанда, пас, имрӯз ӯ дар ҳолати тамоман нав қарор дорад, вай вақте ки аз сини то МТ ва ҷавонтар аст, дар як ҷамоаи васеъ рушдбанда, аз ҷумла, фазои нави дониш, ки дар он ҷараёни хаотикии иттилоот ба хотираш меояд, пеш аз ҳама аз Интернет, телевизор, монеи дониш, аз волидайн, омӯзгорон ва парасторон дур мегаштанд» [57,с.23].

Аз рӯйи нишондиҳандаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ Ҳамзамон, тақсимои ҷашмраси оилаҳо ба мушоҳида мерасид. Табақабандии умумии иҷтимоии аҳоли тағйир ёфт. Қишрҳои иҷтимоии ташаккулёфта ба дарк кардани вижагиҳои эҳтиёҷоти таҳсилоти худ ва ташаккул додани талабот (интизориҳо) нисбат ба таълиму тарбияи фарзандони худ шурӯъ карданд.

Ҳамкорӣ ҳамчун ташаккули зарфияти эҷодии омӯзгор ва муҳассил (В.Г.Риндак, А.П.Тряпитсина, Н.Ксенофонтова) ҳамчун шартӣ азнавсозии субъективии инсон (В.В.Горшкова);

-ҳамчун рушдкунанда ва рушдбанда баррасӣ карда мешавад;

-ҳамчун омили баланд бардоштани иқтидори маърифати оила (М.Б.Шина О.Ю.Кожурова,); ба сифати омили рушди қобилияти педагогии ПМ-и хонандагони МТ (Е.Ю.Максименко).

Фаъолияти муштараки омӯзгор ва ПМҳо ҷанба ва хусусияти гуногуни алоқавӣ пайдо мекунад. объекти таҳқиқоти махсуси илмӣ омӯзгорон ва волидайн мебошанд (В.Н.Белоногова, Ю.С.Бродский, И.В.Власюк, Т.Ю.Гушчина, Ш.М.Дундуа, Н.Е.Кожанова, Л.А.Николенко, И.Е.Панова, А.С.Роботова, Н.И.Стрекалова, И.А.Хоменко, О.А.Шостакович, Н.Шчуркова).

Муқаррароти назариявии амсилаи муосири ҳамкорӣ байни МТ ва оила инъикос дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ инъикос меёбанд. Меъёрҳо маҷмуи талаботест, ки барои татбиқи барномаҳои таълимӣ ҳатмӣ мебошанд.

Қабули анъанаҳои маънавии мардум ва фарҳанги Тоҷикистон.

Дар ташаккули ҳувияти шаҳрвандӣ ба анъанаҳои фарҳангӣ марҳилаи муҳим асос ёфтааст, ки аз далели пайдоиш ва иҷтимоии ибтидоии худ шахс вобаста аст.

Ташаккули шахрвандии Тоҷикистон дар марҳилаи баландтарини раванди рушди рӯҳонӣ ва маънавии шахсияти тоҷик, тарбияи шахрвандӣ ва ватандӯстонаи вай зоҳир мешавад. Ғановати фарҳангии кишварамон ва мардуми ҶТ-ро ҷиддан эҳтиром намуда, тоҷик шахсе мегардад, ки хусусиятҳо, аҳамият ва ваҳдату ҳамбастагии онҳоро дар тақдири Ватан дарк мекунад.

Ба қавли муҳаққиқ Н.В.Коваленко, «Барои татбиқи барномаи таълимии меъёрҳои давлатии таҳсилот яке аз шартҳои муҳим инҳоянд:

- нав кардани мундариҷаи барномаи таълимӣ, усулҳо ва технологияҳои татбиқи он мутобиқи динамикаи рушди соҳаи маориф, дархостҳои хонандагон ва ПМ-и онҳо бо назардошти вимаҷаҳои рушди низоми таҳсилот;

- иштироки мутахассисони соҳавӣ дар тарҳрезӣ ва таҳияи барномаи таълимии МТ ва шартҳои татбиқи он ва ғайра.

Бояд шаклҳои гуногуни таълим ва машваратро шароити татбиқи барномаи таълимӣ ташаккул ва рушди маҳорати педагогии ҷамъаи ПМро таъмин намояд. Бояд шахсияти пурра ва пайдарпайи хонандаро бо оила, ҷомеаи фарҳангӣ ва минтақавӣ барномаҳои рушди ахлоқӣ, маънавӣ ва тарбияи хонандагони муассисаҳои таълимӣ, ки аз ҷониби муассисаҳои таълимӣ дар якҷоягӣ бо дигар субъектҳои ҷомеаи таҳия ва амалӣ карда мешаванд, таъмин кунад.

Самарабахшии ҳамкориҳои педагогии субъектҳои мухталифи иҷтимоӣ бо нақши роҳбарикунандаи ҳаёати омӯзгорони МТ шартҳои муҳим барои татбиқи самарабахшии вазифаҳои таълиму тарбияи хонандаи СИ мебошад» [57,с.24].

Барои таъмини иҷрои меъёрҳои давлатӣ тавсия дода мешавад, ки кори васеи методологӣ бо ПМ ва аҳолии ташкил карда шавад, ки ба тариқи зайл пешниҳод карда мешавад:

Бо ПМ ба роҳ мондани шарикӣ бо оилаи ҳар як хонанда, фароҳам овардани муҳити дастгирии тарафайн ва манфиатҳои муштарак ғояи пешбари низоми кори ҳаёати омӯзгорони МТ аст.

Таълими психологӣ-педагогии ПМ ҷанбаҳои зиёдеро дар бар мегирад, ба монанди тарбияи оилавӣ, асосҳои ташаккули ахлоқӣ, пешбурди тарзи ҳаёти солим, ташҳиси бемориҳои кӯдакон ва хусусиятҳои рушди хонандагон дар

даврахои гуногуни синну сол.

Вохӯриҳо бо мутахассисони соҳаи тиб, равоншиносон ва ҳуқуқшиносон, инчунин чаласаҳои кумитаҳо, ки талаботҳои мубрами раванди таълим ва ҳуқуқи кӯдаконро муҳокима мекунанд, мунтазам баргузор мешаванд. Чорабиниҳои оммавӣ ташкил карда мешаванд, шӯроҳои идоракунӣ таъсис дода мешаванд, волидон ба идоракунии МТ фаъолона ҷалб карда мешаванд, маҳфилҳои ҷавонон ва волидон, инчунин фондҳо барои рушд ташкил карда мешаванд.

Созишномаҳо байни ПМ ва МТ ба роҳ монда мешаванд, муҳокимаҳо бо омӯзгорон барои баланд бардоштани сифати таълим гузаронида мешаванд. Конститутсияи ҚТ, Конвенсияи СММ оид ба ҳуқуқи кӯдак ва қонунҳои маориф таҳқиқ карда мешаванд.

Иштироки фаъолонаи волидон ба беҳтар шудани нишондиҳандаҳои таълимӣ ва баланд бардоштани эътимод мусоидат мекунад. Усулҳои кор сӯҳбатҳои инфиродӣ, мушоҳида, ташҳис, таҷриба ва таҳлили кори кӯдаконро дар бар мегиранд. Шаклҳои ҳамкорӣ: иштирок дар идоракунӣ ва ҳифзи ҳуқуқи кӯдакон. Донишгоҳи педагогӣ ва вохӯриҳои умумимиллӣ ба табодули таҷриба мусоидат мекунанд.

Дар охири соли хониш дастгирии оилаҳое, ки дар тарбияи фарзанд таҷрибаи мусбат доранд, муҳим аст. Дар давоми сол барои волидон дар синф аз чор то панҷ вохӯрӣ ё маҷлис баргузор мешавад.

Вазифаи асосии ин маҷлисҳо банақшагирии чорабиниҳои таълимӣ ва ташкили ҳамкориҳои муассир байни оила ва муассисаи таълимӣ, инчунин муҳокимаи вазифаҳои мубрами тарбия мебошад, ки мушкилоти мубрами педагогиро ба назар мегиранд.

Ин вохӯриҳо барои мубодилаи иттилоот дар бораи муваффақияти кӯдак имконияти хубе фароҳам меоранд. Мавзӯҳои муҳоҳисаҳо дар маҷлисҳои волидайн бояд на танҳо ба арзебиҳо, балки ба умқи азхудкунии дониш ва сатҳи зеҳнӣ, ки бо ҳавасмандии маърифатӣ ва ахлоқӣ алоқаманданд, равона карда шаванд.

Ғайр аз ин, дар рафти маҷлисҳо корҳои эҷодии хонандагон намоиш дода мешаванд ва шарҳҳо ба дастовардҳои онҳо таваҷҷӯхро афзун меkunанд ва муҳокимаро зинда меkunанд.

Имконоти зиёде барои маҷлисҳои ПМ вуҷуд доранд. Масалан, мавзӯҳои тахминии машварат барои ПМ-он:

-Кӯдак омӯхтанро намехоҳад. Чӣ гуна ба ӯ кумак расонидан мумкин аст? Хотираи бади кӯдак. Инро чӣ гуна бояд инкишоф дод?

- Ягона фарзанди оила. Роҳҳои бартараф кардани мушкилот дар соҳаи маориф; - Ҷазои кӯдакон. Онҳо бояд чӣ гуна бошанд? Ғамхори кӯдакон. Ин ба чӣ оварда метавонад?;

- Фарзанди шармгин. Мушкилоти шармгинӣ ва роҳҳои рафъи он. Дудилаӣ ва нофаҳмӣ дар оила. Фарзанди боистеъдод дар оила; - Дӯстони кӯдакон - дӯстон ё душманон?; - Се насл дар зерӣ як бом. Мушкилоти иртибот.

Мавзӯҳои барои волидон ҳангоми бегоҳ ва шаб (намунаҳо):

Аввалин китобхона, ки кӯдак бо онҳо шинос мешавад;

Рушди кӯдак дар батн ва омодагӣ ба таваллуди кӯдак;

Орзуҳои ояндаи кӯдак: ман ӯро чӣ гуна мебинам?

Идҳои оилавӣ: анъанаҳо ва лаҳзаҳои хушбахт;

Нақши дӯстон дар ҳаёти фарзанди ман;

Зодрӯзи оила: ҳудуди имконпазир ва ғайриимкон;

Сурудхона, ки фарзандони мо дӯст медоранд: мо ин лаҳзаҳоро чӣ гуна ба ёд меорем?

Воҳӯриҳои шомгоҳӣ дар шаклҳои гуногун ба волидайн имкон медиҳанд, ки на танҳо мавзӯҳои пешниҳодшударо муҳокима кунанд, балки аз таҷрибаи муфиди дигарон омӯхта, дар таърихи онҳо дурнамои навро барои худ пайдо кунанд.

Супоришҳои эҷодии —Бзичаҳои дӯстдошта”, "Бозиҳо аз даврони кӯдакӣ", " Бозиҳои, ки мо бозӣ мекардем", —Тасвирҳо аз афсонаи дӯстдоштаи ман", "Филми оилавӣ", "Ёддоштҳо аз кӯдакӣ" ва ғайра, ки волидон якҷоя фарзандон

ичро мекунанд, таваҷҷӯҳи махсусро ба худ ҷалб мекунанд.

Омӯзгорон ва равоншиносон таъкид мекунанд, ки муҳити атроф ва муносибат ба кӯдак дар рушд ва ташаккули шахсияти ӯ нақши калидӣ доранд. Агар кӯдак доимо танқид карда шавад, ин метавонад боиси он гардад, ки ӯ аз худ ва ҷаҳони атроф нафрат кунад. Таваҷҷӯҳи доимии манфӣ метавонад ӯро ба худбаҳодиҳии паст ва тарси мушкilotи нав водор созад. Дар хотир доштан муҳим аст, ки ситоиши кӯдак барои дастовардҳояш, ҳатто хурдтаринаш, ба ӯ кӯмак мекунад, ки эътимод ба худ ва назари мусбати ҳаётро инкишоф диҳад.

Дастгирии волидон ва омӯзгорон низ муҳим аст. Вақте ки кӯдак худро кадр ва дастгирӣ ҳис мекунад, онҳо худ ва қобилиятҳои худро кадр мекунанд. Ин барои неқӯаҳволии эмотсионалӣ ва эътимоди ӯ ба оянда замина фароҳам меорад.

Аз тарафи дигар, агар кӯдак бо тӯҳмат ва беадолатӣ рӯ ба рӯ шавад, вай метавонад бо гуноҳ ва шарм зиндагӣ карданро ед гирад, ки ин ба саломатии рӯҳии ӯ таъсири манфӣ мерасонад. Муҳим он аст, ки кӯдакон дар фазои таҳаммулпазирӣ ва фаҳмиш ба воя расанд, ки дар он ҷо онҳо эҳтиром кардани фарқиятҳо ва қабул кардани дигаронро барои кӣ буданашон меомӯзанд. Ин ба ташаккули ҳамдардӣ ва масъулияти иҷтимоӣ мусоидат мекунад.

Ростқавлӣ ва адолат ҷанбаҳои дигари муҳими волидайн мебошанд. Вақте ки кӯдак намунаҳои рафтори ростқавлро мебинад ва қобилияти инкишоф додани ин сифатҳоро пайдо мекунад, ӯ қабули қарорҳои дуруст ва мувофиқи принципҳои ахлоқии худ амал карданро меомӯзад.

Мутаассифона, агар кӯдак дар муҳити душманона ба воя расад, онҳо метавонанд ба атрофиен таҷовуз ва нобоварӣ зоҳир кунанд. Барои ӯ фазои бехатар ва дӯстона фароҳам овардан муҳим аст, ки дар он ӯ метавонад аз ҷиҳати эмотсионалӣ ва иҷтимоӣ рушд кунад.

Зинаи таҳсилоти ибтидоӣ марҳилаи муҳими ҳаёти кӯдак аст, ки дар он заминаи муносибатҳои оянда ва фаъолияти таълимӣ ташаккул меебад. Хонандагон диққати омӯзгоронро талаб мекунанд, зеро дар ин давра гузариш ба фаъолияти таълимӣ ба амал меояд, нақши нави иҷтимоӣ пайдо мешавад,

доираи ҳамкорӣ бо ҷаҳони беруна васеъ мешавад. Дар кӯдак муносибати мусбат ба таҳсил, омӯзгорон ва ҳамсолон инкишоф меебад, фаъолияти ҳавасмандгардонӣ ташаккул меебад, худшиносӣ, мутобиқшавӣ ва инъикос тағйир меебад. Дар ин марҳила, заминаи қобилияти омӯзиш тавассути омӯзиши ҳама фанҳо гузошта мешавад. Маслиҳатҳо дар асоси мушоҳидаҳо ва амалияи педагогӣ метавонанд дар кор бо кӯдакон ва ташкили вохӯриҳо бо онҳо истифода шаванд.

Дар ин маврид, андешаҳои иброзкардаи муҳаққиқ Р.Болотина ҷолиб аст, ки нигоштааст: «Кӯдаке, ки ҳудуди муассисаи таълимиро гузаштааст, одатан ба шароити нави зиндагӣ мутобиқ шуданаш душвор аст. Дар педагогика ин рӯйдодро зарбаи МТ меноманд. Қисме аз кӯдакон бо сабабҳои гуногун ба ҳайрат меоянд: аввалан, он метавонад муносибати бад бо дастаи нави кӯдакон ва омӯзгор дошта бошад; дуюм, ин носозгории талабот нисбат ба кӯдак аз ҷониби омӯзгор ва ПМ аст» [31, с.23].

Ташаккули шахсияти хонанда ҳадафи ҳамкориҳои байни омӯзгор ва ПМ, ҳамин тариқ, дар муассисаи таълимии ибтидоӣ мебошад. Мо дар таҳқиқоти диссертатсионӣ ташаккули ҷузъҳои инфиродии шахсияти наврасонро баррасӣ мекунем, ки ба беҳтар кардани натиҷаҳои хонандагон дар сатҳи таҳсилоти умумии ибтидоӣ нигаронида шудааст. Диққат ба мавқеи ботинии хонандаи хурдсол, принципҳои ҳавасмандии фаъолияти таълимӣ ва қобилияти худбаҳодиҳӣ дода мешавад.

Инфрасохтори ташкилию амалиётӣ ҳамкориҳои мутақобилаи омӯзгор ва волидон, ташкили кор ва усулҳои ҳамкориро дар бар мегирад. Калиди асосии интиҳоби усулҳои фаъолияти таълимӣ мебошад, ки дониши омӯзгорро дар бораи усулҳое, ки ба натиҷаи интизории таълим мувофиқат мекунанд, пешбинӣ мекунад. Мушкilot на танҳо ба кор бурдани усулҳо, балки интиҳоби беҳтарин барои ноил шудан ба ҳадафҳо мебошад.

Усулҳои таълим ба эътимод, таълим, мукофот ва ҷазо тақсим мешаванд ва инчунин ташкили фаъолият, санҷиш ва ҳавасмандкунии хонандагонро дар бар мегиранд. Усулҳои ҳамкорӣ ҳамчун роҳҳои муоширати байни омӯзгорон,

хонандагон ва волидон барои ҳалли мушкилоти таълимӣ муайян карда мешаванд.

Воситаҳои интихобкардаи омӯзгор шакли ҳамкориҳои таълимиро муайян мекунад. Бо шакли ҳамкорӣ байни омӯзгор ва ПМ-ро мо мефаҳмем ва роҳи ҳамкорӣ байни омӯзгор ва ПМ-он, ки ба ба туфайли низоми воситаҳои истифодашуда, ки дар заминаи дастгирии муайяни усули кор бо ПМ дарки беруна дастрас аст, сохта шудаанд.

Дар муассисаи таҳсилоти ибтидоӣ принципҳои ҳамкориҳои самаранокӣ омӯзгор ва ПМ танҳо дар сурати мавҷуд будани шароити муайяни педагогӣ амалӣ карда мешаванд. Ин шароитҳо ба ҳалли масъалаҳои дар педагогика гузошташуда нигаронида шуда, маҷмӯи имкониятҳои воқеие мебошанд, ки мундариҷа, усулҳо, шаклҳо ва муҳити моддӣ-фазоии зеринро дар бар мегиранд:

1) *Шароити педагогӣ*: Шароити педагогӣ набояд танҳо ба шароити берунии муҳити зист вобаста бошад. Мо тарафдори фаҳмидани шароити педагогӣ ҳамчун маҷмӯи объектҳои ҳастем, ки ба раванди таълим ва тарбия таъсир мерасонанд. Рушди шахсият дар раванди педагогӣ ҳамкориҳои дохилӣ ва беруна, субъективӣ ва объективӣ, моҳият ва зухуротро ифода мекунад. Ин аҳамияти муносибати ҳамачониба ба фароҳам овардани шароит барои ҳамкориҳои муассирро таъкид мекунад.

2) *Ду ҷанбаи ҳамкорӣ*: Барои ҳалли мушкилоти ташаккули ҳамкориҳои муассир байни омӯзгор ва оила ду ҷанбаи асосӣ бояд ба назар гирифта шаванд:

- ҷанбаи психологӣ-педагогӣ: ҳамкориҳои субъектҳои раванди таълим, ки фаҳмиш, дастгирӣ ва ҳалли муштараки вазифаҳоро дар бар мегирад;

- ҷанбаи ташкилӣ: ташкили раванди таълим дар доираи амсилаи таълимӣ, ки сохтор ва тақсимооти нақшҳоро дар назар дорад.

3) *Шароити психологӣ-педагогӣ*: Шароити психологӣ-педагогӣ, ки ба ҷанбаҳои дар боло зикршуда асос ефтааст, ҳамчун як қисми шароити ташкилию педагогӣ баррасӣ карда мешавад. Ин шароит ҳалли бомуваффақияти вазифаҳои педагогиро таъмин мекунад ва фазои ҳамкориҳои самаранокро фароҳам меорад.

4) *Муайян намудани шароити ташкилию педагогӣ*: Шароити ташкилию педагогии ҳамкории самарабахши омӯзгор ва донишҷӯро метавон ҳамчун маҷмӯи шароити беруна ва хусусиятҳои шахсии ҳамаи субъектҳои раванди таълим муайян кард. Ин ба омӯзгор имкон медиҳад, ки дар сегонагии "омӯзгор-шогирд-падару модар" ҳамкории муваффақонаро ба роҳ монад.

5) *Таҳлили адабиет*: Таҳлили адабиети психологӣ-педагогӣ нишон медиҳад, ки муҳаққиқон шароити гуногунро муайян мекунанд, ки самаранокии муносибатҳои байни омӯзгор ва роҳбари лоиҳаро баланд мебардоранд. Дар байни ин шартҳо, аксари муаллифон диққати худро ба инҳо равона мекунанд:

- муносибати омӯзгор: Аҳамияти муносибати мусбати омӯзгор ба ташаккули ҳамкории муассир бо ПМ. Ин омодагӣ ба муколама, кушода будан ба ғояҳои нав ва хоҳиши рушди муштаракро дар бар мегирад;

- муошират: муоширати муассир байни ҳамаи иштирокчиени раванди таълим, ки ба фаҳмиши беҳтар ва ҳамкорӣ мусоидат мекунад;

- дастгирӣ ва захираҳо: Мавҷудияти захираҳо ва дастгирии зарурӣ аз ҷониби маъмурият ва волидон, ки барои кор шароити мусоид фароҳам меорад.

Ҳамин тариқ, ҳамкории самараноки омӯзгор ва ПМ дар зинаи муассисаи таҳсилоти ибтидоӣ танҳо дар сурати мавҷуд будани муносибати комплексӣ ба фароҳам овардани шароити педагогӣ имконпазир аст. Бо назардошти ҷанбаҳои психологӣ-педагогӣ ва ташкилӣ, сифати ҳамкорӣ метавонад ба таври назаррас баланд бардошта шавад ва дар натиҷа натиҷаҳои таълимӣ беҳтар карда шаванд. Дар хотир доштан муҳим аст, ки ҳамкории муваффақ таваҷҷӯҳи доимӣ ва омодагӣ ба тағиротро аз ҷониби ҳамаи иштирокчиени раванди таълим талаб мекунад.

Муфассалтар нуқтаи назари худро оид ба мундариҷаи шароитҳои ташкилию педагогӣ баён менамоем, ки татбиқи онҳо самаравӣ ҳамкории омӯзгор ва ПМ-ро дар муассисаи таълимии ибтидоӣ афзун мекунад:

Шарти аввал: омӯзгор бояд аҳамияти эҷоди ҳамкории самаранокро бо хонандагони синфҳои ибтидоӣ (РМ) ҳамчун ҳадафи асосӣ ва меъери муваффақияти раванди таълим дарк кунад.

Шарти дуюм: чорӣ намудани равишҳои шахсӣ, муколамавӣ ва инфиродӣ-эҷодӣ зарур аст.

Шарти сеюм: омӯзгор бояд малакаҳои пешрафтаи муошират дошта бошад.

Шарти чорум: қобилияти ҳамдардӣ ва тафаккури таҳлилӣ.

Татбиқи ин шароитҳои ташкилию педагогӣ танҳо бо ҳамкории зичи омӯзгор ва ПМ дар муассисаи таълимӣ имконпазир аст, ки самаранокии таълими ибтидоиро ба таври назаррас баланд мебардорад.

Шарти аввал маънои онро дорад, ки омӯзгор бояд зарурати ташаккули ҳамкории самаранок бо ПМ-ро ҳамчун асоси раванди бомуваффақияти таълим равшан дарк кунад. Муайян кардани ҳадафҳои мушаххас ва пешгӯии натиҷаҳо унсурҳои муҳими ин раванд мебошанд.

Шарти дуюм истифодаи равишҳои ғаёол, муколама ва эҷодиро дар бар мегирад, ки якдигарро пурра мекунад ва ба сохтани тактикаи ҳамкорӣ бо донишҷӯен кӯмак мекунад.

Шарти сеюм сатҳи баланди малакаҳои муоширати омӯзгор мебошад, ки қобилияти ташкили ғаёолияти дастаҷамъӣ, интиқоли иттилоот ва фаҳмидани хусусиятҳои шахсияти донишҷӯенро дар бар мегирад.

Ин шароитҳо барои ҳамкории самараноки омӯзгор ва ПМ дар мактаби ибтидоӣ замина фароҳам меорад.

Дар ин росто, муҳаққиқ А.А.Бодалев таъкид кардааст, ки: «Муошират ва муносибат бояд дар якҷоягӣ баррасӣ карда шавад, зеро робита дар муошират зоҳир ва ташаккул меёбад» [29, с.122].

Ҳамчунин, мо тарафдори андешаҳои олимони Е.Н.Степанов ва Л.М.Лузина мебошем. Ин муҳаққиқин изҳор кардаанд, ки : «Равиш ба самти омӯзгор ҷиҳати МТ дар иҷрои амалҳои худ ҳавасманд кардани истифодаи маҷмӯи мафҳумҳо, ғояҳо ва усулҳои ғаёолияти педагогӣ нигаронида шудааст» [133,с.69].

Ба андешаи муҳаққиқ Э.Лушпаева: «Мундариҷаи қобилияти рефлексии омӯзгорро метавон ҳамчун қобилияти омӯзгор:

- дар худбинӣ (фаҳмиши худ дар бораи худ);

-ба инъикоси мутақобила ва инъикоси байнишахсӣ (сохтани табиати олами ботинии шарикони ҳамкорӣ);

-ба инъикоси ҳолатҳои ҳамкориҳои педагогӣ бо ПМ-и хонандагон муайян кард» [87, с.15].

Самаранокии курс аз таъсири мутақобилаи самарабахши байни омӯзгор ва мавзӯи таълим муайян карда мешавад, ки тағироти бадастомадаро мувофиқи ҳадафҳои додашуда инъикос мекунад.

Раванди таълим ҳамкориҳои байни омӯзгор ва донишҷӯенро бо истифода аз усулҳои гуногун дар бар мегирад: 1) мушоҳида: сӯҳбатҳо, пурсишҳо, мусоҳибаҳо; 2) таҷрибаҳои педагогӣ ҳамчун усули маҷмуии таҳқиқот; 3) пешгӯӣ: таҳлили ҳуҷҷатҳои педагогӣ; 4) коркарди миқдории маълумот бо истифодаи усулҳои математикии омӯрӣ.

Дар асоси гуфтаҳои боло мо метавонем хулосаҳои зеринро барорем. Мураккабии воқеии ҳамкориҳои байни омӯзгор ва донишҷӯен дар зарурати муносибати махсус ба ташаккули ин ҳамкорӣ зоҳир шуд, на дар пайдоиши тасодуфии он.

Дар асоси андешаи муҳаққиқ Б. З. Волфоу, бо назардошти сохтори сохториҳои ҳамкориҳои таълимӣ, мо пешниҳод менамоем, ки амсилаи ҳамаҷониба барои ташаккули шарикӣ байни оила ва муассисаи таълимӣ таҳия карда шавад, ки ҷанбаҳои зеринро дар бар мегирад: сохторӣ, амалиётӣ, арзёбӣ (ё самаранокӣ) ва ташкилӣ.

Муҳаққиқ Г.Сармисоқова дар маҷмуъ масъалаҳои тарбияро хеле хуб баррасӣ намуда, мулоҳизаи хубе дорад, ки «Педагогикаи муосир ҳамеша машварат, рафқат ва некхоҳиро талқин менамояд. Ҳангоми тарбия шахси тарбиятгар бояд ба се амал тавачҷуҳи хоса зоҳир намояд, зеро бе онҳо тарбияи шахсро таъмин намудан амри маҳол аст.

Ба тарбиятгар лозим аст, ки таҳаммул, андеша ва мулоҳизаро сармашқи кори худ намояд, чунки гуфтаанд: Ҳар калимае, ки аз забон берун меояд, малҳамест, ки ба захме мерасад ё ханҷарест, ки дилро мешикофад, ё насимест, ки дарёи эҳсосотро ба талотум меоварад» [130, с.72].

Хусусиятҳои асосии ҳамкории омӯзгорон ва ПМ иборатанд, аз:

- тақвият ва густаришии ҳамкорӣ байни омӯзгорон ва ПМ-и хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

- пайдоиши эҳсосоти мусбат нисбат ба усулҳои таълим, бедор кардани кунҷҳои ба таҳсил ва дарки дурусти худ дар хонандагон.

Муҳаққиқ Г.Сармисоқова дар маҷмӯъ масъалаҳои тарбияро хеле хуб баррасӣ намуда, мулоҳизаи хубе дорад, ки: «Педагогикаи муосир ҳамеша машварат, рафқат ва некхоҳиро талқин менамояд. Ҳангоми тарбия шахси тарбиятгар бояд ба се амал таваҷҷуҳи хоса зоҳир намояд, зеро бе онҳо тарбияи шахсро таъмин намудан амри маҳол аст. Ба тарбиятгар лозим аст, ки таҳаммул, андеша ва мулоҳизаро сармашки кори худ намояд, чунки гуфтаанд: Ҳар калимае, ки аз забон берун меояд, малҳамест, ки ба захме мерасад ӯ ханҷарест, ки дилеро мешикофад, ӯ насимест, ки дарёи эҳсосотро ба талотум меоварад» [130, с.72].

Ҳамкории самараноки омӯзгор ва хадамоти психологӣ-тиббӣ (пм), инчунин мактаб ва оила вазифаи мураккабест, ки на танҳо сохтори ҳар яке аз ин системаҳо, балки ҳамкории динамикии онҳоро низ дарки амиқро талаб мекунад. Танҳо муайян кардани таркиби оила ва ташкили мактаби ибтидоӣ барои сохтани ҳамкории муваффақ кофӣ нест. Амсилаи ҳамкории самарабахш бояд сохта шавад, ки омилҳои сершумореро, ки ба ҳар як иштирокчи раванди таълим таъсир мерасонанд, ба назар гирад.

Оила як системаи беназир бо арзишҳо, анъанаҳо, услубҳои волидайн ва муоширати онҳост. Таъсири ин омилҳо ба кӯдак метавонад ҳам мусбат ва ҳам манфӣ бошад, вобаста аз дараҷаи мутобиқшавии кӯдак ба муҳити мактаб ва мувофиқати равишҳои тарбияи оила ва мактаб. Масалан, услуби фармонфармоии волидайн дар оила метавонад ба мутобиқшавӣ ба фазои озоди мактаб оварда расонад, дар ҳоле ки услуби демократӣ ба мустақилият ва масъулияти бештари кӯдак мусоидат мекунад. Таркиби оила (пурра, нопурра, серфарзанд) инчунин ба имкониятҳои волидон барои иштирок дар ҳаёти мактабии кӯдак таъсири назаррас мерасонад. Мушкilotи молиявӣ, мушкilotи

саломатии аъзои оила, вазъи муҳочират ҳама маҳдудиятҳои муайянро ба вуҷуд меоранд ва муносибати инфиродӣ талаб мекунанд.

Мақтаби ибтидоӣ, дар навбати худ, муҳити мураккаби иҷтимоӣ бо омӯзгорони гуногун, усулҳои таълим, сатҳи таҷҳизот ва хусусиятҳои ҳамкории байни омӯзгорон ва хонандагон мебошад. Услуби роҳбарии мактаб, иқлими синф, доштани барномаҳои иловагии таълимӣ ҳама ба фаъолияти таълимӣ ва мутобиқшавии иҷтимоии кӯдак таъсир мерасонанд. Хусусияти худи муассисаро низ бояд ба назар гирифт: мактаби хусусӣ ё давлатӣ, шахрӣ ё деҳотӣ, равияи таълим - ҳамаи ин хусусиятҳои ҳамкорӣ бо оилаҳоро муайян мекунанд.

Амсилаи ҳамкории самараноки мактаб ва оила бояд ба принципҳои шарикӣ, эҳтироми тарафайн ва муоширати ошкоро асос ёбад. Муҳим аст, ки низоми мубодилаи мунтазами иттилоот байни МТ, омӯзгорон, кумитаи РМ ва волидон таъсис дода шавад, шаклҳои гуногуни ҳамкорӣ истифода шаванд: маҷлисҳои волидайн, машваратҳои инфиродӣ, лоиҳаҳо ва чорабиниҳои муштарак. Ассотсиатсияи волидону омӯзгорон дар ин кор нақши калидӣ мебозад, ки ҳам оилаҳо ва ҳам мураббӣро дастгирӣ мекунанд, дар муайян кардани мушкилот ва таҳияи стратегияҳои муассири ҳалли онҳо кӯмак мекунанд. Масалан, барвақт ошкор кардани мушкилоти омӯзишӣ ё мушкилоти рафторӣ имкон медиҳад, ки онҳо саривақт бадтар нашаванд.

Ҳамкории муваффақ танҳо дар сурати худтаълими доимии ҳамаи иштирокчиён имконпазир аст: омӯзгорон бояд салоҳияти худро дар соҳаи психология ва сотсиологии педагогӣ баланд бардоранд ва волидон бояд дар бораи рушди фарзанди худ ва хусусиятҳои раванди таълим маълумоти зарурӣ гиранд. Танҳо равиши системавӣ, ки ба эҳтиёҷоти инфиродии ҳар як кӯдак ва оилаи ӯ нигаронида шудааст, ба самаранокии воқеии ҳамкории омӯзгорон, хадамоти ПМ ва волидон имкон медиҳад.

Хулосаи боби якум

Омӯзишу таҳлили адабиёти илмӣ оид ба мавзӯи тарбияи волидон зарурати

муносибати ҳамаҷониба ба ин падидаҳо ошкор кард. Аз як тараф, таъсири мутақобилаи нақшҳои иҷтимоӣ ва эҳсосоти волидонро, ки шакли мушаххаси рафторро ташкил медиҳанд, ба назар гирифтани лозим аст. Аз тарафи дигар, эътироф кардан лозим аст, ки таъсири ҳам омилҳои биологӣ ва ҳам сохторҳои гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки амсилаҳои рафтору муносибати волидайнро муайян мекунанд, ба тарбияи волидон таъсир мерасонад.

Таъсири доимии волидайн ба кӯдак, новобаста аз огоҳии он, метавонад ҳам оқибатҳои мусбат ва ҳам манфӣ дошта бошад, бахусус дар ҳолатҳои таъсири бешуурона ё набудани ҳадафҳои равшани тарбиявӣ. Барои ташаккул додани муносибати самарабахши психологию педагогӣ ба тарбияи волидайн, баланд бардоштани салоҳияти волидон, аз ҷумла худидоракунии таҳлили таъсири тарбиявии онҳо ба кӯдак зарур аст.

Мавқеи ҷаҳоли падару модаронро, ки мунтазам омӯхтан ва такмил додани малакаҳои амалиро дарбар мегирад, бо ёрии ҳамдигарӣ бо машғулиятҳои методӣ амалӣ гардондан мумкин аст. Дар ин ҳолат муҳим аст, ки ҳам омилҳои низомӣ дохилӣ (хусусиятҳои шахсии волидайн) ва ҳам муҳити беруна (неруи педагогии оила, арзишҳои иҷтимоӣ ва муносибати давлат ба кӯдакон) ба инобат гирифта шаванд.

Ҳамкории самараноки омӯзгорон ва волидон дар мактаби ибтидоӣ калиди рушди бомуваффақияти кӯдак мебошад. Аммо, барои ба даст овардани ҳамоҳангӣ дар ин трио омӯзгор – падару модар-шогирд шароити ташкилию педагогии бодикқат сохташуда зарур аст. Ин шароит як системаи мураккабест, ки на танҳо омилҳои беруна, балки хусусиятҳои шахсии ҳар як иштирокчии раванди таълимиро дар бар мегирад.

Барои эҷоди ҳамкории муассири омӯзгорон ва волидон муҳим аст, ки ҳарду ҷониб аз нақши худ дар раванди таълим огоҳ бошанд. Омӯзгор бояд на танҳо манбаи дониш, балки мураббӣ бошад, ки қодир аст волидонро ба ҷаҳолияти муштарак ҷалб кунад. Волидон, дар навбати худ, бояд ҷаҳол бошанд, ба муваффақият ва мушкilotи кӯдак таваҷҷӯҳ зоҳир кунанд ва барои ҳамкорӣ бо мактаб омода бошанд. Ин аз ҳарду ҷониб эҳтимоми тарафайн,

эътимод ва ошкоро дар муоширатро талаб мекунад.

Яке аз шартҳои асосӣ ҳамкориҳои мунтазам ва пурмазмун мебошад. Маҷлисиҳои ПМ, машваратҳои инфиродӣ, лоиҳаҳои муштарак ва дарсҳои кушод ба таҳкими робитаи байни оила ва мактаб мусоидат мекунанд. Муҳим он аст, ки чунин чорабиниҳо на танҳо ба муҳокимаи мушкilot, балки ба дарёфти роҳҳои ҳалли онҳо ва дастгирии тағироти мусбӣ дар рушди кӯдак равона карда шаванд.

Ба назар гирифтани хусусиятҳои инфиродии ҳар як иштирокчӣ низ муҳим аст. Барои омӯзгор фаҳмидани заминаи оила ва барои волидон донишҳои хусусиятҳои раванди таълим муҳим аст. Танҳо дар сурати чандирӣ ва омодагӣ ба муколама, барои рушди кӯдак муҳити мусоид фароҳам овардан мумкин аст, ки дар он ниезҳо ва манфиатҳои ӯ дар маркази таваҷҷӯҳ қарор хоҳанд гирифт.

Чанбаҳои ташкилиро муфассалтар дида мебароем. Мактаб бояд барои вохӯриҳо ҷойҳои махсус мучаҳҳазшуда, ба монанди ҳучраҳои бароҳат барои ҷамъомадҳои волидон, ки бо техникаи зарурӣ барои муаррифӣ ва намоишҳо мучаҳҳаз карда шудаанд, пешниҳод кунад.

Инчунин, мавҷудияти системаи қулайи таъинот барои машварат, имкониятҳои алоқаи онлайн (масалан, тавассути платформаи паемнависӣ ва ҳуҷчатгузориҳои пӯшида) ва дастрасӣ ба маълумоти муосир дар бораи ҳаёти мактаб ва дастовардҳои кӯдак тавассути рӯзномаҳои электронӣ ё барномаҳои махсус муҳим аст. Бюллетенҳои мунтазам, ки чорабиниҳои мактабӣ, тағирот дар барномаи таълимӣ ва хабарҳои муҳимро фаро мегиранд, инчунин ба таҳкими робитаи байни мактаб ва волидон мусоидат мекунанд.

Омӯзиши мунтазами волидон дар асосҳои педагогика ва психологияи рушди кӯдак, гузаронидани семинарҳо ва мастер-классҳо, ки ба усулҳои самараноки таълим ва тарбия бахшида шудаанд, салоҳияти онҳоро баланд мебардорад ва ба муколамаи созандатар бо омӯзгорон мусоидат мекунад. Нақши маъмурияти мактабро дар эҷод ва нигоҳ доштани фазои мусоиди ҳамкорӣ, ки муоширати ошкоро ва кӯмаки мутақобиларо ҳавасманд мекунад, қайд кардан муҳим аст.

Шароити педагогӣ услуби муоширати омӯзгор бо волидон, қобилияти

эҷоди муносибатҳои бозътимод, ғаёлона гӯш кардан ва ба таври возеҳ баён кардани фикрҳои онҳоро дар бар мегирад. Омӯзгор бояд тавонад хусусиятҳои инфиродии кӯдак, ҷиҳатҳои қавӣ ва заифи онҳоро бидуни истифодаи ҳукмҳои арзебӣ, балки пешниҳоди тавсияҳои мушаххас оид ба кӯмак ба омӯзиш ва рушд муаррифӣ кунад.

Муҳим аст, ки аз танқиди оммавии кӯдак канорагирӣ кунед ва диққати худро ба дарёфти роҳҳои ҳалли мушкилоти пайдошуда равона кунед. Омӯзгор бояд ба муколама омода бошад, фикри волидонро бо иштироки ғаёлонаи онҳо дар раванди таълим ба назар гирад.

Ғайр аз он, таҳқиқот собит сохт, ки ҳамкориҳои муваффақ аз омӯзгор малакаҳои муоширати муассир, қобилияти эҷоди муносибатҳоро дар асоси эҳтиром ва эътимоди тарафайн талаб мекунад. Ҷузъи муҳим қобилияти омӯзгор барои мутобик шудан ба услубҳои гуногуни муошират ва хусусиятҳои шахсии волидон мебошад.

Ҳамкориҳои муваффақ аз омӯзгор қобилияти гӯш кардан ва шуниданро талаб мекунад, ки ин на танҳо фаҳмидани ниезҳо ва интизориҳои волидайн, балки инчунин пайдо кардани нуктаҳои тамос барои ҳалли муштараки вазифаҳоро фароҳам меорад. Омӯзгор бояд ба муколамаи созанда омода бошад, ҳатто дар ҳолатҳое, ки ақидаҳои тарафҳо гуногунанд. Ин на танҳо сабрро дар бар мегирад, балки қобилияти ба таври асоснок баён кардани мавқеи худро бидуни вайрон кардани тавозун дар муносибат.

Ҷанбаи муҳим устувории эмотсионалии омӯзгор аст, ки барои ором ва касбӣ нигоҳ доштани ҳолатҳои душвор кӯмак мекунад. Қобилияти идора кардани эҳсосоти худ ва вокуниш ба эҳсосоти дигарон ба фароҳам овардани фазои бароҳат барои ҳамаи иштирокчиени раванди таълим мусоидат мекунад.

Талоши омӯзгор барои рушди доимии худ ва тақмили малакаҳои коммуникатсионии худ низ муҳим аст. Ин омӯхтани усулҳои нави ҳамкорӣ, иштирок дар тренингҳо ва мубодилаи таҷриба бо ҳамкоронро дар бар мегирад. Танҳо бо ин роҳ омӯзгор метавонад фасеҳ ва ба тағирот кушода боқӣ монад, ки ин махсусан дар фазои муосири таълимӣ муҳим аст.

Ниҳоят, хислатҳои шахсии ҳамаи иштирокчиен нақши ҳалқунанда доранд. Ошкорбаёнӣ, ҳайрхоҳӣ, омодагӣ ба ҳамкорӣ ва ҳамдигарфаҳмии омӯзгорон ва волидон шартӣ зарурии ҳамкории пурсамар мебошад. Танҳо бо эҳтироми тарафайн ва хоҳиши якҷоя кор кардан, дар раванди таълим ҳамоҳангӣ ба даст овардан мумкин аст ва барои рушди ҳамаҷонибаи кӯдак шароити беҳтарин фароҳам оварда мешавад. Ҳамкорӣ бояд дар асоси принсипи шарикӣ сохта шавад, ки дар он ҳар як иштирокчӣ бо назардошти манфиатҳои кӯдак ҳамчун арзиши олӣ саҳми худро мегузорад.

БОБИ 2. ТАШКИЛИ ФАЪОЛИЯТИ САМАРАНОКИ ПАДАРИЮ МОДАРӢ ДАР МУАСССАИ ТАЪЛИМӢ ВА ОИЛА ДАР ШАРОИТИ МУОСИРИ ТАҲСИЛОТИ ИБТИДОӢ

2.1. Ташҳиси салоҳияти падарию модарӢ дар волидони хонандагони синфҳои ибтидоӣ

Омӯзиши ҳамкориҳои оила ва муассисаҳои таълимӣ дар заминаи таҳсилоти ибтидоии муосир, бахусус бо таваҷҷӯҳ ба равиши таҳассусӣ, дар соҳаи педагогика торафт муҳимтар мегардад. Дар шароити ҷаҳони босуръат, ки талабот ба таҳсилот пайваста меафзояд, аҳамияти ташаккули салоҳияти волидайн дар волидони хонандагони синфҳои ибтидоӣ набояд нодида гирифта шавад. Волидон дар раванди таълим нақши калидӣ доранд ва иштироки фаъолонаи онҳо метавонад натиҷаҳои таълими кӯдаконро ба таври назаррас беҳтар созад.

Мо лоиҳаи барномаи озмоишии ҳамкориҳои оила ва муассисаи таълимиро коркард ва мавриди озмоиш қарор додем. Барнома се марҳиларо фаро мегирифт: муқарраркунанда, ташаккулдиҳанда ва назоратӣ. Дар марҳилаи муқарраротӣ, мо сатҳи ҳозираи салоҳияти волидонро ташҳис кардем ва ниезҳо ва интизориҳои волидонро аз раванди таълим муайян кардем. Ин ба мо имкон дод, муайян кунем, ки маҳз кадом ҷанбаҳои ҳамкорӣ диққати махсусро талаб мекунанд.

Дар марҳилаи ташаккулдиҳанда, мо як қатор чорабиниҳоро барои баланд бардоштани салоҳияти волидайн гузаронидем. Дохил кардани семинарҳои омӯзишӣ, мизҳои мудаваар ва машғулиятҳои амалӣ ба волидон кӯмак кард, ки равишҳои навро дар муносибат бо кӯдакон ва омӯзгорон омӯзанд. Мо ба ҷузъҳои асосии салоҳияти волидайн, аз қабili ҷанбаҳои маърифатӣ, арзишӣ, эмотсионалӣ ва рафторӣ диққат додем. Ин ҷузъҳо барои ташаккули фаҳмиши амиқи волидон дар бораи нақши онҳо дар раванди таълим асос гардиданд.

Марҳилаи назоратӣ арзебии натиҷаҳои чорабиниҳои гузаронидашуда ва таҳлили тағирот дар фаъолият ва иштироки волидонро дар бар мегирифт. Мо

усулҳои гуногуни арзбӣ, аз ҷумла пурсишҳо ва мусоҳибаҳо барои гирифтани фикру мулоҳизаҳо аз волидон ва омӯзгорон истифода кардем. Ин ба мо имкон дод, ки таҷрибаҳо ва соҳаҳои муваффақро муайян кунем, ки тақмили минбаъдaro талаб мекунад.

Коркард ва амалисозии амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва МТ мақсади таҳқиқоти озмоишӣ маҳсуб меёбад.

Вазифаҳои корҳои озмоишӣ:

- барои омӯзиши ҷузъҳои маърифатӣ, арзишнок, ҳавасмандкунанда ва рафтории салоҳияти ПМ-ӣ бо истифода аз маҷмуи усулҳои таҳлил, дар ПМ-и хонандагони синфҳои якуми ш.Кӯлоб;

- таҳия ва озмоиши амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва МТ дар заминаи таълими ҳозиразамони ибтидоӣ;

- муайян кардани самаранокии амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва МТ дар таълими ибтидоии муосир.

Таҳқиқот солҳои 2017-2020 дар заминаи синфҳои ибтидоии МТМУ ш. Кӯлоб гузаронида шуд.

Дар марҳилаи муқарраркунанда (солҳои 2017-2018) адабиёти назариявӣ мавриди баррасӣ қарор дода шуда, фаъолияти ПМ ва кӯдакон назорат карда шуд. Ҳадаф, вазифаҳо, фарзия ва усулҳои пажӯҳиш дар натиҷа муайян карда шуданд.

Дар таҳқиқот дар маҷмӯъ 512 нафар, аз он ҷумла, 112 нафар ПМ, 20 нафар омӯзгор ва 380 нафар синфҳои ибтидоии МТМУ-и ш.Кӯлоб иштирок карданд. Дар чараёни гузарондани марҳилаи муқарраркунанда сатҳи ибтидоии салоҳияти ПМ-ӣ дар ПМ-и хонандагони СИ муқаррар карда шуд.

Дар марҳилаи ташаккулдиҳанда (2019-2020) дар заминаи синфҳои ибтидоии МТМУ ш.Кӯлоб амсилаи ҳамкориҳои мутақобилаи оила ва МТ дар таълими ибтидоии замонавӣ таҳия ва татбиқ карда шуд.

Дар таҳқиқот оид ба самаранокии амсилаи ҳамкориҳои байни оила ва мактаб дар баланд бардоштани муваффақияти хонандагони синфҳои якум 112 волидони хонандагони синфҳои якуми МТМУ-и шаҳри Кӯлоб иштирок

карданд. Ин гурӯҳ аз барномаи махсуси ҳамкорӣ бо омӯзгорон гузашт. Барнома вохӯриҳои мунтазам (на камтар аз як маротиба дар як моҳ), машғулиятҳои муштараки амалӣ, ки ба рушди малакаҳои омӯзишӣ дар кӯдакон равона карда шудаанд, инчунин машваратҳои инфиродӣ бо омӯзгорон оид ба масъалаҳои муваффақият ва рафтори кӯдакро дар бар мегирад. Ҳамчун гурӯҳи назоратӣ волидони синфҳои якум, ки дар ин барномаи ҳамкорӣ иштирок накардаанд, баромад карданд. Ин имкон дод, ки натиҷаҳои омӯзиши кӯдакони гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ муқоиса карда шаванд ва таъсири амсилаи амалишуда ошкор карда шавад.

Дар марҳилаи назоратӣ (2021-2022) дар ПМХ- хатмкунандагони СИ аз рӯи натиҷаҳои санҷиши амсилаи ҳамкориҳои МТ ва оила дар таълими муносири ибтидоӣ салоҳияти ПМ-ӣ аз нав таҳқиқ карда шуд.

Марҳилаи муайянсозии омӯзиши ҷузъи маърифати салоҳияти ПМ. Таҳқиқи ҷузъи маърифати салоҳияти ПМ дар ду самт гузаронида шуд: Мо барои ПМ саволнома таҳия кардем:

Саволнома барои ПМ:

Оё шумо дар тарбияи фарзанд бо ҳамсаратон якдил ҳастед?

Мавқеи шумо дар иртибот бо кӯдак чӣ гуна аст (бартарият, бо шароити баробар)?

Чанд маротиба шумо нисбати кӯдак амал мекунед - дар шакли дастур, фаҳмондадихӣ, пешниҳод, итминон, дархостҳо?

Вақте ки чанд маротиба шумо барои харидаи худ меравед, шумо вонамуд мекардед, ки кӯдакро гӯш мекунед, аммо ўро намешунавед? (Аксар вақт, баъзан, ҳеҷ гоҳ).

Оё шумо дар сурати низоъ бо ў кӯдакро таҳқир мекунед? (Бале, баъзан не, не).

Шумо рӯҳияи эҳсосоти фарзанди худро ба назар мегиред? (Ҳамеша, баъзан).

Агар кӯдак дар иртиботу муошират хато кунад, шумо чанд вақт ба ў шарҳ медиҳед? (Ҳамеша, баъзан, ҳеҷ гоҳ).

Оё шумо ба кӯдак хотиррасон мекунед, агар ӯ одоби суҳанрониро фаромӯш кунад?

Шумо ҳамеша рӯҳияи кӯдакро дарк мекунед?

Барои рушди малакаҳои муоширати кӯдак дар оила кадом методҳо аксар вақт истифода мешаванд?

Оё шумо кӯдакро дар чараёни муошират бо имову ишора ва қиёфааш мефаҳмед?

Барои муоширати пурраи шумо бо фарзандатон чӣ ҳалал мерасонад?

Дар чараёни ташаккули фарҳанги муошират бо кадом душвориҳо дучор мешавед?

Дар оила ва сатҳи малакаҳои муоширати худ 3 меъёрҳои баҳогузори сатҳи фаъолияти таълимии ПМ нишондиҳанда мебошанд:

-дарки зарурати ташаккули малакаҳои байнишахсӣ; риояи ахлоқи ПМ бо кӯдак;

-риояи ПМ ба меъёрҳои муоширати байнишахсии худ дар ҳузури кӯдак.

Ҳар як нишондиҳанда дар 2 ҳол баҳо дода мешавад.

Сатҳҳо: баланд - ПМ аз рӯйи се нишондиҳанда баҳои мусбат мегиранд (6 ҳол); миёна – ПМ бо ду нишондиҳанда мусбат тавсиф мешаванд (4 ҳол); паст – ПМ бо як нишондиҳанда мусбат тавсиф карда мешаванд (2 ҳол).

Дар оила ва сатҳи малакаҳои муоширати худ меъёрҳои баҳогузори сатҳи фаъолияти таълимии ПМ 3 нишондиҳанда мебошанд: риояи ПМ ба меъёрҳои муоширати байнишахсии худ дар ҳузури кӯдак, дарки зарурати ташаккули малакаҳои байнишахсӣ; риояи ахлоқи ПМ бо кӯдак.

Дар таҳқиқот усули "Таркиби тӯҳфаҳо ба волидон" истифода шуд, ки ба тағироти ҷиддӣ дучор шуд. Дар намунаи такмилефтаи методология, ки дар шакли ҷумлаҳои нопурра пешниҳод шудааст, ҷанбаҳои калидии мавқеи волидон дар доираи ёздаҳ ҷузъ муайян карда шудаанд, ки ба таҳлили амиқи муносибатҳои волидон ва кӯдакон имкон медиҳанд. Ин нуктаҳо як навъ пурсиши сохторӣ мебошанд, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки нозукиҳои нозуки тасаввуроти волидон дар бораи фарзанди худ ва муносибатҳои онҳоро ошкор

кунанд.

Ҳар яке аз ин ёздаҳ ҷузъро муфассалтар дида бароем:

1. *"Ошкор ва омода будан"*: ин ҷузъ ба муайян кардани дараҷаи кушодагии волидон барои муошират бо кӯдак, омодагии онҳо барои гӯш кардан ва фаҳмидани ниезҳои онҳо нигаронида шудааст. Дар ин ҷо муҳим аст, ки на танҳо муоширати шифохӣ, балки сигналҳои ғайризабонӣ, қобилияти волидон барои эҷоди фазои эътимод ва амният арзёбӣ карда шаванд. Таҳлили амиқтар метавонад арзёбии услуби тарбияро (ҳукмфармойӣ, демократӣ, либералӣ) ва таъсири он ба кушодагии коммуникатсияро дар бар гирад.

2. *"Арзёбия муқоисавии кӯдак"*: ин ҷузъ тамоюли волидонро барои муқоисаи фарзанди худ бо дигар кӯдакон ошкор мекунад. Муайян кардан муҳим аст, ки чунин муқоисаҳо то чӣ андоза зуд-зуд рух медиҳанд, онҳо чӣ гуна хусусият доранд (мусбат, манфӣ) ва таъсири онҳо ба худбаҳодиҳии кӯдак. Таҳлил бояд заминаи иҷтимоию фарҳангии тарбияи кӯдакро ба назар гирад.

3. *"Вижагиҳои моҳияти кӯдак"*: ин ҷузъ ба тавсифи хислатҳои шахсии кӯдак аз нуқтаи назари волидон нигаронида шудааст. Дар ин ҷо ба объективии арзёбӣ, мавҷудияти таҳрифҳо, ки бо дарки субъективӣ вобастаанд, диққат додан муҳим аст. Истифодаи усулҳои иловагӣ, масалан, санҷишҳои проективӣ, метавонад эътимоднокии маълумотро баланд бардорад.

4. *"Вижагиҳои мусбии кӯдак"*: ин ҷузъ ба ҷиҳатҳои тавоноии кӯдак, дастовардҳо ва истеъдодҳои ӯ тамаркуз мекунад. Таҳлил бояд нишон диҳад, ки волидон то чӣ андоза хислатҳои мусбати фарзанди худро пай мебаранд ва дастгирӣ мекунанд.

5. *"Интизориҳои идеалӣ"*: ин ҷузъ интизориҳои волидайнро аз кӯдак, тасаввуроти идеалии онҳо дар бораи он, ки ӯ бояд чӣ гуна бошад, муайян мекунад. Муайян кардани воқеияти ин интизориҳо ва таъсири онҳо ба ҳолати равонии кӯдак муҳим аст.

6. *"Тарсу ҳарос, нигаронӣ"*: ин ҷузъ ба муайян кардани ташвишҳои волидайн ва тарси марбут ба кӯдак нигаронида шудааст. Ин метавонад ба саломатӣ, таҳсил, мутобиқшавии иҷтимоӣ ва ғайра вобаста бошад.

7. *"Талаботи воқеӣ"*: дар ин чо талаботи воқеии волидон ба кӯдак таҳлил карда мешавад. Арзебии мувофиқати онҳо ба синну сол ва хусусиятҳои инфиродии кӯдак муҳим аст.

8. *"Сабаби мушкилот"*: ин чузъ ба муайян кардани сабабҳои мушкилот дар муносибатҳои волидайн ва фарзанд нигаронида шудааст. Таҳлил бояд ҳамаҷониба бошад ва омилҳои гуногунро ба назар гирад.

9. *"Маълумоти хотиравӣ"*: ин чузъ маълумотро дар бораи таҷрибаи қаблии волидон дар тарбияи фарзанд, таърихи оила, мавҷудияти мушкилоти равонӣ дар волидон ҷе кӯдак дар бар мегирад.

10. *"Манфиат, афзалият, кӯдак"*: ин чузъ ба манфиатҳо ва афзалиятҳои кӯдак, ба он чизе, ки ба ӯ маъқул аст ва ба ӯ писанд аст, тамаркуз мекунад.

11. *"Вазъият: ҳамкории мо"*: ин чузъи ниҳой ба арзебии самаранокии ҳамкории волидайн ва кӯдак, сатҳи ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамкории онҳо нигаронида шудааст.

Ин усули тағирефта имкон медиҳад, ки дар бораи муносибатҳои волидон ва кӯдакон фаҳмиши амиқтар ва ҳамаҷониба ба даст оварда, ҳам ҷанбаҳои мусбат ва ҳам мушкилотро ошкор кунад. Бозефтҳо метавонанд барои таҳияи тавсияҳои инфиродӣ оид ба беҳтар кардани муносибатҳо дар оила истифода шаванд.

Бо истифода аз методикаи «Таркиби тухфа ба ПМ» омӯхтани паҳлуҳои муносибати ПМ бо кӯдак, дарки ПМ ва таҷрибаи вижагии муносибат бо кӯдакро омӯхтан мумкин аст.

Дар бораи мушкилот дар рушди кӯдак, муайян кардани соҳаҳои низоъ ва ҷомеаро дар ҳамкорихи ПМ ва кӯдак, муайян кардани вижагиҳои намуди таълими оилавӣ, ҳамчунин ҷамъоварии иттилооти анамнести таърихи рушди кӯдак.

Шакл бо пешниҳоди нотаом ба ПМ пешниҳод карда мешавад. Тавсия дода мешавад, ки дар саҳифаи форма на зиёда аз 10-15 пешниҳоди нотаом бо фазои кофии ройгон барои пур кардани онҳо дохил карда шаванд. Психолог пешниҳод менамояд, ки ҷумларо бо ибораи аз ҳама мувофиқ барои ПМ ҷе

якчанд ибораҳо мувофиқ созанд. ПМ метавонанд ҳар чизе, ки онро муҳим ва зарур шуморанд нависанд.

Дар бораи мундариҷа ва ҳаҷми интизории матн, ба саволҳои ПМ психолог боз супоришро такрор мекунад, ки озодии комили муаллифро дар муайян кардани ин нуқтаҳо нишон медиҳад. Вақти навиштани эссе (иншои хурд) маҳдуд намешавад. Эссе метавонад ҳам дар хона ва ҳам ҳангоми таҳлили психологӣ навишта шавад.

Рӯйхати пешниҳодҳои нотамо:

1. Дар бораи фарзандам ман вақте фикр мекунам, пас ...;
2. Нисбат ба кӯдакони дигари синну солаш ...;
3. Вақте фарзанди ман... ман дӯст медорам;
4. Меҳроҳам ...;
5. Аз ӯ ман хавотирам ...;
6. Ман меҳостам, ки фарзандам диққати бештар диҳад;
7. Ман асабӣ мешавам вақте ...;
8. Вақте ки ӯ ба воя расид ...;
9. Фарзанди ман ба ... рағбат дорад;
10. Ман хеле хушҳолам, вақте ки мо бо фарзанди худ ҳастем ...;
11. Эҳтимол, вай ...;
12. Вақте ки дар байни фарзандони дигар мо бо ӯ ҳастем ...;
13. Дар бораи фарзанди ман ба ман маъқул ...;
14. Ман ҳамеша орзу мекардам, ки ...;
15. Ман метарсам, ки ...;
16. Ман меҳостам, ки ӯро боздошта тавонам ...;
17. Барои ӯ ман маъқул нестам ...;
18. Вай вақте ки хурд буд ...;
19. Кӯдаки ман ...;
20. Ману фарзанди ман ...;
21. Ҳамеша ман пайҳас кардам ...;
22. Дар ҳислати фарзанди ман чизи аз ҳама муҳим...;

23. Кӯдаки ман дар ...;
24. Ман мехостам, агар ...;
25. Ман намехоҳам ...;
26. Кӯдаки ман барои...;
27. У ман фикр мекунам, ки дар роҳ аст ...;
28. Фарзандам чизе, ки аз сар гузаронид ...;
29. Ё ба ӯ афзал ...;
30. Муносибати мо бо кӯдак ....

Аз рӯйи миқёс тақсими пешниҳодот дар шакли нопурра дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Коркард ва тафсири натиҷаҳо марҳилаҳои муҳими раванди таҳқиқот мебошанд, хусусан вақте ки сухан дар бораи таҳлили сифатӣ ва миқдории маълумоти дар натиҷаи пурсишҳо ба даст овардашуда меравад. Дар ин кор мо равиши омехтаеро истифода мебарем, ки ба мо имкон медиҳад, ки андешаҳо ва таҷрибаҳои волидонро дар бораи ҷанбаҳои гуногуни ҳамкорӣ бо кӯдакон амиқтар фаҳмем.

Таҳлили сифатӣ омӯзиши муфассали эссеҳои навиштаи волидонро дар бар мегирад. Ин таҳлил тавассути муайян кардани категорияҳои муайяни рӯҳонӣ, ки ҷаҳони ботинии пурсидашудагонро инъикос мекунанд, анҷом дода мешавад. Масалан, мо метавонем категорияҳоеро ба мисли муҳаббат, ғамхорӣ, тарс, умед ва дигарон, ки дар изҳороти онҳо ифода ёфтани мумкин аст, баррасӣ кунем. Ин на танҳо ба шумо имкон медиҳад, ки ранги эҳсосии калимаҳои онҳоро арзёбӣ кунед, балки арзишҳо ва муносибатҳои калидии ба фарзандонашон додашударо муайян кунед.

Ғайр аз он, ҳангоми таҳлили мундариҷаи изҳорот ба назар гирифтани самти муваққатии онҳо муҳим аст. Мо метавонем се ҷанбаи вақтро ҷудо кунем: гузашта, оянда ва ҳозира. Масалан, суханони ба гузашта нигаронидашуда метавонанд таҷрибаи волидон, хотираҳои онҳо дар бораи кӯдакии худ ё тарзи тарбияи онҳоро инъикос кунанд. Дар ҳоле ки сухан дар бораи оянда метавонад дар бораи умедҳо ва интизориҳои волидон дар бораи фарзандон, дастовардҳо ва

роҳҳои зиндагии онҳо сӯҳбат кунад. Ҳозира метавонад бо мушкилоти ҷорӣ ва хурсандӣ дар муносибат бо кӯдакон алоқаманд бошад.

Инчунин, як ҷанбаи муҳим тамаркуз ба мавзӯи мушаххаси ҳамкориҳои волидайн ва кӯдак мебошад. Ин метавонад як нуқтаи алоҳида бошад, ба монанди омӯзиш, бозӣ ё муошират, инчунин раванди умумии ҳамкорӣ, ки ҷанбаҳои зиедаро дар бар мегирад, ба монанди дастгирии эмотсионалӣ, волидайн ва машғулиятҳои муштарак.

Аломати эмотсионалиии изҳорот инчунин дар тафсири маълумот нақши муҳим мебошад. Мо метавонем эҳсосоти мусбат, манфӣ, дучониба ва бетарафро қайд кунем. Суханони мусбӣ метавонанд муносибатҳои қавӣ ва гармро дар оила нишон диҳанд, дар ҳоле ки суханони манфӣ метавонанд мушкилот ё муноқишаҳои мавҷударо нишон диҳанд. Суханони дучониба метавонанд эҳсосоти мураккабро инъикос кунанд, вақте ки волидон ҳам хурсандӣ ва ҳам изтиробро дар бораи фарзандони худ эҳсос мекунанд. Суханони бетараф метавонанд тавсифи воқеии вазъро бидуни ифодаи эҳсосоти қавӣ нишон диҳанд.

Ҳамин тариқ, раванди коркард ва тафсири маълумот як равиши бисерҷанба мебошад, ки ба шумо имкон медиҳад, ки дар бораи ҷаҳони волидайн ва муносибати онҳо бо фарзандон фаҳмиши мукамалтар гиред. Бо таҳлили сифатӣ ва миқдорӣ, мо метавонем на танҳо тамоюлҳо ва намунаҳои асосиро муайян кунем, балки ҷузъи эмотсионалӣ ва маънавии таҷрибаи волидайнро амиқтар дарк кунем.

Ҷадвали 1. Тақсимои пешниҳодоти нотаом аз рӯи ҷадвал

№	Номи реча (тартиб, зина)	Рақамҳои пешниҳодҳо
1	«Речаи кушода»	1, 11, 21
2	Баҳои қиёсии кӯдак	2, 12
3	Хислатҳои муҳими кӯдак	22, 23
4	Вижагиҳои мусбии кӯдак	3 13
5	Интизориҳои идеалӣ	4, 14, 24, 26

6	Тарсу ҳароси имконпазир, хавфҳо	5, 15, 25
7	Талаботи воқеӣ	6, 16
8	Сабабҳои мушкилот	7, 17, 27
9	Маълумоти хотиравӣ	8, 18, 28
10	Афзалияти кӯдак, шавқу завқ,	9, 19, 29
11	Вазъи «Ҳамкории мо»	10, 20, 30

Таҳлили ҷавобҳои волидайн ба саволҳо дар бораи кӯдакон, ки аз рӯи 11 категория сохта шудааст, имкон медиҳад, ки фаҳмиши амиқи динамикаи оила ва дарки волидайн кӯдак ба вучуд ояд. Ин сохтор ба се бахши асосӣ тақсим карда шудааст, ки ҳар яки онҳо ҷанбаҳои асосии муносибатҳои волидайн ва кӯдакро ошкор мекунанд. Ҳар як бахшро муфасссалтар дида бароед, маълумоти пешниҳодшударо бо ҷузъиёт ва нозукиҳои контекстӣ пурра кунед.

Бахши тасвири кӯдак: ин бахш марказӣ ва калонтарин аст, ки дарки комплекси волидон фарзанди худро дар бар мегирад. Он на танҳо тавсифи хусусиятҳои беруна, балки таҳлили амиқи сифатҳо ва потенциали дохилиро низ дар бар мегирад.

Хусусиятҳои эмотсионалӣ: Волидон эҳсосоти бартаридоштаи кӯдак – шодӣ, ғамгинӣ, ҳашм, тарс ва шиддат ва басомади зуҳури онҳоро тавсиф мекунанд. Бояд қайд кард, ки синну соли кӯдак бояд дар ин ҷо ба назар гирифта шавад, зеро спектри эмотсионалӣ ва ифодаи он бо синну сол ба таври назаррас тағир меебад. Масалан, хуруҷи шадиди ҳашм дар кӯдаки дусола муқаррарӣ аст, дар ҳоле ки дар наврас он метавонад мушкилоти дохилиро нишон диҳад. Таҳлили посухҳои волидайн бояд ин омилро ба назар гирад, то тафсири нодуруст пешгирӣ карда шавад.

Ҳолати ҷисмонӣ, саломатӣ, намуди зоҳирӣ: ин банд маълумотро дар бораи рушди ҷисмонии кӯдак, мавҷудияти бемориҳои музмин, хусусиятҳои намуди зоҳирӣ ва арзебии волидон ба саломатӣ ва фаъолияти ҷисмонии ӯ дар бар мегирад. Бояд қайд кард, ки арзебии объективии саломатӣ бояд бо дарки субъективии волидайн, ки метавонад изтиробҳои онҳоро инъикос кунад ё баръакс, муносибати безътиной ба саломатии кӯдакро пурра кунад.

Рушди зеҳнӣ: ин чанба арзебии қобилияти маърифатии кӯдак – фаъолияти маърифатии ӯ, фаъолияти мактаб, кунҷковӣ, қобилияти таълимро дар бар мегирад. Фарқ кардани нишондиҳандаҳои объективии зеҳнӣ (масалан, натиҷаҳои санчишҳои IQ) ва дарки субъективии волидайн, ки вобаста ба интизориҳо ва тасаввуроти шахсӣ метавонанд аз ҳад зиёд ҷамъ карда шаванд, муҳим аст.

Сифатҳои шахсӣ: Дар ин ҷо хислатҳои хислати кӯдак – меҳрубонӣ, ростқавлӣ, истодагарӣ, сабр, мустақилият ва дигар хислатҳои ӯ таҳлил карда мешаванд. Бояд қайд кард, ки дарки ин сифатҳо аз ҷониби волидон метавонад бо арзишҳо ва интизориҳои худӣ онҳо таҳриф карда шавад. Масалан, волидоне, ки истиқлолиятро қадр мекунанд, метавонанд мустақилияти кӯдакро мусбат қабул кунанд ва волидоне, ки итоаткориро афзал медонанд, метавонанд инро ҳамчун нофармонӣ арзёбӣ кунанд.

Муайян кардани ҷинс, мақоми синну сол: нуқтаҳои ба назар намоён барои таҳлили ҳамаҷониба муҳиманд. Онҳо ҳамчун заминаи қаринавӣ барои тафсири ҷанбаҳои дигар хизмат мекунанд. Синну соли кӯдак доираи интизориҳо ва меъерҳои рушдро муайян мекунад.

Худтанзимкунӣ (хусусиятҳои энергетикӣ ва фаъолият): ин банд қобилияти кӯдакро барои назорат кардани эҳсосот ва рафтори онҳо, сатҳи фаъолият ва қобилияти тамаркузи онҳоро тавсиф мекунад. Бояд ба назар гирифт, ки фаъолнокии зиёд ё баръакс, бепарвоя метавонад нишонаҳои мушкилоти гуногун бошад, ки диққати иловагиро талаб мекунанд.

Афзалиятҳо, манфиатҳо: Таҳлили манфиатҳо Ва маҳфилҳои кӯдак барои фаҳмидани ҷаҳони ботинии ӯ, ниезҳо ва майлҳои ӯ кӯмак мекунад. Он инчунин метавонад як воситаи муфид барои рушди потенциали он бошад.

Муносибат бо атрофиен (бо ҳамсолон, калонсолон): ин банд қобилияти кӯдакро барои сохтани робитаҳои иҷтимоӣ, малакаҳои муоширати ӯ, доштани дӯстон, муносибат бо омӯзгорон ва дигар калонсолон таҳлил мекунад.

Дастовардҳо: Волидон муваффақиятҳои кӯдакро дар соҳаҳои гуногун – таҳсил, варзиш, эҷодкорӣ тасвир мекунанд. Дар ин ҷо на танҳо дастовардҳои

назаррас, балки динамикаи мусбати рушдро низ ба назар гирифтани муҳим аст.

Дурнамо, нақшаҳои зиндагӣ: Таҳлили нақшаҳои ояндаи кӯдак ба шумо имкон медиҳад, ки ангеҷаҳо, ҳадафҳо ва орзуҳои ӯро фаҳмед. Ин метавонад барои дастгирии рушд ва иҷрои он муфид бошад.

Маълумоти таърихӣ: Маълумот дар бораи рӯйдодҳои гузашта дар ҳаёти кӯдак, бемориҳо, ҷароҳатҳо, тағироти оилавӣ барои фаҳмидани ҳолати ҳозираи ӯ заминаи муҳим аст.

Баҳши “Тасвири муносибатҳои оилавӣ: ин бахш муносибатҳои дохили оила ва таъсири онҳоро ба рушди кӯдак тавсиф мекунад.

Унсuri эҳсосии муносибатҳо: ин бахш фазои эҳсосии оиларо тасвир мекунад – эътимод, дастгирӣ, мавҷудияти низоъҳо, гармии муносибатҳо. Ин омили асосии таъсиррасонӣ ба некӯаҳволии равонии кӯдак аст.

Хусусияти мавқеъ дар муносибат: Ҷойгоҳи кӯдак дар оила (калон, хурд, ягона) ва нақши ӯ дар системаи оила. Ин омил ба ташаққули шахсият таъсири назаррас мерасонад.

Фаъолияти муштарақ: ин бахш намудҳои фаъолияти муштаракӣ волидайн ва кӯдак, вақти якҷоя ва сифати онро тавсиф мекунад.

Мавқеи тарбиявӣ (талабот, манъкунӣ, таҳримҳо, назорат): Услуби тарбияи волидайн рушди кӯдакро муайян мекунад. Услуби фармонфармойӣ, демократӣ ё либералӣ – ҳар кадоми онҳо ҷиҳатҳои мусбат ва манфӣи худро доранд. Мутобиқати услуб ба синну соли кӯдак низ муҳим аст.

Фарзандхондӣ: дар мавриди фарзандхондӣ, ин омил бояд ҳангоми таҳлили вазъи оила ва ҳолати равонии кӯдак ба назар гирифта шавад.

Интизориҳо: интизориҳои волидайн аз кӯдак омили муҳимест, ки метавонад ҳам ба рушди он мусоидат кунад ва ҳам ба он таъсири манфӣ расонад.

Баҳши “Ман ҳамчун волидайн ҳастам”: ин бахш ба қадриносии волидайн ва нақши онҳо дар тарбияи фарзанд тамаркуз мекунад.

Ҳолати эмотсионалӣ: Волидон эҳсосоти худро дар бораи тарбияи фарзанд тасвир мекунанд – шодӣ, изтироб, ҳастагӣ, гунаҳкорӣ ва ғайра.

Сифатҳои шахсӣ: Худбаҳодиҳии волидон ба ҳислатҳои шахсии худ, қобилияти хуздорӣ, сабр, устувории эмотсионалӣ ҳама ба самаранокии волидайн таъсир мерасонанд.

Салоҳияти таълимӣ: Огоҳии волидон дар масъалаҳои тарбия ва рушди кӯдакон.

Интизориҳо: Интизориҳои волидайн аз худ ҳамчун волидайн ва фарзанд.

Маълумоти интиқоли (талок, тағйири қор, беморӣ ва ғ.): тағироти назарраси ҳаёт дар оила ба муносибатҳои волидайн ва фарзанд таъсир мерасонад.

Таҳлили миқдорӣ ва миқеси "қабул-радқунӣ": Натиҷаҳои эссеро бо истифода аз миқеси рейтингии "қабул-радқунӣ" аз -3 (ради ошкоро) то +3 (қабули максималӣ) миқдоран қорқард қардан мумкин аст. Ин имкон медиҳад, ки дараҷаи дилбастагии волидайн ва қабули кӯдакро арзбӣ кунем. Изҳороте, ки ради возеҳи хусусиятҳои кӯдакро (ноумедӣ, ҳашм ва ғайра) ифода мекунад, дар қисми манфии миқес ҷойгир қарда мешавад. Аммо, дар хотир доштан муҳим аст, ки маълумоти миқдорӣ бояд дар заминаи таҳлили сифатии ҷавобҳо тафсир қарда шавад. Танҳо ҳисоб қардани ҳолҳо тасвири қурраи муносибатҳои волидайн ва кӯдакро намедиҳад. Хусусиятҳои инфиродии оила ва шароити мушаххас бояд ба назар гирифта шаванд. Барои таҳлили амиқтар, усулҳои иловагии таҳқиқот, аз қабилӣ мушоҳида, техникаи лоиҳавӣ ва ғайраро метавон истифода қард.

Аз рӯи ҷамъбасти фикру мулоҳизаҳои марбут ба изҳорот дар бораи табиати муносибати ПМ бо кӯдак ва самтҳои эҳтимолии муносибат бо кӯдак ҳулосаҳо бароварда мешаванд. Дараҷаи баланди рад шуданро дар соҳаи таҳқиқи муносибатҳои мазкур шиддати қутби манфӣ нишон медиҳад.

Дар минтақаи мавриди баррасӣ қарордошта ПМ фарзандхондии кӯдакро Шиддати қутби мусбӣ нишон медиҳад.

Доираи умумии зухуроти вижагиҳои мавқеи ПМ-ро бо истифодаи ҳукмҳои нопурра Ҷадвали «қушода» ифшо мекунад.

Натиҷаҳо дар бораи таҷрибаи ПМ, вижагиҳои асосии сими афзалиятноки

кӯдак дар ПМ маълумоти иловагӣ медиҳанд. Ҷадвал се ҷазои нопурраро фаро мегирад: Вақте ки ман дар бораи фарзандам фикр мекунам, пас ...; У эҳтимолан ...; Ҳамеша ман пайхас кардам ...

Бахшҳои пешниҳодшуда барои арзебии муқоисавии кӯдак танҳо қисмҳои системаи васеътари арзебии волидайн мебошанд, ки барои фаҳмиши ҳамаҷонибаи рушд ва тарбияи кӯдак заруранд. Таҳлили ин порчаҳо имкон медиҳад, ки якҷанд ҷанбаҳои калидӣ, ки сазовори баррасӣ ва иловаи муфасссалтар мебошанд, ҷудо карда шаванд.

Баҳши аввал, "Арзебии муқоисавии кӯдак", ба муайян кардани ҷойгоҳи кӯдак дар байни ҳамсолон аз нуқтаи назари волидон нигаронида шудааст. Аммо, вай аз нопурра будани ибораҳо ранҷ мекашад ва ба мушаххаскунӣ ниез дорад. Ибораҳо дар бораи дигар кӯдакони ҳамон синну сол розӣ ҳастанд... ва Вақте ки мо бо ӯ дар байни кӯдакони дигар ҳастем..."моҳияти муқоисаро ошкор намеkunанд. Барои баланд бардоштани иттилоотӣ, бояд миқёси баҳодиҳӣ илова карда шавад (масалан, аз рӯи системаи панҷбаллӣ ё бо истифода аз категорияҳои тавсифӣ: "аз миена паस्तтар", "миена", "аз миена болотар", "аз миена хеле баландтар"), инчунин меъерҳои муқоисаро мушаххас кардан лозим аст. Кадом ҷанбаҳои рушди кӯдак барои волидон муҳиманд? Ин метавонад:

Малакаҳои иҷтимоӣ: қобилияти муошират бо ҳамсолон, сатҳи муошират (шифоҳӣ ва ғайризабонӣ), қобилияти ҳалли низоъҳо, ҳузури дӯстон, иштирок дар бозииҳои гурӯҳӣ. Бояд зухуроти ҳамдардӣ, қобилияти ҳамкорӣ ва созиш, сатҳи мубоқишавии иҷтимоиро арзёбӣ кард.

Рушди маърифатӣ: луғат, малакаҳои нутқ, тафаккури мантиқӣ, ҳалли мушкилот, манфиатҳо, қобилияти омӯзиш. Ба назар гирифтани меъерҳои рушди синну сол муҳим аст.

Сифатҳои эҳсосӣ-иродавӣ: сатҳи мустақилият, устуворӣ, сабр, қобилияти худтанзимкунӣ, устувории эҳсосӣ, идоракунии рафтори худ.

Рушди ҷисмонӣ: мубоқиқат ба меъерҳои синну соли баландӣ ва вазн, фаъолияти ҷисмонӣ, ҳамоҳангсозии ҳаракат, саломатӣ.

Баҳши дуюм, "Ҳусусиятҳои асосии кӯдак", ба муайян кардани сифатҳои

барои волидон муҳимтарини кӯдак нигаронида шудааст. Ибораи "Муҳимтарин чиз дар хислати кӯдаки ман..." талаб мекунад, ки мушаххас карда шавад. Кадом хислатҳоро волидон қадр мекунанд? Инҳо метавонанд ҳам хислатҳои мусбат (меҳрубонӣ, саховатмандӣ, кунҷқобӣ) ва ҳам сифатҳои бошанд, ки рушдро талаб мекунанд (сабр, худтанзимкунӣ). Ба ҳамин монанд, ибораи "кӯдаки ман дар..." мушаххас нест. Рӯйхати муфассали хусусиятҳоро бо имконияти баҳодиҳии ифодаи онҳо таҳия кардан лозим аст.

Баҳши сеюм, "Хусусиятҳои мусбати кӯдак", ба сабти ҷанбаҳои мусбати шахс нигаронида шудааст. Аммо, танҳо номбар кардани сифатҳо тасвири пурраро намереҳад. Барои таҳлили амиқтар, зухуроти мушаххаси ҳар як сифатро нишон додан лозим аст. Масалан, ба ҷои "оқил" бояд намунаҳои мушаххаси зухуроти зеҳнро тавсиф кард: ҳалли масъалаҳои мураккаб, зуд азхуд кардани маълумоти нав, тавачҷӯх ба ғайрияти маърифатӣ. Инчунин дар ин ҷо ба назар гирифтани хусусиятҳои синну сол ва баҳо надодани кӯдак аз рӯи стандартҳои калонсолон муҳим аст.

Ниҳоят, баҳши чорум, "Интизориҳои комил" бояд ҳадафҳои воқеии волидонро дар бораи рушди кӯдак инъикос кунад. Бояд ба назар гирифт, ки интизориҳои идеалӣ бояд бо хусусиятҳои инфиродии кӯдак ва синну соли ӯ мувофиқат кунанд. Аз талаботҳои аз ҳад зиёд канорагирӣ кардан лозим аст, ки метавонанд ба стресс оварда расонанд ва ба худбаҳодиҳии ӯ таъсири манфӣ расонанд. Ин ҷадвал бояд на танҳо сифатҳои дилхоҳ, балки стратегияҳои рушди онҳоро низ дар бар гирад.

Дар натиҷа, ҳамаи чор баҳш бояд бо ҳам алоқаманд бошанд ва якдигарро пурра кунанд, ки ин тасвири мукаммали рушди кӯдакро аз нуқтаи назари волидон эҷод мекунад. Дар хотир доштан муҳим аст, ки ин ҷадвалҳо воситаи интроспекция мебошанд ва набояд барои муқоисаи кӯдак бо дигар кӯдакон асос бошанд. Мақсади асосӣ фаҳмидани хусусиятҳои инфиродии кӯдак ва таҳияи стратегияҳои муассири тарбияи ӯ мебошад.

Соҳаҳои ташвишовар, ки бо гунаҳкорӣ, эҳтимолият, изтироб ва тарси волидон нисбат ба фарзандонашон алоқаманданд, дар тарбия ва рушди онҳо

нақши муҳим доранд. Ин ҷанбаҳоро бо истифода аз ҷадвале бо номи "Тарс ва изтиробӣ эҳтимолӣ" ташкил кардан мумкин аст, ки барои муайян кардани мушкилоти асосии волидон кӯмак мекунад. Фаҳмидани ин ташвишҳо ба волидон имкон медиҳад, ки аз эҳсосоти худ ва таъсири онҳо ба муносибат бо фарзандон огоҳтар бошанд.

Барои таҳлили амиқи вазъ, дараҷаи масъулияти волидонро (РМ) дар заминаи ҳамкориҳои онҳо бо кӯдак баррасӣ кардан мумкин аст. Фаҳмидани он муҳим аст, ки чӣ гуна тарсу ҳароси волидайн метавонад ба ҳолати эмотсионалӣ ва рушди кӯдак таъсир расонад. Масалан, агар волидайн доимо аз он нигарон бошад, ки фарзандаш аз ӯҳдаи таҳсил ҷ муносибатҳои иҷтимоӣ барои наметавонад, ин метавонад боиси назорат ва фишори аз ҳад зиёд гардад, ки дар нәбати худ ба худбодарӣ ва эътимоди кӯдак таъсири манфӣ мерасонад.

Бахши "Талаботи воқеӣ" ба рафтори кӯдак ҷанбаҳои мавқеи таълимии волидон ва самаранокии онҳоро фаро мегирад. Он аз ҷумлаҳои нопурра иборат аст, ба монанди "Ман мехоҳам ба фарзандам диққати бештар диҳам... ва агар ӯ бас мекард...». Ин ибораҳо ба волидон имкон медиҳанд, ки дар бораи интизориҳо ва талаботҳои худ нисбати фарзандон ва то чӣ андоза мувофиқ ва воқеӣ будани онҳо фикр кунанд. Муҳим он аст, ки волидон дарк кунанд, ки талаботҳои онҳо бояд мутавозин бошанд ва ба синну сол ва хусусиятҳои инфиродии кӯдак мувофиқат кунанд.

Калиди волидайн фаҳмидани сабабҳои мушкилоти кӯдак аст. Бахши "Сабаби мушкилот" ба волидон кӯмак мекунад, ки хосиятҳо ва сифатҳои кӯдакро, ки онҳо қабул намеkunанд ҷ намефаҳманд, муайян кунанд. Ин метавонад ҷанбаҳо, аз қабилӣ ҳассосияти эмотсионалӣ, хусусиятҳои рафтор ҷ ҳатто хусусиятҳои ҷисмониро дар бар гирад. Огоҳӣ аз ин омилҳо метавонад ба волидон кӯмак кунад, ки фарзанди худро беҳтар дарк кунанд ва муносибатҳои бештар ҳамоҳанг созанд.

Муноқишаҳо дар муносибатҳои волидон ва фарзандон аксар вақт аз сабаби нофаҳмиҳо ва набудани муошират ба вучуд меоянд. Бахше, ки ибораҳоро дар бар мегирад, ба монанди "Вақте ки ин рӯй медиҳад, ман асабонӣ мешавам... ҷ

фикр мекунам, ки $\bar{u}$ дар роҳ аст...”, ба волидон имкон медиҳад, ки эҳсосот ва воқунишҳои худро ба рафтори кӯдак таҳлил кунанд. Ин метавонад ба муайян кардани намунаҳои рафторе, ки ба муноқишаҳо оварда мерасонанд ва роҳҳои ҳалли онҳоро пайдо кунад, кӯмак кунад.

Ғайр аз он, ба назар гирифтани рушди кӯдак дар заминаи гузаштаи $\bar{u}$ муҳим аст. Чадвале, ки ибораҳои "Вақте ки $\bar{u}$ калон шуд" - ро дар бар мегирад ва ~~Вақте~~ ки $\bar{u}$ хурд буд”, ба волидон кӯмак мекунад, ки таърихи рушди фарзанди худро барқарор кунанд ва дарк кунанд, ки кадом рӯйдодҳо метавонанд ба рафтор ва ҳолати эҳсосии ҳозираи $\bar{u}$ таъсир расонанд. Он инчунин ба волидон имкон медиҳад, ки дарк кунанд, ки фарзанди онҳо на ҳамеша ҳамон тавре буд, ки ҳоло аст ва рафтори онҳо метавонад натиҷаи омилҳои гуногун, аз ҷумла ҳолатҳои стресс, тағирот дар оила ё мактаб бошад.

Баҳши "Манфиатҳо, афзалият додан ба кӯдак" ба волидон имкон медиҳад, ки кадом фаъолиятҳоро фарзандони худ дӯст медоранд ва чӣ гуна онҳо метавонанд ҳавасҳои худро нигоҳ доранд. Ин махсусан барои ташаккули ҳисси мусбати худ ва эътимод ба худ дар кӯдак муҳим аст. Фаҳмидани манфиатҳо ва афзалиятҳои кӯдак аз ҷониби волидон метавонад ба ҳамкории наздиктар ва таҳкими робитаи эмотсионалӣ мусоидат кунад.

Дар ниҳоят, ташвишҳо ва тарсҳои волидайн як қисми муқаррарии волидайн мебошанд, аммо муҳим аст, ки волидон аз таъсири онҳо ба фарзандони худ огоҳ бошанд. Бо ташкили эҳсосоти худ ва таҳлили онҳо тавассути чадвалҳо ва тарозуҳои пешниҳодшуда, волидон метавонанд эҳсосоти худ ва оқибатҳои онҳоро беҳтар дарк кунанд. Ин, дар навбати худ, барои фароҳам овардани муҳити солимтар ва дастгирикунанда барои рушди кӯдак кӯмак хоҳад кард, ки дар он онҳо метавонанд худро беҳатар ва дилпур ҳис кунанд ва манфиатҳо ва қобилиятҳои худро инкишоф диҳанд.

Бояд қайд кард, ки волидайн на танҳо интиқоли дониш, балки эҷоди заминаи эҳсосӣ мебошад, ки дар он кӯдак метавонад рушд ва рушд кунад. Волидон бояд саъй кунанд, ки ташвишҳои онҳо барои муоширати ҳамоҳанг бо кӯдакон монеа нашаванд. Қобилияти ошкоро муҳокима кардани эҳсосот,

интизориҳо ва таҷрибаҳои шумо метавонад сифати муносибатҳои дохили оиларо ба таври назаррас беҳтар созад.

Ҳамин тариқ, фаҳмидан ва кор кардан бо соҳаҳои ташвишовари марбут ба гуноҳ, тарс ва интизориҳо як қадами муҳим барои эҷоди муносибатҳои солим ва дастгирии волидон ва фарзандон мебошад. Ин вақт, сабр ва омодагӣ ба тағиротро ҳам аз ҷониби волидон ва ҳам аз ҷониби кӯдакон талаб мекунад.

Дар натиҷаи таҳқиқоти ташхисӣ, ки бо истифода аз усули мураккаб гузаронида шудааст, мо тавонистем намудҳои гуногуни муносибатҳои волидайнро, ки дар тарбияи фарзанд нақши калидӣ доранд, муайян кунем. Дар қори худ мо панҷ намуди асосии ҳамкориҳои байни модар ва кӯдакро муайян кардем. Инҳо муносибатҳои баҳсбарангез, ҷамоҳанг, дурдаст, бартаридошта ва итоаткор мебошанд.

Муносибатҳои баҳсбарангез бо муноқишаҳои доимӣ ва нофаҳмиҳои байни волидайн ва кӯдак тавсиф мешаванд, ки метавонанд ба ҳолати эмотсионалии ҳарду таъсири манфӣ расонанд. Чунин оилаҳо аксар вақт эътимод надоранд ва ин боиси он мегардад, ки кӯдак метавонад стресс ва худбовариро аз сар гузаронад.

Муносибатҳои ҷамоҳанг, баръакс, фазои дастгирӣ ва фаҳмишро фароҳам меоранд. Дар чунин оилаҳо, волидон дар ҳаёти кӯдак ҷаъолона иштирок мекунанд, орзуҳои ӯро ташвиқ мекунанд ва ба рушди хислатҳои шахсӣ мусоидат мекунанд. Ин одатан ба иҷтимоии бомуваффақияти кӯдак ва неқӯаҳволии эмотсионалии ӯ мусоидат мекунад.

Муносибатҳои дур метавонанд вақте руҳ диҳанд, ки волидон дар ҳаёти фарзанди худ ба қадри кофӣ иштирок накунанд. Ин метавонад аз сабаби банд будани волидайн ё набудани робитаи эмотсионалӣ бошад. Дар чунин оилаҳо, кӯдак метавонад худро танҳо ва қадрнашуда ҳис кунад, ки метавонад дар оянда ба мушкилот оварда расонад.

Муносибатҳои бартаридошта бо он тавсиф карда мешаванд, ки волидайн дар қабули қарорҳо нақши пешбарро ишғол мекунанд, аксар вақт фикри кӯдакро ба назар намегиранд. Ин метавонад боиси вобастагии кӯдак гардад ва

қобилияти мустақилона қарор қабул карданро аз даст диҳад.

Муносибати итоаткорона, дар навбати худ, метавонад ҳам мусбат ва ҳам манфӣ бошад. Дар чанбаи мусбӣ, ин маънои онро дорад, ки кӯдак эътибори волидонро эҳтиром мекунад ва ба маслиҳати онҳо гӯш медиҳад. Аммо, дар ҳолати манфӣ, ин метавонад набудани мустақилият ва ташаббуси кӯдакро нишон диҳад.

Ҳамин тариқ, фаҳмидани ин намуди муносибатҳо метавонад ба волидон кӯмак кунад, ки ба раванди волидайн огоҳона муносибат кунанд ва барои рушди фарзандони худ фазои солимтар фароҳам оранд. Дар хотир доштан муҳим аст, ки ҳар як кӯдак беназир аст ва муносибати тарбияи ӯ бояд инфиродӣ бошад, ки ниезҳо ва хусусиятҳои шахсии ӯро ба назар гирад (Ҷадвали 2).

Ҷадвали 2. Навъҳои ҳамкориҳои ПМ ва кӯдакон

Номи гурӯҳ	Хусусият ва чанбаи ҳамкорӣ	Теъдоди нафарон	%
1.Навъи муноқишавӣ	«Мо»-и мувофиқанашуда	105	24,1
2.Навъи мутавозин	«Мо»-и маҷмӯӣ	17	3,9
3.Навъи дистантӣ	Ҳамкориҳои «Дар паҳлу»	57	13,1
4.«ПМ-фармонфармо»-и бартаридошта	Фармонфармойӣ-тобеъият	174	39,9
5.«Кӯдак-фармонфармо»-и бартаридошта	Фармонфармойӣ-тобеъият	83	19,0
Ҳамагӣ:		436	100

Тавре ки аз маълумоти ҷадвали 2 бармеояд, дар гурӯҳҳои озмоишӣ намуди бартарии ҳамкорӣ афзалият дорад, ки дар он ПМ тарзи роҳбарии бартариятдоштаро иҷро мекунанд (39,9%).

Як навъ ҳамоҳангии фаъолияти муштаракро танҳо 3,9% ПМ-и пурсидашуда муайян карданд, ин далел боиси нигаронӣ буда наметавонад. Шаклҳои дури муштарак ва муноқишавӣ ҳале маъмуланд (мутаносибан 24,1% ва 13,1%).

Дар таҳқиқоте, ки дар асоси 105 эссе гузаронида шуд, навъи муноқишаи

муштарак ошкор карда шуд, ки 24,1% - и шумораи умумии матнҳои таҳлилшавандаро ташкил дод. Ҷолиб он аст, ки тасвири кӯдаке, ки дар зехни волидон дар заминаи ин муноқиша ташаккул меебад, аз дигар намудҳои муноқиша бо якрангӣ ва камтар гуногун фарқ мекунад. Баръакси муноқишаҳои мураккабтар ва гуногунҷабҳа, симои кӯдак дар ин ҳолат ба ҷанбаҳои муайяни ҳаёт ва рушди ӯ тамаркуз мекунад.

Яке аз нуқтаҳои асосӣ дар он аст, ки волидон ҳангоми арзебии фарзанди худ аксар вақт ба қобилият ва дастовардҳои ӯ дар соҳаҳои, ба монанди варзиш ва мусиқӣ диққат медиҳанд. Онҳо инчунин аҳамияти неқӯаҳволии ҷисмонӣ, аз ҷумла ғизои дуруст, саломатӣ ва намуди зоҳириро таъкид меkunанд. Ин як стереотипи муайянеро ба вуҷуд меорад, ки кӯдаки муваффақ касест, ки на танҳо дар таҳсил ӯ варзиш муваффақ аст, балки саломатӣ ва намуди зоҳирии хуб дорад.

Ҷанбаи муҳим он аст, ки бисер волидон хислатҳои роҳбарии фарзандони худро қайд меkunанд. Аммо, чун қоида, онҳо майл надоранд, ки бо онҳо дӯстӣ барқарор кунанд ӯ забони муштарак пайдо кунанд. Ин метавонад масофаи муайянеро дар муносибатҳои нишон диҳад, ки волидон фарзанди худро ҳамчун шахси муваффақ мебинанд, аммо на ҳамчун дӯсти наздик ӯ шарикӣ муошират. Ҳамин тариқ, тасвири кӯдак, ки дар зехни волидон ташаккул меебад, асосан ба истироҳати ғайбӣ ва дастовардҳо дар соҳаҳои гуногун: зехнӣ, коммуникатсионӣ ва функционалӣ нигаронида шудааст.

Дар робита ба заминаи эҳсосӣ, тасвири кӯдак дар назари волидон дар маҷмӯъ бо эҳсосоти мусбӣ ранг карда шудааст. Аммо, бояд қайд кард, ки дар гузашта волидон бештар ба фарзандони худ бо эҳсосоти бетараф муносибат мекарданд, ки ин 67,7% ҳолатҳоро ташкил медиҳад. Ин хусусан ҳангоми муқоисаи фарзанди худ бо дигар кӯдакон, ки 50,3% изҳорот низ бетараф буданд, ба назар мерасад. Дар айни замон, аз рӯи меъери раवонакунии эҳсосӣ, оянда барои волидон хушбинтар ба назар мерасад 98,4% ҳолатҳои интизорӣ мусбат мебошанд. Ин метавонад нишон диҳад, ки бо гузашти вақт, волидон дар фарзандони худ сифатҳо ва имкониятҳои мусбатро бештар мебинанд.

Ҷолиб он аст, ки дар заминаи муносибат бо кӯдакон, 78,2% ифодаҳои волидайн мусбат буданд. Ин таъкид мекунад, ки сарфи назар аз мавҷудияти низоъҳо, дар маҷмӯъ, волидон мекушанд, ки бо кӯдакон муносибатҳои гарм ва боэътимод эҷод кунанд. Дар ин ҳолат ягон категорияи мушаххасе, ки дар ин муносибатҳо ҳукмрон бошад, ҷудо карда нашудааст. Волидон баробарӣ, дӯстӣ, муҳаббат ва наздикиро қадр мекунанд, ки ин аз хоҳиши ҳамоҳангӣ ва ҳамдигарфаҳмӣ шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тариқ, метавон хулоса кард, ки тасвири кӯдак дар зехни волидон, сарфи назар аз мавҷудияти низоъҳо, асосан мусбат аст ва ба дастовардҳо ва некӯахлоқии ҷисмонӣ нигаронида шудааст. Ин интизориҳои муайянеро дар бораи оянда ба вучуд меорад, ки волидон ба муваффақиятҳои минбаъдаи фарзандони худ умедворанд. Бояд қайд кард, ки ошкоро будан ба муколама ва ҷустуҷӯи наздикӣ дар муносибат метавонад ба ҳалли низоъҳо ва эҷоди муносибатҳои ҳамоҳангтар дар оила мусоидат кунад. Дар ниҳояти қор, фаҳмиш ва дастгирии волидайн метавонад дар ташаққули эътимод ва муваффақияти кӯдак дар оянда нақши калидӣ дошта бошад.

Аз рӯйи миқёси «Вазъи ҳаҷмҷоягӣ бо мо» то ҳадди имкон мусбат (86,9% изҳороти мусбат) аломати эҳсосии изҳорот аст. Аз рӯйи ҷадвали «Кушода» меъёрҳои ҷавобҳо то андозае норавшананд. Мутамаккизи изҳорот дар бораи муносибат бо кӯдак ҷолиб он аст, ки дар муқоиса бо дигар намунаҳои ҳаҷмҷоя, ҳаҷмҷояи ҷавобҳо аст («вай ба ман саҳт ҳаспидаст», «ман меҳаҳам ўро ҳарчи зудтар бинам»).

Дар тасвири кӯдаки идеалӣ, падару модарон дар баробари ҷанбаҳои маърифатӣ ва ҷисмонӣ, ҳиссиёт ва шахсияти назаррас мебошанд («ором», «хушбахт», «оқил», «солим»). Симои кӯдак дар гузашта қомилан фарқ мекунад. Асосан, барои падару модарон муҳим аст, ки оила бо кӯдак ҷӣ гуна муносибат кунад. Қариб дар ҳама изҳороти иштироки ҳиссиётӣ падару модарон дар муносибат бо кӯдак намоён аст («аз ман хуш», «мо бисёр сафар кардем», «ҳама ўро ғорат карданд», «ман кӯшиш мекардам, ки ўро хубтар шиносам»). Дар қутби манфии изҳорот, зуҳуроти эҳсосии кӯдак (ашк,

гиря, изтироб), асосан, зикр мешаванд.

Дар байни ҳолатҳои душворие, ки кӯдак аз сар мегузаронад, ҷудой аз падару модар (то чанд моҳ) ва беморӣ (дар беморхона будан) зикр карда шудаанд. Гузашта аз ин, дар ҳамон дараҷаи вазнинӣ нишондиҳандаи мавҷуд набудани ҳолатҳои душвор дар кӯдак мебошад, яъне мо дар бораи ҳар гуна тамоюлҳои мушаххас дар ин самт суҳбат карда наметавонем.

Намуди мутақобилаи байни волидон ва фарзандон дар он зоҳир мешавад, ки муносибати волидон бо кӯдак бо фазои дӯстона тавсиф карда мешавад. Ин махсусан хангоми муқоиса бо гурӯҳҳои дигар, ки дар онҳо чунин робитаҳои эҳсосӣ камтар ба назар мерасанд, ба назар мерасад. Дар таҳқиқот оид ба арзебии эҳсосоти волидайн, волидон аксар вақт муҳаббатеро зикр мекунанд, ки муносибатҳои онҳоро бо кӯдакон фаро мегирад ва барои робитаи мустақкам замина фароҳам меорад.

Чанбаи эҳсосӣ, ки дар миқеси "вазъи ҳамкорӣ бо мо" инъикос ефтааст, натиҷаҳои бениҳоят мусбат нишон медиҳад: 86,9% волидон ба муносибатҳои худ бо фарзандон баҳои баланд медиҳанд. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки аксари волидон аз муомила бо кӯдакон қаноатмандӣ ҳис мекунанд ва барои нигоҳ доштани ҳамоҳангӣ дар ин муносибат саъй мекунанд.

Аммо, бояд қайд кард, ки меъерҳои ҷавоб дар ҷадвали кушодан то андозае номуайян ва норавшан боқӣ мемонанд. Ин метавонад нишон диҳад, ки волидон метавонанд дар дақиқ баён кардани эҳсосоти худ ғамидани он, ки чӣ гуна онҳо метавонанд муоширатро бо кӯдакон беҳтар кунанд, душворӣ кашанд. Бо вучуди ин, далели ҷолиб он аст, ки дар муқоиса бо дигар намудҳои ҳамкорӣ, ба монанди ҳамкорон ғамдӯстон, концентратсияи изҳороти мусбӣ дар бораи муносибат бо кӯдакон ба таври назаррас баландтар аст.

Волидон бештар эҳсосоти худро дар изҳороти мушаххас баён мекунанд, ба монанди "Вай ба ман хеле дилбастагӣ дорад" ё "Ман меҳомӯро ҳарчи зудтар бубинам". Ин ибораҳо наздикии эмотсионалӣ ва хоҳиши нигоҳ доштани тамосро таъкид мекунанд. Онҳо нишон медиҳанд, ки волидон на танҳо дар бораи неқӯаҳволии ҷисмонии фарзандони худ ғамдорӣ мекунанд, балки

фаъолона дар ҷустуҷӯи ҳамкориҳои эмотсионалӣ мебошанд, ки ин як ҷанбаи муҳими муносибатҳои солим мебошад.

Ҳамин тариқ, ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки муносибатҳои дӯстона ва меҳрубонаи волидон ва фарзандон дар ҳамкориҳои онҳо нақши калидӣ дошта, ба эҷоди робитаи мустақами эмотсионалӣ мусоидат мекунанд, ки дар навбати худ ба рушди кӯдак ва дарки ӯ дар бораи ҷаҳон таъсири мусбат мерасонад.

Навъи дури ҳамкорӣ дар 57 эссе ошкор шудааст. Дар тасвири кӯдак бо навъи дурдасти муштарак меъёрҳои зерин ифода карда мешуданд: мустақилият, итоаткорӣ, сифатҳои муоширатӣ ва шахсӣ. Ҷолиб аст, ки дар байни вижагиҳои муҳими шахсии кӯдак меҳрубонӣ танҳо як бор ёдрас карда шуд. Дар гурӯҳҳои дигар меҳрубонӣ бештар зикр мешуд.

Дар эссеҳои мавриди баррасӣ қарордошта, дар тасвири воқеии кӯдак майли таъкид кардани наздикӣ вучуд дорад («Ман худро дар ӯ мебинам», «бо дил ба дил суҳбат мекунам», «бо ман дар бораи ҳаёт суҳбат мекунам»); ва дар аини замон, барои қаноатмандӣ аз он ки кӯдак тавонад мустақил бошад («бо тичорати ҷолиб машғул шудан беҳтар аст - беҳтараш агар худаш бошад», «ӯ ҳамеша барои худ чизеро пайдо карда метавонад»).

Дар соҳаи муошират ва муносибат бо кӯдакон мушкилот ва нофаҳмиҳои зиёде мавҷуданд. Аксар вақт, волидон ва парасторон бо мушкилоте рӯ ба рӯ мешаванд, ки бо кӯдак ҳамбастагӣ пайдо карда наметавонанд, зеро ҳолатҳои ба миён меоянд, ки муайян кардани муносибати дуруст ба рафтор ё зухуроти эҳсосии онҳо душвор аст. Масалан, ибораи "Ҳама чиз рӯй медиҳад" метавонад маънои онро дошта бошад, ки баъзе ҳолатҳо танҳо идоранашавандаанд ва ин метавонад боиси ҳисси ноамнии кӯдак гардад. Дар аини замон, вақте ки сухан дар бораи пайдо кардани шарик барои бозӣ меравад, бисер кӯдакон дар тамос шудан ва ҳамкорӣ бо ҳамсолон душворӣ мекашанд, ки ин метавонад ба ҷудошавӣ ва эҳсоси танҳой оварда расонад.

Тибқи таҳқиқот, аломатҳои эҳсосӣ, ки хусусиятҳои воқеии кӯдакро инъикос мекунанд, натиҷаҳои хеле ҷолиб нишон медиҳанд. Аз ҷумла, 14,4% - и

онҳо санчида нашудаанд, ки ин нишон медиҳад, ки бисер калонсолон ҳолати эҳсосии кӯдаконро дақиқ тафсир карда наметавонанд. Ин метавонад аз набудани дониш дар бораи психологияи кӯдакон ҷе танҳо набудани таҷриба дар муносибат бо кӯдакон бошад. Ғайр аз он, 57,2% зухуроти эмотсионалӣ бетараф арзебӣ карда мешаванд, ки нишон медиҳад, ки калонсолон на ҳамеша сигналҳои муҳими кӯдакро пай мебаранд.

Арзебии муқоисавии кӯдак нишон медиҳад, ки 22,3% изҳорот манфӣ мебошанд. Ин метавонад аломати ташвишвар бошад, зеро арзебиҳои манфӣ метавонанд ба худбаҳодиҳии кӯдак таъсири назаррас расонанд. Гирифтани доимии танқид ҷе норозигии калонсолон метавонад ба рушди комплекси пастӣ оварда расонад, ки минбаъд ба саломатии рӯҳӣ ва муносибатҳои байнишахсии ӯ таъсир мерасонад.

Ҳамин тариқ, на танҳо фаҳмидани тарзи муоширати дуруст бо кӯдакон, балки инкишоф додани малакаҳои ҳамдардӣ ва ҳушёрӣ ба ҳолати эмотсионалии онҳо низ муҳим аст. Ин на танҳо ба эҷоди муносибатҳои эътимодноктар, балки ба рушди ҳамоҳангии кӯдак мусоидат мекунад. Муносибат бо кӯдакон аз калонсолон ҳушёрӣ ва омодагӣ ба омӯзишро талаб мекунад, зеро ҳар як вазъ беназир аст ва муносибати инфиродиро талаб мекунад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки волидон асосан ба фаъолиятҳои инфиродии кӯдак, ки онҳо мустақилона азхуд карда метавонанд, ба монанди расмкашӣ, хондан, тамошои телевизор ва бозиҳои гуногун тамаркуз мекунанд. Ин фаъолиятҳо ҳамчун нишондиҳандаҳои манфиатҳо ва сифатҳои мусбати кӯдак арзебӣ карда мешаванд. Аммо, чунин тасвир хеле содда карда шудааст ва тамоми мураккабии ҳаёти кӯдаконро инъикос намекунад.

Таҳқиқот дар арзебии камбудиҳои кӯдакон фарқияти назаррасро нишон дод. Волидон нофармонӣ ва саркаширо ҳамчун сабабҳои асосии мушкилот муайян мекунанд, ки зарурати амалҳои фаъолро аз ҷониби онҳо барои "ислоҳи" вазъ таъкид мекунанд (бояд якчанд маротиба пурсида шавад, аз паси худ тоза намекунад, танбалӣ мекунад). Дар ин ҳолат сифатҳои манфии кӯдак ба танқиди шадид дучор мешаванд, ки ин аз интизориҳои баланд, шояд аз ҳад зиёд будани

волидон шаҳодат медиҳад.

Қолиби диққат аст, ки дар тасвири вокунишҳои манфии кӯдак ягон зухуроти эҳсосӣ вучуд надорад, ба истиснои набудани амал гӯе кӯдак танҳо пасив муқовимат мекунад. Ин метавонад мушкилоти муошират ва нофаҳмиҳои байни волидон ва кӯдакро нишон диҳад. Набудани тавсифи аксуламалҳои эмотсионалӣ ба монанди гиря, хашм ё таҷовуз таҳлили амиқтарро талаб мекунад. Шояд кӯдак эҳсосоти худро пахш мекунад ё волидон ба онҳо аҳамият намедиҳанд.

Чанбаи қолиби таҳқиқот ифтихори кӯдак аз гузаштаи худ мебошад. Волидон аксар вақт кӯдаки "ором" ва "мустақил" - ро дар синни хурдсолӣ ба ед меоранд ("Ман худам то панҷсолагӣ кор кардам", "Ман хеле ором будам", "Ман ҳеҷ гоҳ гиря накардаам"). Ин метавонад аз ҳасрати давраи соддатари зиндагӣ шаҳодат диҳад, ки ҳамкорӣ бо кӯдак кӯшиши камтарро талаб мекард. Чунин дарки гузашта бо мушкилоти кунунӣ муқоиса мекунад ва шояд механизми дифоъ барои кӯмак ба волидон дар мубориза бо шиддат бошад. Тасвири кӯдаки "комил" - и гузашта метавонад дар айни замон интизориҳои беасоси баланд эҷод кунад.

Тамоюли нодида гирифтани аҳамияти фаъолияти эҷодӣ, ҷисмонӣ ва истеҳсолии кӯдак ба назар мерасад. Волидон дар бораи варзиш, мусиқӣ ё дигар намудҳои эҷодкорӣ, ки ба намудҳои пасивии вақтхушӣ диққат медиҳанд, қариб ҳеҷ чизро зикр намеkunанд. Ин метавонад аз сабаби дастрасии маҳдуд ба чунин имкониятҳо, набудани дастгирии волидон ё тамаркуз ба фаъолияти таълимӣ бошад. Хоҳиши волидон барои таваҷҷӯҳи бештар ба хондан шояд бо эътиқод дар бораи арзиши баланди таълимии он алоқаманд бошад. Аммо, диққати аз ҳад зиёд ба як намуди фаъолият метавонад ба мисли нодида гирифтани он зараровар бошад. Муносибати мутаваззин, ки тамоми чанбаҳои рушди кӯдакро ба назар мегирад, хеле афзалтар аст.

Таҳқиқот ба таъсири қавии тавсияҳои метод МТ ба интизориҳои волидайн ишора мекунад. МТ аслан тасвири комили кӯдаки "хуб" - ро мегузорад, ки волидон ҳамеша ба худ ва кӯдак хотиррасон меkunанд. Зикри зуд-зуд дар бораи

саломатии кӯдак ("ӯ солим ва хуб омӯзонида шуда буд") ин тасвири идеализатсияшударо тақвият медиҳад. Аммо, нигаронии аз ҳад зиёди саломатӣ ва фаъолияти таълимӣ метавонад ба кӯдак фишори иловагӣ эҷод кунад ва муносибатҳои аллакай ташаннучро бадтар кунад.

Таассуроти умумии таҳқиқот чунин аст: волидон метавонанд дар фаҳмидани ниезҳои фарзанди худ душворӣ кашанд. Тамаркуз ба фаъолиятҳои худидоракунии ва кӯшиши пешгирӣ аз ҳама гуна муноқишаҳо метавонад боиси набудани муошират ва наздикии эмотсионалӣ гардад. Дарки манфии баъзе сифатҳои кӯдак ва идеализатсияи гузашта ниези волидонро ба дастгирӣ ва кӯмак дар сохтани стратегияҳои муассири ҳамкорӣ бо кӯдакон таъкид мекунад. Зикри ҷудогона дар бораи дӯстии оянда бо кӯдак ҳамчун истисно аз қаринаи умумӣ ба назар мерасад ва фарқияти ҷиддии байни хоҳишҳои волидон ва амалҳои воқеии онҳоро нишон медиҳад.

Зарурати арзебии таъсири омилҳои беруна, аз қабили муҳити иҷтимоӣ, мактаб ва таъсири ҳамсолон ба рафтор ва ҳавасҳои кӯдак низ ҳангоми таҳқиқоти амиқтар ба назар гирифта мешавад. Барои ба даст овардани тасвири пурра, бояд доираи васеи усулҳои таҳқиқотӣ, аз ҷумла мушоҳидаи ҳамкории волидон ва кӯдак, мусоҳиба бо ҳуди кӯдак ва таҳлили фаъолияти пурсамари ӯ истифода шаванд. Танҳо равиши ҳамаҷониба имкон медиҳад, ки дар бораи вазъ тасаввуроти мувофиқ пайдо кунем ва тавсияҳои муассирро таҳия намоем.

Шакли розигии "Фармонфармоӣ: волидони ҳукмрон" дар 174 эссе ҷанбаҳои ҷолиби ҳамкории волидон ва фарзандонро ошкор намуда, ба он диққат медиҳад, ки чӣ гуна қудрати волидайн шахсияти кӯдакро ташаккул медиҳад. Ин равиши волидайн, ки волидон ҳамчун назоратчиени қатъӣ амал мекунанд, ҷиҳатҳои мусбат ва манфии худро дорад.

Аввалин чизе, ки бояд қайд кард, ин асолати беназири тасвири кӯдак аст, ки зерини таъсири чунин волидон ташаккул меебад. Дар раванди муқоисаи фарзанди худ бо ҳамсолони худ, волидон аксар вақт сатҳи камолоти фарзанди худро бо истифода аз ибораҳои ба мисли "барвақт ба камол расида", "масъулиятноктар" ё "аз дигарон оқилтар" таъкид мекунанд. Ин метавонад

кӯдакро эҳсос кунад, ки онҳо бояд ба интизориҳои аз ҳад зиёд ҷавобгӯ бошанд, ки дар навбати худ метавонад ба стресс ва изтироб оварда расонад.

Муқоиса бо дигар кӯдакон низ метавонад ба эътибори кӯдак таъсир расонад. Агар волидон пайваста ба он диққат диҳанд, ки фарзандашон "васеътар менигарад" ё "дониши амиқтар дорад", ин метавонад ба ӯ тасаввуроте бахшад, ки ӯ бояд ҳамеша дар боло бошад, ки метавонад ба ҳолати эмотсионалии ӯ таъсири манфӣ расонад.

Ҷанбаи муҳиме, ки волидон ба назар мегиранд, сифатҳои муоширати кӯдак мебошанд. Дар ин ҷо ҳам хусусиятҳои мусбат ва ҳам манфӣ мавҷуданд. Сифатҳои мусбӣ ба монанди "хеле хандовар", "хандовар "ва" бо омодагӣ муошират мекунад" иштироқи ғаъоли кӯдакро дар муносибатҳои иҷтимоӣ таъкид мекунад. Аммо, агар кӯдак хислатҳои манфӣ дошта бошад, ба монанди "муоширати бад", "ҳамеша аз муошират худдорӣ мекунад" ё "итоат намекунад", ин боиси нигаронии волидон мегардад ва метавонад боиси кӯшиши тағир додани рафтори кӯдак гардад.

Ғайр аз он, бояд қайд кард, ки услуби волидайнӣ "фармонфармо" метавонад ба рушди малакаҳои муоширати кӯдак таъсири манфӣ расонад. Кӯдаконе, ки дар фазои назорати қатъӣ ба воя мерасанд, метавонанд дар робита бо ҳамсолон душворӣ кашанд, ки дар оянда метавонад ба мутобиқшавии иҷтимоии онҳо таъсир расонад.

Ҳамин тариқ, пайдо кардани тавозуни байни ҳокимият ва озодӣ барои нигоҳ доштани муносибатҳои солим дар дохили оила ва мусоидат ба рушди ҳамоҳангии шахсияти кӯдак муҳим аст. Волидон бояд сабӣ кунанд, ки фарзандонашон на танҳо ба интизориҳо ҷавобгӯ бошанд, балки қобилияти инкишоф додани сифатҳо ва қобилиятҳои беназири худро дошта бошанд.

Сифатҳои мушаххаси манфии шахсӣ дар интиҳоб муайян карда нашудаанд. Хислатҳои истодагарӣ, саркашӣ, субот, қобилияти ба анҷом расондани чизҳоро ПМ фаро мегиранд.

ПМ-он, ҳангоми арзёбии вижагиҳои мусбии кӯдак, ҳамчунин, сифатҳои шахсии кӯдак (меҳрубонӣ, эътимодноӣ, хоҳиш ба кумак) ва итоаткориро («ба

ман кумак мекунанд ва ба ПМ гӯш медиҳанд», «итоат мекунанд ва кумак мерасонанд»), ва ҳолати мусбии эҳсосиро («шодмон», «дар ҳолати хуб») ва амсол ба инҳоро фарогир мебошад.

Ҷолиб он аст, ки дар изҳороти миқёси «Арзёбии муқоисавии кӯдак» тамоюли ПМдар маркази диққати онҳо, ҳиссиёт ва муносибати онҳо ба кӯдак ифода ёфтааст. Масалан, ҳангоми посух додан ба саволи «Кай мо бо ӯ дар байни фарзандони дигар ҳастем ...» дар сутуни мусбат, чунин ибораҳо: «ман бо ӯ худро хуб ҳис мекунам», «мо хеле хубем», «Ман аз дидани вай хушҳолам», баръакс – «ӯ намехоҳад аҳамият надихад, ки дар назди модар модар аст», «тамоман диққати худро ба онҳо равона мекунад».

Сабаби асосии мушкилот дар муносибат бо кӯдак ПМ беитоати номидаанд («Якрав, ҳарчанд ӯ медонад, ки он дуруст нест»). «Ман ӯро итминон дода наметавонам»). Дар ин ҷо таърифи маъмулан истифодашаванда ин якравист. Ду модар дар бораи тамоюли кӯдак ба танбалӣ ва дурӯғ навиштаанд.

Волидон кӯдакро дар гузашта бо робитаи мусбати эмотсионалӣ тавсиф карда, намуди зоҳирӣ, фаъолияти ҷисмонӣ, рушди маърифатӣ ва кунҷковии ӯро қайд мекунанд. Мушкилоти асосӣ бо саломатӣ ва ҷудошавӣ алоқаманданд. Дар симои идеалӣ итоат, фаъолият ва рӯҳияи мусбати эмотсионалӣ бартарӣ дорад. Волидон интизоранд, ки дар таҳсил, рушди малакаҳо (бозӣ, дӯзандагӣ, кор, расмкашӣ) ва кӯмак дар оянда муваффақ шаванд. Онҳо мехоҳанд, ки кӯдакро камтар ташвишвар, мулоимтар ва мутавозин бинанд ва аз шармгинӣ, беқурбшавӣ ва эҳсосоти аз ҳад зиёд канорагирӣ кунанд. Нигарониҳо аз таъсири муҳити манфӣ, аз даст додани наздикӣ ва итоат иборатанд.

Волидон дӯстӣ ва баробариҳо дар муносибатҳо меҷӯянд ва омӯзиши мутақобила ва муоширати баробарро таъкид мекунанд. Арзёбии эҳсосии муносибатҳо мусбат аст, аммо маҳдуд аст, бо таваҷҷӯҳ ба ғурур, шодӣ ва ҳассосият ба ҳолати кӯдак. Афзалият ба сифатҳои муоширатӣ дода мешавад.

Таҳлили 83 эссеи кӯдакона дар мавзӯи "Бартариҳои кӯдак дар фаъолияти муштарак" хусусиятҳои ҷолиби дарки ин падидаҳо аз ҷониби кӯдакон ва волидон ошкор кард. Таҳқиқот нишон дод, ки расмҳои кӯдакона, ки ҳолатҳои

бартарио нишон медиҳанд, аксар вақт ҷузъиети ихтиерӣ, вале муҳимро дар бар мегиранд, ки ба хусусияти ҳамкорӣ ишора мекунад. Масалан, аксар вақт тасвирҳое пайдо мешаванд, ки "талабот", "таҳаммулпазирӣ", "талош барои расидан ба ҳадаф" ва кӯшиши "муайян кардани" вазъе нақши дигар иштирокчиенро нишон медиҳанд. Ин унсурҳои визуалӣ на танҳо далели ҳукмронӣ, балки тарзи рафтори кӯдак, хислатҳои шахсии ӯро низ инъикос мекунад. Ҳамин тавр, ҳангоми таҳлили расмҳо, муҳаққиқон алоқамандии байни унсурҳои графיקии муайян ва хусусиятҳои хусусиятро, ба монанди "чиддият", "оромӣ" ва "ҳақиқат" ошкор карданд. Мавҷуд будане набудани чунин ҷузъиет метавонад дар бораи стратегияҳои гуногуни ноил шудан ба чизҳои дилхоҳ – ҳукмронии қатъӣ, ҳашмгини баръакс, роҳбарии ором ва боваринок сухан гӯяд.

Тавсифи волидайн тасвирро пурра мекунад, ки як ҷанбаи дигарро таъкид мекунад – тарафи маърифатии ҳукмронӣ. Бисере аз волидон сатҳи баланди кунҷковии фарзандони худро қайд мекунад, ки дар сӯҳбатҳо, баҳсҳо ва ҳатто навиштани "ҳикояҳои қавӣ" фаъолона иштирок мекунад. Ин аз малакаҳои пешрафтаи муошират ва хоҳиши роҳбарии зеҳнӣ шаҳодат медиҳад. Бояд қайд кард, ки кунҷковӣ метавонад ҳамчун воситаи ба даст овардани мавқеи бартаридошта амал кунад – кӯдаке, ки саволҳои қалидӣ дода метавонад, аксар вақт ҷараени муҳокимаро идора мекунад ва ба қарори умумӣ таъсир мерасонад. Гайр аз он, волидон аз рафтори фарзандони худ изҳори қаноатмандӣ карда, онҳоро ҳамчун "пешвоени хуб" тавсиф мекунад ва ҳисси ифтихори худ ва набудани шарм аз амалҳои кӯдакро таъкид мекунад. Ин ба мутобиқшавии иҷтимоии рафтор ишора мекунад, ки сарфи назар аз хислатҳои бартаридошта, дар доираи меъерҳои иҷтимоӣ қобили қабул аст.

Таҳлили категорияҳои нутқии дар эссе истифодашаванда имкон дод, ки бартарии категорияи "муошират" ошкор карда шавад. Тавсифи кӯдакон аксар вақт ибораҳои дар бар мегирад, ки ба хоҳиши фаъоли онҳо барои ҳамкориҳои иҷтимоӣ ишора мекунад: "ҷустуҷӯи муошират ва роҳбарӣ", "пайвастанӣ зуд ба бозӣ", "хушмуомила ва оқил". Ин нишон медиҳад, ки ҳукмронӣ дар ин ҳолат

аксар вақт зухуроти таҷовуз нест, балки роҳбарии табиӣ мебошад, ки ба қобилиятҳои пешрафтаи коммуникатсионӣ ва қобилияти муоширати самаранок бо атрофиен асос ёфтааст. Инчунин қайд кардан муҳим аст, ки ин таҳқиқот ба як намуди мушаххаси бартарият – "бартарияти кӯдак" тамаркуз мекунад ва натиҷаҳои онро ба ҳама ҳолатҳои зухуроти бартарият дар гурӯҳҳои иҷтимоӣ умумӣ кардан мумкин нест. Таҳқиқоти минбаъда метавонанд ба гурӯҳҳои гуногуни синну сол, намудҳои ҳамкориҳои иҷтимоӣ ва омилҳои фарҳангӣ, ки ба рафтори бартаридошта дар кӯдакон таъсир мерасонанд, тамаркуз кунанд. Ғайр аз он, хусусиятҳои инфиродии кӯдакон ва контексти ҳолатҳое, ки рафтори бартаридоштаи онҳо зоҳир мешавад, бояд ба назар гирифта шаванд. Дар маҷмӯъ, бозефтҳо ба фаҳмиши амиқи табиати мураккаби бартарияти кӯдакон ва робитаи он бо сифатҳои шахсӣ, малакаҳои муошират ва дарки иҷтимоӣ имкон медиҳанд.

ПМ мувофиқи миқёси «Вижагиҳои мусбии кӯдак», қобилияти кӯдакро ба таври мустақил муошират мекунанд («медонад, ки одамонро чӣ гуна фаҳмад»). «медонад, ки бо кӣ гап занад ва ба касе ниёз надорад».

Волидон кӯдакро ҳамчун баркамол, мустақил, ҷиддӣ, ҷасур, оқил, устувор, ором, хушмуомила, аммо баъзан саркаш тавсиф мекунанд. Ба бозиҳо, фаъолияти истеҳсолӣ, тамошои телевизор тавачҷӯх зоҳир карда мешавад. Кӯдак аз ҷиҳати эмотсионалӣ ором аст, ашк ва изтироб амалан вучуд надорад.

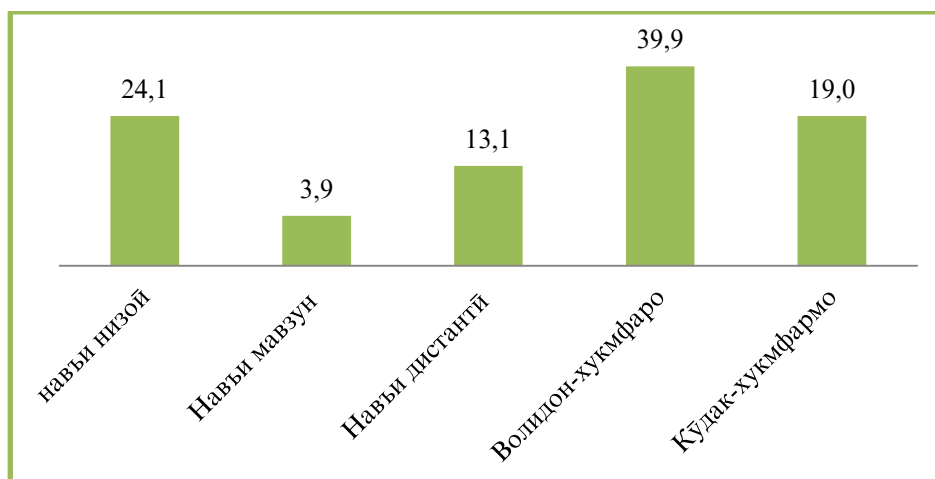
Волидон ба тасвири идеалии тарбия, таҳсилоти олӣ, сифатҳои ихтиерӣ (бодикқат, худдорӣ, устувор, мувозинат, устувор) диққат медиҳанд. Талабот бо сухан ва худдорӣ алоқаманд аст. Дар бораи саркашӣ, бетоқатӣ, худхоҳӣ, инчунин мушкилоти мутобиқшавӣ, ҷудой аз наздикон зикр шудааст.

Волидон ба фаъолияти муштарак (гузаронидани сайругашт, вақтхушӣ, чорабиниҳои фарҳангӣ) диққат медиҳанд, камтар дар бораи машғулиятҳои таълимӣ зикр мекунанд. Категорияҳои "ба ҳамдигар маъқул", "монанд", "наздик" истифода мешаванд, аммо "дӯстӣ" кам истифода мешавад.

Изҳороти ошкоро таҷрибаи волидайн (ташвишовар, хушбахт), наздикӣ ва хислатҳои шахсии кӯдакро дар бар мегиранд. Аксар вақт таърифҳои шифоҳӣ

(беҳтарин, зеботарин) истифода мешаванд. Таҳлили муқоисавӣ фарқияти тасвири кӯдак ва ҳамкорӣ бо волидонро нишон медиҳад.

Натиҷаҳои бадастомадаро дар диаграмма пешниҳод мекунем (Диаграммаи 1).

Диаграммаи 1. Натиҷаҳои муқоисавии вижагиҳои навиштаҳои ПМ

Волидони хонандагони синфи якум аз саломатии ҷисмонӣ, таҳсили оянда ва намуди зоҳирии кӯдак бо таваҷҷӯҳ ба фаъолияти ҷисмонӣ, муошират ва дастовардҳо нигарон ҳастанд. Онҳо намуди зоҳирӣ ва хислатҳои мусбатро ба монанди меҳрубонӣ қадр мекунанд. Волидони дурдаст муносибати меҳрубона ва дӯстона нишон дода, мустақилияти кӯдакро таъкид мекунанд.

Волидони бартаридошта камолоти кӯдакро қайд мекунанд ва волидони итоаткор фаъолияти нутқ, малакаҳои ирода ва муоширатро инкишоф медиҳанд. Мушкilotи муносибат бо кӯдак бо некӯахлоқии ҷисмонӣ, беитоатӣ ва тарс аз рушди шахсии ӯ алоқаманд аст.

Волидони низоӣ аз эҳсосоти манфӣ ва ҳолатҳои душвор метарсанд, дар ҳоле ки итоаткорон аз худҳоӣ ва таъсир ба кӯдак метарсанд.

Омӯзиши салоҳияти волидайн сатҳи пасти фарҳанги омӯзгорӣ, намудҳои харобиовари муносибатҳо, набудани дониш барои рафъи бӯҳронҳо, таваҷҷӯҳ ба тарбия ва нофаҳмии вазъи кунуниро ошкор кард.

Марҳилаи муқарраркунандаи озмоиши унсурҳои арзишӣ-ҳавасмандкунии

салоҳияти ПМ. Барои ташхис додани ҷузъи арзишӣ-ҳавасмандкунии салоҳияти ПМ методикаи «Самтгирии арзишӣ»-и муҳаққиқ М.Рокич истифода шудааст.

Методологияи «Самтгирии арзишҳо» -и М. Рокич.

Озмоиши шахсияти М. Рокич соҳаи арзишӣ-ангезавии шахсиятро омӯхта, арзишҳоро ба мақсадҳои терминалӣ (ҳадафҳо) ва абзорӣ (воситаҳо) тақсим мекунад. Арзишҳои терминалӣ ҳадафҳои ниҳони мавҷудият, абзорӣ, амалҳо ё ҳислатҳои афзалиятнокро инъикос мекунанд. Дар маҷмӯъ, дар ҳар як рӯйхат 18 арзиш мавҷуд аст. Арзишҳо ба арзишҳои мушаххас ва абстрактӣ, касбӣ, шахсӣ ва ғайра тақсим мешаванд. Арзишҳои абзорӣ арзишҳои ахлоқӣ, муоширатӣ, корӣ, худшиносӣ, қабули дигарон, инфиродӣ, конформистӣ ва алтруистиро дар бар мегиранд.

Усул оддӣ, сарфакор ва чандир аст, аммо ба армонҳои иҷтимоӣ ва номутавозунӣ таъсир мерасонад. Тартиби санҷиш: мусоҳиб ду рӯйхати арзишҳоро (терминалӣ ва абзорӣ) бо тартиби аҳамият гурӯҳбандӣ мекунад. Натиҷаҳои боэътимодтар таъминоти пайдарпайи рӯйхатҳоро медиҳад.

Таҳлили гурӯҳбандии арзишҳо имкон медиҳад, ки одатҳои инфиродӣ ва тағирот дар низоми арзишҳо муайян карда шаванд, ки барои бартараф кардани таъсири иҷтимоӣ маълумоти ташхисӣ медиҳад.

Пас аз силсилаи асосӣ, ҳамин тавр, шумо метавонед ба саволҳои зерин ҷавоб гардонед: «Дар ҳаёти шумо ин арзишҳо ба кадом тартиб ва то чӣ андоза иҷро карда мешаванд?»; «Ба орзуҳои худ агар шумо муяссар шудан бошед, ин арзишҳоро чӣ гуна ба даст меовардед?»; «Ба фикри шумо, чӣ гуна, шахси комил аз ҳама ҷиҳат ин корро мекунад?»; «Чӣ тавр ба фикри шумо, аксарияти мардум ин корро мекунанд?»; «Шумо инро 5 ё 10 сол пеш чӣ гуна мекардед?»; «Дар 5 ё 10 сол Шумо инро чӣ гуна кор мекардед?»; «Кортҳоро одамоне, ки ба шумо наздиканд, чӣ тавр муайян мекунанд?»

Хубтар санҷиш дар алоҳидагӣ анҷом дода мешавад, аммо санҷиши гурӯҳӣ низ имконпазир аст.

«Акнун ба шумо маҷмуи 18 корт ҳамчун дастур бо нишонаи арзишҳо тақдим карда мешавад. Онҳо барои шумо ҳамчун принципҳои, ки шуморо дар ҳаётатон

роҳнамоӣ мекунад, ба шумо аҳамият диҳанд ва вазифаи шумо аз он иборат аст.

Ҳар як арзиш дар корти алоҳида сабт карда мешавад. Онҳоро бодикқат омӯзад ва барои шумо муҳимтаринро интихоб кунад ва онро дар ҷои аввал гузоред. Сипас дуввумин муҳимтаринро муайян кунад ва пас аз он ҷойгир кунад. То он даме, ки ҳамаи қортҳо бо тартиби камшавии аҳамият ҷойгир карда шаванд, равандро идома диҳед. Арзиши камтарин дар ҷои охирин, 18-ум хоҳад буд.

Дар тарроҳӣ оҳиста ва мулоҳизакорона кор кунад. Агар шумо фикри худро тағир диҳед, тартиби қортҳо тағир додан мумкин аст. Интихоби ниҳой бояд афзалиятҳои аслии шуморо инъикос кунад.

Усули "Самти арзишҳои маводи мухтасар" ду рӯйхатро дар бар мегирад:

Рӯйхати А (арзишҳои терминалӣ): ҳикмати зиндагӣ, ҳаёти ғайбӣ, саломатӣ, муҳаббат, суботи моддӣ, дӯстӣ, қори ҷолиб, зебоии табиат ва санъат, эътирофи ҷамъиятӣ, ҳаёти пурсамар, маърифат, рушд, озодӣ, ҳаёти хушбахтонаи оилавӣ, вақтхушӣ, хушбахтии дигарон, эътимод ба худ, эҷодкорӣ.

Рӯйхати В (арзишҳои абзорӣ): дақиқӣ, одоби хуб, талаботи баланд, хурсандӣ, меҳнатдӯстӣ, истиклолият, таҳаммулпазирӣ, таҳсилот, масъулият, рационализм, худдорӣ, ҷасорат, ирода, васеъ будани ақидаҳо, ростқавлӣ, самаранокӣ, ҳассосият.

Усул ба таҳқиқи низоми самтҳои арзиш, ангеҷаҳои амал ва асосҳои ҷаҳонбинӣ кӯмак мекунад. Арзишҳо ба мақсадҳо (терминалӣ) ва воситаҳо (абзорӣ) тақсим карда мешаванд. Рейтинг ва қорқарди оморӣ (қоэффитсиенти Спирмен) аҳамият ва робитаи онҳоро ошқор мекунад.

Рейтинги арзиши ниҳоии ПМ-онро тасвир мекунем (Ҷадвали 3):

Ҷадвали 3. Арзишҳои қартариноқи терминалии ПМ-ӣ

№	Номгӯии арзишҳо	Миёнаи арифметикӣ	Теъдод	%
1	Саломатӣ	4,12	173	39,7
2	Ҳаёти хушбахтонаи оилавӣ	4,39	78	17,9
3	Қори шавқовар	6,88	46	10,55
4	Ҳаёти аз ҷиҳати моддӣ таъмин	7,15	46	10,55

5	Мавчудияти дӯстону рафикон	7,88	22	5,0
6	Муҳаббат	8,09	23	5,3
7	Хирадмандии ҳаётӣ	8,67	22	5
8	Боварӣ ба худ	8,94	9	2,1
9	Хушбахтии дигарон	9,06	9	2,1
10	Озодӣ	9,12	8	1,8
	Ҷамағӣ:		436	100

Тандурустӣ дар рейтинги арзишҳо мавқеи пешсафро ишғол мекунад, зеро аксари калонсолон дар ин соҳа бо мушкилот рӯ ба рӯ мешаванд ва онро асоси некӯаҳволии дохилӣ ва хушбахтӣ мешуморанд. Волидон ҳангоми фаҳмидани аҳамияти он ба саломатии кӯдакон диққати аввалиндараҷа медиҳанд.

Ҳаёти хушбахтонаи оилавӣ низ баҳои баланд дорад, зеро оила барои аксари калонсолон, бахусус модароне, ки аксар вақт масъулияти асосиро ба дӯш мегиранд, соҳаи марказии ҳаёт аст. Афзалияти пасти истироҳат бо ҳастагӣ ва ассотсиатсияҳои манфӣ бо маҳфилҳои хатарнок алоқаманд аст.

Арзишҳои асосии ба кӯдакон додашуда суботи моддӣ, саломатӣ, хушбахтии оилавӣ, кори ҷолиб, дӯстӣ ва муҳаббатро дар бар мегиранд. Беҳатарӣ, саломатӣ ва некӯаҳволӣ барои калонсолон махсусан муҳим аст.

Мо маълумоти дар даст овардашудаи арзишҳои пешқадами ПМ-и гурӯҳи назоратии №1-ро барои возеҳият, дар диаграмма пешниҳод менамоем (Диаграммаи 2).

Диаграммаи 2. Натиҷаҳои таҳқиқи арзишҳои терминалии

ПМдар марҳилаи муқарраркунанда

Дар зер чадвали арзишҳои васеи ПМ-и хонандагони синфҳои аввалия

оварда шудааст, ки онҳоро ҳамчун роҳи ба даст овардани арзишҳои ниҳой тавсиф кардан мумкин аст.

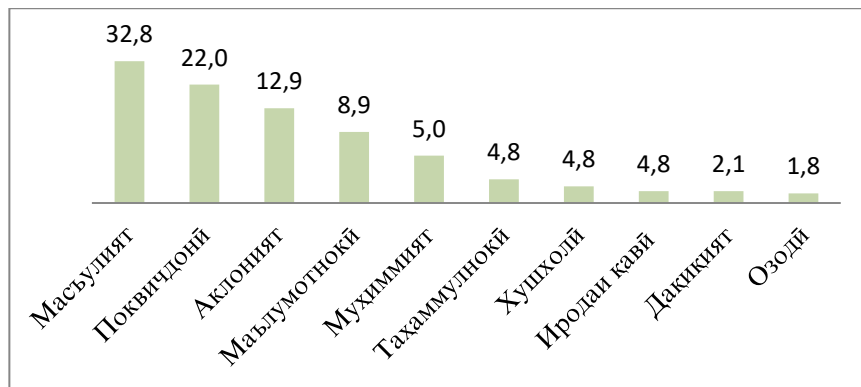
Инҳо роҳҳои мебошанд, ки шахс бо мақсади муассаршавӣ ба аҳдофи худ, ҳамчунин, ҳислатҳои, ки ташаккули онҳо ба муваффақият ва худбаҳодиҳӣ оварда мерасонад. Арзишҳои пешбарандаи ПМдар ҷадвал оварда шудаанд.

Ҷадвали 4. Арзишҳои абзори афзалиятноки ПМ

№	Номи арзишҳо	Миёнаи арифметикӣ	Теъдод	%
1	Масъулият	5,94	143	32,8
2	Поквичдонӣ	6,15	96	22,0
3	Ратсионализм	7,82	56	12,9
4	Маърифатнокӣ	7,97	39	8,9
5	Ҳалолкор будан	8,33	22	5,0
6	Таҳаммулноқӣ	8,42	21	4,8
7	Ҳавасмандӣ ба ҳаёт	8,9	21	4,8
8	Иродаи қавӣ	8,94	21	4,8
9	Хушзеҳнӣ	8,97	9	2,1
10	Мустақилият	9,0	8	1,9
	Ҳамагӣ		436	100

Калонсолон нақшҳои иҷтимоии пурмасъулиятро иҷро мекунанд (масалан, "Ман ҳамчун модар қарздорам"). Дар силсилаи арзишҳои, ки воситаҳои калонсолиро муайян мекунанд, рейтинги баланди "ростқавлӣ" ба гум шудани самимияти волидон ишора мекунад. Дар зинаҳои поёнӣ (камтар аз 2%) тарбия (9,12), вусъати назар (10,15), саъю кӯшиш (10,18), ҷасорат (10,21), самаранокии меҳнат (10,10), ҳуддорӣ (10,97), таҳаммулнопазирӣ ба камбудихо (13,9), талаботи баланд (14,64).

Барои таҳлили муқоисавӣ мо дар диаграмма арзиши пешбарандаи ПМ-и гурӯҳи озмоиширо пешниҳод мекунем (Диаграммаи 3).

Диаграммаи 3. Натиҷаҳои таҳқиқи арзишҳои абзории ПМ дар марҳилаи муқарраркунанда сифату хислати ПМ (%)

Таҳлили муқаррароти арзишӣ имкон медиҳад, ки хулосаҳои зерин бароварда шаванд. Дар системаи афзалиятҳои ин гурӯҳ арзишҳои марбут ба ҳаёти шахсӣ ва муносибатҳои байнишахсӣ, ба монанди муҳаббат, саломатӣ, ҳаёти ҳамоҳангшудаи оилавӣ, инчунин ҷанбаҳои касбӣ суботи моддӣ ва фаъолияти фаъол ва самаранок бартарӣ доранд.

Волидон дар ҷустуҷӯи ҳамоҳангӣ ҳастанд ва некӯаҳволии оила, хушбахтии ҳамсарон ва фарзандон, тарбия ва ғамхорӣ онҳоро авлавият медиҳанд. Онҳо бо таваҷҷӯҳ ба саломатӣ, ҳифзи кӯдак аз мушкilot, назорати муҳити онҳо ва интиқоли таҷрибаи зиндагии худ шароити бароҳат фароҳам меоранд.

Дар айни замон, кӯдак ҳуқуқи интихоби мустақилро нигоҳ медорад. Берун аз доираи оила, волидон ба муваффақият дар соҳаҳои гуногун тамаркуз намуда, ба арзишҳои инфиродӣ — истиқлолият, худшиносӣ, рушди доимӣ ва эътирофи дастовардҳои худ диққат медиҳанд.

Арзишҳои зеҳнӣ низ нақши муҳим доранд: волидон меқӯшанд, ки худашон ва фарзандонашон бомаърифат, муваффақ бошанд ва қобилияти худро самаранок истифода баранд.

Омезиши худшиносии касбӣ, арзишҳои шахсӣ, инфиродӣ ва зеҳнӣ асоси муносибатҳои волидайнро ташкил медиҳад, ки ба баланд бардоштани салоҳияти онҳо мусоидат мекунад.

Марҳилаи муайянсозии омӯзиши ҷузъи эҳсосии салоҳияти ПМ. Мо як

саволнома барои ташхиси ҷузъи эҳсосии салоҳияти ПМ-он, дар бораи муносибатҳои эҳсосоти кӯдак-ПМ дар оила тибқи методикаи муҳаққиқ Е.И.Захарова [50] (техникаи ODREV) таҳия кардем, ки то ба таври ғайримустақим муайян кардани шиддатнокии ҳар як муносибати муштаракӣ инфиродӣ дар мавридҳои ПМ: қабули эҳсосот, ҳассосият, зухуроти рафтории ҳамчунини эҳсосотӣ муайян карда шавад имкони ташхиси ҷанбаи эҳсосоти муносибати ПМ ва кӯдакро фароҳам овард.

Саволномаи муносибатҳои эҳсосотӣ дар оила (Е.И.Захарова- техникаи ODREV).

Ҷанбаи эҳсосоти ҳамкориҳои ПМ ва кӯдак як шакли таркибии сохторӣ мебошад, ки дар он унсурҳои алоҳида ба ҳам алоқаманданд, бо назардошти он ки муҳаққиқ Е.И.Захарова (1996, 2002) барои ПМ саволнома таҳия намуд - «Саволнома барои ПМ-и кӯдак - амали муштаракӣ эҳсосотӣ» (ODREV), шароит фароҳам меорад ба таври ғайримустақим дараҷаи шиддатнокии ҳар як вижагии алоҳидаи амалро дар ҳар як рақами муайян муайян кунад.

Барои муайян кардани дараҷаи 11 нишондиҳандаи ҳамҷаворӣ эҳсосоти модар ва кӯдаки сини то МТ, ки дар се бахш оварда шудаанд, саволнома аз 66 изҳорот иборат аст.

Қобилияти дарк кардани кӯдак (изҳороти 1, 23, 45, 12, 34, 56); дарки сабабҳои ҳолат (13, 35, 57, 2, 24, 46); қобилияти эҳсос кардан (3, 25, 47, 14, 36, 58) - бахши ҳассос.

Бахши қабули эҳсосотӣ: эҳсосоте, ки дар модар дар ҳамкорӣ бо кӯдак ба вучуд меояд (15, 37, 59, 4, 26, 48); қабули ғайришартӣ (5, 27, 49, 16, 38, 60); муносибат ба худ ҳамчун ПМ (17, 39, 61, 6, 28, 50); заминаи эҳсосоти бартаридошта (7, 29, 51, 18, 40, 62).

Бахши зухуроти рафторӣ ҳамкорӣҳои эҳсосотӣ: хоҳиш барои тамоси ҷисмонӣ (19, 41, 63, 8, 30, 52); дастгирӣ эҳсосотӣ (9, 31, 53, 20, 42, 64); самтгирӣ ба ҳолати кӯдак ҳангоми таҳияи ҳамкорӣ (21, 43, 65, 10, 32, 54); қобилияти таъсир расонидан ба ҳолати кӯдак (11, 33, 55, 22, 44, 66).

Муҳаққиқ Е.И.Захарова асосҳои интихоби маҳз ин нишондиҳандаҳои

ҳамкорию кӯдакон ва ПМ-ро дар нашрияҳои худ пешниҳод мекунад. [Захарова Е.И., 1996, 2002].

Алгоритми саволнома: бо истифодаи шаш изҳорот ҳар як хислат таҳқиқ шудааст, ки сеюи онҳо мусбатанд (сеи аввали онҳо, ки дар қавс оварда шудаанд) - бо ин изҳорот мувофиқат сатҳи баланди сифат ва се - манфӣ (дар қунҷҳо сегонаи дувуми изҳорот) - маънои сатҳи пасти ифодаи сифатро розӣ шудан бо ин тасдиқ дорад.

Дараҷаи ризояти худро бо изҳороти пешниҳодшуда бо истифодаи ҷадвали панҷбаллӣ, ки дар варақаҳои саволнома дар назди дастурамал ҷойгиранд, субъект бояд нишон диҳад.

ПМ, ҳамин тавр, оид ба ҳар яке аз ин вижагиҳои фаъолияти муштарак пур қардани саволнома шаш маротиба дараҷаи ризояти худро бо изҳорот ифода мекунад. Бо тамаркузи мусбӣ ва манфӣ эътимоднокии баҳодиҳиро мавҷудияти изҳорот ба даст меорад.

Барои арзёбии вижагиҳои интихобшуда ҷиҳати ба даст овардани нуктаҳои меъёрӣ, ки қулай аст, пешниҳод қардани нишондиҳандаҳои марбут ба ҳар кадоми онҳо ва мувофиқи формула табдил дода мешавад: дар ин ҷо a, b, c - баҳои изҳороти мусбат; d, e, f - баҳодиҳии изҳороти манфӣ.

Рейтингҳои изҳороти мусбӣ, ҳамин тариқ, илова қарда мешаванд ва рейтингҳои манфӣ бароварда мешаванд.

Ҳар як хусусиятро дар натиҷаи ин ҳисобҳо вазнинии дар ҳудуди аз 0,5 то 5 ҳол чен қардан мумкин аст.

Ҷадвали 5. Арзишҳои миёна ва меъёрҳои нишондиҳандаҳои ҷониби эҳсосӣ

Тавсифи ҳамкорӣ	Арзиши миёна (M)	Арзиши меъёрӣ (N)
Қобилияти дарку фаҳми вазъу ҳолат	4,22	3,7
Дарку фаҳми сабабҳои вазъу ҳолат	3,85	3,2
Эмпатия	3,39	2,8
Эҳсоси ПМдар вазъу ҳолати ҳамкорӣ	3,9	3,3
Пазируфтани бидуни қайду шарт	3,84	3,2

Пазируфтани худ ба сифати волид	3,78	3,1
Манзараи бартари эҳсосӣ	3,66	3,0
Майлу хоҳиш ба робитаи ҷисмонӣ	4,03	3,3
Расонидани кумаки эҳсосӣ	3,47	2,8
Майл ба вазъу ҳолати кӯдак зимни барқарории ҳамкорӣ	2,95	2,3
Малакаи ба вазъу ҳолати эҳсосии кӯдак таъсир расонидан	3,8	3,2

Муаллифи методология ҳангоми ҳар як санҷиш барои ҳар як нишондиҳанда миёна ва меъёрҳои ҳисобкуниро ҳисоб кардааст.

Арзиши шадид, ки бо назардошти тамоюли меъёрий, метавонад бидуни тарк кардани миқдори миёнаи қиматҳо арзиши N дар чадвал нишон дода шудааст, ки вижагии алоҳида гирад.

Арзиши камтар аз нишондоди N-ро дар ҳолате ки дар ягон адади муайян нишондиҳанда мегирад, дар бораи камбудии вижагии дахлдори ҷониби эҳсосоти ҳамкорӣ мо метавонем хулоса барорем.

Худи саволнома дар зер оварда мешавад.

Профили F. амал; Синну соли ПМ; Синну соли кӯдак; Ҷинси кӯдакон; Ки аз рӯи синну сол дар оила; Оилаи мукамал ё ягона; Санаи ташхис.

Дастур: ПМ-и азиз! Бо истифода аз чадвали панҷбаллӣ ибораҳои зеринро баҳо диҳед: 5 - комилан дуруст; 4 - эҳтимолан ин чунин аст; 3 - дар баъзе ҳолатҳо, рост; 2 - на он қадар дуруст; 1 - тамоман нодуруст.

Матни саволномаи ODREV: Ман фавран дарк мекунам, вақте ки фарзандам хафа мешавад. Барои чӣ фаҳмидан вақте фарзанди ман хафа мешавад, имконнопазир аст?

Ба назарам вақте кӯдакам дард мекунад, чунин менамояд, ки ман ҳам дард ҳис мекунам.

Аз фарзанди худ ман аксар вақт шарм мекунам.

Ман ўро ҳар коре, ки фарзандам мекунад, дӯст медорам.

Тарбияи фарзанд барои ман мушкул аст.

Ман кам овози худро баланд мекунам.

Агар шумо кӯдакро зуд-зуд ба оғӯш гиред ва бўса кунед, шумо метавонед ўро ғамгин кунед ва хислати ўро вайрон кунед.

Ман аксар вақт ба фарзандам равшан месозам, ки ба қуввати ӯ боварӣ дорам.

Кайфияти бади кӯдакам беитоатии ӯро сафед карда наметавонад.

Ман ба осонӣ метавонам фарзанди худро бовар кунонам.

Ҳиссиёти кӯдакам барои ман сирре аст.

Ман мефаҳмам, ки фарзанди ман барои пинҳон кардани таҳқир метавонад дағал бошад.

Аксар вақт ман шодии фарзанди худро шарик карда наметавонам.

Вақте ки ман ба фарзанди худ нигоҳ мекунам, муҳаббат ва меҳрубонӣ ҳис мекунам, ҳатто агар ӯ бад рафтор кунад.

Мехостам бисёр чизро дар фарзандам иваз кунам.

Ман модар (падар) буданро дӯст медорам. Кӯдаки ман кам ба орзуҳои ман оромона ҷавоб медиҳад.

Ман бисёр вақт сари кӯдакамро сила мекунам. Агар кӯдак муваффақ нашавад, ӯ бояд ҳудаш бо ин кор сару кор гирад.

Кӯдак ором шавад, ман интизор мешавам, ки то ба ӯ хатогиашро фаҳмонад. Ман дигар ӯро боздошта наметавонам, агар фарзанди ман ғорат шавад. Муносибати фарзандамро ман нисбати одамони дигар эҳсос мекунам. Чаро фарзандам гиря мекунад, аксар вақт ман намефаҳмам. Аксар вақт аз руҳияи фарзандам кайфияти ман вобаста аст.

Бисёр вақт корҳоро кӯдаки ман мекунад, ки маро ба ташвиш меоранд. Ба ман дӯст доштани фарзандамро ҳеҷ чиз манъ намекунад. Вазифаи тарбияи фарзанд ман ҳис мекунам, ки барои ман хеле мушкул аст.

Як вақт фарзанди ман ва ман хуш дорам. Аслан, вақте ба ман кӯдак, «часпида» аст, хафа мешавам. Ман аксар вақт ба фарзанди худ мегӯям, ки кӯшишҳо ва дастовардҳои ӯро қадр мекунам. Ҳатто вақте ки кӯдак хаста мешавад, ӯ бояд кори оғозкардаашро ба анҷом расонад.

Ман ҳис мекунам, ки фарзандам маро дӯст медорад. Ин ба рӯҳафтодагӣ меорад, ки фарзандам, чуноне ки мехостам, тамоман калон намешавад. Ман боварӣ дорам, ки метавонам ҳама ҳолатҳо ва душворихоро дар тарбияи

фарзандам ҳал кунам. Ба ман лозим аст, ки кӯдакро бубинам, то ҳолати ўро эҳсос кунад. Аксар вақт шодии кӯдак ба назарам беасос мемонад. Ман ба осонӣ бо масхараҳои фарзандам мубтало мешавам. Ман аз муошират бо фарзандам хеле хаста ҳастам.

Ман аксар вақт бо фарзандам муносибати оромона ва гарм дорам. Ман кам-кам кӯдакро ба зонуи худ мегузорам. Ман аксар вақт фарзанди худро таъриф мекунам. Ман ҳеҷ гоҳ речаи ҳаррӯзаи кӯдакро вайрон намекунам. Вақте ки фарзандам хаста мешавад, ман метавонам ўро ба дарси оромтар гузаронам. Барои ман фаҳмидани хоҳишҳои фарзандам душвор аст. Ман ба осонӣ тахмин карда метавонам, ки фарзандамро чи ташвиш медиҳад.

Фаъолияти мо бо кӯдак аксар вақт дар чанҷол ба охир мерасад. Кӯдаки ман дӯст медорад, ки маро ба оғӯш гирад. Ман аксар вақт бо фарзандам саҳтгир ҳастам. Беҳтар аст, ки аз ташрифи меҳмонон даст кашед, вақте ки кӯдак «дар ҳолати ногувор» қарор дорад.

Вақте ки кӯдак ғамгин мешавад ва ором шудан душвор аст, ба ман кумак кардан ба ӯ душвор мегардад.

Тибқи натиҷаҳои пурсишномаи ODREV ҷониби эҳсосоти хамкории ПМ ва кӯдак дар марҳилаи муайянсозӣ тамоюли ба нигоҳ доштани гиперасия тавсиф мешавад: Дар фарзандон ПМ вобастагӣ аз ПМ-ро ташвиқ мекунам, аз мушкилот кӯдакро муҳофизат мекунам ва аз зарар дидани кӯдак метарсанд.

Натиҷаҳои ташҳисии ҷузъи эҳсосии салоҳияти ПМдар ҷадвал оварда шудаанд.

Ҷадвали 6. Арзишҳои миёна ва меъёрии нишондиҳандаҳои ҷанбаи эҳсосии хамкории кӯдакон-ПМ дар марҳилаи муқарраркунонда

Тавсифи хамкорӣ	Арзиши миёна	Арзиши меъёрӣ (N)
Қобилияти дарки ҳолат	3,97	3,7
Дарку фаҳми сабабҳои ҳолат	3,45	3,2
Эмпатия	3,23	2,8
Эҳсоси ПМдар вазъу ҳолати ПМ	3,65	3,3
Пазируфтани бидуни қайду шарт	3,44	3,2
Пазируфтани худба сифати ПМ	3,78	3,1
Тобиши бартариятноки эҳсосӣ	3,76	3,0

Майлу кӯшиш ба робитаи ҷисмонӣ (баданӣ)	3,85	3,3
Расонидани кумаки эҳсосотӣ	3,33	2,8
Майл ба вазъу ҳолати кӯдак зимни сохтани ҳамкорӣ	2,55	2,3
Малакаи қобилияти таъсиррасонӣ ба вазъу ҳолати эҳсосии кӯдак	3,95	3,2

Иброи андешаҳои самимии худро ПМ метавонанд интиҳоб накунад, аммо посухи эътимоднок ӯ ҷавобро интиҳоб карданд, ки ба баъзе андешаҳои маъмул мувофиқат мекунад: дар ҷомеаи мо ҳассосияти модар ба кӯдак, қобилияти фаҳмидан ва ҳамдардӣ бо ӯ ташвиқ карда мешавад.

Ҳангоми ташкили ҳамкорӣ бо ӯ, вақте ки ПМ хоҳишҳо, эҳсосот ва рӯҳияи ӯро ҳамзамон, самтгирии паст ба ҳолати кӯдак ба инобат намегиранд ва аз нақшаю ниятҳои онҳо асос намегиранд, стратегияи иҷтимоии рафтори ПМ мебошад ва дар ҷомеа маҳкумият намегиранд. Ба назар чунин менамояд, ки ин хусусиятҳо ба муносибати кӯдакони дорои эҳтиёҷоти махсус хос нестанд, балки дар маҷмӯъ ғояҳои дар бораи таҳсилот тавсиф мекунад.

Марҳилаи муайянсозии омӯзиши ҷузъи рафтори салоҳияти ПМ. Барои ташҳиси ҷузъи рафтори салоҳияти ПМ саволномаи муҳаққиқ С.Степанов «Услубҳои рафтори ПМ» - ро истифода бурдем, ки ба мо имкон медиҳад стратегияи таълими оиларо муайян кунем.

Шумо дар бораи ғояи тарбияи фарзанд тавассути ПМ чӣ ҳис мекунад? А. Ин як чизи пуч, софизм буда, ба воқеият кам иртибот дорад. Б. Ман бо ин комилан розӣ ҳастам. В. Ман омодаам бо ин розӣ шавам, ба шарте ки мо наметавонем нақши анъанавии ПМ-ро ҳамчун тарбияи фарзандони худ фаромӯш кунем. Г. Ҷавоб додан душвор аст, дар ин бора фикр накардаам.

Кадоме аз қарорҳои марбут ба маорифро шумо муваффақтарин мешуморед? А. Агар шумо ба кӯдак боз чизе гуфтани набошед, ба ӯ бигӯед, ки худро шустушӯ кунад (Эдгар Хоу). Б. Мақсади тарбияи кӯдак дар он нуҳуфта аст, ки кӯдакони бидуни мо зиндагӣ кунанд (Эрнст Легев). В. Кӯдакони ба таълимот ниёз надоранд, аммо намунаҳо ҳастанд (Ҷозеф Юберт). Г. Ба итоаткории писаратон таълим диҳед, пас, шумо метавонед ҳама чизро таълим

дихед (Томас Фуллер).

Оё ПМ бояд ба чайби фарзандаш пул диҳанд?

А. Агар аз шумо илтимос кунад, метавонед диҳед.

Б. Беҳтар аст, ки барои мақсадҳои мушаххас ва хароҷоти назоратӣ мунтазам маблағи муайяне бароварда шавад.

В. Тавсия дода мешавад, ки барои як давраи муайян (барои як ҳафта, як моҳ) миқдори муайяне диҳед, то ки кӯдак банақшагирии хароҷоташро ёд гирад.

Г. Дар вақти имконпазир, баъзан шумо метавонед ба ӯ миқдори каме диҳед.

Агар шумо фаҳмед, ки ҳамсинфи шумо фарзанди шуморо хафа кардааст, шумо чӣ кор мекунед?

А. Ман кӯшиш мекунам, ки кӯдакро тасаллӣ диҳам.

Б. Ман рафта, барои шиносӣ бо ПМ-и қонуншикан мулоқот мекунам.

В. Худи кӯдакон муносибатҳои онҳоро хубтар дарк мекунанд, хусусан, аз он ки шикоятҳои онҳо кӯтоҳанд.

Г. Ман ба кӯдак маслиҳат медиҳам, ки дар ин гуна ҳолатҳо чӣ гуна беҳтар рафтор кунад.

Шумо ба дағалии кӯдакон чӣ гуна муносибат мекунед?

А. Ман сабӣ хоҳам кард, ки ба фаҳмиши ӯ расонам, ки дар оилаи мо ва дар байни одамони одӣ ин қабул карда намешавад.

Б. Забони дағал бояд дар гурда ҷой шавад!

В. Ҷазо дар ин ҷо лозим аст, аммо аз муошират бо ҳамтоёни бесавод, кӯдак бояд ҳимояро идома диҳад. Шумо фикр мекунед! Ҳамаи мо ин суҳанонро медонем.

Г. Ба он аҳамият додан шарт нест, то он ки аз ҳудуди оқилона баромада наравад. Кӯдак ҳуқуқ дорад, ки ҳиссиёти худро изҳор кунад, ҳатто ба тарзи ба мо маъқул ҳам.

Духтари наврас мехоҳад охири истирोҳат дар боғи дӯсти худ, ки дар он ҷо гурӯҳи ҳамсолон дар набудани ПМ чамъ меоянд, гузарад. Оё шумо ўро ҷавоб медиҳед?

А. Не! Чунин вохӯриҳо ба хубӣ оварда наметавонанд.

Б. Агар кӯдакон меҳоханд истироҳат кунанд ва дам гиранд, бигзор онҳо зери назорати пирон амал кунанд.

В. Эҳтимол, агар ман рафқони ўро ҳамчун бачаҳои шоиставу боэътимод медонам. Вай барои худ қарор қабул мекунад, ки оқилона бошад. Ҳарчанд, албатта, дар набудани вай ман каме ташвиш хоҳам кашид.

Г. Ман барои манъ кардан ягон асос намебинам.

Вақте ки шумо фаҳмед, ки кӯдак ба шумо дурӯғ мегӯяд, шумо чӣ гуна муносибат мекунед?

А. Ман кӯшиш мекунам, ки ўро ба оби тоза ва шармандагӣ биёрам.

Б. Агар ҳодиса он қадар ҷиддӣ набошад, ман аҳамият намедихам.

В. Ман ғамгин мешавам.

Г. Ман кӯшиш мекунам фаҳмам, ки чаро дурӯғ гуфтааст.

Ба фикри шумо, барои фарзандатон намунаи хубе нишон медиҳед?

А. Албатта.

Б. Ман кӯшиш мекунам. Ман чунин умедворам.

В. Ман намедонам.

Коркарди натиҷаҳо. Дар чадвал ҷавобҳои худро интиҳоб кунед ва муайян кунед, ки онҳо ба яке аз намудҳои рафтори ПМ мувофиқат мекунанд. Чӣ қадаре ки бартарии яке аз намудҳои ҷавобҳо зиёдтар бошад, ҳамон қадар сабки хоси кӯдакии шумо бештар ифода меёбад.

Агар дар байни ҷавобҳои шумо танҳо як категория бартарӣ надошта бошад, пас, ин шояд усули баръакси таълим бошад, вақте ки ягон принципи возеҳ вучуд надорад ва рафтори ПМ ба рӯҳияи лаҳзавӣ тобовар аст. Кӯшиш кунед фаҳмед, ки чӣ гуна шумо кӯдаки худро дидан меҷӯед, ҳамчунин, худро ҳамчун ПМ.

Услуби бонуфуз. Шумо нақши муҳими худро дар ташаккули шахсияти кӯдак эътироф мекунед, ҳамчунин, ҳуқуқи рушди инфрасохтори паси онро низ. Бодикқат дарк кунед, ки ба талаботи ҷи гуна дикта кардан лозим аст ва кадомашонро муҳокима кардан лозим аст. Дар доираи ҳудуди оқилона, онҳо омодаанд мавқеи худро дубора баррасӣ кунанд.

Услуги ҳукмфармой. Шумо хуб медонед, ки фарзандатон бояд чи гуна ба воя расад ва тамоми кӯшишро ба харч диҳад. Дар талабот шумо шояд хеле категориявӣ ва безътино ҳастед. Тааҷҷубовар нест, ки кӯдак баъзан таҳти назорати шумо нороҳат аст.

Услуги либералӣ. Шумо фарзанди худро хеле кадр мекунад, шумо заифҳои ӯро бахшиш меҳисобед. Бо ӯ муошират кардан осон аст, ба ӯ бовар кунед, на ба мамнӯиат ва маҳдудиятҳо. Аммо, ба назар гирифтани бамаврид аст: оё кӯдак чунин озодӣ дорад?

Услуги бепарвой. Проблемаҳои тарбия барои шумо аввалиндараҷа нестанд, зеро шумо ташвишҳои зиёди дигар доред. Кӯдак, асосан, бояд мушкилоти худро ҳал кунад. Аммо ӯ ҳақ дорад, ки аз иштироки бештар ва дастгирии шумо ҳимоят кунад!

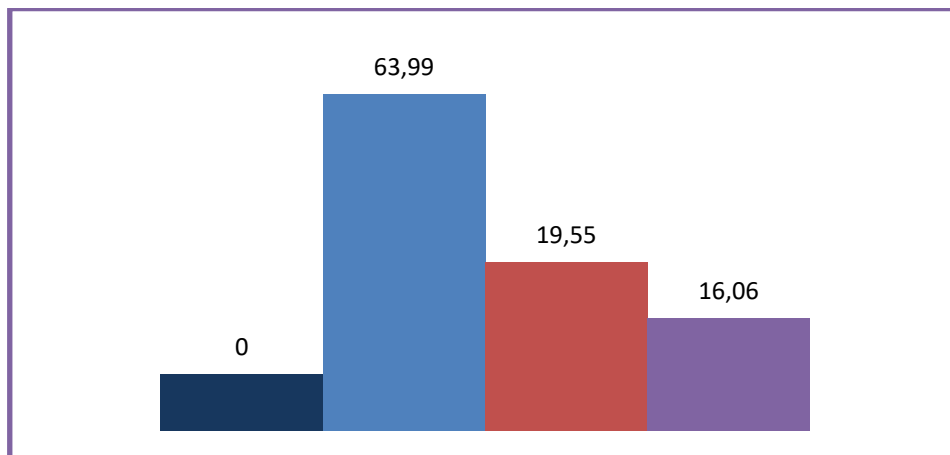
Дар 279 ПМ услуги ҳукфармойӣ муайян карда шуд. Онҳо хуб медонанд, ки кӯдак бояд чи гуна ба воя расад ва барои ин тамоми кӯшишро ба харч диҳад. Дар талабот онҳо хеле категориявӣ, серталаб ва беилоҷ мебошанд.

Мо байни мафҳумҳои услубҳои ҳукмфармойӣ ва бонуфузи таҳсилот ва тарбия фарқ мегузорем. Услуги ҳукмфармойии тарбияи оилавӣ бо интизоми қатъӣ ва риояи қатъии қоидаҳои муқаррарнамудаи ПМ тавсиф меёбад. ПМ дастурҳо ва амрҳо медиҳанд, дар ҳоле ки ба нуқтаи назари кӯдакон аҳамият намедиҳанд ва имкони гузаштро эътироф намеkunанд. Қоидаҳо муҳокима карда намешаванд («зеро ман ҳамин тавр гуфтам»).

Гумон меравад, ки ПМ ҳамеша дурустанд ва беэҳтиётона ҷазо медоданд, аксар вақт ҷисман. ПМ нисбат ба кӯдакон интизориҳои зиёд доранд. Фаъолияти худи кӯдакон хеле ночиз аст, зеро муносибати таълим ба ПМ ва эҳтиёҷоти талаботи ӯ равона карда шудааст.

Мисли ПМ-и ҳукмфармойӣ, тарафдорони услуги бонуфуз қоидаҳои рафтор ва ҳудуди муайяно муқаррар меkunанд ва иҷрои онҳоро назорат меkunанд. Аммо, агар талаботи онҳо иҷро карда нашаванд, пас, онҳо инро бо дарк меkunанд ва эҳтимол дорад, ки фарзандони худро бубахшанд, на аз ҷазо. Қоидаҳои оилавӣ нисбат ба диктаторӣ демократӣ мебошанд.

Натиҷаҳои дастрасшударо дар диаграмма ифода мекунем.

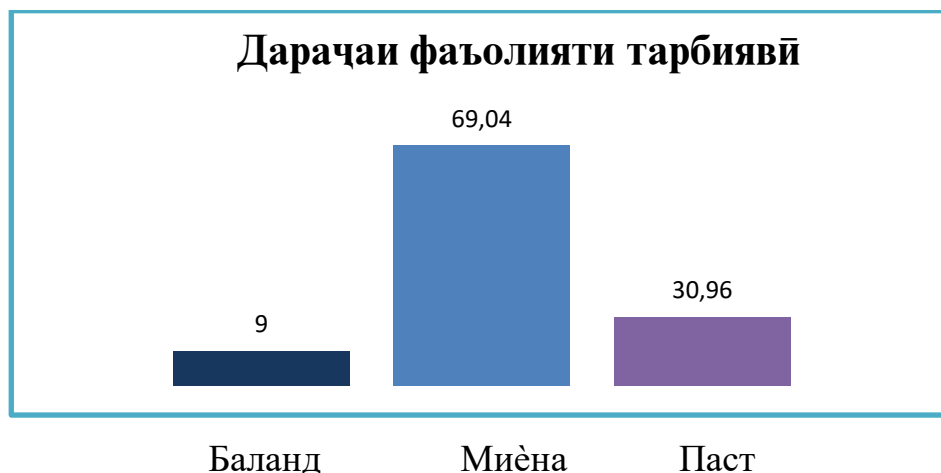

Диаграммаи 4. Натиҷаҳои таҳқиқи услубҳои тарбияи оилавӣ дар марҳилаи муқарраркунанда
Шумораи ПМ (%). Ҳукмфармойӣ; либералӣ; индефферентӣ

Услуби бепарвоёна дар 70 ПМ ташхис карда мешавад. Услубҳои таълими оилавӣ.

Ба мо ҳамчунин омӯхтани ҷузъи рафтор бо усули «Эссеи ПМ» иҷозат дода шуд, ки мувофиқи он сатҳи фаъолиятҳои таълимӣ муайян карда шуд.

Ҳар як нишондиҳанда бо 2 ҳол баҳо дода мешавад. Натиҷаҳо дар диаграмма нишон дода шудааст.

Диаграммаи 5. Натиҷаҳои таҳқиқи фаъолияти тарбиявии ПМ дар оила ва малакаҳои муошират дар марҳилаи муқарраркунанда

Дар баробари сатҳи пасти фарҳанги педагогии онҳо натиҷаҳои таҳлиси сатҳи баланди даъвоҳои ПМ-ро нишон медиҳанд, ки боиси ташаккули худбаварӣ, худбинии номуносиб дар кӯдак, шаклҳои манфии худбинӣ мегардад.

Барои таҳияи барномаи натиҷаҳои таҳлис, ки дар он вижагиҳои таъсири муносибати комилфаҳмии ПМ ба саломатии руҳии хонандагони хурдсол муайян карда шуданд, ки ин гуна муносибатҳои ПМ-ро ислоҳ мекунад.

2.2. Коркарди амсилаи ҳамкории МТ ва оила дар шароити муносири таҳсилоти ибтидоӣ

Дар таълифоти худ муҳаққиқ И.А.Маврина оид ба мафҳумҳои «тарроҳӣ» («дизайн») ва «амсиласозӣ» чунин таъриф додааст: «Тарроҳӣ - тартиби муайян кардани шаклҳо, усулҳо, воситаҳо, маҷмӯӣ ва итминони муносибатҳо, ки барои ноил шудан ба ҳадафҳои тарроҳӣ ва барномасозӣ дар консепсия, падида, равандҳои омӯхташуда мусоидат мекунад. Тарҳрезӣ ба фаъолияти истеҳсолӣ дахл дорад, зеро он барои ба даст овардани маҳсулоти мушаххас равона шудааст» [89, с.15].

Иваз кардани объекти дониш имкон медиҳад, ки маълумоти нав ба даст оварда шавад, аммо намоиши соддакардашуда на ҳама хусусиятҳоро инъикос мекунад. Якчанд амсилаҳое, ки генезис, сохтор, функсия ва дигар ҷанбаҳо ба назар мегиранд, бояд истифода шаванд. Муҳим аст, ки натиҷаҳои таҳлилро бо консепсияҳои мавҷуда алоқаманд кунем, маълумоти эмпирикиро бо назарияҳо ва таҷриба алоқаманд кунем.

Ҳангоми таҳияи амсила муҳим аст, ки ченаки соддакуниро муайян кунед, то хусусиятҳои муҳимро аз даст надихед. Маориф раванди мақсадноки таълим ва тарбия мебошад, ки ба манфиатҳои ҷомеа, оила ва шахс хизмат мекунад [70].

Януш Корчак, методисти барҷастаи педагогикаи гуманистӣ, системаеро таҳия кардааст, ки ба озодӣ, эҳтиром ва кушодани иқтидори кӯдак равона шудааст. Омӯзиш ба шахсияти хонанда асос ёфтааст, ки дар он ҷустуҷӯи эҷодӣ

ва ҳукуки хатогӣ дастгирӣ карда мешавад, на чазо.

Педагогикаи гуманистӣ ҷанбаҳои эмотсионалӣ ва маърифатиро муттаҳид карда, барои фаҳмидани шахсият кӯмак мекунад, фазои мусоид фароҳам меорад ва эҷодкориро ташаккул медиҳад.

Аксар вақт ин талабот аз ҷониби ПМ бо ниёзҳои иҷронашудаи худ ва хоҳиши амалӣ кардани орзуҳои онҳо бо «кумак» -и кӯдакон алоқаманд аст.

Перфекционизм - ба маънии эътиқод ва боварие, ки ба идеал метавон муяссар шуд ва майл ба напазируфтани ҳама чиз мебошад.

Мафҳумҳои "муқаррарӣ" ва "асабонӣ" фарқиятҳои ҷиддӣ доранд. Перфекционист (шахсе, ки ҳама чизро такмил додан мехоҳад)-и муқаррарӣ шахсест, ки дар назди худ ҳадафҳои баланд мегузорад, аммо ҳангоми мутобиқ кардани интизориҳои худ ба вазъ ҷандир боқӣ мемонад. Чунин шахс нисбат ба як перфекционисти асабонӣ, ки идеалҳои дастнорасро меҷӯяд ва ба хатогӣҳо тоб намеорад, устувортар аст. Охирин ҳеҷ гоҳ аз натиҷаҳои кори худ қаноатманд нест.

Тафовути калидӣ дар он аст, ки комилият стандартҳои баландро бо худтанқидкунии аз ҳад зиёд муттаҳид мекунад. Перфекционисти муқаррарӣ ба вазифаҳои воқеӣ тамаркуз мекунад, ки ба ӯ қаноатмандӣ меорад ва худбаҳодиҳиро тақвият медиҳад.

Баръакс, перфекционисти асабонӣ ба камбудӣҳо чунон майл дорад, ки ҳатто хатогӣҳои ночиз ӯро ба талаботи худ мувофиқат намекунанд [159].

Ҷадвали 7. Меъёрҳои перфекционизми солим ва патологӣ

Меъёрҳо	Перфекционизми солим	Перфекционизми патологӣ
Анғезавӣ (мотиватсионӣ)	Меъёрҳои баланди воқеӣ ва даъвоҳо	Меъёрҳои ғавқулӯда баланд ва даъвоҳо
Маърифатӣ (когнитивӣ)	Намунаҳои маърифатии баркамол: -дарки фарқият ва дақиқи интизориҳо ва талабот аз одамони дигар;	Пайвастагиҳои маърифатии ҳалалдор: -Шинохти иҷтимоии таҳрифшуда - дарки одамони дигар ба додани умедҳои баланд («мукаммалии ҳатмӣ»);

	Қобилияти рушдбанда барои мутамарказ кардани ғояҳои воқеӣ дар бораи як қатор имконоти инсонӣ;	Персонализатсия - муқоисаи доимии худ бо одамони дигар самт ба қутби муваффақтарин («ҳаёт бо усули муқоиса»);
	Нашри дубораи муваффақият ва ноқомӣ, огоҳии ногузир ва муфидии хатоҳо;	Интиҳоби манфӣ - тамаркузи интиҳобӣ ба иштибоҳот ва хатоҳо («хато нишонаи салоҳият нест»);
	Ғояҳои дар бораи самаранокӣ ва фаъолиятҳои худ ба даст оварданд	Фикрҳои қутбишаванда ин баҳодиҳии дучонибаи натиҷаи фаъолият мебошад («зебо ҷе даҳшатнок», «ҳама ҷе ҳеҷ чиз»)
Эҳсосотӣ (бесамар)	Таҷрибаи ҳаловат аз фаъолият, умед ба қомеъӣ, стрессҳои муътадили ҳаёти ҳаррӯза	Аломатҳои депрессия, изтироб, тарси ноқомӣ, изтироби баланди иҷтимоӣ, изтироби баланд, имтиҳони шадидӣ рӯзона
Рафторӣ	Тактикаи мубоқишавии интиҳоби мақсаднок дар доираи нисбатан душвор, ки дар он ҷо хоҳиш барои муваффақ шудан то ҳадди имкон самаранок амалӣ карда мешавад;	Тасвири сатҳи номувофиқи даъвоҳо; тактикаи дифоӣ барои пешгирӣ кардани шикаст
	Сафарбаркунии муътадили захираҳои мубориза бо бартарӣ аз стратегияҳои фаъол оид ба мубориза бо фишор	Сафарбаркунии барзиёдҳои захираҳои мубориза бо бартарияти канорагирӣ аз стратегияҳои мубориза бо фишор, таъхир ва пешгирии иҷтимоӣ

Чадвали 8. Тафовутҳои байни перфексионизми адаптивӣ ва дезадаптивӣ

Перфексионизми адаптивӣ	Перфексионизми дезадаптивӣ
Қобилияти санҷишу имтиҳони қаноатмандӣ	Ноқаноатмандии эҳсоси ноқаноатмандӣ аз қор
Тағйири меъёрҳои мувофиқи вазъи ҳолат	Меъёрҳои қатъии баланд
Меъёрҳои дастрас	Меъёрҳои ғайривоқеӣ ва ғайришууронаи меъёрҳои баланд
Меъёрҳои баланд ба маҳдудиятҳо ва нуруи инсон мувофиқ мегарданд	Афзоиши ғайримукаррарии меъёрҳои баланд
Қўшиш барои муваффақият	Тарсу ҳароси ноқомӣ
Таваҷҷуҳ ба дурустии иҷроиши ҳама қор	Таваҷҷуҳ ба содир нақардани иштибоҳот
Муносибати оромона, аммо ҷиддӣ нисбати вазифаи супоришҳо	Ташаннуч/муносибати изтиробнок нисбат ба вазифаи супоришҳо
Мувофиқати бошуурона байни сифати дастраси иҷроиши фаъолият ва меъёрҳо	Ҷосилаи қалони байни иҷроиши фаъолият ва меъёрҳо
Эҳсоси новобастагии «Ман»-и худ аз иҷроиши фаъолият.	Эҳсоси вобастагии арзишҳои «Ман»-и худ аз иҷроиши фаъолият
Иҷроиши мустақилонаи фаъолият.	Таъхир дар амалҳо
Мавҷудияти ангеаи фаъолият	Мавҷудияти ангеаи худдорӣ аз оқибатҳои манфӣ

Ҳадафҳо барои некуаҳволии ҷомеа муяссар мегарданд.	Ҳадафҳо барои афзоиши арзишмандии шахсӣ муяссар мегарданд.
Нокомӣ бо пушаймонӣ ва кӯшишҳои нав вобаста аст	Нокомӣ ба худтанқидкунии қатъӣ меорад.
Тафаккури мутавозин	«Тафаккури «сиёҳ-сафед»
Майлу хоҳиши дастрасӣ ба мукаммалӣ	Эътимоди инсон ба расидан ба мукаммалӣ
Эътимоди бошуурона ба амалҳои худ	Тамоюлҳои компулсивӣ ва шакку шубҳа

Барои аксарияти кӯдаконе, ки ба синфи якум дохил мешаванд, ҳамин тарик, чунин тавсиф мешавад:

- сатҳи пасти худбоварӣ;
- набудани эътимод ба худ;
- барномаи зиндагии аз ҷониби ПМ муқарраршуда, ки аксар вақт бо қобилияти кӯдак мувофиқат намекунад.

Сохтори намуна барои ташаккули ҳамкориҳои байни оила ва муассисаи таълимиро тасаввур кунед, ки дар бахши «Оила ва МТ» бо зергурӯҳҳои зерин инъикос ёфтааст: ҳадаф, ташкилӣ, равандӣ ва арзёбӣ (ё муассир).

Расми 1. Амсилаи ташаккули ҳамкории мутақобилаи оила ва МТ

Мо мундариҷаи чузъҳои асосии амсиларо ошкор кардем. Дар болои зинанишин субъектҳои асосии ҷараёни таълимӣ ҳастанд: МТ, хонандагон ва ПМ-он.

Ҳадафҳои МТ зарурати эҷоди як барномаеро нишон доданд, ки ба татбиқи амсилаи ҳамкории самарабахши оила ва МТ дар шароити нав нигаронида шудааст.

Муносибатҳои байни МТМУ ва оила, дар марҳилаи ибтидоии (синфи 1) ПМ муносибати сарпарастии дорои вижагии расмиро нишон медиҳанд. «Набудани ягон муносибат» ин намуди муносибатро номидан мумкин аст. Ба раванди таълим ПМ наметавонанд таъсир расонанд, дар ҳаёти синф фаъолият нишон наметавонанд.

Ҳамкории ПМ ба тариқи стратегӣ вучуд надорад. Ба тариқи ташаббускорӣ муоширати онҳо нест, он, асосан, табиӣ мебошад.

Дар мавриде МТ мушкилиро танҳо ҳал карда наметавонад, ба ҷараёни таълим диққат дода мешавад. Аммо набудани иртибот аз ҷониби ПМ дар ин ҳолат, айбдор аст, зеро МТ ва ПМ-онро аз ҳамдигар дур мекунад.

Дар ниҳоят, ПМ масъулияти натиҷаи тарбия ва таълимро ба зиммаи МТ мегузоранд. ПМ эҳтиёҷ надоранд, ки маҳорати педагогии худро такмил дода, дар бораи тарбияи фарзанд дониш гиранд. Онҳо бо омӯзгор маслиҳат намеkunанд ва ба ӯ кумак намерасонанд. Андозаи масъулияти ПМ ба ҳамаи моддиҳои онҳо баръақс мутаносиб аст.

Чунин МТ барои рушд ва таълими ПМ нигаронида шудааст, зеро сифати ҷараёни таълим бештар ба салоҳияти онҳо вобаста аст. Масъулият дар ин ҷо тақсим шудааст ва тарафҳо, ки «муштариён» ва «ичрокунандагон» мебошанд, аъзои як даста мебошанд, ки вазифаҳои мухталиф ва самтҳои истифодаи қувваро доранд. Дар ин намуди ҳамкорӣ ҳамеша робитаи дуҷониба вучуд дорад.

Табиист, ки шарикӣ бо ПМ марҳила ба марҳила сохта мешавад. Аз эҳтимол

дур нест, ки ин интихоб имконпазир бошад, зеро ҳарду тараф аз фаҳмидани он ки шарик ҳастанд. Байни марҳилаи сарпарастӣ ва шарикӣ, як марҳилаи ҳамкорӣ мавҷуд аст, ки бо шарикӣ яксон нест.

Ҳамин тавр, мо зерқисмати мурофиавии амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва муассисаи таълимиро дар таҳсилоти ибтидоии муосир баррасӣ мекунем.

Мо дар ин марҳила намудҳои асосии фаъолияти муштаракӣ МТ ва оила ва он «маҳсулот» -ро, ки дар натиҷаи он ба даст овардан мумкин аст, номбар мекунем.

Ҷадвали 9. Намудҳои фаъолияти муштаракӣ ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва оилаҳо дар зинаи 2-юми рушди шарикӣ

Фаъолияти муштарак	«Маҳсул»
Муҳокимаи стратегия ва тактикаи раванди таълимӣ	Пешниҳоди амсила ба муассисаҳои таълимӣ ва оилаҳо, консепсияи захираҳо
Банақшагирии раванди таълимӣ	Ҳамшарикӣ оила нисбат ба траекторияҳои таълимӣ
Татбиқи раванди таълимӣ	Ҳамшарикӣ ва мусоидат дар иҷроиши чорабиниҳо

Бо татбиқи раванди таълим мо мадади ПМ-онро ҳам бевосита дар МТ дар корҳои беруназсинфӣ (фароғатӣ, маърифатӣ, меҳнатӣ) ва кумаки методии ПМ ба фарзандони онҳоро ҳангоми иҷрои вазифаи хонагӣ дар назар дорем. Хусусан, дар бораи ин намуди фаъолияти муштарак ҳамчун дастгирии тарафайн гуфтан лозим аст.

Табиист, ки ин ҷо ташаббус бояд аз ҷониби омӯзгорон пайдо шавад (ба монанди шахсоне, ки дониши махсуси муоширати самарабахш доранд). Аммо, дар баъзе ҳолатҳо, шумо метавонед низ аз ПМ хоҳиш кунед, ки омӯзгор, дигар ПМ ё фарзандро дастгирӣ кунанд.

Рӯйгардонии фарзандон ва ПМ ба кори дарозмуддат бо МТ имкон медиҳад, ки лоиҳаҳои муштаракӣ дорои аҳамияти стратегӣ татбиқ карда шаванд. Нишони сеюми шарикӣ масъулияти тарафайн мебошад, ки таҳкурсии он дар оғози фаъолияти муштарак гузошта мешавад.

Фаҳмидани он хеле муҳим аст, ки масъулияти ПМ на ҳамеша фавран пайдо

мешавад: он ба мисли ҳар як хислати дигари шахсӣ тарбия мегардад. Гузашта аз ин, огоҳӣ аз интиҳоб боиси рушди масъулияти ПМ мегардад.

Ҷадвали 10. Барномаи татбиқи амсилаи самаранокии ҳамкории оила ва МТ

Рушди зехнӣ	Малакаҳои худхизматрасонӣ, тарбияи меҳнатӣ,	Тарбияи тандурустӣ - варзишӣ	Тарбияи маънавӣ - ахлоқӣ	Натиҷаҳои интиҳорӣ
Синфи 1 (Марҳилаи 1:шиносӣ)				
Дар фаъолияти таълимӣ ва қоидаҳои рафтор дар МТ ба хонанда таҳияи талаботи муштарак. Ташкили ҷойҳои корӣ	Бо ПМ муайян кунед, ки фарзандон кадом масъулиятҳо ва вазифаҳои хонагиро доранд. Ба ПМ исбот кунед, ки ҳаёти МТ сабаби аз хона баровардани кӯдак нест	Муҳокима бо ПМ-и речаи рӯзонаи хонандаи синфи якум дар ҳузури корманди ОС-и тиббӣ, пешгирии шамолкашӣ, саҳтдилӣ дар хона.	Иди «Бо тамоми оила биед ба МТ равем» Озоднамоии фишори ПМ, ки ба кӯдак ҳангоми қабул шудан ба МТ мегузарад. Фаъолияти МТ зиндагии шодиовар аст.	Ба МТ ташаккули муносибати мусбат, эҳтиром нисбати кормандони МТ нуфузи дарки он.
Бозиҳо дар мавзӯи «Созгории хонандагон ба таҳсил дар МТ», тренингҳо, Азхудкунии қоидаҳои МТ аз ҷониби кӯдакон. Сохтани низомии чораҳои ҳавасмандкунӣ.	Ҳар моҳ, бо кумаки ПМон, кӯдакон рӯйхати корҳои муфидро дар хона тартиб медиҳанд. Саволномаи ПМ оид ба таълими меҳнати кӯдакон	Турлет. Кумак ба омӯзгори синф дар ташкили лагер, оташбозӣ, хӯрокворӣ, ҳангоми гузарондани марҳилаҳо	Рӯзҳои зодрӯз ПМ ба ҷойҳои истироҳат ва фароғат. Назорати падарон ба рафтори кӯдакон	Муайян ва саривақт расонидани кумаки равонӣ ва педагогӣ ба ПМон
Муҳокима бо ПМ-и иҷтимоӣ. фармоиш барои хизматрасониҳои таълимӣ: - (ҳуҷҷатҳои меъёрӣ). Интишори ПМ - талабот ва интизориҳо - Эҳтиёҷоти ҷамъиятии хонандагон.	Одамон дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт (клиника, нақлиёт, мағозаҳо ва ғайра) намоиш аз ҷониби ПМ-и меҳнатӣ.	барои ПМ лектория «Бача он чиро дар хонааш мебинад, онро меомӯзад». Дар оила тарғиби тарзи ҳаёти солим.	Ташкили сафарҳо осорхонаҳо, ба театрҳо, ва ғ. Барои истироҳатҳои гуногун дар синфхонаҳо, ПМ тухфаҳо, тухфаҳо, тайёр мекунад	Дарки қоидаҳои ПМ дар бораи имконоти таълимии фарзанди онҳо

Муҳокима кардани услубҳои ПМ. Дар таълим дар ин гурӯҳи хонандагон рушди услуби қобили қабул	Якҷоя бо ПМ-он шанбегии МТ	Аз ҷониби ПМ дар оила таҳияи консепсияи ягонаи саломатӣ. «Ғизои солим дар оила» мастер-класс Аз ҷониби ПМ-он рӯнамоӣи ғизоҳои витаминдор.	Барои ПМ-он консерти анъанавии гурӯҳҳои эҷодии МТ - ПМ-и тамошобинон «Мо -ҳамфикрон»-и маҷлиси ПМ.	Барои гузаронидани фаъолияти муштарак хоҳиши ПМ.
Синфи 2 (марҳилаи 2: Фаъолияти муштарак)				
Мини-спектакл барои ПМ ва кӯдакон аз ҷониби хонандагони синфҳои 5-7 тайёр кардашуда. Нахустин машғулиятҳои синфи муассисаҳои таълимӣ.	«Шаклҳои мавҷудаи меҳнат барои кӯдакони 6-9-сола» - ҷаласаи мубоҳисавӣ. Дар робита ба рӯзи пурраи кӯдак дар ноу-хау шиносоии ПМ бо сатҳи худмаблағгузори кӯдакон ва зарурати баланд бардоштани сатҳ.	Сайёҳати 5 сола	Муаррифии «Номи ман Тахмина»	Беҳтар кардани мустақилияти кӯдак тавассути таъсири таълимии МТ ва ПМ-он
—Сабаҳои шикасти муассисаи таълимиҳо» Мизи мудаввар —Бафавутӣ яке аз сабабҳои асосии он мебошад	Тарҳрезии фото стенд «Падари ман дар кор аст»	ПМ-ро бовар кунед, ки кӯдакони ба меҳнати ҷисмонӣ берун аз МТ маҷбур кунанд	Ба омӯзгор дар эҷоди тасвир кумак кунед, ба ПМ дар омӯзиши нақшҳо кумак кунед. Тайёрии муштарак ба фаъолияти театрии кӯдакон.	Барои комёбӣ ва ноқомииҳои муҳассил тақсими масъулият
Дар дарҳои кушоди «Рӯзи дарҳои кушод» ПМ иштирок мекунанд.	Истеҳсоли буклети ҳама-ПМ «Қоидаҳои тарбияи меҳнат». —Чӣ гуна худро ассистент бояд тарбия намоем»	«ТВ дӯстӣ ё душманӣ аст?» Мизи мудаввар: маҳфили хатарнок барои барномаҳои телевизионӣ ва бозиҳои компютерӣ. Инкишоф дар фаъолияти муштарак вақтхуши ба таври стандартизатсия дар монитор ва экранҳои телевизион	Хониши волидӣ «АВС ахлоқӣ»	Ташаккули боварии ПМ ба OS
Чӣ гуна метавон мустақилияти кӯдакро ҳангоми тайёр кардани дарсҳо дод?		Омодасозии Ҷамъияти илмӣ хонандагон и «Мультфильмҳо дар ҳаёти мо»		Асосҳои салоҳияти ПМон

Синфи 3				
Ташкили машваратҳои омӯзгорони фанҳои барои ПМ-он	—Аванаҳо дар оилаи ман” Ҳикояҳои оилавӣ дар бораи анъанаҳои онҳо	Турслет	Таъсиси дарахти оила	Боварии ПМ ба ОС, хоҳиши ҳамкории минбаъда
Кор бо ПМ-и кӯдакони ақибмонда «Беҳсозии назорати ПМ дар фаъолияти таълимӣ» Род.Собр.	Иштироки ПМ-и касбҳои ҷолиб. Шиносоӣ бо касбҳои ПМ дар дарсҳои кушод оид ба хониши ҷаҳонӣ, хониши адабӣ.	Дар ҷорабиниҳои варзишӣ ва фароғатӣ ҳамчун иштирокчи, доварон «Биёед, падарон» иштироки якҷояи ПМ.	Консерт барои модарон ва дигар аъзоёни оила бо пешниҳоди хӯрокҳо - 8 март. Мизи идона дар ҳузури калонсолон	Қобилияти ПМ дар иштирок дар корҳои якҷоя.
Муайянкунии кӯдакони хавфнок - бо кӯдакони мушкил кори инфиродӣ.	ПМ якҷоя бо кӯдакон «Дастони тиллоии устоҳо» лоиҳаи «Ҳунарҳои мардумӣ»-ро омода мекунанд. Сайҳат ба корхонаи кӯлолгарӣ Шанбегӣ	Бо ПМ дар дарс рафтан дар шаҳре дар нони ҷошт. ПМ-он озмунҳо тайёр мекунанд.	«Модари ман омӯзгор аст». Нақши омӯзгорро ПМ-он меомӯзанд.	Бо муқоиса бо кӯдакони дигар фаҳмиши дурусти фарзанди шумо.
			Тарзи таълим додани кӯдак Ба хондан. Ҷаласаи оилавӣ якҷоя бо кӯдакон дар шакли конференсия баргузор карда мешавад.	Ба роҳ мондани ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳамроҳангии ҳамроҳанг байни оила ва МТ
Синфи 4 (Марҳилаи 3: худшарикӣ)				
«Нақши оила дар ташаккули ҳавасмандӣ ба омӯзиш» Debat		Қадам ПМ бояд дар бораи физиологияи як хонандаи СИ донанд	Иртиботи муштаракӣ эҷодии кӯдакон ва ПМ-и синф. Боздид аз театрҳо, кинотеатрҳо, осорхонаҳо, корхонаҳо	Огоҳии ПМ дар бораи аҳамияти таълими оилавӣ дар ташаккули ҳавасмандӣ барои фаъолияти таълимӣ
Рӯзи кушода	Роҳнамои касбӣ барои хонандагонии синфҳои ибтидоӣ	Таҳияи як албуми аксҳои хунук (дар як саҳифа аз ҳар як оила) —Бчагонро солим парвариш кунед»	Байни ПМ ва фарзандон марафони зеҳнӣ	Мавқеи фаъоли педагогии ПМ-он, ихтиёри ва огоҳии ПМ дар ҳамкорӣ бо МТ

Мушкилот барои гузаштан ба муассисаи таълимии миёна. Масъалаи озодкунии бомуваффақият. Шиносоии ПМ бо усули кор дар муассисаи таълимии миёна ва омӯзгорони оянда		Одатҳои бад - пешгирӣ дар синни наврасӣ Барномаи бозӣ: «Модар, Падар, Ман - оилаи варзишӣ»	Эҷодиёт дар якҷоягӣ бо ПМ-и лоиҳаи «Канваси Ғалаба»	Дарки бошуурокаи тавоноӣ ва сустиҳои кӯдак, муносибати эҳтиромона ба шахсияти кӯдак ва ифтихор аз дастовардҳои ӯ
Чӣ гуна ба кӯдаки шумо дар рафъи душвориҳои гузариш ба идоракунии миёна кумак расонидан мумкин аст (машварат бо равоншиноси МТ)		Даст кашидан аз ҷониби ПМ аз маҳсулоти зарарноки ғизой дар «Ҳафта бе кола ва чипҳо» Дар охир - инъикос	Ташкили сафарҳои ПМ ба шаҳрҳои дигар бо мақсади таълимӣ бо ҳам муттаҳид сохтани гурӯҳ. Интиҳоби масир дар якҷоягӣ бо фарзандон ва омӯзгор, фармоиш додани чиптаҳо, сафар бо ПМ Лоиҳаи «Хуб, муассисаи таълимии ибтидоӣ».	Огоҳии ПМ дар бораи тағйироти вобаста ба синну сол, ки дар ҳаёти кӯдак ба амал меоянд, рушди зарурати такмил додани дониш ва қобилияти педагогии онҳо; ҳамкориҳои дарозмуддати оилавӣ ва OS

Вақте ҳардуи онҳо дарк мекунанд, ки онҳо як ҳадафи умумӣ доранд - тарбияи хуб ва таълими фарзандон, ки онро танҳо бо талошҳои муштарак метавон пайдо кард, тамос бо омӯзгор ва ПМ имконпазир аст. Омӯзгор бояд барои ин, ба ПМ нишон диҳад, ки ӯ кӯдаконро мисли онҳо дӯст медорад ва бо ҳама чиҳатҳо.

2.3. Натиҷаҳои санҷиши озмоишии амсилаи ҳамкориҳои муассисаи таълимӣ ва оила

Марҳилаи ниҳии амсилаи "Ҳамкориҳои муассисаи таълимӣ ва оила дар таҳсилоти ибтидоии муосир" (2021-2022), ки дар заминаи Маркази рушди таълим ва рушди шаҳри Кӯлоб амалӣ карда шуд, ба арзебии ҳамаҷонибаи самаранокии он бахшида шуд. Дар доираи ин марҳила, скрининги назоратшавандаи волидони хатмкунандагони мактаби ибтидоӣ гузаронида шуд, ки ташҳиси амиқи қобилиятҳои маърифатӣ, равияҳои арзишӣ, муқаррароти ҳавасмандкунӣ, зеҳни эҳсосӣ ва намунаҳои рафторро дар бар мегирад.

Ташқиқот дар ду гурӯҳ гузаронида шуд: озмоишӣ (волидоне, ки дар лоиҳаи татбиқи амсилаи инноватсионии ҳамкорӣ бо оила фаъолона иштирок кардаанд) ва назоратӣ (волидоне, ки дар лоиҳа иштирок накардаанд). Озмоиши ташхисӣ доираи васеи салоҳиятҳои заруриро барои тарбияи бомуваффақияти кӯдакони синни ибтидоӣ бо назардошти хусусияти муҳити муосири таълимӣ фаро гирифт.

Мақсади марҳилаи ниҳой баҳодиҳии миқдорӣ ва сифатии самаранокии амсилаи таҳияшудаи ҳамкории оила ва мактаб мебошад. Барои ноил шудан ба ин мақсад вазифаҳои зерин гузошта шуданд:

1. Ташхиси салоҳияти волидайн: бо истифода аз усулҳои мутобиқшуда, ки ҳам санҷишҳои стандартиро дар бар мегиранд (масалан, саволномаҳо оид ба муайян кардани сатҳи изтиробии волидайн, услуби тарбия, миқсери перфекционизм) ва ҳам усулҳои сифатӣ (мусоҳибаҳои амиқ, гурӯҳҳои фокусӣ), арзебии салоҳиятҳои маърифатӣ, арзишӣ, ҳавасмандгардонӣ ва рафтори волидони ҳарду гурӯҳ гузаронида шуд. Ба муайян кардани сатҳи перфекционизм ҳам дар волидон ва ҳам дар кӯдакон диққати махсус дода шуд, зеро таъсири он ба рушди кӯдакон ва ҳолати психоэмосионӣ дар адабиети муосири психологӣ ва педагогӣ хуб ҳуҷҷатгузорӣ шудааст. Барои арзебии сатҳи перфекционизм, масалан, миқсери Хилл ва Фергюсон, ки барои аҳолии русия мутобиқ карда шудаанд, истифода шуданд.

2. Таҳлили муқоисавии натиҷаҳо: маълумоти бадастомада бо истифода аз усулҳои омори математикӣ (t-меъери донишҷӯ ва ғайра) барои муайян кардани фарқиятҳои омории муҳим байни гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ бодикқат таҳлил карда шуданд. Ин ба мо имкон дод, ки таъсири иштироки волидонро дар лоиҳа ба рушди салоҳиятҳои онҳо арзёбӣ кунем.

3. Арзебии самаранокии барнома: дар асоси натиҷаҳои ташхис ва таҳлили маълумот, хулосаҳо дар бораи самаранокии амсилаи таҳияшудаи ҳамкории оила ва мактаб дар заминаи таҳсилоти ибтидоии муосир таҳия карда шуданд. Дар ҳисобот ҷиҳатҳои қавӣ ва заифи лоиҳа муфасссал шарҳ дода шуда, тавсияҳо оид ба такмил ва васеъ кардани он ба дигар муассисаҳои таълимии шаҳри

Кӯлоб ва дар маҷмӯъ минтақа пешниҳод карда шуданд.

Бояд қайд кард, ки таҳқиқот омилҳои гуногуни иҷтимоию фарҳангиро, ки ба ҳамкориҳои оила ва мактаб дар шаҳри Кӯлоб таъсир мерасонанд, ба назар гирифт. Таҳлили алоҳидаи маълумотҳо аз рӯи вазъи иҷтимоию иқтисодии оилаҳо, сатҳи таҳсилоти волидон ва дигар нишондиҳандаҳои демографӣ гузаронида шуд. Ин имкон дод, ки тасвири пурратар ва объективӣ ба даст оварда шавад ва таносуби имконпазири байни ин омилҳо ва самаранокии ҳамкориҳои оила ва мактаб ошкор карда шавад.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои таҳияи барномаҳои мақсадноки дастгирии оилаҳо ва баланд бардоштани сифати таҳсилоти ибтидоӣ дар шаҳри Кӯлоб ва берун аз Он истифода шаванд, ки ба фароҳам овардани муҳити ҳамоҳангтар ва самаранокии таълимӣ барои кӯдакон мусоидат кунанд. Бозефтҳо инчунин метавонанд барои таҳқиқоти минбаъда дар соҳаи тарбияи оилавӣ ва психологияи рушди шахсияти кӯдак истифода шаванд.

Марҳилаи назоратии озмоиши ҷузъи маърифати салоҳияти ПМ.

Пас аз ташҳиси ҷузъи маърифатии салоҳияти ПМ бо истифода аз усули «Композитсияи ПМ-он» мо натиҷаҳои марҳилаҳои ташҳисӣ ва назоратии озмоишро, ки дар ҷадвали 9 оварда шудаанд, таҳлил кардем.

Дар марҳилаи назоратии озмоиш, мо арзиши пешрафтаи терминалии ПМ-и омӯхташударо муайян кардем (Ҷадвали 11).

Ҷадвали 11. Натиҷаҳои таҳқиқи ҷузъи маърифатии салоҳияти маърифатии ПМ-ӣ аз рӯи методикаи «Иншои ПМ-ӣ» дар марҳилаи назоратии таҳқиқот

Номи гурӯҳ	Ҷанбаи ҳамкорӣ	Шумора		%	
		ГО	ГН	ГО	ГН
1.Навӣ низой	«Мо»-и номувофиқ	17	73	14,91	23,86
2. Навӣ мавзун	«Мо»-и маҷмӯӣ	41	12	35,96	3,92
3.Навӣ дистантӣ	«Ҳамроҳ» бо ҳамкорӣ	10	55	8,78	17,97

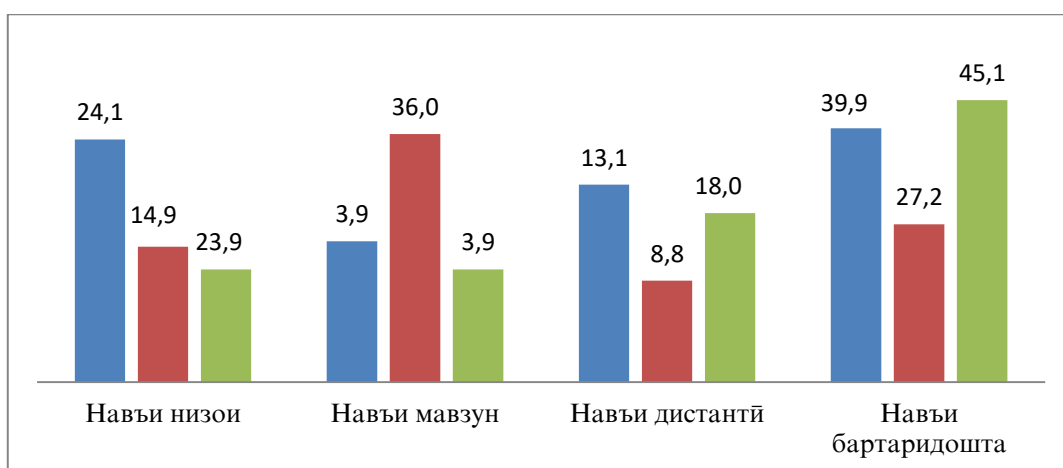
4.Навъи бартаридоштаи «ПМ-хукумфармо»	Тобеияти хукумфармой	31	138	27,19	45,10
5. Навъи бартаридоштаи «Кӯдак-хукумфармо»	Тобеияти хукумфармой	15	28	13,16	9,15
Ҳамагӣ:		114	306	100	100

Агар дар марҳилаи муайянсозӣ дар гурӯҳи озмоишӣ намуди бартарии муштарак бартарӣ дошта бошад (39,9%), чуноне ки аз маълумоти ҷадвали 9 бармеояд, пас дар марҳилаи назоратӣ намуди мутаносиб бартарӣ дошт (иловагии «Мо») - 35,96%.

Танҳо дар 27,19% оилаҳо шакли бартаридоштаи ҳамкорӣ «ПМ-хукумфармо» (хукмронӣ-пешниҳоди) муайян карда шудааст. Боқӣ монданд ба ҷойи 19%, ба ҷойи 19,1%, 14,91%, шумораи камтари оилаҳои дорои намуди номувофиқ байни ҳамбастагӣ буданд - ба ҷои 19%, 13,16% бо навъи дурдаст (муошират «наздик») оила монданд - ба ҷойи 13,1% 8,78% оилаҳо мондаанд.

Нишондиҳандаҳои ду нишондиҳанда (намудҳои ҳамчавор ва ҳамоҳангшудаи ҳамкорӣ) дар гурӯҳи назоратӣ дар як сатҳ боқӣ монданд, дар дигар мушаххасаҳо динамикаи манфии ҳамкориҳои ПМ зикр карда шуд.

Мо натиҷаҳоро дар диаграмма пешниҳод мекунем.

Диаграммаи 6. Натиҷаҳои муқоисавии омӯзиши ҷузъи маърифати салоҳияти ПМ дар ҳарду марҳилаи таҳсил

Дар марҳилаи назоратӣ тасаввур кунед, ки рейтинги арзиши ниҳоии ПМ-и гурӯҳи назоратии №1 чунин аст: Саломатии кӯдакон, ба ҳисоби миёна 4.12 аст.

Додани ҷойи аввал ба саломатӣ дар марҳилаи ташхис, тааҷҷубовар набуд: саломатии кӯдакон дар чунин пажӯҳиш ҳамеша дар ҷои аввал меистад.

Ҷадвали 12. Нишондиҳандаи арзишҳо

№	Номгӯй	Арзиш/қиматнокӣ	Сатҳу дараҷа
1	Тандурустӣ	Арзиши миёна	4,48
2	Ҳаёти ғаёлона	Арзиши миёна	4, 23.
3	Кори шавқовар	Арзиши миёна	4, 44
4	Дарку маърифат	Арзиши миёна	4, 56
5	Ҳаёти оилавии хуш	Арзиши миёна	4, 69.
6	Мавҷудияти дӯстон	Арзиши миёна	4, 72
7	Муҳаббат	Арзиши миёна	4, 79
8	Хиради ҳаётӣ	Арзиши миёна	5, 17
9	Боварӣ ба худ,	Арзиши миёна	5, 24.
10	Ҳаёти маҳсулноқ	Арзиши миёна	5. 39
11	Эътирофи ҷамъиятӣ	Арзиши миёна	6, 24
12	Рушд	Арзиши миёна	6, 45
13	Зиндагии таъмини моддӣ	Арзиши миёна	6, 67
14	Эҷодиёт	Арзиши миёна	7, 79
15	Фароғат	Арзиши миёна	8, 30
16	Хушбахтии дигарон	Арзиши миёна	10, 23
17	Озодӣ	Арзиши миёна	11,44
18	Зебоии табиат	Арзиши миёна	13, 78

Ҷадвали 13. Арзиши пешрафтаи ниҳоии падару модарон дар марҳилаи назоратии озмоиш

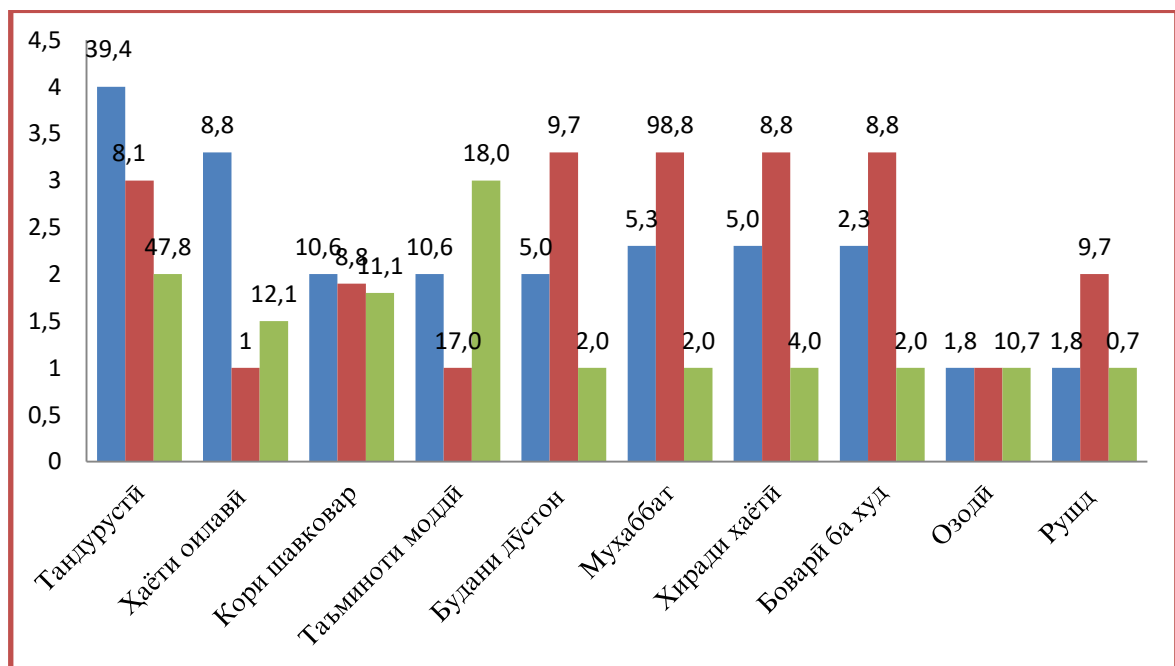
№	Номгӯи арзишҳо	Шумора		%	
		ГО	ҒН	ГО	ҒН
1	Тандурустӣ	32	146	28,07	47,71
2	Ҳаёти оилавӣ	10	37	8,77	12,09
3	Кори шавқовар	10	34	8,77	11,12
4	Таъминоти моддии зиндагӣ	8	55	7,02	17,98
5	Мавҷудияти дӯстон	11	6	9,65	1,96

6	Муҳаббат	10	6	8,77	1,96
7	Хиради ҳаётӣ	10	12	8,77	3,92
8	Боварӣ ба худ	10	6	8,77	1,96
9	Озодӣ	2	2	1,76	0,65
10	Рушд	11	2	9,65	0,65
	Ҳамагӣ	114	306	100	100

Арзишҳои пешсафи ПМ-и омӯхтаи гурӯҳи таҷрибавӣ дар марҳилаи назорат, ҳамин тариқ, ин кори ҷолиб, ҳаёти оилавӣ, эътимод ба худ, саломатӣ, рушди кӯдак, ҳузури дӯстон ва муҳаббат буданд.

Ба андешаи мо, ба таҷрибаи ҳаёти ПМ ва динамикаи номусоиди нишондиҳандаҳои саломатии кӯдакони СИ каме тағйирот дар нишондиҳандаҳои гурӯҳи назоратӣ (дар категорияҳои «саломатӣ», «кори шавқовар») ба назар мерасад.

Барои муқоиса, мо маълумоти бадастовардаи арзишҳои пешрафтаи ПМ-онро дар ҳарду марҳилаи таҳсил пешниҳод менамоем.

Диаграммаи 7. Натиҷаҳои муқоисавии омӯзиши арзишҳои терминалии ПМ дар ҳарду марҳилаи пажӯҳиш

Чӣ тавре ки аз диаграмма дида мешавад, дар ҳар ду гурӯҳи мавзӯҳо пешсафиро саломатӣ ишғол мекунад, дар ҳоле ки дар зинаи назоратии гурӯҳи

озмоишӣ ҷойи дуюмро дар категорияи «ҳаёти оила» ишғол мекунад. «Кори ҷолиб», «Дӯстӣ кардан», ҳамчунин, «муҳаббат», «ҳикмати ҳаёт», «худбоварӣ» ва «рушд». Дар гурӯҳи назоратӣ мавқеи дуюмро категорияи «Ҳаёти аз ҷиҳати моддӣ беҳатар» ишғол мекунад.

Дар зер рӯйхати арзишҳои васеи ПМ-и хатмкунандагони СИ дар марҳилаи назоратии таҳсил оварда шудааст.

Ҷадвали 14. Рейтинги арзишҳои абзори ПМ-он

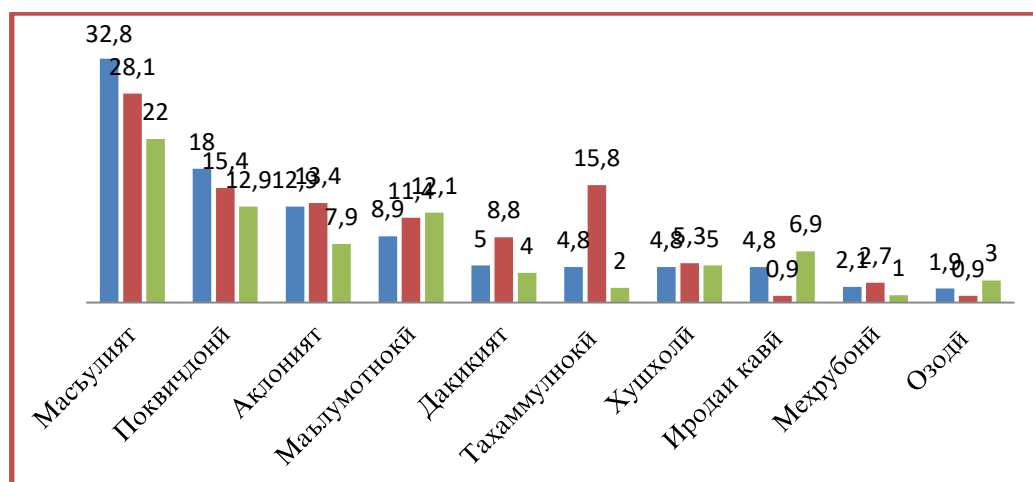
№№	Номгӯй	Арзиш/қиматнокӣ	Сатҳу дараҷа
1	Масъулият	Арзиши миёна	4,78
2	Таҳаммулпазирӣ	Арзиши миёна	5,53
3	Самаранокӣ дар корҳо	Арзиши миёна	5,77
4	Худназораткунӣ	Арзиши миёна	6,47
5	Поквичдонӣ	Арзиши миёна	6,15
6	Ақлоният/шуурнокӣ	Арзиши миёна	6,8
7	Маълумотнокӣ	Арзиши миёна	7,22
8	Дақиқият	Арзиши миёна	7,33
9	Хушҳолӣ	Арзиши миёна	8,13
10	Иродаи қавӣ	Арзиши миёна	8,94
11	Меҳрубонӣ	Арзиши миёна	8,97
12	Дархостҳои баланд	Арзиши миёна	9,69
13	Новобастагӣ	Арзиши миёна	10,0
14	Тарбиятдидагӣ	Арзиши миёна	10,12
15	Вусъати андешаҳо	Арзиши миёна	11,44
16	Иҷрогар будан	Арзиши миёна	12,18
17	Оштинопазирӣ ба иштибоҳот	Арзиши миёна	14,55
18	Ҷасурию далерӣ	Арзиши миёна	13,20

Арзишҳои афзалиятноки абзори ПМ дар ҷадвали 15 нишон дода шудаанд.

Ҷадвали 15. Арзишҳои афзалиятноки абзори ПМ

№	Номгӯи арзишҳо	Шумора		%	
		ГО	ГН	ГО	ГН
1	Масъулият	32	107	28,07	34,97
2	Поквичдонӣ	21	55	18,42	17,97
3	Ақлоният	9	41	7,89	13,4
4	Маълумотнокӣ	13	37	11,4	12,09
5	Дақиқият	10	12	8,77	3,92
6	Таҳаммулнокӣ	18	6	15,79	1,96
7	Хушҳолӣ	6	15	5,27	4,9
8	Иродаи қавӣ	1	21	0,88	6,87
9	Меҳрубонӣ	3	3	2,63	0,98
10	Новобастагӣ	1	9	0,88	2,94
	Ҳамагӣ:	114	306	100	100

Барои таҳлили муқоисавӣ арзишҳои абзори ПМ-и хонандагони синфи 1 ва ПМ-и хатмгарони муассисаи таълимии ибтидоиро дар диаграмма нишон медиҳем (Диаграммаи 9).

Диаграммаи 9. Натиҷаҳои муқоисавии омӯзиши арзишҳои абзори ПМ дар марҳилаи муқарраркунанда ва назоратӣ

Мо бо истифода аз усули муодилаи чуфтшудаи регрессияи Spearman таҳлили таносуби (коррелятсияи) маълумотро дар ҷадвали 12 нишон додем.

Маҷмуи нуқтаҳои аломатҳои таъсирбахш ва омилҳои майдони коррелятсия номида мешаванд.

Мо метавонем (барои аҳолии одӣ) дар асоси майдони таносуб фарз кунем,

ки муносибати байни тамоми арзишҳои имконпазири X (синфҳои якум) ва Y (синфи ҳафтум) ҳаттӣ аст.

Шакли $y = bx + a + s$ муодилаи ҳаттии регрессияи ҳаттӣ дорад. Ин ҷо ҳамаи тасодуфӣ аст (қаҷқунӣ, ҳалалдоршавӣ).

Барои маълумоти мо, низоми муодилаҳо шакл дорад: $10a + 100b - 100$ аст; $100a + 2231.5b - 1625$.

Ҳоло ПМ на танҳо кӯшиш мекунамд ноил шудан ба ҳамоҳангӣ дар оила ва мақсади асосии худро дар нигоҳ доштани некуаҳволии худ, балки дар рушд ва таълими фарзандон, ғамхорӣ ба ояндаи онҳо.

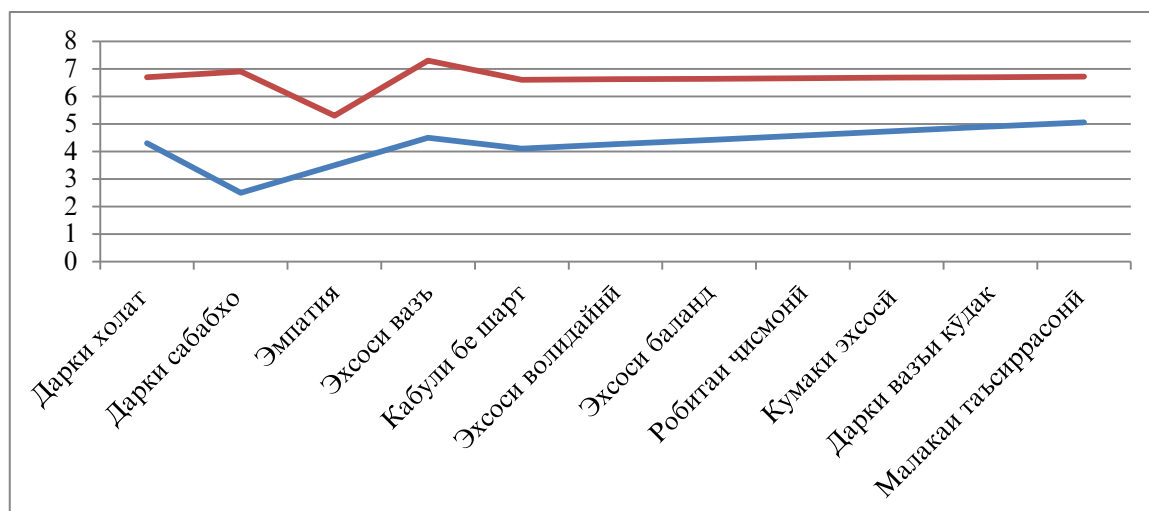
Барои ташаккули салоҳияти ПМ мо чунин мешуморем, ки омезиши ин самтҳои афзалиятноки арзиши ПМ заминаи арзанда гузошт.

Марҳилаи назоратии озмоиши ҷузъи эҳсосии салоҳияти ПМ. Натиҷаҳои таҳлили тақрорӣ ҷузъи эҳсосии салоҳияти ПМ.

Ҷадвали 16. Арзишҳои миёна ва меъёрии нишондиҳандаҳои ҷанба ҳиссиётӣ ҳамкорӣ кӯдакӣ-ПМ-ӣ дар марҳилаи назоратӣ

Тавсифи ҳамкорӣ	Марҳилаи назоратӣ	
	Қимати миёна (М)	Меъёри қимат
Қобилияти дарки вазъу ҳолат	3,95	3,7
Дарку фаҳми сабабҳои вазъу ҳолат	3,98	3,9
Эмпатия	3,67	3,5
Эҳсоси ПМ дар вазъу ҳолат	3,88	3,7
Пазируфтани бидуни қайду шарт	3,75	3,6
Пазирии худ ба сифати ПМ	3,67	3,5
Манзараи афзалиятноки эҳсосӣ	3,83	3,6
Майлу кӯшиш нисбати робитаи ҷисмонӣ	3,55	3,4
Расонидани кумаки эҳсосӣ	3,74	3,6
Самтнокӣ ба вазъу ҳолати кӯдак зимни сохтани ҳамкорӣ	2,45	3,3
Малакаи таъсиррасонӣ ба вазъу ҳолати эҳсосии кӯдак	3,88	3,7

Барои аёният натиҷаҳои муқоисавиро дар шакли диаграмма тасвир мекунем.

Диаграммаи 10. Муқоисаи арзишҳои миёна ва меъёрии нишондиҳандаҳои ҷанбаи ҳиссиётӣ ва ҳамкорӣ бо кӯдак - ПМ-и дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва назоратӣ

Чӣ тавре ки аз маълумоти дар диаграмма овардашуда бармеояд, ҷониби эҳсосии муносибати ПМ ва кӯдак дар озмоиш тағйироти ҷиддӣ нагирифтааст.

Эҳсосоте, ки одамони дигар эҳсос мекунанд, ташаккули ҳамдигарфаҳмӣ ва муносибат ба одамони гуногун, қобилияти андешаи онҳо ҳисси ҳамдардӣ.

Аз ҷониби ПМ-и хатмкунандагони СИ, ҳамин тариқ, натиҷаи омӯзиши паҳлуҳои эҳсосии ҳамкорӣ аз рӯйи усули EDREV баҳо дода шудааст. Захарова зикр мекунад, ки ПМ дар фаҳмидани ҳолати фарзандаш ҳангоми қабули бечунучарои он мушкилӣ эҳсос намекунанд, аксар вақт эҳсосоти мусбиро дар ҳолати ҳамкорӣ эҳсос мекунанд. Мо зикр кардем, ки дар ҳамкорӣ бо кӯдак набудани гиперпрексия ва истисно вуҷуд дорад.

Пас аз татбиқ кардани амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва МТ, натиҷаҳои таҳлили тақрири ҷузъи рафтори салоҳияти ПМ мувофиқи нишондоди муҳаққиқ С.Ю.Степанов [133] «Услубҳои рафтори ПМон» дар гурӯҳи таҷрибавӣ чунинанд:

Дар 38,6% ПМ-и пурсидашуда услуби эътибори таълими оилавӣ муайян

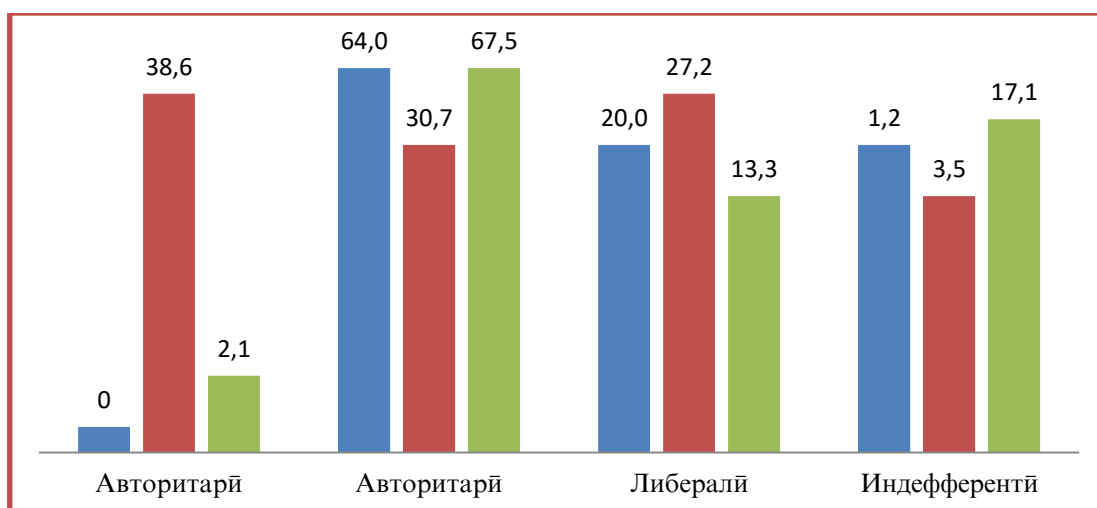
карда шудааст (44 ҳолат). Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки на танҳо нақши муҳими худро дар ташаккули шахсияти кӯдак ПМ-и хатмгарон дарк карданд, балки ба рушди худ худ кӯдак ҳуқуқи худро эътироф карданд ва ҳамеша омодаанд, ки мавқеи худро аз нав дида бароянд.

Дар 30,71% ПМ услуби ҳукмфармойӣ муайян карда шудааст (дар ҷои 35 эссе ба ҷои 73 эссе), ки паст шудани сатҳи парасторӣ ва кам шудани кӯшиши ҳамла ба ҷаҳони кӯдакро тасдиқ мекунад.

Дар 27,19% ҳолатҳо услуби либералӣ муайян карда шуд (дар 31 ПМ ба ҷои 23), ки фарзандашро хеле кадр мекунад, ба ӯ эътимод доранд, сустиҳои ӯро бебаҳс меҳисобанд, бо кӯдак баробарҳуқуқ муошират мекунад ва ба манъкунӣ ва маҳдудиятҳо майл надоранд.

Танҳо дар 3,5% ПМ як услуби ташхис ташхис шудааст (4 ба ҷои 18). Ин ақидаи моро тасдиқ мекунад, ки мушкилоти тарбияи ПМ кӯдакон мисли пештара дар дастгоҳҳои худ гузошта намешаванд, аҳамияти аввалиндараҷа пайдо кардаанд ва дар ҳолатҳои душвор ҳамеша дастгирӣ ва кумарро ҳис мекунад. Мушкилиҳои худро мустақилона ҳал кардан худашон фарзандони чунин ПМ қарор қабул мекунад.

Натиҷаҳои муқоисавии бадастомадаро дар диаграмма пешниҳод мекунем.

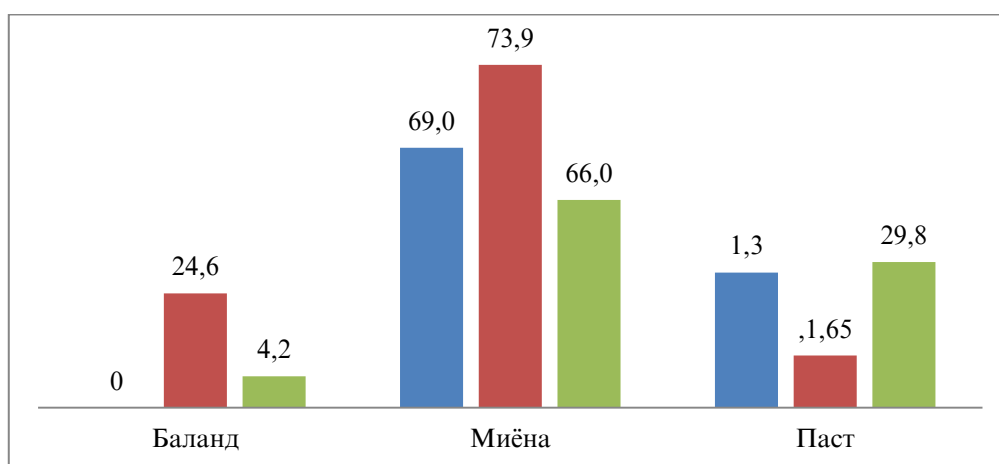

**Диаграммаи 11. Натиҷаҳои муқоисавии таҳқиқи услубҳои
Тарбияи оилавӣ дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва назоратӣ**

Коркарди натиҷаҳои пурсиши ПМи гурӯҳи озмоишӣ дар марҳилаи назоратӣ чунин натиҷаҳоро ба бор овард. Сатҳи баланди корҳои тарбиявии ПМ дар оила ва малакаи муошират дар 24,5% ПМ мушоҳида карда шуд.

Сатҳи миёнаи фаъолияти маърифатии ПМ дар оила ва малакаи муошират дар 73,86% ПМ таҳхис шудааст. Сатҳи пасти фаъолнокии таълимии ПМ дар оила ва малакаи муошират дар 1,59% ПМ таҳхис шудааст.

Натиҷаҳои муқоисавӣ дар шакли диаграмма нишон дода шудаанд.

Диаграммаи 12. Натиҷаҳои муқоисавии омӯзиши сатҳи фаъолияти таълимии ПМ дар оила ва малақаҳои муошират дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва назоратӣ

Пурсиши ПМ нишон дод, ки дар оилаҳои таҳқиқшуда, ки дар марҳилаи назоратӣ марҳилаи ташаккули таҳсил фаро гирифта шудаанд, дар оила сатҳи миёна ва баланди фаъолияти маърифатии ПМ бартарӣ дорад.

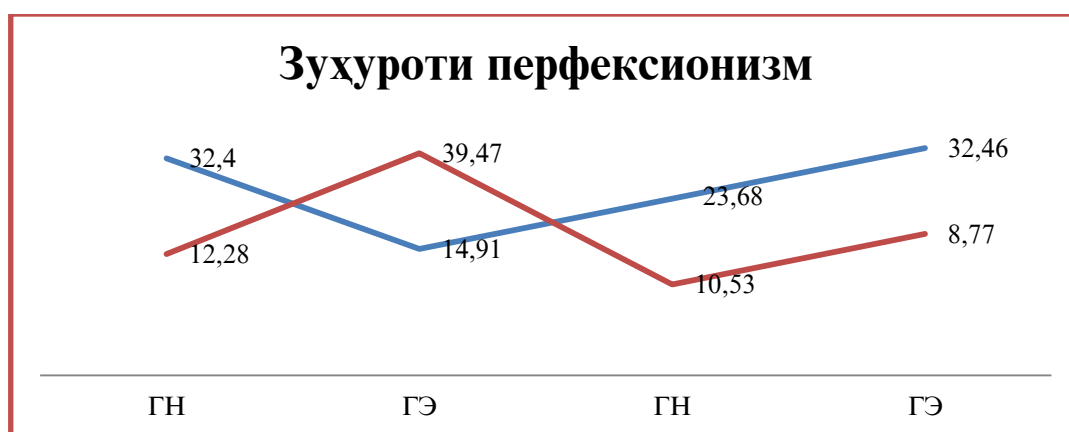
Дар бораи риояи одоби муошират бо кӯдак, зарурати ташаккули малақаҳои муоширати байнишахсӣ, қобилияти риояи меъёрҳои муошират дар ҳузури кӯдак мо фаҳмиши ПМ-онро зикр кардем.

Дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва назоратӣ дар асоси коркарди натиҷаҳои пурсиши ПМ ва суҳбат бо хонадагон чунин натиҷаҳо ба даст оварда шуданд (Ҷадвали 14).

**Ҷадвали 17. Натиҷаҳои зухури перфексионизм дар ПМ-они
гурӯҳи таҷрибавӣ дар марҳилаҳои муқарраркунада ва назоратӣ**

Меъёрҳои перфексионизм	Марҳилаи муқарраркунада		Марҳилаи назоратӣ	
	Шумора	%	Шумора	%
Ноқаноатмандӣ аз кори фарзанди худ	37	32,46	14	12,28
Афзоиши меъёрҳои баланд	45	39,47	17	14,91
Тафаккури «сиёҳ-сафед»	30	26,32	10	8,77
Боварӣ ба он ки фарзанд бояд ба мукамалӣ расад	27	23,68	12	10,53
Ташаннуҷ муносибати изтиробнок нисбат ба вазифаҳои хонагии фарзанд	37	32,46	10	8,77

Тавре ки дида мешавад, дар натиҷаи озмоиши амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва МТ дар таълими ҳозиразамон, дар зухуроти ҳама нишонаҳои камфаъолият дар ПМ ба таври равшан мушоҳида карда мешавад (Диаграммаи 11). қобилияти тавлид кардани як эътимоди «сиёҳ ва сафед»-и изтиробовар хушнудии муносибати комилонаи тафаккур нисбати меъёрҳои меҳнати кӯдакон дар хона. Супоришҳо.

**Диаграммаи 13. Натиҷаҳои муқоисаи зухуроти перфексионизм
дар ПМ дар марҳилаҳои муқарраркунада ва назоратӣ**

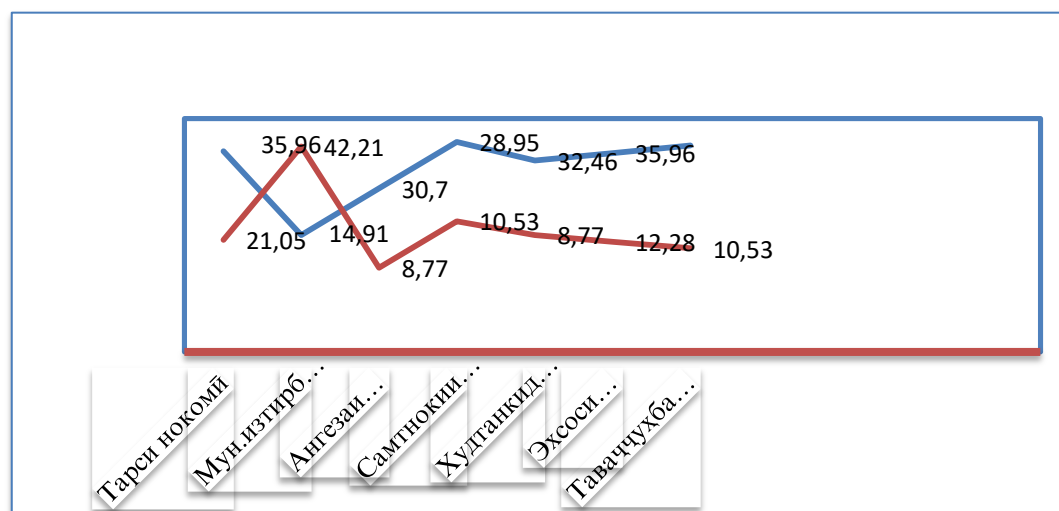
Дар кӯдаконе, ки ПМ-онашон дар марҳилаи ташаккули таҷриба иштирок

кардаанд, омӯзиши зухуроти перфекционизм, дар марҳилаҳои муайян ва назорати таҳқиқот натиҷаҳои зерин ба даст омадаанд (Ҷадвали 18).

Ҷадвали 18. Натиҷаҳои зухуроти перфекционизм дар кӯдакон дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва назоратӣ

Меъёрҳои перфекционизм	Марҳилаи муқарраркунанда		Марҳилаи назоратӣ	Марҳилаи назоратӣ
	Шумора	%	Шумора	%
Тарсу ҳарос аз ноқомӣ	66	57,89	24	21,05
Ташаннуҷ муносибати изтиробнок нисбат ба	41	35,96	17	14,91
Мавҷудияти ангеҷаи худдорӣ аз оқибатҳои манфӣ	48	42,11	10	8,77
Тамоюлҳои компулсивӣ ва шакку шубҳаҳо	35	30,70	12	10,53
Худтанқидкунии қатъӣ	33	28,95	10	8,77
Эҳсоси вобастагии арзиши «Ман» аз иҷроии фаъолият	37	32,46	14	12,28
Тавачҷуҳ ба содир нашудани иштибоҳот	41	35,96	12	10,53

Ҳамин тариқ, дар марҳилаи назоратии таҳқиқот коҳиши ҷиддии зухури перфекционизм дар кӯдакон мушоҳида мегардад (Расми 14).

Диаграммаи 14. Натиҷаҳои муқоисаи зухуроти перфекционизм дар кӯдакон дар марҳилаҳои муқарраркунанда ва назоратӣ

Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқоти назоратӣ, ҳамин тавр, мо ба хулосаҳои зерин

омадем: Дар таълими ҳозиразамон дар натиҷаи ҷорӣ намудани амсилаи ҳамкориҳои МТ ва оила тағйироти сифатӣ ба амал омаданд.

Хулосаи боби дуюм

Дар марҳилаи муқарраркунандаи таҳқиқот, ПМ-и хонандагони СИ-и МТМУ-и ш.Кӯлоб тибқи натиҷаҳои ташҳиси салоҳияти ПМ-он, бартарияти арзишҳои худшиносии касбӣ, гипер-парасторӣ, сатҳи миёна ва пасти фаъолияти таълимӣ, бартарияти услуби ҳукмфармоии таълим, бартарияти намудҳои харобиовар байни ПМ ва фарзандонро муайян карданд.

Маълумоти таҳҳисӣ нишон дод, ки дар баробари сатҳи фарҳанги педагогии волидон, изҳороти онҳо аксар вақт шубҳанок аст, ки ба ташаккули худшиносии манфии кӯдакон мусоидат мекунад. Услуби ҳукмфармоии тарбия, ки интизоми қатъӣ, талаботи баланд ва набудани дастгирии эҳсосиро дар бар мегирад, ҳамчун омилҳои калидии таъсиррасонӣ ба хоҳиши камолот дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ муайян карда шуд.

Натиҷаҳои таҳҳис инчунин таъсири муносибати касбии волидонро ба саломатии рӯҳии донишҷӯён нишон доданд, ки ин барои таҳияи амсилаи ислоҳи муносибатҳои волидайн ва кӯдакон асос гардид. Дар МТМУ-и шаҳри Кӯлоб амсилаи ҳамкориҳои самараноки оила ва мактаб ҷорӣ карда шуд, ки аз омӯзгорон талаб мекунад, ки сатҳи ҳамдигарро пурракунӣ байни волидон ва хонандагонро баланд бардоранд.

Таҳлили амсилаи ҳамкорӣ тағйироти сифатиро ошкор кард: беҳтар кардани муносибатҳои байни волидон ва фарзандон, дарки дурусти кӯдак, бартариҳои арзишҳои саломатӣ, рушди эътимод ва хушбахтӣ, кам кардани сарборӣ ва паҳн кардани услубҳои либералии тарбия. Намоиши камолоти инфиродии волидон коҳиш ёфт, хоҳиши ҳамкорӣ байни оила ва мактаб афзоиш ёфт.

Салоҳияти волидайн огоҳӣ аз ҷиҳатҳои қавӣ ва заифӣ кӯдак, эҳтиром ба шахсияти ӯ, иштироки фаъолона дар раванди таълим, эътимод ба мактаб ва хоҳиши ҳамкориҳои дарозмуддатро дар бар мегирад.

Татбиқи амсилаи ҳамкории самараноки оила ва мактаб инчунин ба рушди малакаҳои муоширати созанда бо кӯдакон дар волидон мусоидат кард. Ин дар коҳиш додани ҳолатҳои низоъ, баланд бардоштани сатҳи ҳамдардӣ ва дарки ниезҳои кӯдак ифода ефтааст. Волидон бештар аз рӯҳбаландӣ ва дастгирӣ истифода мебурданд, ки ин ба ҳолати эмотсионалии донишҷӯен таъсири мусбат расонд.

Чанбаи муҳим ташаккули малакаҳои омӯзгорон дар кор бо волидон буд, ки ба эҷоди фазои эътимод ва ҳамдигарфаҳмӣ равона карда шуда буданд. Тренингҳо ва семинарҳои мунтазам ба муаллимон кӯмак карданд, ки хусусиятҳои тарбияи оилавино бештар дарк кунанд ва усулҳои кори худро ба ниезҳои инфиродии кӯдакон мутобиқ кунанд.

Натиҷаҳои татбиқи амсила инчунин нишон доданд, ки сатҳи изтиробӣ донишҷӯен коҳиш ефтааст, ки бо коҳиши фишори волидон ва баланд бардоштани огоҳии онҳо алоқаманд аст. Кӯдакон ба худ эътимоди бештар пайдо карданд, ки ин ба фаъолияти таълимӣ ва мутобиқшавии иҷтимоии онҳо таъсир расонд.

Ҳамин тариқ, амсилаи ҳамкории оила ва мактаб самаранок будани худро тавассути фароҳам овардани шароит барои рушди ҳамоҳангии шахсияти кӯдак ва таҳкими муносибатҳои волидайн ва фарзанд исбот кард.

Яке аз дастовардҳои калидии амсила таҳкими шарикӣ байни мактаб ва оила буд. Волидон дар раванди таълим фаъолона иштирок карда, дар дарсҳои кушод, ҷамъомадҳои волидон ва чорабиниҳои муштарак иштирок карданд. Ин имкон дод, ки фазои ягонаи таълимӣ таъсис дода шавад, ки дар он манфиатҳои кӯдак дар маркази диққат қарор доранд.

Илова бар ин, ҷорӣ кардани амсила ба рушди малакаҳои худтанзимкунӣ ва масъулият дар кӯдакон мусоидат кард. Бо дастгирии волидон ва омӯзгорон, донишҷӯен дар ҳалли масъалаҳои таълимӣ мустақилтар шуданд ва бо бори эҳсосӣ бештар мубориза бурданд.

Бояд қайд кард, ки амсила инчунин ба рушди касбии омӯзгорон таъсири мусбат расонд. Муаллимон дар муносибат ба омӯзиш чандиртар шуданд, на

танҳо эҳтиёҷоти таълимӣ, балки эҳтиёҷоти эмотсионалии хонандагонро низ ба назар гирифтанд. Ин ба фароҳам овардани муҳити бароҳат ва самараноки таълимӣ мусоидат кард.

Дар дурнамои минбаъда, амсилаи ҳамкории оила ва мактаб метавонад барои ташаккули низоми устувори дастгирии кӯдакон асос гардад, ки дар он ҳар як иштирокчии раванди таълим аҳамият ва саҳми худро дар кори умумӣ эҳсос мекунад.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

Натиҷаҳои асосии таҳқиқот

Дар сатҳи ҷаҳонӣ мо тамоюлҳои умумии рушди муносибатҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ, аз ҷумла тағйироти равандҳои истеҳсолот ва тарзи истеъмолиро мушоҳида мекунем. Оилаи муосир ва нақши он дар ҷанбаи иҷтимоӣ педагогӣ низ дидагунӣҳои назаррасро аз сар гузаронидааст. Ин тағйиротҳо ҳам бо равандҳои ҷаҳонӣ, ки дар оғози асрҳои 20 ва 21 дар ҷаҳон ба амал меоянд ва ҳам бо хусусиятҳои миллии кишвари мо алоқаманданд.

Бӯҳрони иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва демографӣ ва шароити нав дар Тоҷикистон боиси мушкилоти ҷиддӣ дар соҳаи маорифи оила гардид. Бӯҳрони оила ба кӯдакон таъсир мерасонад: ташаккули сифатҳои ахлоқӣ маънавии онҳо ҳалалдор мешавад, ҷавонон дар бораи ахлоқ, вичдон ва масъулият дар назди оила, ҷамъият ва давлат тасаввуроти равшан надоранд. Оила ҳамчун интиқолдиҳандаи асосии арзишҳои иҷтимоӣ ва фарҳангӣ бо сатҳи пасти салоҳият дар масъалаҳои тарбия рӯбарӯ аст. Ҳамкориҳои нокифояи оила ва муассисаҳои таълимӣ дар ташаккули пояҳои маънавию ахлоқии шахсият ба рушди инсон таъсири манфӣ мерасонад.

Дар рафти таҳқиқот таҳлили корҳои психологию педагогии ватанӣ ва хориҷӣ, ки ба ҳамкориҳои оила ва муассисаҳои таълимӣ бахшида шудаанд, гузаронида шуд. Таснифи мушкилоти тарбия дар оилаҳои муосир таҳия шудааст. Таҳқиқотҳо тасдиқ мекунанд, ки ҷомеаи муосир бо мушкилоти ҷиддии марбут ба нақши оила ва тарбияи фарзандон рӯбарӯ аст. Ин мушкилот ҷанбаҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ, равонӣ ва педагогиро дар бар мегиранд, ки ба таҷрибаи падару модарон ва рушди насли наврас таъсир мерасонанд.

Бӯҳрони иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва демографӣ ва шароити нав дар Тоҷикистон боиси мушкилоти ҷиддӣ дар оила гардид. Бӯҳрони оила ба кӯдакон таъсир мерасонад: ташаккули сифатҳои ахлоқӣ маънавии онҳо ҳалалдор мешавад, ҷавонон дар бораи ахлоқ, вичдон ва масъулият дар назди оила, ҷамъият ва давлат тасаввуроти равшан надоранд. Оила ҳамчун

интиқолдиҳандаи асосии арзишҳои иҷтимоӣ ва фарҳангӣ бо сатҳи пасти салоҳият дар масъалаҳои тарбия рӯбарӯ аст. Ҳамкории нокифояи оила ва муассисаҳои таълимӣ дар ташаккули пояҳои маънавию ахлоқии шахсият ба рушди инсон таъсири манфӣ мерасонад.

Дар рафти таҳқиқот таҳлили корҳои психологию педагогии ватанӣ ва хориҷӣ, ки ба ҳамкории оила ва мактаб дар тарбияи насли наврас бахшида шудаанд, гузаронида шуд. Таҳлил нишон дод, ки ҳамкории бесамар байни оила ва мактаб ба як қатор омилҳо вобаста аст. Якум, ин паст будани савияи маълумот ва маданияти падару модарон аст. Дар шароити ноустувории иқтисодӣ бисёр оилаҳо маҷбур мешаванд, ки тамоми нерӯи худро барои таъмини ниёзҳои аввалия сарф кунанд ва тарбияи фарзандонро дар паси замин қарор диҳанд. Набудани вақт, ҳастагӣ ва изтиробу ҳаяҷон ба муоширати муассир бо кӯдак ва иштирок дар ҳаёти ӯ ҳалал мерасонад.

Сониян, низоми ягонаи танзими ҷамоияти оила ва мактаб вучуд надорад. Набудани максиму вазифаҳои аниқ муайяншуда, номувофиқии талабҳои падару модарон ва муаллимон боиси сарсонӣ номутобиқатии процесси таълим мегардад.

Саввум, оғайи надуштани волидайн аз усулҳои муносири тарбия ва камолоти фарзандон низ як мушкили ҷиддиест. Бисёр волидон ба усулҳои кӯҳна таъа мекунанд, ки метавонанд бесамар ва ҳатто зараровар бошанд.

Илова бар ин, таҳқиқот зарурати ҷаврии барномаҳои барои тақмил додани салоҳияти волидайн нишон дод. Ин барномаҳо бояд ба таъбиқи амалии усулҳои муносири тарбияи волидайн, инчунин ба рушди малакаҳои муоширати волидон ва тақими робитаҳои оилавӣ нигаронида шаванд.

Ҳамчунин, ҳангоми таҳияи ҷунин барномаҳо хусусиятҳои фарҳанг ва анъанаҳои тоҷиконро ба назар гирифтани зарур аст. Барои таъмини инкишофи мутаносиби шахсияти кӯдак системаи ҳамкории доимии оила, мактаб ва дигар муассисаҳои иҷтимоӣ ба вучуд овардани зарур аст. Барои ҳалли масъалаи барномаи маҷмуе тартиб додан лозим аст, ки он на танҳо тарбияи падару модарон, балки беҳтар намудани қори муассисаҳои таълимиро низ дарбар

мегирад.

Мактабҳо бояд падару модаронро ба ҳаёти мактаб фаъолона ҷалб кунанд, маҷлисиҳои падару модарон, консultasiяҳо ва семинарҳо ташкил кунанд. Инчунин, стандартҳои ягонаи кори тарбиявиро дар мактаб ва оила таҳия кардан лозим аст, то пайвастагии амалҳо ва пешгирии зиддиятҳо таъмин карда шавад.

Ҳамчунин, пурзӯр намудани нақши мақомоти давлатӣ дар дастгирии оила ва таъмини дастрасӣ ба таълиму тарбияи босифат муҳим аст. Танҳо муносибати мамӯӣ ба ҳалли ин мушкилот ба мо имкон медиҳад, ки ба натиҷаҳои мусбӣ ноил гардем ва рушди ҳамаҷонибаи насли наврасро дар Тоҷикистон таъмин кунем.

Ҷузъи иҷтимоию иқтисодиро дида мебароем. Коҳиши таваллуд, ки тамоюли ташвишовар дар бисер кишварҳои ҷаҳон аст, бо як қатор омилҳо алоқаманд аст. Дар байни онҳо арзиши баланди зиндагӣ, мушкилоти ба даст овардани манзил, набудани ҷойҳои дастрас дар кӯдакистонҳо ва мактабҳо, инчунин набудани дастгирии муносиби давлатии оилаҳои ҷавон мебошанд. Дар баробари ин, шумораи кӯдакони аз ҳукуки волидайн маҳрум афзоиш меебад, ки ин ба мушкилоти ҷиддии фаъолияти институтҳои оилавӣ ишора мекунад. Сабабҳои ин падида гуногунанд, аз майзадагӣ ва наҷъамандии волидайн то сӯиистиғода аз кӯдакон ва номутобиқати иҷтимоӣ.

Дар натиҷа, шумораи кӯдакони бепарастор меафзояд, ки ин боиси афзоиши бехонагии кӯдакон ва дар натиҷа, паст шудани сатҳи таҳсилот ва афзоиши шумораи бесаводҳо дар байни насли ҷавон мегардад. Инчунин омилҳои муҳимро, ба монанди тақсимоли нобаробари захираҳои давлатӣ, ки ба дастгирии оилаҳо ва кӯдакон нигаронида шудаанд, фаромӯш кардан мумкин нест, ки ин ба табақаҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ муҳофизатнашудаи аҳоли таъсири махсусан шадид мерасонад.

Дигаргунсозии вазифаҳои оилавӣ низ ба тарбияи фарзанд таъсири назаррас мерасонад. Кам шудани нақши издивоҷи қонунии анъанавӣ ва афзоиши оилаҳои нопурра ба рушди равонии кӯдакон таъсир расонида, барои нооромӣ ва номуайяни дар ҳаёти онҳо шароит фароҳам меорад. Тағйир додани нақшҳои

волидайн, ки бо тавонмандсозии занон дар бозори меҳнат ва дар натиҷа тақсимои баробари ӯҳдадориҳои оилавӣ алоқаманд аст (гарчанде ки идеали баробарии комил ҳанӯз дастнорас боқӣ мемонад), мушкилоти навро ба вуҷуд меорад. Таъмини муттасилии мавҷудияти кӯдак, аз ҷумла нигоҳ доштани робитаи эҳсосӣ ва субот, дар шароити ҳаракати баланд ва ритми тағиребандаи ҳаёт вазифаи махсусан душвор мегардад.

Мушкилоти психологӣ ва педагогӣ тасвири умумиро бадтар мекунад. Норозигӣ аз зиндагӣ дар оила, ки аксар вақт натиҷаи мушкилоти молиявӣ, низоъҳои байнишахсӣ ва набудани ҳамдигарфаҳмӣ байни волидон мебошад, ба неқӯаҳволии эҳсосии кӯдакон таъсири манфӣ мерасонад. Зӯрварӣ дар оила, аз ҷумла ҷисмонӣ, эмотсионалӣ ва ҷинсӣ, ба саломатии рӯҳии кӯдак зарари ҷуброннопазир мерасонад ва осеби амиқи равонию барои ҳаёт боқӣ мегузорад. Омода набудани волидон барои иҷрои вазифаҳои худ, аз ҷумла надоштани дониш дар бораи психологияи синну сол, усулҳои тарбия ва қобилияти муоширати самаранок бо кӯдак низ як мушкили маъмул аст.

Набудани барномаҳои муассири дастгирии волидони нав, ки ба пешгирӣ ва ҳалли мушкилоти оилавӣ нигаронида шудаанд, вазъро бадтар мекунад. Илова бар ин, масъулияти асосии анъанавии тарбияи кӯдак ба модар бояд аз нав дида баромада шавад, иштироқи фаъолтари падарон дар ин раванд зарур аст. Танҳо равиши ҳамаҷониба, ки тадбирҳои иҷтимоию иқтисодии дастгирии оилаҳо, барномаҳои пешгирикунанда, баланд бардоштани салоҳияти педагогии волидон ва фароҳам овардани фазои мусоиди ҷамъиятиро дар бар мегирад, имкон медиҳад, ки мушкилоти марбут ба тарбияи фарзанд дар ҷаҳони муосир самаранок ҳал карда шаванд.

Омӯзиши адабиети психологӣ ва педагогии ватанӣ ба мо имкон дод, ки консепсияи салоҳияти волидайнро таҳия кунем, ки тасаввуроти анъанавии волидонро ба таври самаранок хеле васеъ мекунад. Салоҳияти волидайн на танҳо маҷмӯи малакаҳои инфиродӣ, балки як сохтори мураккаб ва гуногунҷанбаи иҷтимоию педагогӣ мебошад, ки системаи ҳамгирошудаи сифатҳои шахсӣ, малакаҳои маърифатӣ, самтҳои арзиш, муносибатҳои

ҳавасмандгардонӣ, зеҳни эҳсосӣ ва стратегияҳои рафторӣ мебошад, ки ба некӯаҳволии кӯдак нигаронида шудаанд. Ин система динамикӣ аст ва дар тӯли давраи волидайн инкишоф ёфта, ба ниезҳои тағиребандаи кӯдак ва шароити оилавӣ мутобиқ мешавад.

Аниқ карда шуд, ки ӯзӯи муҳимтарини салоҳияти волидайн ҷанбаи маърифатӣ – қобилияти волидон барои фаҳмидани хусусиятҳои рушди рӯҳӣ ва ҷисмонии кӯдак дар марҳилаҳои гуногуни ҳаёти ӯ мебошад. Ба он донишмандони меъёрҳои синну сол, фаҳмидани хусусиятҳои инфиродии табъ ва хислати кӯдак ва донишмандони сигналҳое, ки мушкилоти рушд ӯ некӯаҳволиро нишон медиҳанд, дохил мешаванд. Ҷузӯи арзишӣ, ки афзалиятҳои волидонро дар тарбия муайян мекунад. Он назари нақши волидайн дар ҳаёти кӯдак, тасаввурот дар бораи усулҳои иҷозатдодашудаи тарбия, арзебии аҳамияти ҷанбаҳои гуногуни рушдро дар бар мегирад (масалан, муваффақияти таълимӣ, малакаҳои иҷтимоӣ, камолоти эмотсионалӣ). Ин арзишҳо ба интихоби стратегияҳо ва усулҳои ҳамкории волидайн бо кӯдак таъсири назаррас мерасонанд.

Ошкор карда шуд, ки ҷанбаи ҳавасмандгардонии салоҳияти волидайн дараҷаи таваҷҷӯҳи волидонро ба рушди кӯдак, омодагии онҳоро барои сармоягузорӣ кардани вақт, нерӯ ва захираҳо дар тарбияи онҳо инъикос мекунад. Ҳавасмандии баланд бо хоҳиши фаҳмидани кӯдак, дастгирии хоҳишҳои ӯ, кӯмак ба ӯ дар бартараф кардани мушкилот хос аст. Зеҳни эҳсосии волидайн дар фароҳам овардани фазои гарм ва дастгирӣ дар оила нақши калидӣ дорад. Қобилияти танзими эҳсосоти худ, ҳамдардӣ, қобилияти фаҳмидани ҳолати эмотсионали кӯдак ва вокуниши мувофиқ ба он калиди муносибатҳои ҳамоҳанг дар оила ва рушди солими равонии кӯдак мебошад.

Таҳқиқоти озмоишӣ собит сохт, ки ҷузӯи рафторӣ стратегияҳои мушаххаси ҳамкории волидон бо кӯдакро дар бар мегирад: услуби тарбия (ҳукмфармойӣ, демократӣ, либералӣ), усулҳои ҳавасмандкунӣ ва ҷазо, қобилияти муоширати самаранок, қобилияти ҳалли низоъҳо. Бояд қайд кард, ки услуби муассири волидайн статикӣ нест ва бояд ба тағиребии синну соли кӯдак ва тағирот дар вазъи оилавӣ мутобиқ карда шавад. Масалан, усулҳои дар

синни томактабӣ самаранок метавонанд дар наврасӣ камсамар бошанд. Ғайр аз он, салоҳияти волидайн қобилияти мурочиат ба мутахассисонро ҳангоми пайдо шудани мушкилот дар тарбия ҷе рушди кӯдак дар бар мегирад. Ин аз худшиносии маҳдудиятҳои худ ва омодагӣ ба тақмили худ шаҳодат медиҳад.

Ҳамин тариқ, салоҳияти волидайн як низоми доимо рушдебанда ва тақмилефта мебошад, ки сифати муносибатҳои волидайн ва кӯдакро муайян мекунад ва ба тамоми ҷанбаҳои рушди кӯдак, аз ҷаҳолияти таълимии онҳо то солимии равонӣ ва мутобиқшавии иҷтимоии онҳо таъсир мерасонад. Таҳқиқоти муосир бештар ба аҳамияти на танҳо сифатҳои инфиродии волидайн, балки ба таъсири заминаи иҷтимоӣ, аз ҷумла мавҷудияти ҳадамоти иҷтимоӣ ва дастгирӣ, ташаккул ва рушди салоҳияти волидайн тамаркуз мекунад.

Шароити ташкилию педагогии амсиласозӣ муайян карда шуд ва таҷрибаи таҳқиқоти мо санҷида шуд, ҷузъҳо муайян карда шуданд, меъерҳо ва нишондиҳандаҳои ҳамкории самаранокӣ оила ва МТ дар таълими муосир муқаррар карда шуданд. Баҳодиҳии сифатӣ бо мақсади муайян кардани сатҳи салоҳияти волидонӣ ҳонандагони синфҳои ибтидоӣ гузаронида шуд.

Натиҷаҳои кори озмоишӣ имкон доданд, ки мушкилоти падару модар тавассути татбиқи амсилаи ҳамкории самаранокӣ оила ва мактаб ислоҳ карда шаванд. Амсилаи ҳамкории оила ва мактаб бо назардошти мушкилоти ҳоси волидон ва нақши тағйиребандаи оила дар институти муосири оила таҳия карда шуд. Мо бори аввал барномаи татбиқи амсилаи ҳамкории самаранокӣ оила ва мактабро таҳия кардем, ки дар натиҷа дар ҳар марҳилаи рушди шарикӣ сифатҳои шахсии волидонӣ салоҳиятдор ташаккул ёфтанд.

Қисми ҳисобшудаи (е самаранокӣ) амсилаи ташаккули ҳамкории оила ва мактаб натиҷаҳои пешбинишудаи амсиларо тавсиф мекунад:

- паст шудани сатҳи камолоти падару модар ва фарзандон;
- таҳкими муносибатҳои байни муассисаҳои таълимӣ ва оила;
- баланд бардоштани дониши психологӣ-педагогии падару модар;
- баланд бардоштани масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи

фарзанд;

- чустучӯи захираҳо барои татбиқи лоиҳаҳои нави таълимӣ.

Натиҷаҳои кори озмоишӣ, ки ба озмоиши амсилаи ҳамкории самараноки оила ва мактаб нигаронида шудаанд, як қатор ҷанбаҳои муҳимро ошкор карданд, ки таҳлил ва ислоҳи муфассалро талаб мекунанд. Мақсади ибтидоӣ паст кардани сатҳи камолоти волидон ва фарзандон ба таври нодуруст баён карда шуд. Тавсифи дақиқтар ҳамчун "тағиребии сатҳи камолот" хоҳад буд, ки ҳам коҳиш додани парасторӣ ва гиперопека ва ҳам баланд бардоштани сатҳи мустақилият ва масъулият дар кӯдакон ва ҳам волидон дар заминаи раванди таълим мебошад.

Маълумотҳо нишон доданд, ки амсила дар ин самт самаранок кор мекунад. Таҳлили нишондиҳандаҳо нишон дод, ки волидоне, ки дар татбиқи барнома фаъолона иштирок мекунанд, кам шудани изтироб дар бораи муваффақияти кӯдакон ва афзоиши эътимод ба қобилиятҳои худ ҳамчун мураббиенро мушоҳида карданд.

Дар навбати худ, кӯдакон худбаҳодиҳӣ ва ҳавасмандии худро ба таҳсил афзоиш доданд, ки ин бо маълумоти пурсиш ва мушоҳидаҳои муаллимон тасдиқ карда мешавад. Таҳкими муносибатҳои муассисаҳои таълимӣ ва оила низ ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардид. Барномаи ҷорӣ мулоқоти мунтазами волидон бо омӯзгорон, ҷорабиниҳои муштарак, машварати мутахассисон ва платформаи онлайнро барои мубодилаи иттилоот ва муҳокимаи мушкilot дар бар мегирифт.

Таҳлили маълумот нишон дод, ки шумораи волидоне, ки дар ҳаёти мактаб фаъолона иштирок мекунанд ва сатҳи эътимод ба омӯзгорон афзоиш ёфтааст. Таъсиси системаи шаффофи огоҳ кардани волидон дар бораи дастовардҳо ва мушкilotи кӯдакон ба муколамаи созандатар ва ҳалли самараноки мушкilotи ба миён омада мусоидат кард.

Баланд бардоштани донишҳои психологӣ-педагогии волидон тавассути силсилаи семинарҳо, мастер-классҳо ва машваратҳои инфиродӣ ба даст оварда мешуд. Воҳӯриҳои мавзӯӣ, ки ба масъалаҳои психологияи синну сол, усулҳои

таълим ва рушди кӯдак бахшида шудаанд, ба ташаккули фаҳмиши мувофиқтари раванди таълим ва нақши онҳо дар он мусоидат карданд. Маводҳои методии таҳияшуда, ки дар платформаи онлайн дастрасанд, дастрасии доимии маълумоти заруриро таъмин мекарданд.

Натиҷаҳои санҷиш нишон доданд, ки сатҳи дониши волидон дар соҳаи психология ва педагогика пас аз гузаштани барнома ба таври назаррас афзоиш ёфтааст. Баланд бардоштани масъулияти волидон дар таълим дар иштироки фаъолтар дар ҳаёти мактаб, кӯмак ба кӯдакон дар иҷрои вазифаҳои хонагӣ, назорати раванди таълим ва ҳамкории созанда бо омӯзгорон зоҳир шуд.

Барномаи таҳияшуда волидонро водор сохт, ки на танҳо аз ҷиҳати академӣ, балки дар рушди хислатҳои шахсии худ ба таҳсили фарзандони худ фаъолтар ҷалб карда шаванд. Бояд қайд кард, ки модел хусусиятҳои инфиродии оилаҳоро ба назар гирифта, ба самарани ҳадди аксар ноил гардид. Таҳқиқоти минбаъда ба тақмили модел, бо назардошти натиҷаҳои бадастомада ва мутобиқ кардани он ба заминаҳои гуногуни иҷтимоӣ ва фарҳангӣ равона карда мешавад.

Дар натиҷаи таҳлили ҳамкории байни оила ва муассисаи таълимӣ дар заминаи таҳсилоти ибтидоии муосир тағйироти назарраси сифатӣ вобаста ба муносибатҳои байни волидон ва фарзандон ва ҳамкории оилаҳо бо муассисаҳои таълимӣ ошкор карда шуданд.

Якум, дар соҳаи муносибатҳои байни волидон ва фарзандон сатҳи баланди таҳсилоти волидон 24,55% - ро ва ҳиссаи назарраси волидони дорои сатҳи миёнаи таҳсилот 43,86% - ро ташкил медиҳад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки аксари волидон аҳамияти таҳсилотро дарк мекунанд ва меҳоянд дониш ва арзишҳои худро ба фарзандони худ расонанд. Дар айни замон, сатҳи пасти фаъолият дар қорҳои алоҳида, ки ҳамагӣ 1,6% - ро ташкил медиҳад, зарурати баланд бардоштани иштироки волидон дар раванди таълимро нишон медиҳад. Дар гурӯҳи назоратӣ ин нишондиҳандаҳо ба таври назаррас фарқ мекунанд: 4.21% волидон сатҳи баланди таҳсилот, 73.86% миёна ва 29.76% паст доранд.

Ғайр аз он, волидон дар бораи фарзандони худ дар муқоиса бо дигар кӯдакон дарки кофӣ доранд, ки ин як ҷанбаи муҳим барои ташаккули

муносибатҳои солим дар оила мебошад. Коҳиши иртиботи волидайн низ ба рушди ҷамоҳангтари кӯдак мусоидат мекунад. Бояд қайд кард, ки дар муносибатҳои волидайн ва фарзанд услубҳои фармонфармой (38.6%) ва либералӣ (27.19%) бартарӣ доранд, ки метавонанд ба ҳолати эмотсионалӣ ва худбаҳодиҳии кӯдак таъсир расонанд. Инчунин коҳиши падидаҳои перфекционизм нисбат ба волидон ба кӯдакон мушоҳида мешавад, ки ин омили мусбат барои саломатии психоэмосионии кӯдакон мебошад.

Дуҷум, муносибатҳои байни оила ва муассисаи таълимӣ бештар ҷамоҳанг мешаванд. Эҷоди ҳамдигарфаҳмӣ байни волидон ва омӯзгорон ва хоҳиши ҳамкорӣ барои шарикӣ муассир шароит фароҳам меорад. Ин ба волидон имкон медиҳад, ки равандҳои таълимро беҳтар дарк кунанд ва дар онҳо фаъолтар иштирок кунанд. Бояд қайд кард, ки кам шудани нишонаҳои камолоти волидайн дар муассисаи таълимӣ ба фазои ҳамкорӣ низ таъсири мусбат мерасонад.

Ҳамин тариқ, метавон хулоса кард, ки тағироти сифатӣ дар муносибатҳои байни оила ва муассиса ба раванди самараноки таълим ва рушди ҷамоҳангии кӯдакон мусоидат мекунад. Барои боз ҳам беҳтар кардани вазъ, зарур аст, ки кор оид ба ҷалби волидон ба раванди таълим ва баланд бардоштани фаъолияти онҳо идома дода шавад, ки дар навбати худ ба рушди бомуваффақияти кӯдакон ва таҳкими робитаҳои байни оила ва муассиса мусоидат хоҳад кард.

Натиҷаҳои пажӯҳиш умуман, ба хулосаҳои зерин оварда расониданд:

1. Таҳқиқоти ҳамкориҳои омӯзгор, волидайн ва донишҷӯ дар раванди таълим як қатор ҷанбаҳои муҳимро муайян кард, ки таҳлили муфассал ва рушди минбаъдaro талаб мекунанд. Бозефтҳо нишон медиҳанд, ки ҳамкориҳои муассир байни ин се ҷониб худ аз худ ба вучуд намеояд, балки ташаккули мақсаднок ва мунтазамро талаб мекунад. Муваффақияти ҳамкорӣ дар доираи "омӯзгор-шогирд", "омӯзгор-падару модар" ва "шогирд-падару модар" бевосита аз фароҳам овардани шароити махсуси ташкилию педагогӣ вобаста аст. Ин на танҳо вохӯриҳои тасодуфӣ ё чорабиниҳои якдафъаина, балки як системаи мулоҳизакоронаи ҳамкорӣ мебошад, ки ҳадафҳо, вазифаҳо, усулҳо ва шаклҳои

мушаххаси корро дар бар мегирад [1-М], [7-М].

2. Хулосаи аввали таҳқиқот таъкид мекунад, ки тақвияти ҳамкориҳои байни омӯзгор ва волидон як раванди мураккабест, ки диққати махсусро ба малакаҳои муошират, ба назар гирифтани хусусиятҳои инфиродии ҳар як оила ва инчунин қобилияти бартараф кардани монеаҳои имконпазири муошират талаб мекунад. Фаҳмидани он муҳим аст, ки волидон дорои сатҳҳои гуногуни таҳсилот, вазъи иҷтимоӣ иқтисодӣ ва таҷрибаи шахсии волидайн мебошанд, ки ногузир ба иштироки онҳо дар раванди таълим таъсир мерасонанд. Аз ин рӯ, таҳияи стратегияи муассири ҳамкорӣ бояд ин гуногунрангиро ба назар гирад ва равишҳои чандиреро, ки ба ҳолатҳои мушаххас мутобиқ карда шудаанд, пешниҳод кунад. Масалан, барои волидони дорои вақти маҳдуд воҳӯриҳои кӯтоҳ ва иттилоотӣ ва барои волидоне, ки ба иштироки амиқ манфиатдоранд, имкони иштирок дар дарсҳо, иштирок дар гурӯҳҳои корӣ ё машварати онлайн пешниҳод карда мешаванд [5-М].

3. Хулосаи дуюм ба аҳамияти эътирофи оила ҳамчун субъекти баробарҳукуки раванди таълим диққат медиҳад. Ин маънои онро дорад, ки гузариш аз амсилаи анъанавӣ, ки мактаб ҳамчун манбаи ягонаи дониш ва тарбия амал мекунад, ба амсилаи шарикӣ, ки волидон иштирокчиени фаъоли фаъолияти таълимии фарзанди худ мебошанд. Аммо, фаҳмидани он муҳим аст, ки "оила ҳамчун субъект" мафҳуми абстрактӣ нест, балки одамони мушаххас бо ақидаҳо, арзишҳо ва имкониятҳои инфиродии онҳо мебошанд. Аз ин рӯ, ҳамкориҳои самаранок ташаккули салоҳияти таълимии волидонро талаб мекунад-фаҳмидани принципҳои таълим, усулҳои таълим, хусусиятҳои рушди кӯдак дар марҳилаҳои гуногуни ҳаёти ӯ. Ин на танҳо пешниҳоди иттилоот, балки рушди малакаҳои таҳлили мустақили раванди таълимии кӯдак, гузоштани ҳадафҳо ва таҳияи стратегияҳои ҳамкорӣ бо мактабро дар бар мегирад. Дар ин замина, барномаҳои махсуси маърифати волидайн, ки ба гурӯҳҳои гуногуни волидон мутобиқ карда шудаанд, бояд таҳия ва татбиқ карда шаванд [2-М], [5-М].

4. Хулосаи сеюм ба зарурати таҳияи системаи ҳамкорӣ ишора мекунад, ки ниезҳои ҳамаи иштирокчиени раванди таълимро ба назар мегирад: мактаб,

хонандагон ва волидон. Ин маънои сохтани системаи ҳамгирошударо дорад, ки дар он ҳамаи ҷузъҳо ба ҳам пайвастанд ва якдигарро пурра мекунад. Масалан, маълумот дар бораи дастовардҳо ва мушкилоти донишҷӯ бояд дар байни омӯзгор ва волидон озодона гардиш кунад, дар ҳоле ки принципҳои махфият ва ахлоқро ба назар мегирад. Система бояд чандир ва мутобиқ бошад, ки ба шумо имкон медиҳад, ки вобаста ба вазъияти мушаххас тасҳеҳоти зарурӣ ворид кунед [8-М], [9-М].

5. Хулосаи чорум нақши калидии рушди салоҳияти волидонро таъкид мекунад. Ин на танҳо огоҳ кардани волидонро дар бораи усулҳои таълим ва тарбия, балки инчунин инкишоф додани қобилияти онҳо барои мустақилона таҳлил кардани раванди таълимии фарзандашон, ҳамкорӣ бо омӯзгор ва мактаб ва фароҳам овардани фазои хонагӣ барои таҳсил ва рушд дар бар мегирад. Сатҳи салоҳияти волидайн омили муҳимест, ки ба фаъолияти таълимӣ ва рушди ҳамоҳангии кӯдак таъсир мерасонад. Аз ин рӯ, сармоягузорӣ ба таълими волидайн барои баланд бардоштани самаранокии системаи маориф дар маҷмӯъ аз ҷиҳати стратегӣ муҳим аст [8-М], [10-М].

6. Хулосаи панҷум ба ҷанбаҳои амалии ҳамкорӣ дахл дорад. Таҳқиқот як қатор воситаҳои ташкилӣ ва педагогиро муайян кард, ки ба омӯзгор имкон медиҳанд, ки бо волидон ва фарзандон самаранок ҳамкорӣ карда, салоҳиятҳои заруриро дар волидон ташаккул диҳанд. Ин воситаҳо метавонанд шаклҳои гуногуни вохӯриҳо, платформаҳои мубодилаи иттилоот, лоиҳаҳо ва ҷорабиниҳои муштарак ва тренингҳо ва семинарҳои махсус таҳияшударо дар бар гиранд. Ҷанбаи калидӣ эҷоди муносибатҳои эътимодбахш байни омӯзгор, волидайн ва донишҷӯ мебошад, ки ба ҳамкории муассиртар мусоидат мекунад [6-М], [10-М].

7. Амсилаи таҳия ва татбиқшуда оиларо ҳамчун як субъекти воқеии ҷараёни таълим, ки муассисаи таҳсилоти ҳамагонӣ амалӣ мекунад, тавсиф мекунад. Барномае, ки дар доираи ин амсила амалӣ карда мешавад, барои тағйири сифати ҳамкориҳои ҳамаи субъектҳои ҷараёни таълим ҳамчун заминаи объективӣ хизмат мекунад [2-М], [3-М], [5-М].

Хулоса, таҳқиқот тасдиқ мекунад, ки ҳамкориҳои муассир байни омӯзгор, волидайн ва донишҷӯ шартҳои зарурӣ барои ба даст овардани натиҷаҳои баланд дар соҳаи маориф мебошад. Аммо, ин ҳамкорӣ аз ҷониби ҳамаи иштирокчиён кӯшишҳои мақсаднок ва фароҳам овардани шароити махсуси ташкилию педагогиро талаб мекунад.

Таҳқиқоти минбаъда метавонад ба таҳияи усулҳо ва воситаҳои мушаххас барои баланд бардоштани самаранокии ҳамкорӣ, инчунин таҳлили натиҷаҳои дарозмуддати татбиқи амсилаҳои гуногуни ҳамкорӣ равона карда шавад. Инчунин омилҳои фарҳангӣ ва иҷтимоиро ба назар гирифтани муҳим аст, ки метавонанд ба хусусият ва самаранокии ҳамкориҳои омӯзгор, волидайн ва донишҷӯ таъсир расонанд. Равиши системавӣ, ки ҳамаи ин далелҳоро ба назар мегирад.

Ҳамин тариқ, ҳадафи дар назди таҳқиқоти диссертационӣ гузошташуда ба даст оварда шуда, фарзияи таҳқиқот тасдиқи худро ҷамъааст ва вазифаҳои таҳқиқот пурра иҷро гардидаанд.

Таҳқиқотро метавон дар самти татбиқи амсилаи ҳамкорӣ байни оила ва муассисаи таълимӣ дар тӯли тамоми давраи таҳсил дар раванди корҳои таълимиву тарбиявӣ дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ идома дод.

Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Бо истифода аз тавсияҳои зерин муассисаҳои таълимӣ метавонанд барои ҳамкорӣ бо оилаҳо муҳити муассиртар ва самараноктар фароҳам оранд, ки ин дар навбати худ ба натиҷаҳои таълимии хонандагон таъсири мусбат мерасонад:

1. Фароҳам овардани шароит барои ҳамкорӣ: Бояд барномаҳо ва чорабиниҳои махсус таҳия карда шаванд, ки ба ташаккули ҳамкориҳои устувори байни омӯзгорон ва волидон равона карда шудаанд. Ин метавонад вохӯриҳои мунтазам, семинарҳо ва тренингҳоро дар бар гирад, ки дар он масъалаҳои раванди таълим ва нақши волидон дар он муҳокима карда мешаванд.

2. Муайян кардани нақш ва вазоифи иштирокчиени раванд: Муайян кардани нақши ҳамаи иштирокчиени раванди таълиму тарбия - омӯзгорон, волидон ва хонандагон - муҳим аст. Ин барои пешгирӣ кардани нофаҳмиҳо ва баланд бардоштани самаранокии ҳамкорӣ кӯмак хоҳад кард.

3. Таълими волидайн: Гузаронидани курсҳо ва семинарҳо барои волидон оид ба педагогика ва психология барои баланд бардоштани огоҳии онҳо дар бораи аҳамияти иштироки онҳо дар раванди таълиму тарбия ва усулҳои дастгирии кӯдакон дар таҳсил.

4. Эҷоди муҳити мусоиду озод: Таъмини муҳити мусоиду озоди равонӣ барои кӯдакон ва волидон дар муассисаи таълимӣ. Ин метавонад фароҳам овардани ҷойҳои мусоид барои муошират ва инчунин ташкили чорабиниҳоеро дар бар гирад, ки ба таҳкими робитаҳои байни оила ва мактаб мусоидат мекунанд.

5. Эҷоди алоқаи мутақобила: Татбиқи низоми алоқаи мутақобила ба волидон ва омӯзгорон имкон медиҳад, ки андешаву мулоҳизаҳо ва пешниҳодҳои худро оид ба беҳтар кардани раванди таълиму тарбия мубодила кунанд. Инро тавассути пурсишҳо, саволномаҳо ё муҳокимаҳои кушод амалӣ кардан мумкин аст.

6. Таҳия ва амалиозии лоиҳаҳои муштарак: Ташкили лоиҳаҳои муштаракӣ таълимиву тарбиявӣ бояд ҳам волидон ва ҳам омӯзгоронро дар бар гиранд. Ин метавонад, масалан, лоиҳаи беҳтар кардани инфрасохтори мактаб ё чорабиниҳои муштаракӣ фарҳангӣ бошад.

7. Мониторинг ва арзебии фаъолият: Мониторинги мунтазам ва арзебии самаранокии ҳамкориҳои оила ва муассисаи таълимӣ имкон медиҳад, ки ҷиҳатҳои қавӣ ва заифи ҳамкорӣ муайян карда шаванд ва ба раванди ҳамкорӣ тасҳеҳоти зарурӣ ворид карда шаванд.

8. Дастгирии ташаббусҳои волидайн: Ташвиқи ташаббусҳои волидайн барои ташкили чорабиниҳо ва лоиҳаҳои иловагӣ, ки метавонанд раванди таълимро ғанӣ гардонанд ва ба рушди кӯдакон мусоидат кунанд.

9. Ҳамкории дарозмуддат: Таҳияи стратегияи ҳамкории дарозмуддат, ки тағйиротро дар муҳити таълимӣ ва ниезҳои ҳамаи иштирокчиени раванд ба назар мегирад.

10. Тавсеаи таҳқиқот: Идомаи таҳқиқоти ҳамкории оила ва муассисаи таълимӣ барои муайян кардани равишҳо ва усулҳои нав, ки ба беҳтар шудани сифати таълим дар ҳама сатҳҳо мусоидат мекунанд.

11. Маълумот дар бораи дастоварду мушкilot: Бояд мунтазам ба волидон дар бораи дастоварду муваффақият ва мушкilotи фарзандонашон, инчунин натиҷаҳои раванди таълим дар маҷмӯъ маълумот дастрас гардад. Ин метавонад тавассути бюллетенҳо, варақаҳои иттилоотӣ ё чорабиниҳои махсус амалӣ карда шавад, ки волидон натиҷаҳои фаъолияти таълимиву тарбиявии фарзандони худро мунтазам огоҳ мешаванд.

12. Таъсиси кумитаи волидайнӣ хонандагонӣ синф: Кумитаи волидайн дар ҳаёти синф фаъолона иштирок карда, дар ташкили чорабиниҳо кӯмак мерасонад ва ҳамчун пайванди байни волидону омӯзгорон, роҳбари синф ва маъмурияти муассисаи таълимӣ хизмат хоҳад кард.

13. Истифодаи технологияҳои рақамӣ: Татбиқи платформаҳои рақамӣ барои муошират ва мубодилаи иттилоот байни волидон ва омӯзгорон метавонад истифодаи барномаҳои маҷозӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ ё порталҳои махсуси таълимиро дар бар гирад, ки дар он волидон метавонанд маълумоти нав гиранд ва дар муҳокимаҳо иштирок кунанд.

14. Дастгирии муносибати инфиродӣ: Таҳияи нақшаҳои ҳамкории инфиродӣ барои ҳар як оила бо назардошти ниезҳо ва шароити беназири онҳо. Ин ба эҷоди равиши бештар фардӣ ба ҳамкорӣ ва баланд бардоштани самаранокии он мусоидат мекунад.

15. Ташкили чорабиниҳои муштарак: Гузаронидани чорабиниҳои муштарак, аз қабili дарсҳои кушод, мусобиқаҳои варзишӣ, ҷашнҳои фарҳангӣ ва семинарҳо ба таҳкими робитаҳои байни оила ва муассисаи таълимӣ мусоидат мекунанд.

16. Муҳокимаи масъалаҳои мубрам: Эҷоди платформаҳо барои муҳокимаи масъалаҳо ва масъалаҳои мубрами волидон ва муаллимон. Ин метавонад тавассути мизҳои мудаввар, конференсҳо ё лексияҳои кушод амалӣ карда шавад, ки дар он ҳамаи иштирокчиён метавонанд фикру пешниҳодҳои худро баён кунанд.

17. Дастгирии саломатии равонӣ: Татбиқи барномаҳои дастгирии солимии равонии ҳам кӯдакон ва ҳам волидон. Ин метавонад машварат бо равоншиносон, омӯзиш оид ба идоракунии изтиробу ҳаяҷон ва рушди зехни эҳсосиро дар бар гирад.

18. Арзебии ниез ва эҳтиёҷот: Мунтазам гузаронидани пурсишҳо ва саволномаҳо дар байни волидон ва муаллимон барои муайян кардани ниезҳо ва интизориҳои онҳо аз ҳамкорӣ барои мутобиқ кардани барномаҳо ва чорабиниҳо ба дархостҳои воқеии иштирокчиён кӯмак хоҳад кард.

19. Ҳавасмандгардонии иштирок: Таҳияи низоми ҳавасмандгардонӣ барои волидоне, ки дар ҳаёти мактаб фаъолона иштирок мекунанд. Ин метавонад эътирофи сахми онҳо дар маҷлисҳо, мукофотҳо ё шаҳодатномаҳо барои иштироки фаъол бошад.

20. Ба эътибор гирифтани фикру мулоҳизаҳои хонандагон: Ворид кардани хонандагон ба раванди арзебии ҳамкории оила ва муассисаи таълимӣ метавонад барои фаҳмидани чӣ гуна беҳтар кардани ҳамкорӣ ва самараноктар кардани он арзишманд бошанд.

ФЕҲРИСТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Абдрахманова, Г.С. Диагностический подход к оценке эффективности управления современной школой : автореф. дис. ... канд. сд. наук / Г.С. Абдрахманова. - Казань, 1998. - 22с.
2. Абдурашидов, Н.Ф. Психологические причины трудностей в детско-родительских отношениях у подростков-правонарушителей в условиях их пребывания в республиканской специальной школе г. Душанбе / Н.Ф. Абдурашитов // Наука и инновация. - Д., 2015, №2(12). - С. 40-48
3. Алиев, С.Н. Особенности управления развитием общего образования в условиях рынка: дис. ... канд. пед. наук / С.Н. Алиев. - Махачкала, 1998.
4. Алимӣ, Ҷ. Мушкилоти педагогӣ / Ҷ. Алимӣ, А.И. Даминова [Матн]. - Душанбе, «Эр-Граф», 2015. – 224 с.
5. Алифбой меҳрубонӣ // Мураттибон: Н.М. Токаева, Б. Мачидова. - Душанбе, 1993. - 24с.
6. Амирова, Г. Ҳамкории оила ва МТ дар тарбияи хонандагон / Г. Амирова // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. - Д., 2020. №1 (29). - С. 57-61
7. Амонов, Н.Қ. Асосҳои психологияи муоширати педагогӣ / Н.Қ. Амонов. - Душанбе, 2003. - 186с.
8. Антологияи ақидаҳои педагогии халқи тоҷик // Зери таҳрири: С. Сулаймонӣ, Х. Афзалов, И.Х. Каримова. - Душанбе: Матбуот, 2008. - 338с.
9. Антонов, А.И. Кризис семьи и родительства / А.И. Антонов // Проблемы родительства и планирования семьи / Отв. ред. А.И. Антонов. - М.: ИС РАН, 1992.
10. Антонов, А.И. Социология семьи / А.И. Антонов, В.М. Медков. - М.: МГУ; Изд-во МГУ, 1996. - 304с.
11. Арьес, Ф. Ребенок и семейная жизнь при Старом

порядке/Ф.Арьес/Пер. с франц.-Екатеринбург:Изд-во Урал, ун-та,1999.-416с.

12. Асмолов, А.Г. О программно-методическом обеспечении дошкольного образования в контексте педагогики развития/А.Г.Асмолов// Дошкольное воспитание.-1995.-№7.

13. Асмолов, А.Г.Образование как расширение возможности развития личности (от диагностики отбора к диагностике развития)/А.Г. Асмолов, Г.А.Ягодин.-М.,1990.

14. Атахонов, Т. Очеркҳои ғояҳои педагогӣ/Т.Атахонов, М.Лутфуллоев, Ф.Шарифов.-Душанбе,2005.

15. Афанасьев, В.В. Управленческая проблема как объект педагогических исследований/В.В Афанасьев, П.И.Пидкасистый//Педагогика.-2001.-№ 5.-С.12-17.

16. Афанасьев, В.Г. Моделирование как метод исследования социальных систем/ В.Г.Афанасьев//Системные исследования:ежегодник.-М.: Наука, 1982.-С.26-46.

17. Афанасьев, В.Г. Общество: системность, познание, управление / В.Г. Афанасьев. - М.: Политиздат,1981.-432с.

18. Афзалӣ, Ҷ. Аз таърихи фалсафаи таҳсилоти Тоҷикистон/Ҷ.Афзалӣ/Академияи илмҳои педагогӣ.-Д.,Ирфон,2008.-113с.

19. Афзалов, Х. Таърихи педагогикаи халқи тоҷик/Х.Афзалов, Б.Раҳимов.-Душанбе,1994.-102с.

20. Ашуров, Ғ.А. Фарҳанги маънавӣ ҳамчун шакли худшиносии шахсият (Анъанаҳо ва замонҳои муосир)//Ғ.Ашуров//Маҷмаи конфронси илмӣ-амалии «Фарҳанг,таҳсилот: асриXXI».-Душанбе, 2002.-228с.

21. Бабанский, Ю.К. Избранные педагогические труды/Ю.К.Бабанский.-М.: Педагогика,1989.-558с.

22. Байзоев, А. Таҳсилоти фарогир: раҳёфти маҷмӯӣ ба ҳалли мушкилот дар заминаи таҷрибаи пешқадам.-Душанбе: Донишварон,2017.-150с.

23. Барномаи давлатии рушди таҳсилот ҶТ солҳои 2010-2015.- Душанбе,2009.-48с.

24. Белоногова, В.Н. Гуманизация взаимодействия школы и семьи как фактор становления личности школьника: дис. ... канд. пед. наук. - Магнитогорск, 2000. - 167 с.
25. Беспалько, В.П. Мониторинг качества обучения - средство управления образованием / В.П. Беспалько // Мир образования. - 1996. - № 2. - С. 31-38
26. Беспалько, В.П. Педагогика и прогрессивные технологии / В.П. Беспалько. - М.: ИПО МО России, 1995. - 336 с.
27. Богачёва, Н.В. Родительство как фактор устойчивости семьи в современном российском обществе. Дисс.... канд. социол. Наук / Н.В. Богачёва. - Казань, 2005. - 245 с.
28. Богданова, О.С. Методика воспитательной работы в начальных классах / О.С. Богданова, В.И. Петрова. - М.: Просвещение, 1975. - 192 с.
29. Бодалев, А.А. О формировании отношений в семье / А.А. Бодалев // Советская педагогика. - № 8. - С. 39-44.
30. Бодалев, А.А. О взаимосвязи общения и отношения / А.А. Бодалев // Вопросы психологии. - 1994. - № 4. - С. 122 - 127.
31. Болотина, Р.Л. Классный руководитель в современной начальной школе / Р.Л. Болотина // Начальная школа. - 1995. - № 6. - С. 23-25.
32. Большой энциклопедический словарь / Под ред. А.М. Прохорова. - М.: Большая Российская энциклопедия, 2004. - 1456 с.
33. Бондаревская, Е.В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е.В. Бондаревская // Педагогика. - 1997. - № 4. - С. 11-16.
34. Борзенков, В.Л. Анализ учебной информации как основа выбора методов и форм организации процесса обучения: дис. ... канд. пед. наук / В.Л. Борзенков. - Л., 1987. - 120 с.
35. Варга, А.Я. Системная семейная психотерапия. Краткий лекционный курс / А.Я. Варга. - М., 2010. - 226 с.
36. Варга, Д. Дела семейные / Д. Варга. - М.: Педагогика, 1986. - 154 с.
37. Вахтеров, В. П. Избранные педагогические

- сочинения/В.П.Вахтеров/сост. Л.Н.Литвин, Н.Т.Бритаева.-М.: Педагогика,1987.-400с
38. Вульфов, Б.З. Педагогика рефлексии/Б.З.Вульфов, В.Н.Харькин.-М.:Магистр,1999.-112с.
39. Вульфов, Б.З. Школа и социальная среда: взаимодействие/Б.З.Вульфов,В.Д.Семенов.-М.:Знание,1981.-123с.
40. Вульфсон, Б. Л. Кризис воспитания/Б.Л.Вульфсон//Педагогика.-2006. №.5.-С.3-6.
41. Гарбузов, В.И. Практическая психотерапия, или как вернуть ребенку и подростку уверенность в себе, истинное достоинство и здоровье/В.И.Гарбузов.-СПб.:АО «Сфера»,1994.
42. Голод, С.И. Семья и брак: историко-социологический анализ/С.И.Голод.- СПб.: «Петрополис»,1998.-271с.
43. Гулова,Н. Салоҳияти педагогӣ – омили самаранокии раванди таълиму тарбия/Н.Гулова,М.Султонмамадов//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф.-Д., №2019,№1(25).-С.68-73
44. Гурко, Т.А. Брак и родительство в России/Т.А.Гурко.-М.:Ниход социологии РАН, 2008.-212с.
45. Достоевский, Ф.М. Полн. собр. соч. Т.23/Ф.М.Достоевский.-Л.: Наука, 1981.-421с.
46. Ермихина, М. О. Формирование осознанного родительства на основе субъективно-психологических факторов : дис. ... канд. психол. наук/ М. О.Ермихина.-Казань,2004.-168с.
47. Загвязинский, В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования:Учебное пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений/В.И.Загвязинский, Р.Атаханов.-2-е изд., стер.-М.: Издательский центр «Академия»,2005.-208с.
48. Захаров, А.И. К изучению роли аномалий семейного воспитания в патогенезе неврозов детского возраста/А.И.Захаров//Неврозы и пограничные состояния.-Л.,1972.-С.53-55.

49. Захаров, В.П. Социально-психологический тренинг: учеб. Пособие/В.П.Захаров,Н.Ю.Хрящева.-Л.:ЛГУ,1989.-55с.
50. Захарова, Е.И. Исследование особенностей эмоциональной стороны детско-родительского взаимодействия/Е.И.Захарова//Психолог в детском саду.- 1998.-№1.
51. Зимняя, И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования/И.А.Зимняя //Высшее образование сегодня.-2003.-№ 5.
52. Зимняя, И.А. Педагогическая психология/И.А.Зимняя.-Ростов н/Д: Феникс,1997.-360с.
53. Зулфонов, Б. Ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ, оила ва аҳли ҷомеа дар тарбияи насли наврас/Б.Зулфонов//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф.- Д.,2019,№2 (26)- С.42-45
54. Ильин, Г.Л. Образовательная технология (о различных значениях понятия «технология»)/Г.Л.Ильин.- Наука и школа.-2015.-№ 5.-С.69-76.
55. Кайковус, У. Қобуснома/У.Кайковус.-Душанбе:Маориф,1979.-192с.
56. Каптерев, П.Ф. Энциклопедия семейного воспитания и обучения/П.Ф.Каптерев.-СПб.-1915.-385с.
57. Коваленко, Т.В. Моделирование взаимодействия семьи и школы в условиях современного начального образования/Т.В.Коваленко.-АКД.-Омск, 2006.-27с.
58. Қодиров, Ш. Таҷрибаи ҷаҳонии иштироки ПМ дар идоракунии муассисаҳои таълимӣ/Ш.Қодиров//Илм ва инноватсия.-Д.,2015, №1-2 (12).- С.49-53.
59. Коломинский, Я.Л. Изучение педагогического взаимодействия/Я.Л.Коломинский//Советская педагогика.-1991.- № 10.- С.36-42.
60. Коменский, Я.А. Материнская школа/Я.А.Коменский/Пер. с нем.- С.-Пб., 1892 (репринт М., 1992)
61. Кон, И.С. Материнство и отцовство в историко-этнографической перспективе/И.С.Кон//Советская этнография.-1987.-№6.-С.31, 38.

62. Кон, И.С. Ребенок и общество/Т.С.Кон.-М.:Наука.-1988.-269с.
63. Концепсияи миллии маълумоти ҶТ (Матн)//Ахбороти вазорати маорифи ҶТ.-Душанбе,2003.
64. Концепсияи миллии таҳсилоти ҶТ.-Душанбе: Матбуот, 2003. -24 с.
65. Концепсияи миллии тарбия дар ҶТ.-Душанбе, Вазорати маориф,2006.-48с
66. Концепсияи миллии таҳсилоти фарогир (инклюзивӣ) барои кӯдакони имконияташон маҳдуд дар ҶТбарои солҳои 2011-2015.- Душанбе,2011.
67. Конститутсияи (Сарқонуни) ҶТ.-Душанбе:»Ирфон»,2012.-36с.
68. Қонуни ҶТ «Дар бораи маориф».-Душанбе, 2013.
69. Қонуни ҶТ «Дар бораи масъулияти ПМ дар таълиму тарбияи фарзанд».-Душанбе,20011.-16с.
70. Корчак, Я. Как любить ребенка/Я.Корчак//Педагогическое наследие. -М.,1990.-232с.
71. Костенко, Н.В. Ценности профессиональной деятельности / Н.В.Костенко, В.Л.Оссовский. - Киев, 1986. - С. 454-455.
72. Костомаров, Н.И. Очерк домашней жизни и нравов великорусского народа в XVI и XVII столетиях/Н.И.Костомаров.-М.:«Республика», 1992.-301с.
73. Крупская, Н. К. Педагогические сочинения в 10 т. Т.2. Общие вопросы педагогики. Организация народного образования в СССР/Н.К.Крупская.-М:Изд-во АПН,1958.- С.322.
74. Крылова, Н.Б. Культурология образования/Н.Б.Крылова.-Москва: Народное образование.- 2000.-272с.
75. Кузьмина, Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки/Н.В.Кузьмина//Методы системного педагогического исследования.- Л.,1980.-С.9-12
76. Кукулин, И. Новое родительство и его политические аспекты/И.Кукулин, И.Майофис //Pro et Contra.-2010. -январь-апрель.
77. Куликова, Т.А.Семейная педагогика и домашнее

воспитание/Т.А.Куликова.-М.:Академия.-1999.- 232с.

78. Кульчицкая,И.Ю. Формирование педагогической культуры родителей в учреждении дополнительного образования:Дисс.на соиск. уч. степени канд. пед. наук/И.Ю.Кульчицкая.-Ставрополь.2005.-169с.

79. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность: учеб. пособие для студ./А.Н.Леонтьев.-М.:Академия,2004.-345с.

80. Лесгафт, П.Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение/П.Ф.Лесгафт.-М.:Педагогика,1991.-176с.

81. Луғати тафсирии истилоҳоти педагогика.-Душанбе,1988.

82. Лузина, Е.В.Педагогу о современных подходах и концепциях/Е.В.Лузина,Е.Н.Степанов.-М.:ТЦ«Сфера»,2003.-160с.

83. Лутфуллоев, М. Педагогикаи башар/М.Лутфуллоев.-Душанбе,2008.-143с.

84. Лутфуллоев, М. Ривоят оид ба ибтидои тарбия/М.Лутфуллоев.-Душанбе,2002. - 164с.

85. Лутфуллоев, М.Эҳёи педагогикаи халқӣ/М.Лутфуллоев.-Душанбе,1997.-150 с.

86. Лутфуллоев, М.Эҳёи педагогикаи Шарқ/М.Лутфуллоев.-Душанбе,1997.- 116с.

87. Лушпаева, Е.В. Развитие рефлексии в общении средствами социальнопсихологического тренинга: автореф. дис... канд.психол.наук / Е.В.Лушпаева.-Москва,1989.

88. Маврин, С.А. Лидерские качества будущих менеджеров как качества инновационной личности/С.А.Маврин//Омский научный вестник. - 2013.-№ 2 (116). -С.186-188.

89. Маврина, И.А. Социальность современного образования: Монография / И.А.Маврина. - Омск: Издательство ОмГПУ, 2000. – 147 с.

90. Макаренко, А. С. Школа жизни, труда, воспитания: учебная книга по истории, теории и практике воспитания/А.С.Макаренко/сост. и коммент. Фролов, А.А., Илалтдинова, Е.Ю. - Нижний Новгород: Изд-во Волго-Вятской

акад. гос. службы, -227с.

91. Макаренко, А.С. Книга для родителей: Учебное пособие/Макаренко, А.С. - М.: Педагогика, 1981.

92. Маслоу, А. Самореализация/А.Маслоу.-М.:Просвещение,1982.-132с.

93. Мачидова, Б. Нақши роҳбарии ПМ ба китобхонии кӯдакону наврасон дар хонавода /Б.Мачидова//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф.-Д., 2019,№4 (280.- С.10-16.

94. Мачидова, Б.Тарбияи маънавӣ/Б.Мачидова.-Душанбе,2011.-177с.

95. Мачидова, Б., Иматова,А. Истифодаи зарбулмасал ва мақолҳо дар таълим ва тарбияи кӯдакон/Б.Мачидова,А.Иматова.-Душанбе1999.-37с

96. Мачидова,, Б. Анъанаҳои халқӣ ва урфу одатҳо ҳамчун воситаи ташаккули сифатҳои ахлоқии кӯдакон дар оила/Б.Мачидова.-Душанбе,2004.-298с.

97. Мачидова, Б. Педагогикаи томактабӣ/Б.Мачидова,М.Иззатова. Ҷ.2.-Душанбе: «Ирфон».-314с.

98. Мачидова, Б.А. Педагогикаи томактабӣ. Ҷ.1/Б.А.Мачидова.-Душанбе: «Ирфон», 2011.-222с.

99. Менетова, Н.М. Родительские собрания/Н.М.Менетов.-Ярославль,2009

100. Мизина, Н.Н. Родительская компетентность: психологический аспект проблемы/Н.Н.Мизина//Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия «Гуманитарные науки».-2009.-№7.

101. Миноваров, А.К. Педагогические условия повышения эффективности семейного воспитания (на примере узбекских семей): дис. ..д-ра. пед. наук/А.К.Миноваров.-Ташкент,1989.-391с.

102. Миралиев, А.М. Педагогика ва психология/А.М.Миралиев,М. Давлатов.-Душанбе,Ирфон,2007.-343с.

103. Мирбобоева, Б. Робитаи МТ ва оила дар тарбияи маърифатнокӣ ва таҳаммулпазирии кӯдакон/Б.Мирбобоева.-Илм ва инноватсия.-Д., 2013,№1

(13).- С.64-68.

104. Мирзоев, И. Анъанаҳои оилавӣ дар тарбияи кӯдакон/И.Мирзоев//Муассисаи таълимии советӣ.-1975, №5.- С.60-61

105. Мустафоқулов,Т.Асосҳои психологияи педагогӣ ва синнусолӣ/Т.Мустафоқулов, М.Назруллоева.-Кӯлоб,1993.-192с.

106. Мясищев, В.Н. Психология отношений: избр. пед. тр./В.Н.Мясищев/ под ред. Бодалева А.А.-М.:Ин-т практ. психол.;Воронеж:МОДЭК,1990. - 356с.

107. Назарова,Н.М.Таърихи педагогикаи иҷтимоӣ./Н.М.Назарова, Г.Н.Ленин.-М.:Академия,2007.-352с.

108. Новейший философский словарь: 2-е изд., перераб. и доп. / сост. и гл. науч. ред. Грицанов А.А.-Минск:Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001.- 1280 с.

109. Норова, З. Заминаи таълими босифати кӯдакон/З.Норова,Н.Юнусова//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф,- Д.2019.,№4 (28).- С.45-47

110. Нуров, А. Нақши арзишҳои маънавӣ дар тарбияи ахлокии хонандагони хӯрдсол / А.Нуров.-Душанбе, 2002.-87с.

111. Ҳошимов, А.Х. Ташаккул ва рушди минбаъдаи муносибатҳои навӣ оилавӣ-маишӣ дар халқҳои Осиёи Миёна/А.Х.Ҳошимов.-Душанбе,1972.-196с.

112. Овчарова, Р.Б. Психологическое сопровождение родительства/Р.Б.Овчарова.-М.: Изд-во Ниҳода Психотерапии.-2003.-319с.

113. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений/С.И.Ожегов,Н.Ю.Шведова/Российская академия наук. Ниҳод русского языка им. В. В. Виноградова - 4-е изд., дополненное. - М.: Азбуковник, 2000.-944с.

114. Педагогический энциклопедический словарь/гл.ред.Бим-Бад, Б.М.- М.:Большая российская энциклопедия,2003.-528с.

115. Песталотти, И.Г. Избранные педагогические сочинения. В 2-х т./И.Г.песталотти.-М.,1981.-Т.1.- 324с.

116. Психологический словарь/под ред. В.В.Давыдова, А.В.Запорожца и др. -М.:Педагогика,1983.-448с.
117. Психология семьи. Сб. статей /сост. Т.П.Гаврилова.-М.: «Вопросы психологии».- 2002.-165с.
118. Пулодов, Т. Гузашта ва имрӯзуи маорифи халқ дар Тоҷикистон/Т.Пулодов.- Сталинобод,1960.-56с.
119. Раҳимов, Х. Масъулияти ПМ дар тарбияи кӯдакон/Х.Раҳимов// //Маърифат,1991.- №8.-С.52-53
120. Раҳмонов, Э.Ш. Мақсади мо - ваҳдат/Э.Ш.Раҳмонов.- Душанбе:Ирфон,1997.-86с.
121. Раҳмонов, Э.Ш. Тоҷикистон дар останаи асри XXI: маҷмӯаи маърузаҳо дар ВАО Россия/Э.Ш.Раҳмонов.-Душанбе,2001.-22с.
122. Расулов, Д. Дидактика (дастури таълимӣ)/Д.Расулов,Д.Ғафурова.- Д,2013.-233с.
123. Расулов, Д. Педагогика (назарияи тарбия) / Д.Расулов, Л.Сайидахмадов [Матн].-Душанбе,2009.-267с.
124. Раҳимзода, Х. Педагогика/Х.Раҳимов, А.Нуров. -Душанбе:Хумо, 2007. -447с.
125. Раҳмон, Э. Суханронӣ ба муносибати Рӯзи дониш дар Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон.-Душанбе, 01.09.2018.
126. Рашидов, А. Таҳсилот барои ҳама: арзёбӣ барои соли 2000 дар ҚТ/А.Рашидов.-Душанбе,2000.-178с.
127. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии/С.Л.Рубинштейн//Акад.пед.наук СССР. -М.: Педагогика, 1989. - 521с.
128. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии /С.Л. Рубинштейн // сост., авторы комментариев и послесловия А.В.Брушлинский, К.А.Абульханова-Славская.-Спб.:Изд-во «Питер», 2000. -712с.
129. Руссо, Ж.-Ж. Педагогические сочинения: В 2-х т./Ж.Ж.Руссо.-М., 1981.-Т.1.-365с.

130. Сармисокова, Г. Нақши оила дар тарбия ва рушди шахсияти наврасон/Г.Сармисокова//Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. -Д, 2020,№2 (30). - С.70-73
131. Слостенин, В.А. Педагогика/В.А.Слостенин.-: Академия,2007.-567с.
132. Слостенин, В.А. Педагогика. Инновационная деятельность / В.А.Слостенин, Л.С.Подымова. - М.: Магистр, 1997.-224с.
133. Степанов, С.Ю. Психология рефлексии: проблемы и исследования//Вопросы психологии.-1985.-№ 3.-С.31-40.
134. Столин, В.В. Самосознание личности.-М.:Издательство Московского Университета.- 1983.
135. Сухомлинский, В.А. О воспитании: Золотой фонд педагогики/В.А.Сухомлинский/сост. Д.И.Латышева.-М.:Школьная пресса, 2003.-192с.
136. Тарбияи кӯдаки солим. Мураттибон З.К. Турғунова, В.Ш.Мансурова. Дастури методӣ барои кормандони муассисаҳои тоМТӣ ва ПМон. - Душанбе, 2008.-80с.
137. Тошбоева, З.Р.,Шукурова, З.Р. Технологияи педагогӣ - ҳамчун воситаи инкишофи дарки хониши хонандагони хурдсол/ З.Р.Тошбоева, З.Р.Шукурова//Илм ва инноватсия.-Д.,2015,№1-2 (12).-С.72-76.
138. Ушинский, К.Д. Педагогические сочинения: В 6 т. Т. 5/К.Д.Ушинский/Сост. С.Ф. Егоров.-М.:Педагогика,1990.-526с.
139. Фарҳанги забони тоҷикӣ. 2 ҷилд.-М.,1969.Ҷ.1-952с.-Ҷ.2 -949с.
140. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. -Душанбе: Дониш,2005.Ҷ. 2.-461с.
141. Фарҳанги тоҷикӣ ба русӣ. -Душанбе: Дониш,2004.Ҷ. 1.-388с.
142. Филиппова, Г.Г. Психология материнства/Г.Г.Филиппова.-М.- Изд-во Инта Психотерапии,- 2002.
143. Философский энциклопедический словарь.-М.:ИНФРА-М,2000.
144. Формы взаимодействия учителя с родителями в начальной школе/сост. Н.А.Касаткина.-Волгоград:Учитель,2005.-122с.
145. Фридман, Л.М. Школа и родители / Л.М.Фридман//Классный

руководитель.-1998.-№ 5.-С.39-45.

146. Харчев, А.Г. Социология воспитания/А.Г.Харчев.-М.: Политиздат.-1990.

147. Шарифзода, Ф. Педагогика: назарияи гуманизм ва ҷомеаи фарҳангӣ/Ф.Шарифзода.-Душанбе,2010.-544с.

148. Шарҳи натиҷаҳои таҳқиқоти тавассути Гурӯҳи милли оид ба проблемаҳои рушди ибтидоии кӯдак гузаронида шуда//«Арзёбии эҳтиёҷоти кӯдакон ва оила».-Душанбе,2002.

149. Шацкий, С.Т. Работа для будущего/С.Т.Шацкий//Сост. В.И.Малинин, Ф.А.Фрадкин - Москва: Просвещение, 1989.

150. Шерматов, А. Вазъи тарбияи ахлоқӣ ва роҳҳои ҳалли он/А.Шерматов//Маърифат,1992,№5.-С.56-57.

151. Шермухаммадов, Б. Назми тоҷикии кӯдакони халқӣ/Б.Шермухаммадов.-Душанбе:Дониш,1973.-187с.

152. Шишов С.Е. Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость?/С.Е.Шишов, И.Г.Агапов//Стандарты и мониторинг в образовании. 2002, март-апрель. С.58.

153. Эльконин, Д.Б. Природа детства его периодизация / Д.Б.Эльконин // Избр. психол.тр. – М.:1989.

154. Эрлих, О.В. Модель согласования целей субъективного педагогического процесса в условиях современной школы:дис....канд. пед. наук / О.В.Эрлих. - СПб.,1999.

155. Якиманская, И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И.С.Якиманская. - М.: Сентябрь,1996. – 96 с.

156. Якунин, В.А. Обучение как процесс управления: психологические аспекты/В.А.Якунин. - Л.,1988. -160 с.

157. Якунин, В.А. Педагогическая психология: Учеб. Пособие/В.А.Якунин. -2-е изд.-СПб.: Изд-во В.А.Михайлова. -2000.-349с.

158. Яхёев, И. Тарбияи ахлоқии кӯдакон дар оила/И.Яхёев, А.Шерматов// «Маърифат», 1994.-№1-2.-с.68-69.

159. Hamachek, D.E. Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism // Psychology.1978. №15. P. 27-33

160. Hewitt P.L. Flett G.L. Multidimensional perfectionism scale (Шкала перфекционистской самопрезентации Хьюитта). - <https://xn--c1abdmprkibfqehdkeh3a.xn--p1ai/oprosniki/view/oprosnik-mnogomernaya-shkala-perfekcionizma-p-hyuit-g-flett-v-adaptacii-i-i-gracheva?ysclid=ma9hk9ufxd815458427>

Фехристи интишороти муаллиф доир ба мавзуи диссертатсия

1. Мақолаҳои дар нашрияҳои илмӣ тақризшавандаи фехристи тавсиянамудаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашргардида:

[1-М]. Муҳаммадӣ, А. Асосҳои педагогии тарбия ва ташаккули муносибатҳои оилавӣ дар низомӣ нави таҳсилот / А.Муҳаммадӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Д.: 2022,№8.-С.278-284 (бо забони тоҷикӣ).

[2-М]. Муҳаммадӣ, А. Таҳқиқотҳо оид ба тарбияи арзишҳои умумибашарӣ ва демократӣ / А.Муҳаммадӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.- Д., 2019, №7. - С. 313-317 (бо забони тоҷикӣ).

[3-М]. Муҳаммадӣ, А. Особенности воспитания общечеловеческих и демократических ценностей школьников / А. Мухаммади // Вестник Таджикского национального университета.- Д.,2019, №5 Часть II.-С.255-260 (на русск.яз.).

[4-М]. Муҳаммадӣ, А.Тарбияи арзишҳои демократӣ: вижагиҳо ва тавсиф / А. Муҳаммадӣ / Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. -Д., 2019, 1(30). - С.37-43 (бо забони тоҷикӣ).

[5-М]. Муҳаммадӣ, А. Озмоиши технологияи нави тарбияи арзишҳои умумибашарӣ ва демократӣ дар низомӣ муассисаи таълимӣҳои таҳсилоти ҳамагонии Ҷумҳурии Тоҷикистон / А.Муҳаммадӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи А.Рӯдакӣ.-Д., 2019.№2 (23). - С. 58-63(бо забони тоҷикӣ) .

[6-М]. Мухаммадӣ, А. Мазмун ва моҳияти тарбияи арзишҳои умумибашарӣ ва демократӣ /А.Мухаммадӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. - Д., 2020, №8. - С. 241-246 (бо забони тоҷикӣ).

[7-М] Чумахон, А., Абдурахмони М. Асосҳои педагогии тарбия ва ташаккули муносибатҳои оилавӣ дар низоми нави таҳсилот / Мухаммадӣ А. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, № 8, 2021. - С. 229 - 305. ISSN 2074-1847(бо забони тоҷикӣ) .

[8-М] Абдурахмони М. Мушкилоти тарбияи оилавӣ / Мухаммадӣ А. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, № 11, 2022. - С. 300 - 305. ISSN 2074-1847 (бо забони тоҷикӣ).

[9-М] Абдурахмони М. Баъзе хусусиятҳои масъалаҳои тарбиявӣ / Мухаммадӣ А. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, № 12, 2022.- С. 282 – 287. ISSN 2074-1847. ISSN 2222-9809 (бо забони тоҷикӣ) .

[10-М] Абдурахмони М. Коллективи педагогии мактаб, ҳамкориҳои оила ва ҷамоатчигӣ нисбати вазъи таълим ва тарбияи кӯдакони хурдсол/ Мухаммадӣ А.//Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон №3(48), 2023.-С. 45-51 (бо забони тоҷикӣ).

2. Маводи дар маҷмуаи маводи конференсия ва нашриҳои дигар батабърасида:

[11-М]. Мухаммади, А. Воспитание общечеловеческих и демократических ценностей учащихся / А.Мухаммади // Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Воспитание и подготовка учителей математики в высших учебных педагогических заведениях Таджикистана в современных условиях», посвященная 80-летию доктора педагогических наук, профессора Исрома Гулямова. - Куляб, 2019. - С. 181-189 (на русск.яз.).

[12-М]Абдурахмони М. Асосҳои педагогика ва психологияи махсус (Дастури таълимӣ) / М.Абдурахмон [Матн]. -Душанбе: «Матбаа», 2021.- 87 с. (бо забони тоҷикӣ).

[13-М] Абдурахмони М. Инъикоси масъалаҳои ҳамкории мактаб ва оила дар тарбияи насли наврас (Дастури таълимӣ) / М. Абдурахмон [Матн]. - Душанбе: «Матбаа», 2022. -126 с. (бо забони тоҷикӣ).

[14-М] Маҳмадизода А. Муносибатҳои оилавӣ дар тарбия ва ташаккули хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар низомии нави таҳсилот // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Муносибати босалоҳият асоси арзёбии раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ». - Кӯлоб, 2024. - С.147-152 (бо забони тоҷикӣ).

[15-М] Абдурахмони М. Асосҳои ҳамкории муассисаҳои таълимӣ ва оила ҳамчун ниҳоди ҷамъиятӣ (монографияи илмӣ) / М.Абдурахмон [Матн]. - Душанбе: «Матбаа», 2023. – 95 с. (бо забони тоҷикӣ).

[16-М] Абдурахмони М. Арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ дар фарҳанги ниёгони тоҷику-форс // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Нақши Эмомалӣ Раҳмон дар таъмини амнияти миллии кишварҳои Осиёи марказӣ дар шароити тағйирпазирии ҷаҳон». - Кӯлоб, 2022. - С.187-189 (бо забони тоҷикӣ).

[17-М] Абдурахмони М. Муҳтаво ва моҳияти тарбияи арзишҳои умумибашарӣ // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҳайати профессорону омӯзгорон ва донишҷӯён оид ба натиҷагирии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ дар соли 2019. - Кӯлоб, 2020. - С. 312-314 (бо забони тоҷикӣ).